

82
W.

17953
CHRONICON
CARIONIS,

EXPOSITVM ET AVCTVM,

*multis & veteribus, & recentibus historiis, in
descriptionibus regnorum & gentium anti-
quarum, & narrationibus rerum Ecclesiasti-
carum & Politicarum, Græcarum, Romana-
um, Germanicarum, & aliarum, ab exordio
Mundi, usque ad annum Salutis per Christum
partæ 1612. nempe Rudolphi I I. excessum.*

**A PHILIPPO MELANCTHONE, &
CASPARO PEYCIRO.**

Postrema editio, prioribus omnibus longè castigatior: cui
accesse-
runt Capitum & Rerum **INDICES**
locupletissimi.

Sumptibus **SAMVELIS CRISPINI.**

M. DC. XVII.

[Genevæ]

ILLVSTRISSIMO

PRINCIPIS, AC DOMINO, DOMINO
Augusto, Duci Saxonie, Sacri Romani Imperij
Electori, & Archimarschallo, Landgrauio
Turingie, Marchioni Misnie, & Burggrauio
Magdeburgensi, Domino suo Clementissimo,
S. D.

VThæ gratis. vices temporum, diei, &
noctis, æstatis, & hyemis, & leges motuum
cœlestium, verè sunt à Deo conditæ: sic
dubium non est, verè Deum authorem
esse totius societatis humanæ, quæ de-
uincta est inter se, coniugiis, procrea-
tione, & educatione liberorum, mutuis
contractibus, & officiis, imperiis, & multiplicibus distin-
ctarum gubernationum gradibus; & regit, atque continet
hæc vincula, insita animis humanis notitia legis diuinæ,
tanquam munimentum societatis vniuersæ. Nec tamen
aut constitui, aut durare Imperia: neque exequi legem
Dei homines, sine ope diuina, possent. Ideò Deus non tan-
tum, ceu vigilans pastor, agmen ouium circumiens, arcet,
ac depellit lupos: ita elidit, ac pessundat consilia, molitio-
nes, & conatus Diabolorum, Tyrannorum, & seditiosorum
hominum: sed ipse excitat, & adiuuat gubernatores,
& suam ipse legem exequitur, armat, & gubernat manus
magistratum, in puniendis iniustis cædibus, flagitiis
libidinibus, rapinis, furtis, grassationibus, vt conseruari so-
cietas possit. Cùmque hanc ipsi magistratus turbant aut
dissipant, vt cùm Tyranni fœdis sese polluant libidinibus,
rapiunt aliorum coniuges, aut liberos, exercent iniustam
crudelitatem, defendunt, & stabiliunt manifestam idolo-
latriam, aut impia, & blasphemæ dogmata, mutat Deus
ipse Imperia, & vicinos reges, aut populos excitat, qui Ty-
rannos puniant, Ecclesiam vindicent, leges, & honestam
disciplinam, restituant.

Harum rerum exēpla, & documēta suppeditāt historiæ. Op-
presso Sardanapalo, discerpitur Babylonica Monarchia.

E P I S T O L A

Excussis Chaldaeis, & Assyriis, summa potētia trāsferitur ad Cyrum, qui punit Tyrānos, defendit Ecclesiā, sancit labefactatas leges, iudicia, disciplinam. Nobilitate Romana, in qua scelera creuerant, ac turpitudines, in immensum, ac tandem Antonio deleto, traduntur habenæ Imperij Augusto, qui mutat reipublic. formam. Deus euexit Constantinum, extinctis Tyrānis Diocletiano, Maximiano, & Maxentio, qui, immanis sequitę supremo conatu, propugnabant idolomaniam Ethnicam, & oppugnabāt, ac persequebātur Ecclesiam Christi, & attulit victoria Constānini, mutationem vniuersalem orbi terrarum, deletis idolis Ethnicis, robore veritatis Euangelicæ. Cum autem ordo ipse aspicitur, & consideratur, sine personis, scilicet, ipsa cōsociatio hominū, cōiugium, ciuiles cœtus, imperia, iudicia, leges, disciplina, magis apparet, & ordinis pulchritudo, in quo lucet sapientia, & iustitia Dei architecti, & utilitas, in qua sese ostendit mirifica Dei, erga nos, bonitas, & beneficētia. Quod potest cogitari pulchrius spectaculum, hoc ordine, si animo secernamus vitia, quæ Diabolus, & hominum improbitas, aut infirmitas, ordini aspergunt? Quam est, in bene constituta œconomia, honesta societas mariti, vxoris, liberorum, cū se inter se amant, iuuant, certant officiis, colloquuntur de Deo, deque eius beneficiis inuocant vna voce Deum, curant propagari, & cōseruari Dei notitiam, & veros cultus, cæteri & simul Deum rectē inuocant, & sedulo, ac fideliter faciunt operas suæ vocationis? Quid est augusti⁹, ea vel ciuitatis, vel prouinciæ forma, in qua rectē constitutę sunt Ecclesię principes, & magistratus cæteri, suo quisque loco, tuentur disciplinam, subditi sunt concordēs, congregiuntur statutis temporibus, exercendæ religionis, & celebrandorum iudiciorum causa, in templis, scholis, curia: iuuetus excolitur studiis doctrinarū, & assuefit ad pietatis, & virtutum omnium exercitia, querūt victum singuli, honestis artibus, quibus vitæ opus est, cultura agrorum, mercatura, opificiis: ædificant ad necessitatem, & ad elegātiā, muniunt vrbes aduersus latrocinia. Et subditorum omnium voluntates spectant ad hunc finem, vt, in hac societate, rectē colatur Deus, & vt Deo obedientia præstetur, propter hanc causam defendunt patriam, communianimo, & consilio. Quod spectaculum vel augustius, vel iucundius hoc ordine, animo concipi potest?

Sed incurunt in oculos vitia, & confusiones œconomiarum,

D E D I C A T O R I A.

miarum & politiarum, contumacia liberorum aduersus parentes, coniugum discordiæ. In Imperiis, Tyrannides superiorum, negociatorum fraudes, libidines, principum, & vulgi, doctorum dissidia, seditiones, latrocinia, bella, cædes, parricidia, excidia regnorum, vastationes, tristes, & tragici exitus, non tantum sceleratorum, sed insontum & immeritorum, & innumera alia. Hæc tristissima spectacula, & tetra specie deformant ordinem diuinum, ne verè conspiciatur, nève iudicetur opus, & munus Dei esse, & vehementer percellunt animos sapientum etiam, ac labefactant assensionem de providentia.

Ideò quæsitum est a sapientibus, omni tempore: An sit aliqua providentia diuina, in rebus humanis? An sint certæ aliquæ Imperiorum periodi? Et quæ sint tantarum, ac tam subitarum mutationum, vt ruine, & interitus florissimorum regnorum, prouinciarum, & urbium, dissipationis totarum gentium, causæ? Illustria sunt testimonia providentiæ diuinæ, quæ in rerum natura conspiciuntur, vt certa corporum cœlestium, & elementorum series, rati, statique siderum cursus, ac reditus, distinctæ temporum vices, specierum conseruatio, & mentis humanæ notitiæ, quæ sunt artium fontes.

Hæc cum intuentur homines, fateri coguntur esse aliquam primam causam, mundi architectatricem, à qua cõdita sint vniuersa, & cuius nutu, eadem administrantur, ac sustententur. Sed cum aspiciunt deformitatem Imperiorum, infinitas, in omnibus ordinibus hominum, fraudum, vitiorum, scelerum, & flagitiorum confusiones, in stabilitatem, & iniquitatem variantis sese in momēta fortunæ, ignauiam, stoliditatem, aut crudelitatem gubernatorum, in eo fastigio, in quo eminere, ac conspici debebant sapientia, & virtus, tristes, & tragicos horum interitus, excidia totarum gentium, aut dissipationes, attoniti admiratione stupent, conurbatique, & in ancipites distracti cogitationes, hærent, dubitantes: An casu coëant Imperia, ac rursus casu dissoluantur, ac dilabantur, vt formicarum agmina: An non solis humanis consiliis, aut viribus, cogantur, atque constituentur, defensionis causa, & iisdem, alias aliis de causis, & ex aliis occasionibus, an conuellantur, & euertantur: vel, an hæc omnia ab occultis, & nulli satis peruestigatis causis, gubernentur hoc modo, præter omnium hominum opinionem, & spem.

Extant multæ querelæ, de incōstātia fortunæ in Impe-

EPISTOLA.

xiii: noti sunt Lucani versus: - *Summisque negatuma
Stare diu, nimirumque graues sub pondere lapsus.*

Et Seneca:

*Non sic Libycis Syrtibus aquor
Furit, alternos voluere fluctus,
Non Euxini turget ab imis
Commota vadis unda, niuali
Vicina polo, ubi caruleis,
Immunis aquis, lucida versat
Plaustra Boetes:*

*Vt precipites regum casus,
Fortuna rotat.*

Nec profectò tristius vllum spectaculum est, quàm vel oculis, vel animo intueri tot florentissimorum regnorum interitus, de quibus, ne quidē *et cetera* reliqua sunt. Propter hanc euentuum varietatem, de iis, quæ dixi, multa quæsi-
uerunt Philosophi: sed explicari res, nisi ex doctrina Ec-
clesiæ, nequit.

Omitto Democratica, Epicurea, & Pyrrhonia. Pōpeius prælio Pharsalico victus, multa apud Cratippum Philo-
sophum disputat, contra providentiam, quòd, in caussa iu-
stiore, ut ipse contendebat, à Deo desertus esset. Et similes
cogitationes, in rebus aduersis, tentant, & exercent non
Ethnicos tantum, sed eos etiam, quos Ecclesia genuit, &
instituit, nec rarò eosdem, si his indulgeant, in horrendos
fluctus dubitationum coniciunt, aut perturbatos extra
se se constituunt, aut precipites agunt, in exitium ada-
ctos, ad desperationem.

Aduersus hæc scādala, quomodo sint muniendi animi,
ne deperatione deficiant, inquirendum est. Ac primò e-
uentuū dissimilitudini turbanti, aut languefacienti assen-
sionem de providentia, opponantur nota, & expressa testi-
monia scripturæ sacræ, quæ ostendunt, cum ordinem po-
liticum esse opus Dei, & conseruari, ac defendi à Deo, tum
ab eodem & excitari, atque adiuuari salutare gubernato-
res; & cum degeneres magistratus, ordinem diuinitus san-
ctum, turbant, aut dissipant, mutari Imperia, excitis vicinis
regibus, aut commotis populis, qui Tyrannos puniunt, ac
leges, & honestam disciplinam restitunt Id docet expres-
sè dictum Danielis: Deus cōstituit, & transfert regna. Hoc
dictum, velut epigraphæ, præfigatur voluminibus omniū
historiarum, & nostras, de Imperiorum motibus, cogita-
tiones dirigat, ac moderetur.

Rectè

E P I S T O L A.

iiis: noti sunt Lucani versus: - *Summisque negatuma
Stare diu, nimirumque graues sub pondere lapsus.*

Et Seneca:

*Non sic Libycis Syrtibus aquor
Furit, alternos voluere fluctus,
Non Euxini turget ab imis
Commota vadis unda, niuali
Vicina polo, ubi ceruleis,
Immunis aquis, lucida versat
Plaustra Boetes:*

*Vt precipites regum casus,
Fortuna rotat.*

Nec profectò tristius vllum spectaculum est, quàm vel oculis, vel animo intueri tot florentissimorum regnorum interitus, de quibus, ne quidē *colima* reliqua sunt. Propter hanc euentuum varietatem, de iis, quæ dixi, multa quæsi-
uerunt Philosophi: sed explicari res, nisi ex doctrina Ec-
clesiæ, nequit.

Omitto Democratica, Epicurea, & Pyrrhonia. Pōpeius prælio Pharsalico victus, multa apud Cratippum Philo-
sophum disputat, contra providentiam, quòd, in causa iu-
stiore, ut ipse contendebat, à Deo desertus esset. Et similes
cogitationes, in rebus aduersis, tentant, & exercent non
Ethnicos tantum, sed eos etiam, quos Ecclesia genuit, &
instituit, nec rarò eisdem, si his indulgeant, in horrendos
fluctus dubitationum coniciunt, aut perturbatos extra
se se constituunt, aut præcipites agunt, in exitium ada-
ctos, ad desperationem.

Aduersus hæc scādala, quomodo sint muniendi animi,
ne deperatione deficiant, inquirendum est. Ac primò e-
uentuū dissimilitudini turbanti, aut languefacienti assen-
sionem de providentia, opponātūr nota, & expressa testi-
monia scripturæ sacræ, quæ ostendunt, cum ordinem po-
liticum esse opus Dei, & conseruari, ac defendi à Deo, tum
ab eodem & excitari, atque adiuuari salutare gubernato-
res; & cum degeneres magistratus, ordinem diuinitus san-
citum, turbant, aut dissipant, mutari Imperia, excitis vicinis
regibus, aut commotis populis, qui Tyrannos puniunt, ac
leges, & honestam disciplinam restitunt Id docet expres-
sè dictum Danielis: Deus cōstituit, & transfert regna. Hoc
dictum, velut epigraphæ, præfigatur voluminibus omniū
historiarum, & nostras, de Imperiorum motibus, cogita-
tiones dirigat, ac moderetur.

Rectè

DEDIC

Rectè & Plato gubernari
vult, cui, suo cōsilio, tan-
tūq; *regis*, quib;
sua, & conatus prudentiæ
quod docent sacre literæ,
secundas causas, & mu-
tisimò sæpè contra ordi-
Secernatur autem a
cipus Dei, & confus
est author *et*
rom, & malorum hon-
Non itaque, ut mali
merè, ac fortitò, hœ
ut se iuactis vmbis,
cui: nec Imperia ca-
eas gentes, quarum e-
dunt in Imperis flores
cerum hoc ac firmum
in Imperis, & hunc r
malis hominibus profl
citis.

De Periodis autem
Dint, certæne, ac
suz singulis sine politis
tam plures reperiantur
sint causæ, maior quæ
caoda, cum hæsent P
tiam de hac quæstione
læ, ut in te obscura,
arithmetico zigmato
mutari, cum fundus
exhibet harmonias, s
storeles quidem exp
initia mutationum
grammaticis a Platon
autē, Sibyllæ foliis, o
quibus, ut in aliis
candis plurimi frust
Imperia ad summa
cū vltra hanc nat
sione, ut complea
pium, degenerare
natoribus, qui nulli

E P I S T O L A.

xiis: noti sunt Lucani versus: - *Summisque negatuna
Stare diu, nimirumque graues sub pondere lapsus.*

Et Seneca:

*Non sic Libycis Syrtibus aquor
Furit, alternos voluere fluctus,
Non Euxini turget ab imis
Commota vadis unda, niuali
Vicina polo, ubi caruleis,
Immunis aquis, lucida versat
Plaustra Boetes:*

*Vt precipites regum casus,
Fortuna rotat.*

Nec profectò tristius vllum spectaculum est, quàm vel oculis, vel animo intueri tot florentissimorum regnorum interitus, de quibus, ne quidē ~~etiam~~ reliqua sunt. Propter hanc euentuum varietatem, de iis, quæ dixi, multa quæsi-
uerunt Philosophi: sed explicari res, nisi ex doctrina Ec-
clesiæ, nequit.

Omitto Democratica, Epicurea, & Pyrrhonia. Pōpeius prælio Pharsalico victus, multa apud Cratippum Philo-
sophum disputat, contra prouidentiam, quòd, in causa iu-
stiore, ut ipse contendebat, à Deo desertus esset. Et similes
cogitationes, in rebus aduersis, tentant, & exercent non
Ethnicos tantum, sed eos etiam, quos Ecclesia genuit, &
instituit, nec rarò eosdem, si his indulgeant, in horrendos
fluctus dubitationum coniciunt, aut perturbatos extra
se se constituunt, aut præcipites agunt, in exitium ada-
ctos, ad desperationem.

Aduersus hæc scādala, quomodo sint muniendi animi,
ne deperatione deficiant, inquirendum est. Ac primò e-
uentuū dissimilitudini turbanti, aut languefacienti assen-
sionem de prouidentia, opponātūr nota, & expressa testi-
monia scripturæ sacræ, quæ ostendunt, cum ordinem po-
liticum esse opus Dei, & conseruari, ac defendi à Deo, tum
ab eodem & excitari, atque adiuuari salutare gubernato-
res; & cum degeneres magistratus, ordinem diuinitus san-
ctum, turbant, aut dissipant, mutari Imperia, excitis vicinis
regibus, aut commotis populis, qui Tyrannos puniunt, ac
leges, & honestam disciplinam restitunt Id docet expres-
sè dictum Danielis: Deus cōstituit, & transfert regna. Hoc
dictum, velut epigraphæ, præfigatur voluminibus omniū
historiarum, & nostras, de Imperiorum motibus, cogita-
tiones dirigat, ac moderetur.

Rectè

DEDICATORIA.

Rectè & Plato gubernationem rerum humanarum Deo attribuit; cui, suo cōsilio, tanquam instrumenta, & media, adiungit τὰ χεῖρ, καὶ κατὰ ἐν, quibus vult obsequi πέλω, id est, cōsilia, & conatus prudentiæ humanæ. Sed Deo tribuatur, quod docent sacræ literæ, Deum non esse adstrictum ad secundas causas, & multa agere, atque perficere, absque his: imò sæpè contra ordinem secundarum causarum.

Secernantur autem ab ordine politico, vitia deformantia opus Dei, & confusiones, quæ non sunt à Deo, qui non est author ἀκαταστασίας, sed oriuntur à furoribus Diabolorum, & malorum hominum, vel ab humana imbecillitate. Non itaque, vt multi prophani arbitrantur, existimetur temerè, ac fortuitò, sine Dei consilio, homines concurrisse, vt se iunctis viribus, tuerentur aduersus bestias, aut latrocinia: nec Imperia casu oriri, aut ruere, & deuolui casu in eas gentes, quarum extollitur potentia: nec eas, quæ accidunt in Imperiis florentibus, mutationes, casu euenire: sed certum hoc, ac firmum sit, Deum architectum esse ordinis in Imperiis, & hunc tueri, ac prohibere, ne à Diabolis, & malis hominibus prorsus dilaceretur, vastationibus infinitis.

DE Periodis autem Imperiorum, an sint aliquæ, & si sint, certæne, ac definitæ sint, & perpetuæ, an verò suæ singulis sint politiis propriæ, cum species politiarum plures reperiantur, ac diuersæ: & mutationum quæ sint causæ, maior quæstio est, & perplexior, in qua explicanda, cum hæserit Plato, introducit Socratem, sententiam de hac quæstione suam Musis tribuentem, quam illæ, vt in re obscura, & inextricabili, velut vaticinantes, arithmetico ænigmate inuoluunt. Politias, inquit Plato, mutari, cum fundus sesquitercius, quinario iunctus, duas exhibet harmonias, ter auctus. Hæc quo tendant, ne Aristoteles quidem explicauit, qui locum hunc interpretans, initia mutationum collocat in momentum tale, quo diagrammatis, à Platone expressi, numerus sit perfectus. Etsi autè, Sibyllæ foliis, obscuriores sunt hi Platonis numeri, in quibus, vt in aliis eiusdem authoris euoluendis, & extricandis plurimi frustra laborarunt: tamè hoc videtur velle: Imperia ad summam seu perfectionē, seu potentiā euecta, cum ultra hanc natura nihil instituat, postea facta conuersione, vt compleatur periodus, & fiat reditus ad principium, degenerare rursus, ac ruere, succedentibus gubernatoribus, qui nullis, à natura deficiente, adiumentis, aut

EPISTOLA

præfidiis instructi, ne disciplina quidem excoli, aut cū-
rari possunt.

Et si itaque, quanta Plato circūscribat periodo, politias,
diuinare difficile est: tamen mutationum causas, quas cō-
stituat, minus obscurum est, nimirum certis vicibus tem-
porum; vi, ac robore naturæ, gigni gubernatores bonos, ac
præstantes, quorum virtute Imperia tenentur; postea lan-
guēfacta, vel extincta ea naturæ vi, nasci aut languidiores,
aut deteriores, qui, suis ipsi furoribus, euertunt Imperia.
Nec Pompeio, ex prouidentia, causam sui casus, quem i-
niquum esse censebat, quærenti, inconcinne respondet
Cratippus: Vitiosum reip. statum exigere Monarchiam:
cūque vicissim interrogaret Pompeium: Quo nobis ar-
gumento persuadebis, te melius, quàm Cæsarem, si vicis-
ses, fortuna vsurum fuisse? Illo tacente, subiicit: sed in Dei
arbitrio, ac potestate posita, relinquamus. Coniungit itaq;
Cratippus, cum moralibus, fatales causas: sed neutras ex-
plicat, & fatales, etsi mentione numinis diuini attingit,
quales sint illæ tamen, ignorat.

Aristoteles, omīssa prouidentia, & causis fatalibus, ac
physicis, tanquam remotioribus, & obscurioribus, præteri-
tis, solas intuetur causas propinquas, ac morales: nam &
motus cieri, efficique mutationes, & quasi metas consti-
tui, ac definiri circuitus durationum, ostendit, vitiis poli-
tiarum, & hominum cupiditatibus: qui, seu communibus,
ac publicis vitiis, & morbis politiarum, seu aliis causis ir-
ritati, atque accensi, si moliantur res nouas, præsentem re-
rum publ. statum perturbant.

Sæpè vitia tam sunt enormia, vt emendationem neces-
sariam desiderent. Sed conatus etiam optimo consilio su-
scepti, vel hoc fine, vt è statu deteriore res publ. transierā-
tur in meliorem, non in eum tamen, qui spectatur, & quæ-
ritur, exitum desinunt, sæpè ingentem ruinam trahunt:
tum res motæ, non ab authoribus reguntur amplius, sed
semetipsas incitant, & authores impellunt, vrgent, & im-
plicant, non præuisis difficultatibus. Et effert sese audacia
sceleratorum hominum, sicut veteri versu dicitur: *Εὐὶ δ'
δ' ἡγοσαμένη καὶ πάγκαλος ἔμφορ' πιυής.* Non enim, vt mouere res
nouas, sic euentum præstare, in nostra potestate est. Et
πῶς μὲν ταῦτα καὶ πολιτείας θανάτι φέρει, inquit Xenophon. Et
secundum Pindarum: *ἰσθίον μὲν πόλιν σείσαι, ἀλλ' ὅπῃ χεῖρας
ἔσται αὐτῆς νόον ὅσιν ἔσται.* Idcirco iubent viri politici, ali-
qua parua incommoda condonare consuetudini, ne mo-
ta

DEDICATORIA.

ra republic. velut egro corpore, maiora mala accidunt. Et Plato, vt deliri parentis, sic senescentis, ac morbidæ rei-publicæ vitia ferenda, regendæque censet: ne, intempestiuus remediis, exacerbata, gangrenarum instar, aut cancerorum, serpent, & depascentur, ac consumant corpus vniuersum. Polybius, duabus potentissimis ciuitatibus, Carthagine, & Roma, multorum annorum bello, de Imperio decertantibus, ad extremum succubuisse Carthaginem, & victam, conditiones accepisse, ob eam maximè causam putat: quòd, quo tempore, inter eas incidit contentio, tum & Carthagini, multò quàm ante, negligentius, & Romæ multò quàm ante diligentius mores, institutæque maiorum colerentur; sicut de Romanis poëta cecinit: *Moribus antiquis res stat Romana, virisque*. Sed frequentius non tam Reip. quàm rerum priuatarum respectus, incitat homines, ad innouandum aliquid, aut turbandum in bene constitutis ac quietis politiis.

Aristoteles, publica morbidarum politiarum vitia, vno τὸ πῶς nomine, complectitur: quod latè patet, ac dominatur, maximè in Democratiis, & Tyrannide, quæ, cæteris etiam omnibus, minus diu durant, & mutationibus maximè sunt obnoxia. Vt enim ἰσότης, æquatione quadam dissimilium, κατ' ἀξίαν, copulat animos hominum: sic, τὸ αἰσιν eosdem disiungit, neque vnquam vera, inter se, firmæque beneuolentia, coalescere patitur. Sed occasiones, ἀφορμαί, à quibus initia, & causæ motuum, ac mutationum existunt, in hominum moribus sunt, & cupiditatibus, nec sunt vniusmodi. Nec eodem modo mouentur, aut turbantur politiæ.

Ac plerunque alia sunt ἡπια, alia ἀποφύσεις, seu prætextus. Alios impellit φιλοκερδία, & vniuersim omnis πλεονξία, quæ est νόστιμα σύμφουτον ταῖς διαταραχαῖς secundum Plutarchū, & eousque sese effert, vt nec præfundi maris gurgitibus, nec excelsorum montium cacuminibus, nec vastis solitudinibus, nec Europæ, Asiæ, aut Africæ limitibus, nec cognati sanguinis legibus, & vinculis definiri, atque coerceri possit. Sed regnat ea cupiditas non minus in priuatorum animis. Ac verissimum est Pausaniæ dictum: ὡς τῇ ἀνθρώπινῃ φύσιν ἢ ἄλλων ἐόντων ἐφ' ἧς βραχέστερα ἄνθρωποι γίνεσθαι, τὰ κέρδη μέγιστον καὶ ἀγαθὸν ἔχει. Hominum animis, cum alia, quæ insunt, tum maximè lucri cupiditas, quasi vim affert, incitans ad iniuste faciendum. Nec ignoti sunt Euripidei versus, qui Julio Cæsari in ore fuerunt.

EPISTOLA

Plurimos vexat, & exagitat φιλοτιμία. ἤνδρ' ἄνδρ' ἄνδρ', secundum Tragicum, quæ eorū animos, quos occupauit, occulta inuidencia, seu face quadā, assidue perurēs, quiescere nō finit; & ad ciuilia certamina extrusas, nihil sani, aut moderati experiri facit. Desiderio enim crescendi, nec superiorem ferre, nec parem potest. Vnde de ambitiosis dictum: ὅφιν οὐ μὴ φάγῃ ὅφιν· μήποτε χυθόνται δ' ἄλλων. Contra, τὸ ἀφιλότιμον ἔ' μικρόν εἰς περρότητα πολιτικῶν ἐφόδον.

Nec parua detrimenta affert rebus pub. φιλόνηκ' & contendendi, vincendiq; libido, quæ in pugnacibus, & pertinacibus naturis, ferè, non nisi interitu ipsorum, aut rerū publicarum cineribus, extinguitur. Ac rectè reprehenditur Lycurgus, quod τὸ φιλότιμον ἢ τὸ φιλονεικόν οἷον ἐπὶ κεκαυμένης ἀφ' ἑτέρας, ceu fomitem virtutis, lege iniecerit ὑpartanis. Vtramque enim protinus comitantur alia cognata, nec minus reipub. perniciosa vitia. E quorum sunt numero, πολὺ παραχρησώμενος, quāvis occasione mouēs non necessaria, & aliena vocatione: διακονή, despiciens, & quasi conculcans alios: ὕβρις, cōtumeliis afficiēs, aut iniuriis, pares, aut inferiores: ἀκολασία, fugiens, & somnians ex sua, vel aliorum fortuna, persuasione, aut perpetuū duraturæ felicitatis; aut similis vel sapiētiae, vel virtutis, similes successus, qualis erat in Demosthene, & Cicerone, ἰδιογενήσασθαι ἢ αὐτὰρ ἑα, ex admiratione sui: & contemptu aliorum, suas cogitationes antefereus melioribus, ac sanioribus aliorū iudiciis; aut pertinaciter retinēs, & vrgens semel cœpta, qualis erat in Pericle, & Catone: ἀπιστία, diffidens aliis, & muniens sese amicitiiis, societatibus, fœderibus, attractis sociis dissimilibus, aut potentioribus, aut clam struens insidias æmulis. Sunt enim πλεονεκτηταί, & φιλότιμοι, ἢ φιλονεικοὶ οὗτοι omnes infidæ, & insidiosæ.

Sed cuncta persequi, & hæc, quæ commemorata sunt, exēplis illustrare, nimis foret longū. Verè hæc autem, & rectè dicuntur. Certum enim est, sæpè maximos motus, in politiis, ab his causis extitisse. Sed ἀφ' ὧν ταῦτα sunt, ἢ ὡς καὶ κινήσονται. Hoc, quod quæritur, nondū explicatur, nimirum; an fiat certæ, & fatales periodi Imperiorum? & si sunt, quæ sint ultimæ earundem ceu metæ: & ad eas metas, an cuncta perueniant Imperia? aut, si non attingant: cur ante tēpus deficiāt. atq; cōcidant? & quib. de causis tota regna, & respub. deleantur, totæ gentes dissipentur? Assentior minus obnoxias esse motibus, atque ideo durare diutius politias, quas cōsociat, & cōtinet æqualitas:

D E D I C A T O R I A.

καὶ γὰρ ἴσμεν πόλεμον ἔποιεῖ. Contrà, reliquas æqualitatis expertes, faciliùs turbari, ac dissolui, & dissilire citiùs. Sed hanc æqualitatem Aristoteles metitur tantùm gradibus honorum, & dignitatum, & lucris, atque accessionibus, non virtute, cùm hac pauci præditi sint: ac minus religiosa pietate, qua Deo tribuitur, sibi quod dari, exhiberi que præcipit. Denique hoc solum monstrat, quod in præsentia homines mouet, ad moliendum aliquid, aut turbandum; non ostendit causas fatalium, & vniuersalium mutationum, quas fortasse nullas credidit esse.

Quod ergo neutiquam satisfaciunt hæc Sapiētibus; nec tamen, alia mente, percurrentibus hanc totam propiorem, & oculis obuiam rerum naturam, sese offerunt: ideo ad cœlum, & ad astra, tanquam fati tabulam, conscendunt aliqui, vt inde causas deducant. Partiuntur Imperium orbis terrarum, in Zodiaci trigona, ac dodecatemoria, & in stellati orbis distincta sydera, ac *περτημόρια* cœli, atque inerrantium insignes Synodos, & luminum deliquia. Singulis regnis etiam, & regionibus singulas errantes, itidemque insigniores inerrantes stellas, præficiunt, quasi opifices, & architectos publicorum fatorum, quæ ad decursus eorum siderũ, vi luminis, sese commouētes, quasi exiēnt in subiectas terras, inq; his naturis, & ingeniis hominum, noua quadam affectione, in melius, aut deterius perculsis, atque imbutis, & ad consilia, conatus, molitiones, aut salutares, aut perniciosas impulsis, efficiant mutationes ad alterutram fortunam, prosperam, vel aduersam, aliàs extolendo prostratam, ac iacentem, aliàs deprimendo florētem rerumpub. conditionem, pro ratione habitudinis suæ, ad eas terras, vibratique luminis, & positus in cœlo.

Romæ, cùm ea cōderetur, ex propinquo, radiis verticalibus, affulsiſſe tradunt vltimā stellam, in cauda Ursæ maioris, atque hoc positu, ei despondiſſe Imperium orbis terrarum. Inde digredienti, successiſſe latus Persei, & caput serpentis, quæ hostilibus radiis, idem Imperium destruxerint. Eandem stellam, cùm supra Byzantium cōstitisset, ex vrbe Romana sedem Imperij traduxiſſe, & postea Francis, tandem Germanis idem axioma attuliſſe. Asiam, & Græciā, quādo Saracenis, & Turcicis armis deuastatæ, ac sub iugum redactę sunt, tradūt, infestis ē vertice radiis capitis Medusæ, quod sinistra manu tenet Perseus, pulsatas esse: & ex eiusdem sideris affulsiōne simili, in easdem calamitates præcipitatam esse vltiorem Italiam, qua hodie latē

E P I S T O L A

patet regnum Neapolitanum.

Et si autem hæc, & similia alia, sagacibus ingeniis, ex euentu, animaduersa, & coniecturis eruditis, ad decursus, viris que syderum accommodata, nequaquam repudio, neque inficior, magnam, & admirandam (sed neutiquam satis peruestigatam) esse vim, & efficaciam luminis cœlestis in totum orbem elementarem; quem, ut circumflexu suo cœlum complectitur: Ita cœlo affixa sidera, alias aliter vibratu radiorum feriunt, atque afficiunt: denique multas concurrere, & quasi conspirare, causas fatales, physicas, & morales, de quibus supra dixi, non ignoro: cū quasi à fundamentis euulsa, corruunt Imperia. Tamē quantum de cœli viribus exploratum est, hoc omne vim tantum particularem habet. Propterea raræ, & immotæ non sunt periodi Imperiorum, ex circuitibus cœli, aut syderum deductæ, & ex his, quicquid de periodis, & causis mutationum eruitur, atque extruitur, hoc mutilum, & imperfectum est, nec, eo cognito, mens humana acquiescit. Nisi ergo, coniecturis philosophorum, adiungantur testimonia, & exempla Ecclesiæ, necesse est eas, hac in parte, hæ-
rere, ac deficere.

Ut expleamus autem, quod deest, præsidia doctrinæ sacræ assumemus, quæ sola, ut ad authorem, custodēque, ac vindicem ordinis politici, sic ad primam, & vniuersalem mutationum causam, nos deducit, & periodis constitutis, metas designat, quas rarissimè, aut nunquam excedunt, non sæpè assequuntur Imperia.

Periodus vniuersalis definitur in Daniele, septuaginta hebdomadam mētrone; quibus tempus exprimitur, & ab instauratione templi, politiæ, post captiuitatem Babyloniam, usque ad Christum. Complectitur illæ autem annos circiter quingentos. Hanc periodum, lege quadam sancta diuinitus, magnis Imperiis fatalem esse, & vniuersales mutationes afferre, ostendunt omniū temporum historiæ, si à prima antiquitate repetantur. Compertum est enim, magno exemplorum cōsensu, ea circumacta, in ipso quasi articulo anni quingentesimi, vel paulò ante, mutationes incidere, quibus vel euerfa regna, vel translata aliò, esse desinunt, vel in nouam commutantur formam.

Ac seruauit eandem Deus ipse, in suo populo. Tot enim sunt anni ab exitu populi, ex Ægypto, usque ad adificationem primi templi. Totidem annos stetit vtrumque templū, & durauit principatus ducum: ac post hos, regum successio,

D E D I C A T O R I A.

cessio, & à captiuitate, restituta, gentis Judaicę politia. Totidē annos Assyrij tenuerunt Asiam; imperarunt Athenis reges: stetit respub. Laconica: rexerūt rempub. Romanam cōsules: sedes Monarchiæ fuit vrbs Romana, ab Augusto, vsque ad Valentinianum vltimum, Constantij, & Placidiaę filium. Vertitur & nunc quingentesimus annus, quo rerum, in orbe Christiano, potuntur Germani: & regna sunt, Gallia, Polonia, Vngaria. Nec, si pauci anni defint, non absolutā esse periodū, putandum est. Sæpe enim magnitudo cōfirmatorū scelerū vrget, & præcipitat fata.

Sed non est, inquires, hæc periodus perpetua, & catholica. Constat enim regna non pauca, vix dimidium eius exegisse. Monarchia Persica vix annos ducentos triginta, Græca non multò plures cōpleuit: Romani, reges expulerunt, anno ab vrbe condita ducentesimo, quadragesimo quinto. Huius dissimilitudinis quæ sunt causæ? Explicat & has causas vox doctrinæ cælestis, quas ordine percēsebo. Ostendi Imperia nō esse opera humanæ industriæ, aut caliditatis; sed à Deo ea condi, euchi, & sustineri; ac vicissim ab eodem deiici ex alto, ac dissipari. Nec eas vicissitudines mutationum, quæ accidunt Imperiis efflorescentibus, aut fatiscentibus, casu euenire, sed diuina dispensatione, propter antecedētes causas. Ita autē extollit Imperia, si quos in hoc summo fastigio collocat, ad gubernacula, eosdem ornat etiam, armat, & punit potentia, & autoritate, sicut dicitur in Psalmo: Qui das salutem regibus.

Authoritas enim, seu maiestas in principe, singulare donum Dei est, & comparatur quatuor rebus præcipuè, quæ & ipsę sunt singularia dona Dei, sapientia, virtute, felicitate, & beneuolentia, seu inclinatione animorum in populo. Ac virtutes quidem, maximè dignæ principe, sunt: vera, & religiosa pietas erga Deum, quam præire, ac præluere oportet ceteris: deinde iustitia, clemētia, sedulitas in officiis vocationis, fortitudo, temperātia, castitas, munificentia, veritas *ἀρχὴ μεγάλων ἀρετῶν*, de qua Salomon inquit: Misericordia, & veritas custodiunt regem, & clementia fulcitur thronus eius: At, secundum eundē, Principis mēdaces, omnes sunt ministri mendaces.

In Scipione, quanquā adolescente, autoritas tamen, & maiestas tanta erat, vt in sententiam pertraheret suam, maximam Senatus, & Nobilitatis Romanæ partem, periculossimo rerum statu. Lucebant in eo sapientia excellēs, & virtus eximia, & felix erat vtraque: illa, in cōsulen-

E P I S T O L A

do rebus desperatis : hæc, in patria defendenda. Vnde apparebat, eum adiuuari diuinitus. Incenduntur autem animi hominum, admiratione sapientiæ, ac virtutis, & opinione præsentia Dei, seu auxilij diuini. Hæc, quanquam multum conducant, ad authoritatem parandam, ac tuendam: tamen accedere oportet, & quantum Dei munus, nimirum inclinationem animorum diuinitus factam, in populo; de qua dicitur in historia regum: Et abiit cum eo pars exercitus, quorum Deus tetigerat corda. Item, Vt oculus videat, & auris audiat, Deus facit vtrumque.

Hæc eadē illustriora sunt, & cōspectiora in Dauide, qui cū esset humili, & obscuro loco natus, & pusilli corporis specie, contemptus, atque inter greges ouium educatus, neque à se quicquam afferret tanto dignum fastigio, regno tamen, magno populi studio, potitus est. Tales ergo principes, si gubernacula teneāt, quib. authoritatem circumdat Deus ipse; his, quibus dixi, nitentem fulcris, florent, & cōsistunt Imperia. Mediocritas etiam, in iisdem, retinet, & tuetur Imperia, cum authoritate. Si contrā rerum potiātur principes impij, stolidi, ignaui, iniusti, rapaces, sæui, mendaces, polluti sceleribus, flagitiis, & libidinibus: aut, si cōmutata vitæ ratione, degenerent à semetipsis: & si hæc vitia regnent etiam in subditis impunè, qui ferè ad exempla principum sese componunt, præsertim si ita radices egerint, vt extirpari nequeant, amittitur authoritas, & sequuntur pœnæ, quæ, mutationes accelerando, constitutos terminos, multis seculis, anteuertunt. Hæc scelera, vt dixi, non sunt à Deo, sed ab hoste generis humani Diabolo, qui, vt testantur literę sacrę, summis ordinibus infestius, astutiùsque insidiatur, quàm aliis, quòd horum saluti, publicæ vniuersorum salutem inclusam esse intelligit, & accedunt furores malorum hominum, quos occupat, & exagitat Diabolus.

Et si autem magna Diaboli potentia est, apud impios præsertim, non mutantur tamen politia; nisi Deo volente, & ordinante: ac punit Deus omnium gentium peccata, mutationibus imperiorum, & vastationibus. Idem, cū sit agens liberrimum, vt se ad causas secundas non alligat, sic neque iis periodorum metis vincitur, aut astringitur, quas cōstituit, sed abruptit aut prorogat, vel etiam variis mutationum vicib. interrumpit, cœptos cursus liberrimè, propter causas positas, in potestate nostra, quib. ipsi fata nobis cudimus, & accersimus. Demōstrat hoc Salomō, cū

inquit:

D E D I C A T O R I A.

inquit: Propter iniustitiam transferuntur regna, de gente, ad gentem. Item, Propter delicta terræ, citò alij, post alios fiunt principes: Et propter virum prudentem, & intelligētem, durabilius est Imperium: Propter peccata ergo principum, & populi, nulli diu regnant, aut multi discordes regnant, quorum alij pellunt alios: aut prorsus destituuntur Imperia, & traduntur alienis, totis stirpibus excisis, & gētib. deletis, regionibus deuastatis. Et de Tyrannis, quibus Deus metas constituit, ultra quas progredi nequeūt, Psalmus inquit: Fient dies eius pauci. Ac sæpe prædicitur: Ideo non dari salutare principes, vt puniantur peccata populi, cū ingrauescunt. Vt Esaia tertio: Auferet Dominus bellatorem, & iudicem, & prophetam.

Est autem ferè initium mutationū, & ruinæ, ab imprudētia principum, aut eorum, qui præsumunt; cū scilicet, aut per se stolidi, & amentes, non intelligunt gubernationem: aut recta, & salutaria monentibus, non obtemperant: sed mordicus conceptas sententias retinent, & exequuntur: aut plures faciunt insana, & exitiosa furiosorum hominū, quàm prudentium recta, & moderata cōsilia. De his Psalmus inquit: Fecit eos errare in inuio, & nō in via. Et Esaia Propheta ait: Dabo pueros principes eorū. Semel turbatis consiliis, multi deinceps sequuntur errores, sicut dicitur: Ager animus semper errat. Paulatim & virtus ipsa lāguefit, & accedunt infelices impetus animorum, & actiones infelices, vt moueantur res non necessariae, & attrahantur certamina maiora viribus, quibus authores succumbunt. Extant, in hanc sententiam dulces, & elegantes versus, in oratione Lycurgi, contra Leocratem:

Ὁ πᾶν γὰρ ὄργῃ δαιμόνων βλάβῃ πινά,
 Τάτω πρῶτον ἐξαφαιρεῖται φρενῶν
 Τὸν νῦν τὸν ἐθελόν, εἰς ὃ τῷ χεῖροῖ βίπει.
 Ἰνώμω ἴν' εἰδὴ μηδὲν ἢ ἀμαρτύνει. id est,
Iratu ad pœnam? eus si quos trahit,
Auferre mentem talibus primū solet,;
Caliginēmq; offundit, vt ruant suas
Furenter in clades, sibi quas noxiis
Accersuerunt ultro consiliis malis.

Et Lucani versus noti sunt:
Hoc placet, ô superi, cū vobis vertere cuncta
Propositum, nostris erroribus addere crimen:
Cladibus irruimus, nociturâque poscimus arma.
 alia cum fiunt, labefactatur autoritas, aliter iudicat.

EPISTOLA

consensus bonorum, aliò inclinant animi, quàm antea. Mutatur verò, & cum aduersitate fortunæ beneuolentia populi, & crescit contentus, ac per se regum, atque gubernatorum degenerum, quando tendunt ad interitum, prima pœna est authoritatis amissio, de qua dicitur in Psalmo: Effusus est & contentus super principes. Ingrauescentibus his, ruina propinqua est. Nec de singulis tantum regibus, aut principibus, sed de totis etiam, hæc intelligantur regnis, rebus pub. & politiis.

Peccata verò, propter quæ mutantur imperia pœnis, & cladibus publicis, tria, in doctrina sacra, indicantur maxime insignia, quæ magna ex parte concurrunt, atque coniunguntur: Nimirum, *ἀσέβεια*, *ἀδικία*, & *ἀσέλγεια*. Impietas, Ecclesiam: Iniustitia, politias, & communem generis humani societatem: Luxuria, & economias turbat, aut vastat, corrupta propagatione familiarum, adulterino semine. Sed & singulorum detrimenta redūdant in vniuersas. Domesticae disciplinae vitia, penetrant in rempub. reipub. vitia vicissim in domos singulorum: Et contagia vtriusque corripunt Ecclesiam. Sicut è conuerso, labascente Ecclesiastica disciplina, collabūt cæteræ. Pietate enim extincta, frigescit studium honestatis, & virtutum. Ac ferè perpetuò idololatriam omnem, comitantur fœdæ commixtiones libidinum, vel Pauli Apostoli testimonio, ad Romanos. Et vicissim commixtiones, aut illegitimæ, aut promiscuæ, & libidinosa gentium, quæ religionibus discrepant, patiunt eandem confusiones.

De Heliaca vrbe noti sunt versus:

Ἡλιεὶς ἡ πόλις ἡ πόλις ἡ πόλις ἡ πόλις ἡ πόλις

Οἷος ἐστὶν ἡ πόλις ἡ πόλις ἡ πόλις ἡ πόλις.

Heliaca vrbs simul est mendax, atque ebria: talis

Tota vrbs est, domus, et qualibet esse solet.

Et in politis vlitatum est, vt gubernatorum mores imitentur, & effingant subditi: *πῶς ποτε γὰρ αἱ αἰετὸς τὰς γυναικας τῶν ἀρχόντων ἐντυπῶσαι τὸ ὑποχέριον.* *Ἀσέλγεια* nomine vtrumque complector extremum: Cùm *ἀσέλγεια*, quæ, superstitione sua, sibi comminiscitur, ac fabricat numina, ac suos instituit cultus, contra interdicta diuina, unde *εἰδωλομανίαι* existunt: & *ἀσέλγεια*, simulato religionis zelo, corrumpentem rectè tradita malitiosè. Tum *βελιόπεια*, Epicureo contemptu, ridentem Deum, atque aspernantem religiones omnes pariter, tanquam fabellas aniles, aut commenta inania, otiosorum hominum, excogitata ad terren-

D E D I C A T O R I A.

terrendos homines.

A'δινία cum nomino, vniuersalem iniustitiam significo, qua non tantum tyrannidem & rapacitatem superiorum, ac cæterorum ordinum inter se fraudes, sycophantias, cõtumelias, iniurias, latrocinia, direptiones, deniq; *ὅλην* omnem, sed & negligentiam magistratum ac singulorũ intelligo, in tuenda disciplina, colendisq; officiis, pertinentibus ad conseruationem publicæ tranquillitatis, & in operibus vocationis.

A'σελγείας nomen ex *ἄση* & *ἄλγος* factum, abusum significat voluptatum omnis generis, non tantum ad tædiũ, nau-seam & fastidium, sed & vsque ad eneruatæ ac fractæ naturæ languorem dolorẽque, complectens libidines, hel-uationes & luxuriam omnem.

Hæc sunt peccata, quæ abominatur Dominus, propter quæ, fame, peste, bellis, incendiis, exundationibus, terræ motibus, dissipat, absomit, delet totas vrbes, familias, gentes, regiones, respub. regna, & monarchias: Has clades publicas, quandoque præuiis in natura signis portendit ac prænunciat, vt sint conciones de ira Dei, & aliquos reuocent ad pœnitentiam. Atque eam ob causam pœnas differt, concedens spatium ad resipiscendum, vt aliqui seruentur. Quapropter si non protinus sequantur pœnæ, nec cuncta vno deleantur impetu, id tribuamus misericordiæ diuinæ, sicut sonat dictum Ieremię, Misericordię Domini, quod non consumti sumus.

Cum ergo causas periodorum & mutationum in imperiis quærimus, non procul vagemur animis, nec ad sidera euolemus: (etsi nec astrorum vim, vt secundarum causarum quib. tanquam mediis vtitur Deus, nec quę proponuntur, ostenta portentãq; contemni vult) sed quid in ecclesia, politiis & œconomiis fiat, consideremus. Si regnant in ecclesia falsæ, impię, fanaticæ, blasphemæ opiniones, aut idola, & conflictantur inter se docentes: si in politiis impunè grassantur tyrannides, seditiones, latrocinia, imposturæ, fraudes, & licet cuilibet quod libet: si dissident conjuges, & vagis ac prohibitis libidinibus impunè contaminantur œconomix, & adulterantur familiæ: non dubitemus impendere tristes, atroces & propinquas pœnas.

Contra, si in ecclesiis bene constitutis sonet & exaudiatur pura & incorrupta vox euangelij, legitimè admistrentur sacramenta, & Deus rectè inuocetur, si celebrẽtur honesti congressus in templis religionis causa, & co-

E P I S T O L A

lantur ac exerceantur in scholis studia pietatis & literarum: si magistratus debita cura tueantur leges, iudicia, disciplina: subditi obtemperent, sint concordēs, quærant victum honestis artibus quibus vitæ opus est, cultura agrorum, mercatura, opificiis, ædificent ac muniant vrbes aduersus latrocinia: & magistratum ac subditorum voluntates spectent ad hunc finem, vt in hac societate Deus rectè colatur præceptis diuinitus non fictæ obedientiæ officiis, vt singulis bene sit: ac si propter has causas patriam communi animo & consilio defendant. Denique si in domestica consuetudine vitæ mariti & vxores se casto, sinceròque amore mutuo complectantur, certent inter se officiis mutæ beneuolentiæ, colloquantur de Deo, rectè educant & instituunt sobolem assuefactam ad agnitionem Dei & inuocationem, & ad literatum ac virtutum amorem & cultum, si grauitè regant familiam, & inuocent vniuersi vna voce Deum, communicisque inter se fideliter consiliis & operis constituent & administrent res domesticas: talem politiam necesse est diu beatam manere ac florentem.

Hæc de toto ordine politico, de imperiis, imperiorum causis, periodis & mutationib. præfari volui, quod huius libri vestibulo argumentum nullum aliud videretur esse cōuenientius, quod velut exegesis est eorum, quæ hic disputantur, & eadem inuisita varietate exemplorum illustrat. Mouit me & præsentium exemplorum conspectus atque consideratio. Pleraque enim orbis Christiani regna propemodum ad periodorum suarum decurrerunt metas, Germanicum, Francicū, Pannonicum, Polonicum. Idcirco & nutant omnia & minitantur ruinā. Cum autem nō dubia signa ostendant appetere nouissimos dies, quos gloriosissimum reditum suum antecessuros prædixit Redemptor generis humani filius Dei, confido hunc Ducem populi sui & Emanuelem nostrum, & regnis ipsis & iis mutationibus atque calamitatibus, quæ impendent vndique, exoptatum & lætum finem aduentu suo allaturū, & præreptos nos his malis ad vitam & lætitiā cœlestem translaturū esse. Hanc nostri liberationem vt acceleres, & interea ecclesiæ tuæ calamitates, ærumnas, exilia, parricidia, immanes laenas vt mitiges, te Fili Dei *ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ πάντων αἰδώς τῆς ἀνθρώπων* *ἐκ τῶν* ardentissimo precor pectore.

Tuq̃ autem celsitudini, illustrissime princeps, dux Saxoniae elector, domine & benefactor clementissime, hanc
chronicā

D E D I C A T O R I A.

chronici in vnum volumē coniunctam editionem dedicare, & sub augusto nomine tuo posteritati commendare atque consecrare volui, nō eo tantum quod celsitudo tua lectione & commemoratione veterum ac recētium historiarum mirificē delectatur, quam laudem celsitudo tua communem habet cū omnium ætatum & gētium viris heroicis, sed multō magis alteram ob causam, vt extet ad omnem posteritatem testimonium pietatis, sapientiæ, rectorum & salutarium consiliorum, virtutum & gubernationis tuæ. Publicarum occupationum, quæ spectarunt & quæsiuerunt cōseruationem sinceritatis in repurgata doctrina euangelij atque consensum de hac, & leges honestæ ac seuerioris disciplinæ in ecclesia & politia: documenta sunt academiae & scholæ, pietatis & omnium harū artium ac disciplinarum communi vitæ necessariarum, studiis, & illustrissimæ munificentie tuæ beneficiis florentes. Ecclesiæ de doctrina puriore inter se consentientes, & vna voce, vna fide, vno spiritu Deum in agnitione & fiducia filij vnigeniti Domini nostri Iesu Christi inuocantes. Iudicia tam ecclesiastica quàm politica ordine conuenientissimo & sanctissimis atque grauissimis legibus constituta. Exempla quotidiana, iustæ, moderatæ, & vbi res exigit, etiam quadam seueritate exasperatæ, & vniuersim ad salutem & quietem publicam attemperatæ disciplinæ.

Priuatam vitam, omnem, quantum huic ocij concessit administratio difficilis, laboriosæ, & propter seculi mores ac temporum fata etiam periculosa gubernationis, quæ sibi vendicant & vendicent studia, ostēdunt omnis generis monumenta priuata, præclara scilicet & elaborata in summis ac difficillimis artibus opera, de quibus contestari nos deceat, qui explorata illa habemus, dissimulare non possum, non cognouisse me quemquam, cui in ocio, plus negotij, minus quietis fuerit, & qui indefinenter atque indefesso studio plura complexus sit atq; elaborarit. Inter quæ cum & historica sint, de impensa his etiam opera extare ad posteritatem, hoc argumentum dedicationis publicæ volui, quod vt gratū acceptūmq; tua celsitudo habeat, ea qua possū ac debeo animi subiectione peto. Nomen chronici Carionis retinui, quod mutare illud autor primus sanctæ beatæque memoriæ Philippus Melanchthon focer meus noluit. Occasio nominis huius inde extitit, quod cū Iohannes Carion mathematicus ante annos quadraginta cœpisset contexere chronicum, &

EPISTOLA DEDICAT.

recognoscendum illud atque emendandum, priusquam
prelo subiiceretur, misisset ad Philippum Melanchtho-
nem, hic, quod parum probaretur, totum aboleuit vna li-
tura, alio conscripto, cui tamen Canonis nomen præfixit:
sed & hoc cum retexisset, amici nomen & memoriam, à
cuius primordiis *et præcipue* prima chronici contexendi nata
atque profecta esset, titulo posteritati commendare vo-
luit. Quæ defunt, peculiari volumine descripta, & quan-
tum omnino fieri potest, optima fide integrè explicata,
Deo adiuuante, edemus seorsum, de quibus vera explo-
ratâque nos edituros profiteri ac polliceri possumus.
Commendo autem celsitud. tuam & totam illustrissimam
domum, ecclesias, politias, œconomias, scholas harum ter-
rarum misericordi ac propitio Deo, veris & ardētibus ge-
mitibus suppliciter orans, vt ipse omnium nostrum mise-
reatur, & ingentes tempestates publicarum cladum & ca-
lamitatum, quæ ex omni parte orbem Christianum vi-
dentur inuoluturæ esse & oppressuræ, discutiat ac depel-
lat, & confirmet celsitudini tuæ vires animi & corporis, vt
diu his terris supersit, benedicat posteritati celsitudinis tuæ,
vt fiat longæua, beata, florens, & colligat sibi inter nos &
in his regionibus æternam ecclesiam celebraturam ipsum
in omni æternitate. Datæ xviii. Cal. Octobris, ANNO M.
D. LXXII.

Celsitudini tuæ

subiectissimus

Caspar Peucerus
D.

ILLVST.

ILLVSTRISSIMO ET RE-
VERENDISSIMO PRINCIPI, ET DO-
mino, Domino Sigismundo, Archie-
piscopo Meideburgensi, Primati Ger-
maniae, Administratori Halberstatensi,
Marchioni Brandenburgensi, Duci Po-
meraniae, &c. & Burggrauio Noriber-
gensi, &c. Principi cle mentissimo, S.D.

EXcelluit ingenio, eruditione, consilio & virtute Hermannus Bonus, qui in inclyta vrbe Lubeca & doctrinae studia rexit, & euangelium docuit. Is ante annos viginti Germanicum libellum, cui titulus est Chronicon Carionis, vt adolescentia inuitaretur ad historiarum lectionem, & illo compendio nonnihil adiuuaretur, in quo monarchiarum seriem & temporum collationem in praecipuis ecclesiae, veteris Graeciae, & Romae negotiis probauit, Latine interpretatus est. Eam interpretationem cum postea viderem non solum in manibus esse adolescentum, sed etiam vagari per exteras nationes, retexendam esse iudicaui, non tam vt augerem (etsi enim quaedam addidi, tamen compendij modus seruandus est) quam vt phrasin Germanicam, quam interpres suo quodam consilio studiosius retinuerat, cum quidem facundus & disertus esset, propter adolescentes exteros mutarem. Nec alia causa fuit, cur hunc laborem susceperim. Vt enim lectio ametur, intelligi orationem oportet.

E P I S T O L A

Cum autem prima editio illustrissimo principi electori patri tuo dedicata sit, ne transferre munus in aliam familiam viderer, filio dedicare hanc editionem volui, quia patrem ipsum, cui iam historia ecclesie & imperiorum notissima est, scio velle talia iam à filiis legi, & se viuo vos in possessionem doctrinae venire. Cum igitur non dubitem eum pro sua excellenti sapientia hanc nostram inscriptionem probaturum esse, te oro, ut hunc librum accipias, ac non tam meum, quam paternum munus esse cogites, & propter patrem principem sapientia, & virtute excellentem, magis ames, & legas sapius.

Est omnino necessaria singulis hominibus historia cognitio, sed maxime gubernatoribus, quæ sine temporum serie, sine gentium distinctione, & non monstrato imperiorum ordine, lucem non habet.

Sæpè audiui narrare Capnionem, cum apud Philippum principem Palatinum electorem essent Dalburgius episcopus Vangionum, Rudolphus Agricola, & ipse, & non solum in familiaribus colloquiis, sed etiam in deliberationibus de rebus, sæpè narrarent insignia exempla, vel Persica, vel Græca, vel Romana, mirifice accensum esse principem studio cognoscenda historia, sed dixisse, se animadvertere, distinctione temporum gentium, & imperiorum opus esse, eamque ob causam petuisse, ut sibi ex tota antiquitate, quantum nota esset, ex Hebræis fontibus, & ex Græcis ac Latinis scriptoribus ordine contexerent monarchias, ut mente complecti tempora mundi, & seriem maximarum mutationum posset. Nulli tunc extabant scripti lingua Germanica libri de veteribus imperiis. Nec Latina præter Iustini conf. saneam epitomen, quæ tamen distinctione temporum caret habebantur. Erat ocium tunc illis doctis viris, & hoc labore delectabantur. Ordine igitur ex Hebræis, Græcis & Latinis monumentis monarchias recensent, & maxime digna memoria suo loco adhibita temporum & gentium distinctione inserunt. Legit avidissime id scriptum

DEDICATORIA.

ptum princeps ingeniosus, seque letari dicebat, diuinitas conseruatam esse temporum seriem, & rerum præcipuarum memoriam. Ostenderant enim ei continuatam esse mundi historiam ita, vt Herodotus inchoet suas narrationes paulò ante finem propheticae historiae. Nam & ante regnum Persicum, de quo narrationes luculentæ extant in Daniele, Esdra & Nehemia, regum Assyriorum & Aegyptiorum aliquot nomina sunt eadem in prophetis & Herodoto. Apryi prædicit exitium Ieremias, quod describit Herodotus. Postquam Ieremiam interfecit Apryes, postea Amasis captum regem superbum strangulat. Agnoscere se etiam princeps Palatinus dicebat testimonia præsentiae Dei in constitutione monarchiarum, quia solis humanis viribus constitui & retineri non potuerint. & eo diuinitus constitutæ sint, vt essent custodes humanæ societatis, coniungerent multas gentes, restituerent leges, iudicia, pacem, vt docere homines de Deo possent. Sæpè igitur repetebat Danielis verba: Deus imperia transfert & stabilit. Mutationibus etiam & tyrannorum pœnis dicebat conspici iudicium Dei, & moneri totum genus humanum illustribus exemplis, vt agnoscat Deum, sciat ordinasse eum & velle iusta, & verè irasci violentibus ipsius ordinem. Tales erant eius principis sermones, considerantis ordine imperiorum incrementa & ruinas.

Etsi autem necesse est iunioribus initio proponi talia compendia tamen cùm accedit ætas, legendi sunt fontes & historiae, quæ extant sapienter scriptæ, cognoscendæ sunt integre, quantum fieri potest. Est omnino excellentis sapientiae & eloquentiae opus historiam rectè scribere. Sed sapientia est etiam lectori necessaria considerare, quæ commonefactiones ex historiis sumendæ sint, de quibus hæc regula tenenda est: Sit vitæ norma Decalogus, id est, lex Dei, sicut scriptum est: In præceptis meis ambulate. Postea historias sciamus legum exempla esse, ac monstrare pœnas atrocium scelerum, & liberationes iustorum. Ac in vtrisque non tã-

E P I S T O L A

tum euentus intueamur, sed Dei præsentiam cogitemus, quæ sui ordinis custos est.

Historiæ ethnica magis proponunt exempla secundæ tabulæ Decalogi, quorum multa pertinent ad præceptum, Non occides ad quod & hæc regula pertinet: Omnis qui gladium acceperit, videlicet non datum à legibus, gladio peribit. Quàm multi tyranni, quàm multe gentes pœnas dederunt iuxta hanc regulam: Monuit Annibal non necessarium & iniustum bellum. Etsi autem vtrique magnæ clades acceptæ sunt (nam bella communes pœna sunt vtriusque partis) tamen Romani vincunt tandem. Plene sunt historiæ talium exemplorum. Et in hoc genere multa errata accidunt. Brutus & Cassius existimant se iustam habere causam interficiendi Iulij: Piso, Marius & multi sapientes contrarium iudicarunt: Et lex diuina inquit: Qui potestati resistunt, incident in pœnas. Monent igitur historiæ, vt rectè iudicetur, quod cum in rebus obscuris difficile sit, diligentia adhibenda est, & à Deo consilium petendum est & non necessaria in magnis rebus non sunt tentanda.

Multa exempla pertinent ad præceptum, Non mœcha-beris: cui lex addit comminationem, Omnis anima quæ fecerit has abominationes, eradicabitur. Sæpe igitur propter libidinum confusiones totæ gentes deletæ sunt. Sodoma, Theba, Troia. Contra Dauidem horrenda seditio mota est à filio, trucidata multa millia ciuium, contaminatæ sanctæ matronæ. Est & vrbe Roma stirps regia expulsa. Et in conspectu sunt exempla quotidiana. Vagantur pœnæ per regum principum & priuatorum familias propter adulteria & incestas contaminationes.

Multa exempla pertinent ad præceptum, Non furum facies: cui præcepto addita est comminatio, Væ qui spolias, quia spoliaberis. Cresphontes defraudatis orphanis fallaci
sorti-

DEDICATORIA.

sortitione occupauit Messenen. Postea ciues eum interfecerunt, & coniunx Merope^a furens filios interfecit. Hæc pœna fuit fraude occupati alieni regni deceptis orphanis.

Hæc eò dixi, vt exempla ad regulas prudenter accommodentur, & cogitemus legem Dei normam vitæ esse oportere, & exempla pœnarum ad comminationes diuinas congruere. Nihil dubium est pœnas in hac vita mortali comitari atrocita delicta, etiamsi mitigantur iis, qui ad Deum redeunt.

Deinde quantus vsus chronicorum & historie in doctrina primæ tabulæ Decalogi? Necesse est scire seriem patetactionum diuinarum, legis & promissionis gratia. Necesse est considerari, quæ & vbi semper vera ecclesia Dei fuerit, quæ fuerit vox veræ doctrinæ, quàm horrendæ tenebræ fuerint, & sint in maxima multitudine hominum, qui discesserunt à vero Deo, & à vera doctrina, & furenter excogitarunt commentitia numina.

Ostendunt etiam historie ærumnas ecclesiæ, & testimonia præsentia Dei in liberationibus. Ac sapienter accommodanda sunt exempla ad primam tabulam, quomodo tolerandæ sint ærumnæ, & quomodo petenda & expectanda sit liberatio. Semper certa sit spes salutis æternæ, etiamsi in hac vita mortali magnis calamitatibus opprimitur. Mitigantur tamen hæ quoque rectè inuocantibus, vt Dauidi, Iosaphat, Ezechia, Manasse, & aliis innumerabilibus, quorum exempla congruunt ad regulas: Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te. Item: conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Si fuerint peccata vestra, vt coccinum, & vt vermiculus, eritis candidi vt nix. Vt enim exemplis rectè vti possimus, simul & regulas oportet notas esse.

E P I S T O L A

Iam de controuersis ecclesiae, quantum refert scire veteres diuinationes, qui fuerint testes verae sententiae, quae fuerint hostium agmina? Quàm dulce est videre consensum Irenaei, Gregorij Neocæsariensis, & similium veterum λόγος, qui antecesserunt synodum Nicenam, sicut & Ignatius scribit saepe repetens hæc verba θεὸς λόγος, & λόγος εὐαγγέλιον, non sonus euanescentis. Et Alexander episcopus Alexandrinus, qui refutationem Arii scripsit ante Nicenam synodum, testimonia superiorum temporum recenset, & inter cetera inquit: ἡ ἐκκλησία ἐκ παλαιῶν καὶ ἐκ νεωτέρων διδασκαλία, ἐστὶν ἡ ἀληθὴς καὶ ζῆλος τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως. Hæc omnia, si non extarent historia, prorsus ignota essent. ac ne hoc quidem sciretur, quæ prior, quæ posterior sit doctrina, quod considerari necesse est, quia non contemnendum est Tertulliani dictum: Primum quodque verissimum est.

Cum Miletius seditionem in ecclesia Alexandrina moueret, de lapsis non recipiendis, qui supplices ad ecclesiam redire volebant. Petrus episcopus exempla vetustatis opposuit: & vera consolatione erexit eos, qui ad veram inuocationem redituri erant. Eius iudicii memoriam gratam esse piis contra Nouati rabiem manifestum est. Extant & vera testimonia contra Marcionem, Manichæos, & Pelagianos edita, in quibus multum ab historia adiuuamur.

Nec tantum prodest videre, ubi rectè iudicatum sit, sed etiam ubi veritas hypocritarum factionibus oppressa sit. Quia interdum hoc quoque accidit: Vt cum falsa decreta facta sunt, quæ Romano pontifici tribuunt summam auctoritatem, non solum in ecclesia, sed etiam in transferendis imperiis mundi. Item de adoratione hominum mortuorum, de circumgestatione panis in pompa Persica, de sacrificio venali, de cœlibatu. Hæc decreta etsi aliquot seculorum spaciis confirmata sunt (vt propter temporum longitudinem sit illud Simonideum δόξα βιάζεται πῶς ἀλήθεια)

D E D I C A T O R I A.

Sec. 1.) tamen deprehenditur vanitas non solum ex scriptis prophetis & apostolicis, sed etiam ex consensu purioris antiquitatis, quem historiae dignae fide ostendunt ab hac recenti turba pontificum & monachorum dissentire. Semper autem in exemplis anteferenda sunt ea, quae cum norma iudicii congruunt, videlicet cum scriptis prophetis & apostolicis, iuxta dictum: Si quis aliud euangelium docet, anathema sit.

Considerentur autem praecipue in historia ecclesiae semina utriusque imperij huius senectae mundi, mahometici & pontificij. Vtrumque ortum est ex dissidiis de doctrina. Cum in oriente dilaceratae essent ecclesiae, non tantum Arianæ pestis, sed etiam Manichæis & aliis furoribus, & hæc varietas in multorum animis dubitationes & odium religionis Christianæ & nominis Christiani accenderet, & disciplina laxata esset, facile impelli homines potuerunt, ut novum dogma, quod obscuras disputationes tollebat, & tantum plausibilia humanis iudiciis proponebat, amplecterentur, praesertim vim & imperium Romanum multae gentes iam & odissent & contemnerent, auidè arripuerunt illae gentes, alioqui & curiosae & leues, Aegyptia, Arabica, Syriaca, opiniones populares, & authorem Mahometum armauerunt.

Praecipue verò potentia Romani pontificis crevit, quum attracti sunt Franci in Italiam, quod fiebat Graecorum odio non quidem iniusto. Nam & iniusta eorum Imperia erant, & vires non erant pares iis gentibus, quae Italiam vastabant, sed tamen alia causa praetexebatur, accusabantur Graeci quod delerent picturas & statuas templorum. Sciebant autem Romani pontifices, valde abhorrere Gallorum & Germanorum animos ab eorum maxia, quare facile persuadebant nostris, ut Gracos tanquam religionis hostes procul ex Italia depellerent. Postea propter regum discordias crevit pontificum auctoritas, qui Italiam inclinabant ad quos volebant. In his confusionibus tandem nati

E P I S T O L A

sunt monachi, quorum avaritia cumulavit idola & errores.

Harum rerum series cum in historia conspicitur, accendatur in nobis cura rectè discendi, & tuenda coniunctionis in vera ecclesia. Quam ad rem etiam opus est candore & moderatione disputationum & affectuum. Quia non sine gravi causa Platonium illud celebratum est, τὸ μέγα κακὰ ἢ ἐκ ἄλλως, ἢ ἐκ φιλοφροσύνης συνίσταται.

Oro autem Filium Dei, Dominum nostrum Iesum Christum, crucifixum pro nobis & resuscitatum, ut semper ecclesiam sibi inter nos colligat. Horribilis mutatio omnium regnorum generi humano impendet, in qua barbaricam vastitatem fieri in his regionibus Filius Dei prohibeat. Nos etiam pietate morum & inuocatione Dei studeamus impetrare pœnarum mitigationum. Et diligentiam in studiis doctrinæ & in fouendis ecclesiis adhibeamus, ne tristissima pœna obruamur, de qua scriptum est: Quia scientiam repulisti, repellam te. Crescit feritas in moribus, negliguntur doctrinæ studia, & ducitur esse virtus laxare disciplinam. His publicis malis omnes gubernatores summi & infimi repugnare debent. Cumque nos, quibus doctrinæ propagatio commendata est, iuventuti hortatores esse debeamus ad rectè discendum, & ad omnia honesta officia auxiliis gubernatorum indigeamus, oro, ut boni principes & alij gubernatores considerent singulorum labores, & rectè docentes & amantes communem salutem & concordiam adiuvant. Ego quidem hac voce Paulina, & me & alios in his docendi laboribus sæpè confirmo: Non erit inanis labor vester in Domino. Non debito Deum gubernatorem & βραβευτὴν esse nostrorum laborum, & cum assiduis gemitibus & votis oro, ut faciat me σπουδὴς ἐλέως, & organum utile discen-
tibus: & huius mee voluntatis conscientiam oppono sycophantarum crudelitati, & spero sapientum & bonorum iudicia de me esse mitiora, quàm sunt inimicorum. La-
bor

DEDICATORIA.

*bor etiam, si tibi & aliis iunioribus huius libri lectionem
gratam fuisse intellexero. Filius Dei Dominus noster Iesus
Christus te protegat & gubernet. Anno M.D.LVIII.*

PHILIPPVS MELANCHTHON.

CHRONICI

CARIONICI CA-

PITVM,

INDEX.

I. PARS.

<i>Melanchthonis præfatio, de vtilitate historiae</i>	<i>pag. 1.</i>
<i>De ordine libri</i>	6
<i>Chronicorum partitio</i>	7
<i>Annorum series ex Philone</i>	10

LIBER PRIMVS,

<i>Complectens ea quæ diluuium præcesserunt</i>	12
<i>Diluuium</i>	18
<i>Filij Sem, & Chami posteritas</i>	19
<i>Posteritas Iaphet</i>	22
<i>Filij Gomer</i>	24
<i>Abrahæ stemma</i>	28
<i>De Monarchiis</i>	29

LIBER SECVNDVS,

<i>Seu prima Monarchia Assyriorum</i>	30
<i>De Abraham & de circumcissione</i>	34
<i>Pæna Sodomæ</i>	35
<i>Iosephi historia</i>	36
<i>Exitus Israelitarum ex AEgypto</i>	38
<i>Reges AEgyptij</i>	40
	14-

INDEX CAPITVM.

Iudices populi Israelitici	43
Regni Iudaici constitutio, & reges tum Iudæ tum Israël- lis	46
De regno Samariæ	59
Græcæ historia quæ ad tempus primæ monarchiæ pertinent	60
De bello Troiano	61
De veteri doctrina Ionum, Atticorum & vicinorum: de Si- byllis, Atlante, Orione, Lino, Orphæo, Museo, Homero, Hesiodo	62
Initium vrbs Romæ	65
Secunda Monarchia Persarum, quorum reges de- scribuntur	67
De Cyro primo rege Persico	68
De Ecclesiâ	73
Studia doctrinarum in Græciâ	76
De Solone	77
Cambyse, secundus rex Persarum	78
Darius, tertius rex	79
Xerxes, quartus rex	83
De bello Xerxis	84
Artaxerxes Longimanus, quintus rex	89
Res Græcæ & Romanæ	90
Darius Nothus sextus rex	91
Artaxerxes Mnemon, rex septimus	92
Res Græcæ	93
Capta Athenæ à Lysandro	96
De triginta tyrannis	97
De Thrasybulo & alijs	99
Imperium Laconicum	100
Epaminondas	106
Res Romana	108
Artaxerxes Ochus Persarum rex Octauus	110
Res & Reges Macedonia	111
Arsames, nonus rex Pers.	115

INDEX CAPITVM.

<i>Alexander Magnus</i>	117
<i>Darius vltimus rex Persarum</i>	118
<i>De AEgypto</i>	121
<i>Prælium ad Arbela</i>	122
<i>Tertia Monarchia Græcorum</i>	113
<i>De successoribus Alexandri</i>	126
<i>Bellum Lamiacum</i>	127
<i>De Cassandro</i>	129
<i>De Antigono</i>	130
<i>Antigoni posterì</i>	131
<i>Reges Syriaci</i>	132
<i>Reges AEgyptij post Alexandrum</i>	139
<i>Duces Iudeorum post reditum ex Babylone</i>	142
<i>Post Alexandrum</i>	143
<i>Series principum & regum, qui ex Maccab. orti sunt</i>	144
<i>Seçta Iudaica</i>	145
<i>Reges ex familia Maccab.</i>	148
<i>Herodis posteritas</i>	149
<i>Bella Romana tempore tertie monarchie</i>	151
<i>De tempore inter primum bellum Punicum & secundum</i>	153
<i>De Arato Sicyonio</i>	154
<i>De secundo bello Punico</i>	156
<i>De bellis Macedonicis</i>	159
<i>Tertium Punicum bellum</i>	162
<i>Excidium Numantie vrbs</i>	164
<i>De bello Achaico</i>	167
<i>Cimbricum bellum</i>	168
<i>Bellum sociale & bella ciuilia post Cimbricum bellum</i>	172
<i>Bellum ciuile gestum duobus Pompeio & C. Iulio Cesare</i>	175
<i>De Iudæa & de ecclesia</i>	182
	II.

INDEX CAPITVM.

II. PARS.

LIBER TERTIVS.

Quarta Monarchia Romanorum	192
Augustus Cesar	193
De Harminio duce Cheruscorum	194
Tiberius	198
Pauli Apostoli curriculum	200
Catalogus annorum Pauli	202
Caius Caligula	204
Claudius	ibid.
Domitius Nero	206
Galba, Otho, Vitellius, Vespasianus	209
Titus Vespasianus	211
Domitianus	ibid.
De Ecclesia eius temporis	213
Nerva	215
Traianus	216
Adrianus	218
Antoninus Pius	220
M. Antoninus Philosophus	ibid.
Commodus	224
Pertinax	225
Didius Iulianus	226
Seuerus	ibid.
De Origene veteris ecclesie Theologo	229
Antoninus Bassianus	230
Popilius Macrinus	231
Varius Heliogabalus	233
Alexander Seuerus	ibid.
Maximinus	235

INDEX CAPITVM.

<i>Gordianus tertius</i>	236
<i>Philippus Arabs</i>	237
<i>Decius</i>	<i>ibid.</i>
<i>Valerianus</i>	238
<i>Gallienus</i>	240
<i>Flavius Claudius</i>	242
<i>Valerianus Aurelianus</i>	243
<i>De Ecclesia, atque de haresi Manichaorum & P. Samosateni</i>	244
<i>Tacitus</i>	250
<i>Valerius Probus</i>	251
<i>Carus Narbonensis</i>	252
<i>Diocletianus</i>	253
<i>Constantinus Magnus</i>	257
<i>An Constantinus urbem Romam & Occidentis imperium Romano episcopo dederit</i>	260
<i>De Nicena synodo</i>	263
<i>Constans Constantini filius</i>	269
<i>Constantius</i>	270
<i>Ecclesie certamina post mortem Constantini Magni</i>	271
<i>Iulianus apostata</i>	277
<i>De templo Delphico</i>	279
<i>Iouinianus</i>	280
<i>Valentinianus primus</i>	281
<i>Saxones</i>	<i>ibid.</i>
<i>Gratianus</i>	283
<i>Theodosius</i>	285
<i>De ecclesia eius temporis</i>	287
<i>Arcadius</i>	293
<i>Honorius</i>	296
<i>Theodosius secundus</i>	299
<i>Valentinianus</i>	300
<i>De Ecclesia</i>	302
<i>De Synodo Ephesina</i>	306
	<i>De</i>

INDEX CAPITVM.

De Cretensi Mose	309
Martianus	310
Quo tempore sit condita vrbs Veneta in sinu maris Adriati-	
ci	314
De Synodo Chalcedonensi	315
Vandalorum scutia in Africa	317
Vandalorum reges	318
Leo magnus	320
Zeno	322
Gottorum reges in Italia	323
Narsis bella in Italia	329
Anastasius	332
Iustinus	333
Iustinianus	334
ecclesia	338
De Iustinus II.	341
Longobardorum reges	342
De Exarchis	349
Tiberius	352
Mauricius Cappadox	ibid.
Phocax	357
Heraclius	358
De Mahometi secta & regno	359
Constans	367
Constantinus	ibid.
Iustinianus	368
Philippus Bardanes	369
Artemius	370
Leo Isaurus	ibid.
Constantinus Copronymus	374
Leo Copronymi F.	376
Irene	ibid.
De Ecclesia statu	378

LIBER QVARTVS.

Populorum migrationes & sedes , præsertim in Germania

387

<i>Carolus Magnus</i>	421
<i>Ludouicus Pius</i>	438
<i>Lotharius</i>	441
<i>Ludouicus secundus</i>	444
<i>Carolus Caluus</i>	445
<i>Ludouicus tertius</i>	447
<i>Carolus iunior, cognomento Crassus</i>	448
<i>Arnolphus</i>	450
<i>Ludouicus quartus</i>	454
<i>Conradus primus</i>	456
<i>De rebus Ecclesiæ</i>	458
<i>Imperatores Orientis</i>	467
<i>Nicephorus</i>	471
<i>Michael Curopalates</i>	472
<i>Leo Armenius</i>	ibid.
<i>Michael Balbus Amorrhæus</i>	ibid.
<i>Theophilus Balbi F.</i>	473
<i>Michael Theophili F.</i>	ibid.
<i>Basilus Macedo</i>	475
<i>Leo Philosophus</i>	ibid.
<i>Alexander</i>	476
<i>Constantinus Leonis Filius</i>	ibid.
<i>Romanus iunior</i>	477
<i>De Turcorum origine</i>	478
<i>Primi Imperatores Turcici</i>	481
<i>Imperatores Occidentis ex stirpe VVidechindi Saxo-</i> <i>nis</i>	
<i>Henricus Auceps</i>	482

. . . Otto

INDEX CAPITVM.

Otto primus	491
Otto secundus	501
Otto tertius	504
Henricus cognomento Sanctus & Claudus	520
Imperatores Orientis	524
Nicephorus Phocas	525
Ioannes Cimifces	ibid.
Basilus Porphyrogenitus	526
Constantinus frater Basilij	527
Romanus Argirus	ibid.
Michael Paphlago	528
Michael Calaphates	ibid.
Constantinus Monomachus	529
Michael Stratioticus	530
Isaacus Comnenus	531
Constantius Ducas	ibid.
Romanus Diogenes	532
Michael Parapinacius	533
Nicephor. Botoniates	534
Alexius Comnenus	534
De occupata à Normannis Sicilia	536
Imperatores Romani in Occidente ex Francis Orientali-	
bus	
Conradus secundus, cognomento Salicus	539
Henricus tertius, cognomento Niger	546
Henricus quartus, cognomento Senior	549
Henricus quintus, cognomento iunior	568
Lotharius Saxo	572
De rebus Aegyptiis & translato à Calyphis ad Sultanos re-	
gno	584
De suscepta in Asiam expeditione duce Godefrido Bilioneo,	
& de constituto regno Hierosolymorum	590
Imperatores Orientis vsque ad Francos.	
Calo-Ioannes Alexij Comneni filius	599

INDEX CAPITVM.

<i>Manuel Comnenus</i>	600
<i>Alexius Comnenus</i>	602
<i>Andronicus Comnenus</i>	ibid.
<i>Isaacius Angelus</i>	603
<i>Alexius Angelus</i>	605
<i>Alexius Iunior</i>	606
<i>Imperatores Occidentis ex veterum Gibellinorum stirpe in Sueuia</i>	607
<i>Conradus tertius Franciæ & Sueuiæ Dux</i>	613
<i>Fridericus primus cognomento Barbarossa</i>	618
<i>Henricus Sextus</i>	628
<i>Philippus</i>	631
<i>Otto quartus, Henrici Leonis filius</i>	635

LIBER QVINTVS.

<i>Imperium Occidentis</i>	650
<i>De Ecclesia</i>	662
<i>Fridericus secundus</i>	672
<i>De statu Imperij post Fridericum secundum: de interregno & Friderici posteritate</i>	686
<i>De regibus Hispanicis</i>	703
<i>De Imperio Orientis</i>	705
<i>Imperatores Constantinopolitani ex Francis</i>	707
<i>Imperatores Constantinopolitani ex Lascarinis</i>	709
<i>De Scythiis, Tartaris</i>	711
<i>Imperatores Occidentis</i>	
<i>Rodolphus Habsburger sis</i>	723
<i>Adolphus Nassauensis</i>	734
<i>Albertus Austriacus</i>	743
<i>Henricus Septimus</i>	749
<i>Imperatores Orientis</i>	
<i>Michael Palæologus</i>	756
<i>Andronicus Palæologus</i>	758
	<i>Androni-</i>

INDEX CAPITVM.

<i>Andronicus Iunior</i>	762
<i>Ioannes Paleologus & Ioannes Cantacuzenus</i>	763
<i>Emanuel Paleologus</i>	765
<i>Ioannes Paleologus</i>	768
<i>Constantinus Paleologus vltimus</i>	ibid.
De rebus Turcicis	771
<i>Ottomannus</i>	775
<i>Orchanes</i>	777
<i>Amurathes primus</i>	778
Imperatores Occidentis	
<i>Ludouicus Bavarus, cui fuit oppositus aliquorum suffra-</i> <i>giis Fridericus Austriacus Alberti filius</i>	780
De Helueticis motibus	801
Carolus quartus, contra quem fuerunt electi Eduardus rex <i>Angliæ, Fridericus Marchio Misniæ, Gunterus comes</i> <i>Svvarceburgensis</i>	803
<i>Wenceslaus, Caroli quarti filius</i>	813
De Ecclesia	817
<i>Iodocus Barbatus marchio Brandeburgi & Moraviæ</i> 821	
<i>Rupertus Bavarie Dux, Comes Palatinus ad Rhenum,</i> <i>imperij elector</i>	822
<i>Sigismundus</i>	829
De Synodis Constantiensi & Basiliensi	838
<i>Albertus Austriacus</i>	843
De Turcicis rebus, quibus miscentur Scythicæ seu Tartaricæ, <i>Persicæ & Aegyptiæ</i>	
<i>Baiazetes primus & Tamerlanes Scythæ</i>	851
<i>Celebinus Baiazetis filius</i>	855
<i>Mahometes primus</i>	857
<i>Amurathes secundus</i>	858
<i>Mahometes secundus</i>	864
<i>Baiazetes secundus</i>	871
<i>Selimus Baiazetis filius</i>	880

INDEX CAPITVM.

Imperatores Occidentis

Fridericus Tertius

Maximilianus I.

De Ecclesia

889

914

932

LIBER

CHRONICI

CARIONIS A PHI-

LIPPO MELANTHO-

NE AVCTI ET EX-

positi.

PARS PRIMA.

PRÆFATIO.

LEGERVNT historias omnibus ætatibus
etiam Ethnici, & quia cognitio per sese
expetitur, & quia in exemplis multi-
plices commonefactiones proponuntur,
tum de privata vitæ officiis, & de causis
calamitatum, tum verò de consiliis pu-
blicæ gubernationis, & de causis multa-
rum horribilium mutationum in imperiis, sicut gravissimè Poly-
bius inquit: Historiæ cognitione esse verissimam institutio-
nem & præparationem ad actiones politicas, & illustrè magi-
stram ad perferendas fortunæ vices. Etsi autem de Polybij
dicto nunc non disputo, tamen manifestum est, exempla
consiliorum in gubernatione multum prodesse: Ut urbs
Roma præcipuas leges, & iudiciorum ordinem accepit à
ciuitate Attica. Sæpe etiam singularia exempla illius rei-
publicæ imitata est, ut cum usurarum magnitudo præbuit
occasionem seditionibus, consilium Solonis secuta est
de ἀσφαλείᾳ & redegit vsuras ad centesimas. Item, cum
interfecto Iulio sanxit senatus ἀνυσίαν, ut fecerat Athenis
Thrasylbulus. Et ut Lysander in Græcia cōstituit ὀλιγαρχίαν,
ac populo ademit summam authoritatem, & remouit ora-
tores, qui populum concitabant: Sic Romæ Sylla debilita-
uit tribunitiam potestatem. Postea Augustus totum ius
tribunitiæ potestatis ad se vnum transtulit, quia sæpissi-
mè fuerunt tribuni tubæ seditionum. Ideò autem Au-
gustus ad sese transtulit, ut etiam cum non erat consul

ius retineret conuocandi senatus, quod habuerat potestas tribunitia. Et regulæ illæ tutiores sunt: *ἐν ἀγαθὸν πολυκρίαιν*. Item, sapientissimè constitutus est senatus Electorum in Germania, qui iam annis quingentis neruus fuit Germanici imperij. Et si autem authores huius consilij Deus singulari modo rexit: Tamen exempla aliqua considerasse eos consentaneum est. Et penè similem potestatem in Lacedæmone quinque Ephori habuerunt, aut initio septem Principes in Perside.

Nec tantum ad imitationem bonorum consiliorum 10 prodest historia, vt imitatio stratagematum, sed multò magis ad præmonitionem in cauendis causis horribilium mutationum & calamitatum, cùm regula vniuersalis sit: Atrocita delicta puniuntur atrocibus pœnis in hac vita. Recitant historiæ omnium temporum exempla de pœnis 15 blasphemiarum, periuriorum, tyrannicæ crudelitatis, seditionum, flagitiosarum libidinum, & rapinarum, quæ pœnæ testimonia sunt prouidentiae & iudicij diuini, & harum regularum: Non habebit Deus infontem, quicumque vanè vsurpat nomen eius. Item: Qui gladium acceperit, 20 gladio peribit. Item, de libidinibus, Omnis anima quæ fecerit abominationes has delebitur. Item; Væ, qui spoliās, quia spoliaberis. Et potest ceu commune argumentum inscribi omnibus historiis: Discite iustitiam moniti, & non temnere Diuos. 25

Deinde de multis peculiaribus negotiis historia monet. Sæpè fuerunt infelicia fœdera præsertim dissimilium, & quia fiducia propriarum virium est insolens & infelix: Vnde sequitur quòd dictum est à Theognide:

Ῥέει καὶ Μαγνήτας ἀπώλεσε καὶ Κολοφῶνα. Et accedit hoc, 30 quod causæ dissimiles sunt, vbi multi dissimiles coniuncti sunt. Vt, Atheniensium & Corcyraeorum fœdus vtrisque exitiale fuit, cùm Atlici propter coniunctionem cum Corcyraeis, quam fecerant in causa dubia mouissent bellum Peloponnesiacum. Item postea propter fœdus cum 35 Phocensibus seditionis attraxerunt regem Macedonicum. Et regula est de dissimilium fœderibus apud Thucydidem libro tertio: *ἐν τῷ διαλλάττοντι γνάμεις διαφορὰ ἔργων καὶ τίς τεταται.* Id est: Dissidentibus opinionibus & voluntatibus fiunt diuersa opera. 40

Docet item, tantum necessaria facienda esse, nec mouendas esse res non necessarias stulta *πολυπραγμοσύνη*, quæ varias habet causas. Interdum æmulatio incendit animos,

ut, Marius & Pompeius bella ciuilia mouerunt præcipue
 ex emulatione. Interdum ingenij pertinacia attrahit bel-
 lum. Causa belli Peloponnesiaci proxima, fuit Periclis per-
 tinacia nolentis retractare iniustum decretum de Mega-
 5 ris. Cato nec morte Pompeij, nec amissis tot exercitibus
 permouetur, ut arma deponat. Sæpè ambitione mouentur
 res non necessariae ab inquietis ingeniis. Ut, Alcibiades
 suaserit belligerendi in Sicilia, cum patria domestico
 bello arderet, & nulla magna causa esset, tam procul mit-
 10 tendi robur ciuium. Agathocles circumfessa vrbe Syracu-
 sana abduxit exercitus in Aphricam, qui ibi trucidantur.
 Sic aliquoties Galli exercitus in Italiam duxerunt.

Interdum mouentur animi *μενοζηνλία*. Ut, Demosthe-
 nes imaginatur suum consilium esse Themistocleum, de-
 15 fendendam esse Græciæ libertatem contra externos reges.
 Cicero qui antè Catilinam oppresserat, sperat se simili feli-
 citate Antonium oppressurum esse. Hoc modo sæpè in ec-
 clesia peccatur, ut Zedechias scit à prioribus regibus de-
 fensum esse templum, ac sperat suam defensionem fore fa-
 20 licem, quam Ieremias contra superiorum prophetarum
 exempla dissuadebat. Iudæi aliquoties aduersus Romanos
 mouerunt seditiones, tanquam imitaturi Iosua aut Mac-
 cabæos, &c.

Cum igitur legimus, quales habuerit euentus *πολυαεθ-
 25 γμοπωή*, cogitemus de regula: Necessaria facienda esse, &
 quidem cum petitione auxilij diuini: Non mouenda esse
 non necessaria. Ideò inquit Paulus: Qua vocatione voca-
 tus es, in ea ambula. Et Syracides inquit cap. 3. Quæ man-
 data sunt tibi, cogita sanctè. Qui amat periculum, peribit
 30 in eo. 1. Thessal. 4. Sitis quieti, & agite propria. Vbi præcipit
 Paulus de vitanda *πολυαεθγμοπωή* quæ fuit extra vocatio-
 nem. Tales multæ admonitiones traditæ sunt, etiam ab
 ethnicis sapientibus. Spartam nactus es, hanc orna. Et A-
 ristophanes Periclem exagitat in fabula, cui titulus est A-
 35 charnensis: *Εἰρᾷ τις ἔχεται. Ἄλλὰ τί χέλει εἰπατε*. id est, Dicat ali-
 quis: Nō opus erat, Sed dicite, Quid opus erat? Item: *πλείο-
 πάορρα ἔργον*. Denique de multis vitæ consiliorum regulis
 historiæ nos monent. Et prudenter in exemplis confide-
 rādum est, ad quas regulas vitæ accommodanda sint. Sed
 40 nunc de nobis in ecclesia dicamus.

Præcipue historia opus est in ecclesia: Primum, quia
 Deus immensa bonitate sua se patefecit & patefactiones
 suas scribi voluit. Vult sciri initia generis humani, eccle-

fiæ exordia, instaurationes, conseruationem & reuelationem promissionis de Filio, gloriosam promulgationem legis, missionem filij, & illustria testimonia, quæ subinde edita sunt, vt nos de doctrina confirmaremur. Vult sciri discrimen ecclesiæ, & aliarum congregationum siue se-
ctarum, & cognosci omnibus temporibus, qualis fuerit ecclesia. Ideò historiam Deus nobis per patres & prophetas optimo ordine, & numero annorum diligenter tradito, scribi voluit. Ac singulare decus est ecclesiæ, quod non alibi in toto genere humano inuenitur antiquior series
imperatorum & temporum. Nec alia gens habet retro annotatos certos numeros annorum.

Præterea non modò decus est ecclesiæ, sed testimonium etiam de Deo, de prouidentia, de veritate doctrinæ in ecclesia, quod ordine monarchias quatuor statim initio
secundæ, videlicet Persicæ, describit. Simul etiam multa magna bella regum Ægyptiacorum & Syriacorum prædicat. His vaticiniis cum euentus respondeat, fatendum est, & prædictiones illas a Deo traditas esse, & hanc doctrinam solam de Deo, quæ simul tradita est per illos ipsos
prophetas, veram esse. Item, seruari a Deo ecclesiam inter horrendas imperiorum confusiones, & propterea Deo curæ esse imperia.

Secundò, vt libri prophetici melius intelligantur, omnium temporum historia complectenda est. Et considerent
iuniores, ferè ibi Herodorum ordiri suam historiam, vbi Ieremias desinit, videlicet in rege Aprie, qui Ieremiam interfecit. Erigitur continua mundi historia. Libri prophetici, Herodorus, Thucydides, Xenophon, Diodorus de Philippo, Alexandro, & successoribus, Polybius, Liuius, &
deinde alij post Liuium.

Tertiò ad diiudicationes grauissimarum controuersiarum, prodest nosse historias. Vt statim post Apostolos orta sunt certamina plurima.

Cerinthus, Ebion, deinde Samosatenus & Arius lacera-
runt doctrinam de Filio Dei.

Manichæi finxerunt duo principia, pariter æterna, contraria Bonum & Malum, *ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία*. Probauerunt necessitatem Stoicam, damnauerunt certos cibos.

Tacianus & alij multi damnauerunt coniugium. Alij
vt Carpocrates, finxerunt raptus diuinos, & voluerunt communes esse mulieres. Multi & nominatim Pelagius, penitus damnauerunt doctrinam de gratia, & iustitia fidei.

In talibus materiis valde prodest scire, per quos veritas defensa sit, quibus argumentis mendacia refutata sint, quæ testimonia diuinitus edita sint. Vt, Ioannes refutauit Cerinthum, & Cerinthum ruina balnei oppressit. Samofatenū refutauit Gregorius Neocæsariensis, clarus miraculis, & Dionysius Alexandrinus. Marcionem & colluuiem Manichæorum refutarunt, Polycarpus auditor Ioannis, & Irenæus auditor Polycarpi. Manem, qui primus autor fuit Manichææ impietatis, interfecit rex Persicus detracta ei cute, quod in curatione filij comperit eum esse impostorem, non medicum. Marcion Diaconi coniugem ex Cipro abducit, quæ postea reuersa multa de sectæ turpitudine narrauit. Arium refutauit tota Nicæna synodus, in qua multi martyres fuerunt: Et ostendit Deus iudicium suum aduersus Arium, qui cum haberet nouam aulæ beneuolentiam, Byzantium iturus ad disputationem, subita consternatione oppressus, declinans de via ad latrinam, ibi sanguinem & intestina effudit. Atque ita pene vt Iudas mortuus est, vt hoc tempore aliquot hypocritæ extincti sunt subitis terroribus, qui confessi sunt, se contra conscientiam oppugnasse veritatem. Latomus Louanienfis inter horrendos mugitus confessus est, se contra conscientiam aduersatum esse veritati. Pelagium refutarunt Ambrosius, Augustinus, Prosper & alij.

Post ea tempora cum Romanorum imperium dilaceratum esset à Gothis, Vandalis & Hunnis, infuse barbaræ gentes in Italiam, Græciam, & Asiam, mutarunt linguam, & multas ecclesias & scholas deleuerunt. Inde sequutæ sunt in doctrina tenebræ, & noua doctrinæ forma nata est, & multæ superstitiones receptæ & confirmatæ sunt. Vt, sacrificia pro mortuis, & inuocatio hominum mortuorum, & initia monachorum. Et paulatim creuit Romani pontificis potentia, quæ deinde Germanicorum imperatorum liberalitate instructa est magnis opibus, qui ei multa oppida in Italia attribuerunt. Hæc potentiam auxerunt postea fraudibus & bellis, & ex imperij reliquiis multa occuparunt.

Horum bellorum causæ ex veris historiis indicari possunt, quæ ostendūt, quibus occasionibus regna pōtifex Romanus dare & eripere regibus conatus sit, & finxerit, summam monarchiam imperiorum Petro datā esse, iuxta verum scriptum in corona Rodolphi, quem Papa imperatorem nominauit contra Henricum quartum: Petra dedit

Petro, Petrus diadema Rodolpho. Leguntur & synodi pontificiæ, in quibus confirmati sunt errores & pontificiæ tyrannis. Magna igitur utilitas historiæ in diiudicatione multarum controuersiarum.

Postremo & hæc ingens utilitas assidue cogitanda est, in collatione historiarum ethnicarum & nostrarum. In historiis ethnicis tantum cernuntur exempla iræ Dei contra atrocissima scelera, iuxta regulas: Qui gladium acceperit, gladio peribit. Item; contra periuros: Nō habebit Deus infontem, qui vanè nomen eius usurpat. Item: Væ qui spoliās, quia spoliaberis. Itē: Omnis anima quæ fecerit abominationes has, eradicabitur, &c. At in historia ecclesiæ vtriusque generis exempla proponuntur. Exempla iræ in pœnis, ut diluuij, conflagrationis Sodomæ, interitus Pharaonis, & alia multa, quæ ad legem referantur. Item exempla misericordiæ seu gratiæ, quæ ad Euangelium referantur. Et testimonia manifestæ præsentia Dei in ecclesia, quæ docent nos de fide, de vera inuocatione, de veris cultibus, & valde confirmant pias mentes. Ut, post lapsum voce Filij recepti & seruati sunt Adam & Eua. Manifesta præsentia Dei est in familiis Noë, Abrahæ, Isaac, Iacob, Ioseph, & deinde in ecclesia Israel in deserto. Postea quoque in gubernatione Iosué, Gedeonis, Samsonis, Samuelis, Ionatæ, Dauidis, Iosaphat, Eliæ, Elisæi, Ionæ, Ezechia, Esaia, Ieremiæ, Danielis, manifesta præsentia Dei in ecclesia conspicitur, Hanc totam seriem ecclesiæ omnium temporum intueri utile est. Ac in vniuersa historia discernantur narrationes de ecclesia ab ethnicis materiis, & ubi singulis temporibus fuerit ecclesia, quam habuerit doctrinæ vocem, quos præcipuos Doctores & testes, quæ certamina, quales ærumnas & liberationes consideretur.

Hanc admonitionem de utilitate historiæ & de ecclesia discernenda ab ethnicorum tenebris, initio propter iuniores recitavi, & ut auidius legant historias, & ut ecclesiam rectius nosse discant.

DE ORDINE LIBRI.

UTILE est, semper in conspectu habere, quantum fieri potest, omnium temporum seriem, & præcipuas generis humani mutationes. Ad id maximè conducit nosse dictum, quod recitatur in Iudæorum commentariis hoc modo:

TRADITIO DOMVS ELIAE.

Sex millia annorum mundus, & deinde conflagratio.
Duo

Duo millia Inane.

Duo millia Lex,

Duo millia dies Messiae. Et propter peccata nostra, quæ multa & magna sunt, deerunt anni, qui deerunt.

- 5 Hoc modo Elias de duratione generis humani vaticinatus est, & præcipuas mutationes distinxit. Duos primos millenarios nominat Inane, quod simplicissimè sic interpretor, nondum homines procul distitas regiones occupasse ante conditam Babylonem. Alij dicunt nominari Inane, quia nondum certa politia ecclesiae constituta fuit, & nondum segregata fuit ecclesia à cæteris gentibus. Nondum etiam erant imperia, qualia postea in monarchiis fuerunt. Sed quaecunque causa est, quare sic dixerit Elias, hoc non dubium est, primam ætatem fuisse florentissimam.
- 15 Quia natura hominum minus languida fuit, quod ostendit longæuitas, & fuit excellens decus, quod sapientissimi senes pleni diuinæ lucis simul vixerunt, & de Deo, de creatione, de edita promissione testes fuerunt, & multi artes inuenerunt & illustrarunt.

- 20 Secundum tempus à Circumcisione numeratur, usque ad natum Messiam ex virgine, quod multò minus duobus millenariis continet.

De tertio tempore significat fore, ut non compleantur duo millenarij, quia nimium crescet impietas, propter quam citius delebitur totum genus humanum. Et Christus se palam ostendet in iudicio, ut inquit: Propter electos dies illi breuiiores erunt.

Distribuemus igitur historiam in tres libros, iuxta dictum Eliæ.

- 30 **P**RIMI libri narratio brevis est, etsi haud dubiè antè diluuium Deus multa illustria testimonia de sese edidit, & varia certamina fuerunt ecclesiae & imperiorum, & multa administratione digna in artium inuentione excogitata & tradita sunt.

- 35 **S**ecundus liber erit prolixior, quia tunc & ecclesia habet suas mutationes, promissio repetitur & alligatur ad certam stirpem, & ecclesia distinguitur à cæteris gentibus, & fit promulgatio legis, & collocatur ecclesia in sede & politia certa. Et in id tempus incidunt monarchiae, quibus magnæ mutationes generis humani acciderunt dignæ consideratione. Ac prædixit Deus seriem quatuor monarchiarum, ut significet Messiae aduentum & finem

mundi, videlicet humanæ generationis, & tempus vltimi iudicii. Intelligas autem Monarchiam non quidem complexam omnes regiones & gentes, sed tantam quæ magnam partem orbis terrarum tenuit, & tantam habuit potentiam, vt ceteros reges compescere posset. Ideò enim voluit Deus monarchias constitui, vt homines legibus, iudiciis & disciplina regerentur.

Hoc vt fieret, Deus dedit monarchas instructos potentia, qui & leges honestas conderent, & iudicia ac disciplinam armis defenderent. Et mutat Deus imperia, cum hæc officia negliguntur, & principes vel ipsi faciunt, vel non puniunt iniustas cædes, libidinum confusiones, direptiones, & alia atrocia scelera. Vult enim Deus, politicum ordinem testimonium esse, de providentia, & de iudicio suo, & vult hoc modo vtrumque seruari societatem hominū, coniugia, disciplinam, doctrinas, & vult imperia esse hospitia ecclesiæ.

Est & hoc singulare monarchiarum decus, quod aliqui præstantes reges in numero monarcharum vocati sunt ad veri Dei agnitionem & ad ornandam ecclesiam: vt. Nabuchodonozor, Euilmerodach, Darius Medus, Cyrus, Artaxerxes Longimanus, Constantinus, Theodosius, Arcadius, Valentinianus, Carolus Magnus, Ludouicus Pius, Henricus Saxo, Ottho primus, vt de cæteris non dicam.

Ostendit autem liber Danielis, Deum ipsum quatuor monarchias numerare, & significare, quartæ monarchiæ tempore Messiam palam prædicaturum esse Euangelium, & sacrificium facturum, ad quod mittendus erat, & deinde finem fore generationis hominum, & sequuturam esse resurrectionem hominum mortuorum. Vult enim Deus sciri, hanc generationem hominum non fore perpetuam. Vult item sciri tempora vtriusque aduentus Christi. Ac magis confirmatio est piorum, cum videmus hunc fuisse Monarchiarum ordinem & successionem, vt prædicitur, non dubitemus, sequuturum esse iudicium. Sic autem numerantur monarchiæ.

1. Prima est Chaldæorum, qua & Assyrij vicini comprehenduntur. Nam alias statim initio potentiores fuerunt reges in Babylone, alias vicini reges in Ninive. Nec dubium est Babylonem & Niniuem diuersas vrbes esse.

2. Secunda dicitur Persarum.

3. Tertia Alexandri & proximorum successorum.

4. Quarta Romanorum, quam significat Daniel tandem dilata

dilacerandam esse, & pedes partim ferreos, partim luteos fore. Et si alij ferreos pedes intelligunt regnum Turcicum, cæteros monarchas luteos pedes: tamen ego existimo Turcicum regnum, quod manifestas blasphemias contra
 5 verbum Dei profitetur & ex professo delere nomen Christi conatur, non annumerari monarchiis, quas Deus legum & disciplinæ causâ constituit. Sed ferreos pedes intelligo aliquot potentes imperatores Germanicos, ut Carolum primum, Ludouicum filium, Henricum Saxonem,
 10 quem vfitatè Aucupem nominant. Veteres Germanicæ historiæ nominant eum Humilem, ut sic dicam. Deinde Otthones, Hêricum Bambergensem. Postea fuerunt multi imbecilliores, quos significant lutei pedes. Sed mixti fuerunt & fortes Principes, qui res vtilis gesserunt, ut Lotharius Saxo. Nam Turcicum imperium prorsus à monarchiis seiungo, quas Deus legum & disciplinæ causa constituit.

Sunt igitur peculiare descriptiones Turcicæ tyrānidis. Ut apud Ezechielem prophetia de Gog & Magog propriè
 20 ad Turcas pertinet. Et cornu loquens blasphemias & conterens ecclesiam apud Danielelem, de toto Mahometico regno concionatur. Singularis furor est ortus à diabolis in hac vltima senectâ mundi. Nec permittente, propter horribilia hominum peccata. Tyrannis Mahometica dissimilis omnium regnorum: quia ex professo conatur delere
 25 nomen Christi, nec ornat genus humanū legibus aut disciplina, sed vastat orbem terrarum, ut & nomen Turca vastationem seu vastatorem significat.

Sit autem grata nobis consideratio, quod Deus & Germanicam gentem hoc honore ornauit, ut reliquias Romanæ monarchiæ eam tenere, & præcipuos esse custodes
 30 Europæ voluerit. Nec dubium est, Italiæ post longas vastationes, salutarem pacem & ornamenta ciuilia restituta esse Caroli & Ludouici virtute, & ab his defensam esse
 35 Galliam & Germaniam depulsis à Gallia Saracenis, & à Germania Vngaris, ornatas esse ecclesias, & excitata doctrinarum studia, cum in Ægypto & in Aphrica penitus deletæ essent ecclesiæ, & in Asiam infusi essent Saraceni & Turci, qui ibi quoque debebant ecclesias & literas. Ut igitur
 40 in Europæ reliquiæ ecclesiæ & doctrinarum seruarentur, rursus ibi diuinitus pulchra coniunctio facta est Italiæ, Galliæ & Germaniæ, quæ ab vno Carolo tenebantur, qui tanquam monarcha erat Europæ, & custos pacis, re-

ligionis, legum & disciplinæ. Postea Italiæ & Germaniæ
 coniunctionem retinuerunt Otthones, Henricus Bamber-
 gensis, & Conradus Spirensis. Post hunc, cum iam Roma-
 norum pontificum potentia creuisset, furia Pontificiæ ac-
 cenderunt in Germania bella ciuilia, quibus potentia Ger-
 manici imperij præcipuè languēfacta est. Non enim pro-
 cul abest dies triumphī in quo se filius Dei palam osten-
 det generi humano, & ecclesiam gloria ornabit, & omnes
 impios in æternas pœnas abiiciet. Interea tamen, ut mi-
 nus sit confusionum, optandum est, ut Principes in Ger-
 mania hoc decus sapientia & virtute tueantur, ne priuatis
 discordiis Germaniā ipsi dilacerarent. Hanc curam præci-
 puam esse oportebat summi in terris senatus, videlicet
 collegij Electorum, ut Europa & caput & vires haberet
 contra Turcicam barbariem & tyrannos, qui iniusta bella
 mouent, pernicioſa toti Europæ. Nos autem Deum arden-
 tibus votis & gemitibus precemur, ut in hac turbulenta
 senectâ mundi & ruinis imperiorum, seruet aliqua eccle-
 siæ hospitia, & tribuat eis salutarem gubernationem.

A N N O R V M S E R I E S E X
 P H I L O N E.

- M**ILLE sexcenti quinquaginta sex ad diluuium.
 Ducenti nonaginta duo ad Abraham natum.
 Quadringenti viginti quinque ad Moysen natum.
 Octoginta ad exitum ex Ægypto.
 Quadringenti octoginta ad templum Salomonis.
 Centum triginta octo ad regem Ioas, & finem stirpis
 Salomonis.
 Ducenti nonaginta vnus ad migrationem spontaneam
 Ieconia.
 Vndecim ad excidiū Ierosolymæ sub Nabuchodonosor.
 Septuaginta exilij Babylonici post destructam Ieroso-
 lymam.
 Triginta sex, Iesus magnus sacerdos, cuius fit mentio
 in Zacharia sub Cyro.
 Octo, Ioakim absente patre.
 Viginti, Iesus reuersus à rege Persico.
 Quadraginta octo Ioakim iterum.
 Viginti & vnus, Eliakim.
 Viginti quatuor, Ioiada.
 Viginti quatuor, Ioathan.
 Decem Iaddua sub Alexandro.

Summa

Summa annorum ad Alexandrum vsque : Tria millia
quingenti octoginta quatuor.

Tredecim: Simon priscus celebratus à Siracide.

Viginti, Eleasar.

5 Viginti septem, Manasses.

Viginti octo: Simon iustus.

Triginta nouem: Onias filius eius, interfectus ab An-
dronico præfecto Antiochiæ, quem pecunia corruerat
Menelaus ad Oniam interficiendum, vt ipse Menelaus

10 Pontificatum occuparet.

Anni quinque: Iudas Maccabæus.

Nouendecim: Ionathas.

Octo: Simon frater Iudæ Maccabæi.

Viginti sex: Iohannes Hircanus.

15 Vnicus annus: Aristobulus.

Viginti septem: Alexander.

Nouem: Alexandra.

Triginta quatuor: Hircanus vltimus.

Triginta septem: Herodes. Natus est autem Christus
20 anno 30. Herodis.

Hanc Philonis tabellam addidi, quanquam propter in-
terregna defunt anni aliquot. Sed propter Philonem &
propter seriem historiarum, prodest studiosis & hanc ta-
bellam in conspectu esse.

LIBER PRIMVS,
QVI COMPLECTITVR
DVO MILLIA ANNORVM
inde vsque ab initio
mundi.

INGVLARI consilio Deus in ecclesia ex- 5
tare & semper conseruari voluit initia
mundi, & seriem annorum: quæ quidem
& testimonium est de ecclesia, & ma-
gnam decus. Vult enim sciri Deus origi- 10
nem generis humani, & diuinas patefa-
ctiones, & testimonia patefactionum, &
quæ doctrina, & quomodo propagata sit. Vult sciri certò,
ideò conditum esse genus humanum, vt inde æterna ec-
clesia colligatur. Vult & causas sciri calamitatum humana-
rum, & mortis, & agnosci Filium, per quem liberabimur 15
ab his malis, & restituentur iustitia & vita æterna. De his
tantis rebus vt certi essemus, anni metæ in motu solis con-
stitutæ sunt, & primis patribus ostensæ sunt, & in doctri-
na primorum patrum diuinitus tradita, annorum series di-
ligenter perscripta est. Et addidit Deus omnibus tempo- 20
ribus illustria testimonia, quæ ostendunt eam doctrinam
à primis patribus transmissam ad posteros, veram & non
fabulosam esse. Huic doctrinæ diuinitus traditæ de initiis
mundi & generis humani, & de patefactionibus diuinis
constanter assentiamur. 25

Sumamus igitur ex primo libro Moïsis narrationes de
creatione mundi & hominū, de hominum lapsu & causis
calamitatum, de restitutione ecclesiæ post lapsum, & de
annorum serie, & firmissima assensione eas amplectamur.
Nec alias imaginationes, siue Democriti, siue Platonis, si- 30
ue Aristotelis anteforamus. Itaque hæ res maximæ initio
actæ sunt, quas Deus voluit notas esse.

- I. Creatio mundi & hominum.
- II. Institutio ecclesiæ & coniugij.
- III. Certum opus quod esset testimonium obedientiæ. 35

III. Institutio dominij.

V. Lapsus, causa mortis & calamitatum.

VI. Restitutio ecclesiæ, & mitigatio.

VII. Prima promulgatio promissionis de Salvatore, red-
dituro iustitiam & vitam æternam: Semen mulieris con-
teret caput serpentis.

Harum maximarum rerum cognitionem in ecclesia
necessariam esse non dubium est, & quanta sit magnitu-
do, piæ mētes, vtcunque cogitare possunt, etiam si propa-
ni homines has narrationes derident, aut in *μυθολογίας*
transformant. Nos verò credamus voci diuinæ, & in sin-
gulis narrationibus amplitudinem consideremus.

I. Primùm sciamus vnicum hunc mundum creatum
esse, in quo se filius Dei patefecit. Nec esse aut fuisse alios
mundos, quia in Moise expressè dicitur: Postquam homo
conditus est, Deus postea cessauit alias res cōdere & crea-
re, videlicet, alios nouos mundos, aut nouas elementorum
aut animantium species. Et condito homine quieuit Deus:
quia vult in homine acquiescere, & eo delectari, & in to-
ta æternitate communicare sese, suam sapientiam, iusti-
tiam & lætitiā.

II. Secundò cogitemus, qualis sit conditus homo, vi-
delicet talis, vt sit imago similis Deo. Interpretatur au-
tem Paulus imaginem, ad Ephesios 4. iustitiam & sancti-
tatem veritatis. Complectitur ergo imago incorrupta po-
tentiam cognoscentem, in quam transfusa est lux diui-
na, quæ vera & firma agnitio Dei & legis, & notitia de ve-
ra obedientia, & de iudicio Dei. Deinde complectitur
& voluntatem & cor, quod ardebat motibus Spiritus
sancti, & integra obedientia, sine peccato. Ad hæc do-
na coniuncta fuit libera & non impedita electio volunta-
tis. Sunt autem in Deo summa bona, sapientia, iustitia,
& libertas electionis. Horum summorum bonorum ra-
dios cum in nos transfuderit, testimonium ostendit, verè
à se hanc creaturam diligere. Et quidem ideò transfudit
ea in nos, vt hæ ipsæ notitiæ testentur, esse Deum, &
doceant nos, qualis sit, & discernant eum à malis natu-
ris. Iam cognita, quantum decus fuerit homo ante la-
psum, cum verè esset domicilium & templum Dei, sine
peccato, sine morte. Et cogita quanta fuerit ingratitude,
auertere se à Deo ad diabolos & excutere Deum. Excusso
autem Deo, qui est fons vitæ, sequuta est mors, vt postea
dicetur.

III. Tertiò, ecclesiæ initium est ipsa creatio hominis cum illis donis, quæ erant data, vt Deum celebrarent. Et addidit Deus mandatum de externo testimonio, quo ostenderent obedientiam erga Deum, & vt esset occasio colloquendi de Deo, videlicet mandatum de ligno seu arbore scientiæ boni & mali. Cæterùm radius lucis diuinæ insitus menti notat mandata moralia, & in his obscurior erat prohibitio vagarum libidinum. Ideò mox post creationem & alterum mandatum expressè traditum est: Erunt duo in carnem vnā, id est, inseparabiliter iuncti. 16 Hac voce sancitur coniugium, & expressè prohibentur omnes vagæ libidines.

IIII. Quartò, recitatur coniugij institutio, & insertæ sunt narrationi multæ grauissimæ sententiæ, quarum explicatio nota sit. Sunt autem initio creati duo, quia Deus 15 voluit genus humanum esse ecclesiam. Et conditi sunt mas & fœmina, vt esset ordinatus & dulcis amor.

V. Quintò, condita ecclesia, & sancita lege coniugij, institutum est etiam dominium rerum corporalium, quæ necessaria sunt vitæ corporali: Ita agnoscamus res præci- 20 puas statim initio ordinatas esse: ecclesiam, æconomiam & politiam. Est autem ordinatum dominium in his verbis: subiicite vobis terram, & dominamini piscibus maris, &c. Id est, generi humano trado hoc ius, vt de vsu harum rerum tales ordinationes faciat, quæ prosint ad æqua- 25 litatem, conseruatricem societatis. Hic distinctio dominiorum, & contractus comprehenduntur. Post diluuium verò, hæc eadem lex repetita est, & expressè addita summa lex, quæ est neruus Imperiorum de pœna homicidæ. Hæc lex fons est politicæ gubernationis in hac deprauata 30 natura, & initium imperiorum, vt postea dicemus.

VI. Sextò, recitatur lapsus primorum parentum, & mox restitutio, & inchoatio vniuersæ ecclesiæ, quæ secuta est post lapsum. Et exponitur causa mortis & calamitatum ignota philosophiæ. Hic rursus maximæ res proponuntur: 35 Concio arguens peccatum, & arcana promissio de venturo semine mulieris, per quod, deleta peccato & morte, ostendit Deus restituendam esse iustitiam & vitam æternam. Hæc concio fuit initium nouæ ecclesiæ, & vox vna & eadem est, qua colligitur ecclesia, vsque ad postremum 40 tempus generationis mundi. Hac voce tunc cum argueretur peccatum, primi parentes senserunt se amisisse primam

nam naturæ lucem, rectitudinem & lætitiā, quā in Deo
 lætati fuerant. Et extincti fuissent terroribus mortis:
 sed audita promissione, quā Filius Dei patefecit, (qui i-
 deo ¹⁶ & dicitur, quia ex sinu æterni Patris hoc arcanum
 5 decretum protulit) rursus senserunt se recipi à Deo , &
 reddi sibi vitam. Hoc primum fuit miraculum post crea-
 tionem rerum , quod de promissione testimonium fuit,
 quod Deus morituris opitulatus est sine causis secundis,
 & ostendit se ecclesiam collecturum & seruaturum esse,
 10 etiam extra illum naturæ ordinem , quem antea condi-
 derat. Ac prorsus miranda res est. Non potuit Adam ra-
 tiocinari, Deum aliud velle, nisi iuxta legem videlicet ho-
 mines perituros esse, cū cogitaret: Iustitia Dei immuta-
 bilis est: Iustitia Dei est, vt inobedientes pereant: Ergo im-
 15 mutabile est decretum de nostro exitio, &c. Huic argu-
 mento nulla creatura respondere posset. Sed Filius Dei
 responsionem ostendit , qui Minorem sic explicat: Iustitia
 Dei est, vt inobedientes pereant: Nisi satisfiat iustitiæ Dei
 pœna deprecantis Filij pro genere humano, & in sese iram
 20 inenarrabili misericordia deriuantis. Prolata igitur pro-
 missione rursus ecclesia condita est : ac deinceps semper
 huius promissionis doctrina fuit ecclesiæ propria , & eam
 ab aliis cœtibus, qui se postea à primis parentibus seiunxe-
 runt, distinxit.

25 VII. Septimò recitantur causæ calamitatum. Pœnæ
 sunt primi lapsus, mors, ærumnæ ecclesiæ, tristissimæ infi-
 diæ diabolorum, iuxta dictum : Ponam inimicitias inter
 serpentem & semen mulieris. Simul autem amplissima
 consolatio proposita est de gloriosa victoria , quæ ecclesia
 30 omni tempore seruabitur ab illo Domino , qui absumpta
 humana natura erit semen mulieris. Hæc tota doctrina
 paulatim illustrata est, vt non dubito, colloquiis Filij Dei
 cū parentibus, sicut Iohānes inquit: Filius, qui est in sinu
 Patris, ipse enarrauit nobis. Et ipse affirmat: se initio locu-
 35 tum esse in ecclesia, cū inquit : *πρὸ ἀρχῆς ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν.*
 Et in prouerbiis Solomonis: Delectatio sapientiæ filij cum
 filiis hominum.

VIII. Octauò, Paradisus significat & locum terre me-
 liorem, & talem hominum statum, in quo sine peccato &
 40 sine morte vixissent. Et cū quatuor fluminum fontes in
 paradiso fuerunt, significatum est , illam meliorem par-
 tem terræ homines fuisse habitaturos , quæ irrigatur ab
 Euphrate, Tygride, Gange & Nilo. Id spacium propemo-

dum est tertia pars totius orbis terræ.

Eiici autem ex paradiso est, ex illo meliore statu eiici, & quidem habere omnia elementa minus felicia. Fuisse autem sedem primorum hominum in regione vicina Damasco non dubium est. Quare & ibi conditos esse credamus. Postea describitur generatio primæ Sobolis, & ostenditur, qualis fuerit prima ecclesia, & quæ certamina statim inter fratres exorta sint. Ac ibi conciones legis recitantur, & sancitur lex, quæ prohibet & punit homicidia & expressè dicitur de venturo iudicio: Si bonus fueris, eris acceptus: sin malus, peccatum tuum quiescet, donec reuelabitur. Hic significatū est futurum esse, ut aliquādiu differantur pœnæ. Quanquam autem differuntur, tamen certò venturas esse inquit. Ac verbo Quiescendi horribilis securitas generis humani taxata est, quæ cœca & furens contemnit iram Dei, donec sentiuntur pœnæ.

Postea narrantur pœna Cain & series posteritatis ipsius, & artium inuentio. Necesse est & anni rationem statim initio cognitam & traditā esse, quia series annorum inde usque ab initio generis humani in sacris libris diligenter recitata est. Et postea in narratione diluij menses numerantur. Est autem magna pars scientiæ de motibus astrorum, scire motus solis & lunæ. Quare fatendū est, & huius doctrinæ initia à primis parentibus tradita esse. Et cum Adam ante lapsum aspiciens totum cœli & terræ opificium, multa intellexerit, quæ postea homines acie mentis penetrare non poterant, non dubium est, eum semina doctrinarum de Deo, de cœli motibus, & de rebus nascentibus tradidisse posteris.

Longæuitas enim patrum signum est, quod ostendit, doctrinam ab eis propagatam esse. Ideo enim longa vitæ spacia multis concessa sunt, ut essent testes de continuis perfectionibus Dei, de forma, collectione & defensione ecclesiæ, & totius doctrinæ illustratores.

Initio & figuras literarum excogitatas esse necesse est. Quia, ut patrum series annotaretur, opus fuit literis. Et citatur prophetia Henoch, quam scriptam esse consentaneum est.

Ac memoria dignum est, quod veteres quidam tempora mundi sic distribuunt: Ut in homine præcipuæ vires sunt *ἡγεμονικὸν διανοικόν* & *ἐκδοτικόν* ita dicunt initio in genere humano præcipuè regnasse *ἡγεμονικόν* id est, excelluisse sapientiam, cum artes inuentæ sunt, & gubernatio adhuc

huc paterna fuit, plena sapientiæ, iustitiæ, & authoritatis.

Secunda ætas fuit *Συμνη* in quâ excelluit fortitudo in bellis, & imperia constituta sunt. In hac ætate complector quatuor monarchias, sic vt initium sit à Nimrod, vsque ad Iulium Cæsarem, postquam secuta est senectus hominum languida, & dedita voluptatibus. In hac regnat *Σμυρτικόν*. Etsi enim & in postrema senecta multum est bellorum: tamen non geritur res simili vigore animorum & labore. Tumultus assidui sunt, quibus fiunt vastationes, non constituuntur nec ornantur imperia. Ita paulatim languescere naturam consideremus, multa deliria in ecclesia & imperiis sequutura esse, & ardentibus votis petamus, vt Filius Dei nos in hac squalida senecta gubernet, vt Esa. dicitur: Etiam in senecta vos gestabo.

Scribit etiam Iosephus, Adam duas lapideas tabulas collocasse, in quibus scripsit initia creationis, lapsum hominum & promissionem. Has tabulas existimo tanquam templum fuisse, & certi loci signum, in quem solitus est conuocare suam ecclesiam, & vbi sacrificia facta sunt, & recitata doctrina. Fuitque vox promissionis testimoniū discernens veram ecclesiam à cœtu Cain, qui secesserat à patre, & habuit suos ritus & suam sectā. Ita statim initio veræ doctrinæ vocem & veram ecclesiam pars humani generis deseruit, & promissionem oblita est, & tamen condita ciuitate, necesse est eos aliquam legis particulam retinuisse.

Postea in Moise breuiter annotata est series annorum vsque ad diluuiū: quia, vt supra dictum est, vult Deus sciri initia rerum, & tempora suarum patefactionum. Ac res miranda recitatur hæc sola de Henoch, qui non est mortuus, sed viues in cœlum translatus est. Quod non existimemus clam nemine spectante factum esse, sed vel in ecclesiæ congregatione, vel spectantibus aliquot patribus fide dignis. Quia hanc translationem voluit Deus testimonium esse de vita & salute æterna, danda his, qui Deum rectè inuocant in agnitione promissi seminis. Ac duo similia testimonia generi humano ostensa sunt antè aduentum Messiae: alterum Henoch antè diluuium: alterum Eliæ post diluuium. Hi prophetae restati sunt, Messiam, abolita morte, redditurum esse vitam æternam, & concutientur caput serpentis.

Citatur & prophetia Henoch, de postremo iudicio in epistola Iudæ: Ecce venit Dominus cum sancto exercitu suo, vt faciat iudicium contra omnes, & arguat omnes im-

pios, &c. In ea prophetia haud dubiè comprehensa fuit copiosior doctrina de promissione, de Messia, de futuris mutationibus generis humani.

D I L V V I V M.

ANNO à condito mundo millesimo, sexcentesimo, ⁵
 quinquagesimo sexto, cum Noha inchoasset annum
 sexcentesium, mense secundo eius anni, die septimo de-
 cimo, ingressus est Noha cum coniuge & filiis in arcam,
 & in ea mansit integrum annum solarem. Rursus enim e-
 gressus est mense secundo proximi anni, die septimo & vi- ¹⁰
 cesimo. Nam ad menses lunares duodecim, addendi sunt
 decem dies, qui nominantur epactæ. Ita congruit ratio ad
 anni solaris periodum. Et numerus mensium & dierum in
 hac narratione ostendit, annum solarem complexum esse
 duodecim menses lunares, & dies decem. Ideò dicitur No- ¹⁵
 ha egressus esse ex arca, anno ætatis suæ sexcentesimo pri-
 mo, videlicet anno à condito mundo, millesimo, sexcente-
 simo, quinquagesimo septimo.

Interea dum in arca vehitur familia Nohæ, totum ge-
 nus humanum vniuersali diluuioperiit. Hæc pœna primū ²⁰
 significat, conditam esse hanc rerum naturam, vt seruiat
 electis & iustis. Ideò sequuturum esse vniuersalem interi-
 rum impiorum, & iustos mansuros esse in possessione æ-
 terna operum mundi. Deinde hoc exemplo testatur Deus,
 se deinceps quoque peccata puniturum esse, quanquam ²⁵
 sic mitigat iram, vt promittat, condita Iride, se deinceps
 non puniturum esse genus humanum vniuersali diluuiio.
 Sed simul significat, in extrema pœna igni conflaturum
 esse mundum, & se ex ea massa nouam mundi formam fa-
 cturum esse. Ideò colores sunt in Iride duo. Cæruleus si- ³⁰
 gnificat genus humanum aquis periisse. Igneus seu purpu-
 reus, postea periturum esse igni, vt in secunda epistola Pe-
 tri scriptum est.

Eodē anno à mundo condito 1657. cum Noha egressus
 est ex arca, rursus ecclesiæ data sunt testimonia, cum sacri- ³⁵
 ficiū de cœlo incensum est, & testimonio ecclesiæ duæ
 res additæ sunt: Promissio de mansuro naturæ ordine: &
 institutio politicæ gubernationis. Tunc enim expressè lata
 est lex, vt homicida occidatur ab homine, qui præest cæ-
 teris hominibus. Hæc lex præcipua in ordine politico est, ⁴⁰
 & neruus humanæ societatis. Ita cernis rursus initia eccle-
 siæ & politiæ. Deinde recitantur nomina eorum, qui ex
 filiis Nohæ propagati sunt, & stirpes diuersarum gentium.

Voluit

Voluit autem hanc seriem Deus notam esse, vt sciremus ex qua stirpe voluerit Deus nasci Messia, & vbi fuerit expectandus & conspiciendus. Nobis ad hoc etiam prodest nosse patrum nomina, vt sciamus gentium origines, quod non solum iucundum est, sed etiam vtile. Series enim testatur, primam doctrinam de Deo esse hanc, quæ in scriptis Mosi & deinceps in prophetarum scriptis tradita est. Et cum fateantur Græci, se à Iapeto, & Ione ortos esse, ostendunt hanc narrationem Moisi veram esse, & se recentiores esse hac stirpe, quæ hîc commemoratur. Recensebo igitur nomina filiorum Nohe, & eorum qui ex eis propagati sunt.

Filij Nohe fuerunt Sem, Cham & Iaphet. Ex his omnes gentes procreate sunt. Ac posteritas Sem loca vicina Euphrati versus orientem occupauit. Cham loca vicina Iordani & Nilo progressus versus meridiem. Iaphet minorem Asiam versus occidentem tenuit, vnde multæ gentes in Europa propagatæ sunt.

FILII SEM QVINQVE.

ELAM, stirps est Persarum, quod in lectione prophetarum scire necesse est, vbi cum nominatur Elam, intelliguntur Persæ. Et fit mentio apud Xenophontem tribus Elamidos de Cyro. Significat autem nomen Elam adolescentem. Et inde nomen est Alma, Esaia 7. Ecce virgo concipiet.

Assur, id est, beatus, inde Assyrios esse vox ipsa ostendit. Et expressè dicitur in textu, ab Assur conditam esse Ninivem, quam fuisse in Assyria constat. Significat autem Ninive, Nini domum; seu simpliciter habitationem.

Ninus, id est, filius, Esaia 14. Et sciant studiosi diuersas vrbes esse, & interdum diuersorum regum arces fuisse, Niuem & Babylonem.

Arphachsad, id est, sanans vastitatem: Ab hoc orti sunt Chaldæi: & ab eius nepote Eber, Ebræi, id est, peregrinatores. Ab hac stirpe ortus est Abraham, vt Genesis 11. legitur. Constat igitur Messia stirpem esse Sem, filium Nohe.

Lud, id est, natus.

Aram, id est, sublimis. Hinc Syrii orti sunt. Et metropolis Syriæ est Damascus, vt I. saia 7. scriptum est: Caput Aram Damascus.

POSTERITAS CHAM.

CHVS, stirps Æthiopum in vltima ora Africæ, vbi Nili fontes sunt, vt Genesis 2. scriptum est: Circue

omnem terram Chus. Apud Ptolemæum in illa interiorē Lybia nomen est Chusitæ.

Filij Chus sunt, Saba & Euila. A Saba sunt Sabæi. Ab Euila pars Indorum.

Nimrod, id est, amarus dominator. Hic in Babylone primus ita dominatus est, ut vicinos vi coegerit in vnam imperij formam. Ab hoc igitur initium factum est, imperia vi & armis constituendi, cum antea plus valeret paterna autoritas, & seniori patri cæteri vtrò parerent. Postea citò, cum mores fierent deteriores, & grassari aliqui rapinis & cædibus cœpissent, nec vellent à parentibus & vicinis coerceri aut puniri, & haberent turbam scelerum sociam & receptus, necesse fuit tales præsidis reprimi, & ad iudicia ac pœnas pertrahi.

Ita primum imperia armis constituta sunt per virum fortem, præsidia ordinantem & ducentem, & iudicia præsidis defendentem. Quia sine executione lex est inanis sonitus, ut Æschines inquit: *ὅθεν ὁ φερέων πολιτείας μὴ ἐχέσθαι νόμον ὅτι ἀδίκωντας*. Ideò dicitur Nimrod fuisse robustus venator coram Domino, id est, venator ducens exercitus, ut armis cogeret homines ad legitimam obedientiam. Additur autem, Coram Domino, quod significat, Deo dante ei robur, victorias, & successum in constituendo & retinendo imperio. Non enim retinetur obedientia nisi Deo iuvante, ut ait Daniel: Deus transfert & stabilit regna.

Mizraim, id est, rebellis. Hic occupavit eam regionem, quæ postea nominata est Ægyptus. Ac nunc quoque Arabes & Turci nominant eam Mizri. Filij autem Mizraim, Ludim, à quo Lydios ortos esse magis consentaneum est, quàm à Lud. Quia ex Ægypto brevis navigatio est ad litus minoris Asiæ, & mores Lydiæ gentis magis congruunt cum Ægyptiis. Et quia Lydij postea novas sedes in Italia quæsiuerunt, aiunt ab ipsis spectacula nominari ludos. ad hoc nomen videtur à Lezin factum esse, quod est ludentes, mimi, subsannatores.

Laabim, vnde sunt Lybies, fortassis ab æstu. Nam Laab significat flammam.

Phut, vnde sunt populi in occidua parte Africæ circa Mauritaniā, vbi manet vetus appellatio fluminis Phut. Sic enim nominatur apud Plinium. Apud Ptolemæum scribitur Phruth, sed existimo apud Plinium rectius scriptam esse hanc appellationem. Est enim vrbs Phythia. Et congruit significatio. Nam Phut significat cardinem.

dinem. Est autem Mauritania finis terræ, Oceano proxima in occidente. Et ab hoc nomine est nomen regis Epaphi, qui certauit cum Phaethonte.

Enamim simpliciter est fons equarum. Et concinnum est, quod inde dicunt nomen esse Cyrene, quod significat urbem fontis. Cum autem certissimum sit Ægyptum citò occupatam esse, (est enim inter prima regna mundi Ægyptus) credibile est, citò & inquisitam & occupatam esse vberissimam regionem, quæ nominatur Cyrenaica: nec primos esse possessores posteros Argonautarum, quorum mentio fit apud Pindarum & Herodotum.

Magis etiam celebrata est ea regio propter miraculum fontis, qui in meridie frigidissimus est, nocte calet, qui nominatur Fons solis. Inde nomen videtur esse Cyrene, quod simplicissimè, vt sonat, significat urbem fontis. Ac propter nominis conuenientiam dicitur eam regionem primum occupasse hic vir Enamim, qui fuit nepos Cham. Nec procul a fonte isto fuit templum Hamonis, quam appellationem fuisse eandem, quæ est Cham, consentaneum est.

Chanaan, id est, mercator, Sidonij enim & Tyrij nautæ & mercatores præcipui fuerunt propter maris mediterranei opportunitatem. Filij Chanaan recitantur in Genesi, qui partim littus maris Syriaci occuparunt, partim Libano vicina.

Sidon, id est, venator, condidit Sidonem notissimam urbem, ex qua postea deducti coloni propter dissensionem ciuium, condiderunt in vicinia Tyrum.

Heth condidit Hebron, vbi aliquandiu habitauit Abraham, & ibi locum sepulturæ coniugi emit, in quo & ipse postea sepultus est.

Iebuseus possedit Gabaa & Ierusalem. Ac expressè in Genesi descripti sunt limites regionis quam tenuit posteritas Chanaan, quæ postea deleta est propter idola, libidines & alia peccata, & diuinitus collocati sunt in eam possessionem Israelitæ, qui fuerunt orti à Sem.

Consideres autem, posteros Sem versus orientem in maiore Asia sedes magna ex parte tenuisse. Nam Heuila Indiam esse constat ex Genesi, vbi dicitur Ganges fluere per terram Heuila. Natus est autem ex Heuila pronepote Sem. Posteriores autem Cham tenuerunt aliquandiu terram Chanaan, Ægyptum, Æthiopiam, & Lybiæ. Posteriores Iaphet sunt sparsi in minorem Asiam, & progressi sunt versus Septentrionem, & multas Europæ partes occuparunt.

Iaphet, id est, dilatio,

Filij Iaphet fuerunt.

Gomer, id est finiens. Ab hoc orti sunt Cimmerij, qui postea Cimbri dicti sunt. Nam Ezechiel capite 38. expresse inquit Gomer & Togorma latera esse Aquilonis. Fuisse autem Cimmerios ultra Thraciam, circa Mæotidem paludē, appellatio Cimmerij Bosphori, & oppidi Cimmerij testantur. Nec longa via est à Bosphoro Cimmerio per vicinam Russiam, Lituaniam, Liunionā, & Borussiam, ad Cimbricam 10 Chersonesum, vbi in hoc littore postea latē regnarunt. Inde & Sicambri dicti sunt.

Magog, id est, de Gog, quod significat tectum. Ait autem Ezechiel, & gentem Magog Septentrionalem esse & quidem postremis temporibus, latē vastaturam esse Israel, id 15 est Ecclesiam Dei. Quare Scythicam gentem esse, id est, Turcicā intelligimus, quē olim in plaustris circumferebat ruguria, vt subinde alia loca facilius occuparet. Cūque Apocalypsis ostendat, postremō regnaturum esse Gog & Magog, & nunc Turci latissima dominantur, consentaneū 20 est Turcicam gentem significari appellatione Magog.

Madai, id est, modius seu mensura. Ab hoc Medi orti sunt, qui versus Orientem progressi sunt. Gens clara, vt Daniel & Herodotus testantur.

Iauan, vel Iacon, id est, defraudator. Ab hoc certissimum 25 est, gētem Ionicam esse ortam. Et firma testimonia ex Daniele sumi possunt, quæ ostendunt appellatione Ionum comprehendi Græcos. Nam euerforem regni Persici nominat regem Iauan, id est, regem Græcorum.

Sunt autem filij Iauan:

Elisa à quo sunt Æoles in minore Asia.

Tharsis, à quo condita est Tharsus, quē fuit metropolis Cilicum.

Cethim, id est, percussores, à quo Macedones ortos esse certum est, ex libro Maccabæorum. Et vetustas non dixit 35 Macedo sed *Μακεδόνες* quasi dicas, à Cethim.

Adodanim, quod significat cognatos miseros, sunt Dodonēi in Epiro. Adeoque vetus est Dodonē appellatio, vt ibi Hellum regnasse dicant. Ideo nec reprehendo eos, qui Dodonēos in Rhodum collocant. Nam & Rhodij fuerunt 40 Dorienſium coloni. Et manifestum est, Græcos, id est, natos ab Ione, multas terras occupasse in littore minoris Asię, in vicinis insulis, & in Europa. Pars etiam Italię oram occupauit.

occupauit. Et consentaneum est, hunc Ionem esse, quem Latini Iani nomenauerunt, patrem & Latinæ & Græcæ gentis. Cum autem ex hac narratione in Moise discamus unde natus sit Iō, videmus historiam Mosaicam antiquiorem esse gente Græca. Et ignorantiam Græcorumprehendimus, qui cum nesciant, qui fuerit Ion, alium quendam multis seculis post Iaphet fingunt, natum ex Creusa Erechthei filia.

Thubal, id est, germen. In his gentium appellationibus quedam certæ sunt, ex nominum similitudine, & testimoniis prophetis, & aliarum historiarum. Vt Mizraim, Chus, id est, Æthiopes, Sidō, Iauan, Kitthim, & alia quedam, nec tamen similis est certitudo omnium interpretationum, Thubal interpretatur Iosephus Hispanos, & nominat Iberos. Fuerunt autem initio Iberi & Chalybes in Asia vicini, inter pontum Euxinum & mare Caspium, metallicis venis clarissimi. Nomen autem Chalybes factum est ex alio vetustiore Alybes, quod congruit cum nomine Iobel, exigua metathesi litterarum. Ac significat Iobel res natas in terra, *Ein geuuechs vnter der erden*. Inde Iabiles, *Die dasselbige geuuechs gesucht haben*. Sicut nos dicimus, *Die Berckleute*. Hinc nomen vrbis fuit Alybe, quam sic nominat Homerus:

Τηλόθεν ἐξ Ἀλύβης, ὅθεν ἀργύρεοι δὲ χρυσεύλα. Et Argonautas scribit Apollonius ad Chalybes in Asia venisse, de quibus inquit:

*Hac gens tellurem rigidam non vertit aratro,
Sed ferri venas seindit sub montibus altis,
Mercibus hac mutat, quæ vitæ alimenta ministrant.*

Hos Iberos & Chalybes in Asia, qui ibi venas metallicas scrutati sunt, ortos esse à Thubal consentaneum est. Nam & Ezechiel collocat Thubal in Septentrionem. Scribit autem Iustinus in postremo libro, Chalybes in Hispaniam venisse, vt credibile est illius gentis homines, quæsiuisse venas metallicas & in aliis terris, idè non temerè interpretatur Iosephus Thubal Hispanos, quia Chalybes ex Asia in Hispaniam migrarunt. Existimo autem varias gentes etiam initio in Hispaniam ex vicino Aphricæ litore infusas esse.

Mosoch, id est, extendens, videlicet ab extendendis arcubus seu iaculando videtur nomen factum esse. Aut certè significat longinquos, & procul extensos, *Die da vweit ligen*. Congruit autem cum appellatione, quæ adhuc

manet Moschouia, quæ est à veteribus appellationibus, quæ extant. *Μοσχουί* & *Μοσχουί* id est, Moschici, & Mosynœci, in Argonautico carmine. Et scribit poëta dictos esse à casis ligneis, quarum nomē fuit *μοσχοί* apud ipsos. Ea gens, ut pleræque aliæ, cum primum in litore Ponti Euxini sedes teneret ad fluuium Thermodontem, ubi postea Cappadoces fuerunt, deinde versus Septentrionem progressa est. Psalmus inquit: Hei mihi, quod exulo in Melech, significat gentis feritatem insignem esse, sicut in Argonautico carmine describitur.

Tiras, id est, destructor. Ab hoc Thraces esse ortos aiunt. Mirum est autem, fluuiorum appellationes durabiliores esse, quam terrarum & montium, quum tamen fluuij moueantur, ac sæpenumero alueos suos mutant, contra verò montes stent immoti.

Quinque nomen sit fluuij in Russia, Tiras, quem hodie nominant Nistum, consentaneum est, ab hac appellatione filij Iaphet & fluuium & gentem nuncupatum esse.

FILII GOMER NOMINANTVR

Ascanes, Riphath & Togorma.

COMMVNIS Ebraeorum sententia est, ab Ascanē ortos esse Tuisconas, exigua mutatione literarum, preposito articulo, Die Ascanes. Inde Tuiscones.

Etyimologia nominis Ascanes, significat eū antecelluisse authoritate propter doctrinam & virtutem, cum præfesset regioni. Quia Ascanes est sacerdos aut custos ignis, Esch Cohen. Fuit autem vetustissima superstitio apud ignem ex sacrificiis seruatum, dicere preces.

Terra Ascania fuit, supra Phrygiam in Bithynia versus Cimmerium Bosphorum. Et in ea regione fuit palus Ascania quæ diu nomen etiam retinuit Romanis temporibus. Et dux exercitus inter auxilia Troianorum nominatur *Ἀσκανίης* Iliados 2. ubi hæc sunt verba:

Φόρυγας δὲ Φρύγας ἦγε, καὶ Ἀσκανίης θεοειδὴς

Τῆς δὲ Ἀσκανίης. hoc est, Phrygas ducebat Phorcys, & Ascanius Deo similis, procul ex Ascania. Nec mirum est posteros Ascanis deinde in alia loca migrasse, ut progressi sunt Cimbri, & ex locis vicinis Bithyniæ Caucones, & Caici, & Heneti.

Denique videri fasces magnarum gentium migrationes nihil dubium est. Sæpe etiam diuersæ gentes coniunguntur, & sedes in vicinis locis ceperunt, ut manifestum est.

est, Teutonicæ genti permixtam esse Henetam, & inde usque à Carpatho ad Albim sedes promiscuas habuisse.

Quid nunc vltatius est priuatorū migrationibus? Quarum consideratio commonefaciat nos de imbecillitate rerum humanarum, ut cogitemus unicam esse perpetuam patriam coelestem, hanc expectendam esse, & ad eam præparandos esse animos nostros.

Riphat inde Riphei, id est, Gigætes. Notissima est autem appellatio Ripheorum montium, de quibus, etsi quid alij scribant, non ignoro, tamen in illa parte Septentrionis hæc appellatio celeberrima fuit, in qua fuerunt Sarmatæ, & inter Sarmatas Heneti, sicut Ptolemæus inquit: Sarmatarum gentem maximam Henetos esse. Nomino autem Henetos omnes, ubicunque confederunt, qui lingua Polonica vruntur, etiam si dialectis differunt.

Nec discrepat ab hac nostra interpretatione Ripheorum Iosephus, qui ait, à Riphath Paphlagonas ortos esse, quorum appellatio posterior est. Nam in eo ipso loco, quæ Paphlagonas tenuerūt, fuisse Henetos, ex Homero & Argonautico carmine apparet. Sic enim inquit Apollonius,

Παφλαγόνας τῶν τε δὲ Ἑνετῶν ἐμβασίλῃς.

Progressi autem Heneti in littore maris Euxini, compleuerunt magnam partem lateris Arctici in Europa, & adhuc tenent eas regiones, quæ nunc nominantur Russia, Lituania, Polonia. Et lingua & nomen Venetæ regionis ad sinum Adriaticum ostendunt, Henetos in Illyricum & vicinas regiones progressos esse, siue ab Antenore eò ducti sunt ex Asia, siue cū iam in Europa essent, paulatim aliis occasionibus ad meridiem processerunt in terras mitiores, minus frigidas, & frugum & vini feraces. Inde effusi sunt in has regiones, inter Vistulam & Albim, & occuparunt Bohemiam, in qua antea fuerunt Hermunduri & Boij & compleuerunt litus Balticum, vnde nomen est in Prussia sinus Venedici.

Cum igitur magnam Europæ partem tenuerint Heneti, & adhuc teneant, & magna regna constituerint, consilio & virtute eos antecelluisse non dubium est. Sunt igitur à Riphath, Riphei, qui sunt Sarmatæ & Heneti. Nomen Heneti, ut sonat, significat Ebræis Vagabūdi, ut Græci dixerunt, *Νομάδες* id est, subinde alia pascua, & alia loca quærentes.

Sarmata rectius Sauromata, id est, Dux altitudinis. Quod intelligo de regione ardua, quia a surgit terra versus de-

ptentrionem, quasi dicas, Ducem superioris regionis. Ex nomine Sarmata existimo factum esse nomen Sorabi, paucis literis mutatis, quæ appellatio adhuc est magnæ regionis in Illyrico, Seruia. Et in historia Caroli Magni legitur, ad Salam ab eodem domitos esse Sorabos. Vbi adhuc sunt nomina Sorben & Sorbek.

Inter filios Sem in primo libro *Θεογεωγραφία*, cap. i. nominatus est Gether, à quo Getas ortos esse consentaneum est.

Getas autem Gottos postea nominatos esse nō dubium est, qui progressi tenuerant eam regionem, quæ nunc Wallachia dicitur, & occupauerunt ripam Vistulæ, & Sueciam & vicinas regiones, vbi nomen hæsit Gotthia. Significat autem Geth in olam, Gether dominus molæ fortassis, quia posteritas loca vberissima tenuit.

Getas autem locutos esse Teutonica lingua non dubiū est. Fuerunt ergo mixti genti Teutonicæ, quæ nomen habet Tuiscones ab Ascanæ, vt supra dictum est, quod adhuc vsitatum est. Vnde autem sit nomen Germani, quod olim vsitatus fuit, mirum est. Quidam ineptè fingunt à Romanis nostros homines dictos esse Germanos, id est, fratres Gallorum, quod lingua, habitus & mores Gallorum & Teutonum similes essent.

Vnde autem nomen sit Gallorum, nihil dubium est. Nam Wallen in lingua Teutonica significat peregrinari, & aliquas nostras gentes Rhenum transgressas, in locis fertilioribus consedisse, nomina ostendunt, vt Tungri, Semones, & aliæ quædam appellationes. Nomen igitur vniuersi à peregrinando sibi indiderunt Wallen, quod est Galli. Nec verò appellationem Germaniæ Latinam esse arbitror, sed cum iisdem syllabis apud Herodotum inter appellationes Gentium, quæ Persis vicinæ fuerunt, sint *Ἰσραήλιοι, Δάριοι, Σάραυ*, inde etiam à Caspio mari paulatim progressas esse arbitror, fugientes bella aut tyrannidem.

Fortassis vt discederent ab ethnicis idolis, hortatores & ductores Israelitas habuerunt, à quibus doctrinam de vero Deo, & alias honestas leges multos in Oriente didicisse non dubium est. Ideo enim dispersæ sunt decem tribus, vt ad alias gentes quoque proferretur notitia de vero Deo. Sicut Herodotus scribit, in Colchica fuisse ritum Circumcisionis.

Nomen Germaniæ congruit cum Germania. Sed etymologia potest esse, Gerim Ani, id est, aduenæ miseri, seu pauperes

pauperes. Nomen Dai significat scientes. Sæcæ à Sagan: quod interpretatur sacerdotem seu vatem. Vnde Latins est Saga, & præfagiũ. Et apud Esaïam & Eldram est pro rectore populi. Inde est nomen Germanicum *Segen*, benedictio.

5 Hæc pauca de multarum gentium stirpibus & dispersione addidi, quia ecclesiæ doctrinam antiquissimam & primam esse inde intelligitur, cum ibi certæ stirpes multarum gentium cernuntur, quas ab illis maioribus ortas esse, nomina & testimonia prophetica ostendunt. Deinde
10 in tantis dispersionibus quærendum est, vbi & quæ fuerit ecclesia Dei. Ideò enim præcipuè voluit Deus extare Chronica, seu historias, & annorum seriem, vt sciamus ordinem patefactionum diuinarum, & vbi & qualis semper fuerit ecclesia.

15 Vixit Nohe post diluuium annos trecentos quinquaginta. Et rediisse arbitror ex Armenia in veterem patriam, id est, in loca vicina Damasco, vbi antea vixerat, & vbi primos parentes conditos esse sciebat. Et post diluuium agnoscere regionem potuit, consideratis spaciis dierum,
20 & vmbris in gnomone. Certum est enim filium Nohe Sem rursus vixisse in illa regione, cum fuerit rex Salem, quæ postea nominata est Ierusalem. Est enim Sem ille ipse, qui nominatur Melchisedek.

Fuit igitur ecclesia Dei in illis locis, vbi fuerunt Nohe,
25 Sem, & filij Sem tantisper, donec retinuerunt veram doctrinam. Ac Sem doctrinæ lucem retinuit. Sed cum eius posterij in Babylone essent, ibi paulatim vera doctrina extincta est, & impij cultus recepti & stabiliti sunt. Eduxit igitur Deus Abraham ex Babylone ad patrem maiorum suorum Sem, vt rursus insignem ecclesiæ cœtum con-
30 iungeret statim post mortem Nohe. Nam à Diluio ad mortem Nohe sunt anni treceti quinquaginta. Post mortem Nohe sunt anni sedecim vsq; ad migrationem Abrahæ ex Charam in Palæstinam, vbi Deo gratias agit, quod
35 eductus sit ex Vr Chaldæorum, id est, ex cultu idolorum Chaldæ. Nam Vr significat lumen, & inde nomen cultus fuit, quia ex igne diuinitus accenso apud patres seruabantur lychai. Inde nomen fuit Orimasda, id est, lumen sanctum; Orim Hefed.

40 Cum igitur venisset Abraham cum fratre ad Sem, cogitemus quam pulchrum collegium fuerit Sem, qui viderat diluuium, & deinde aliorum. Fuit autem Abraham natus ex filiis Sem hac serie:

Sem,	Reheu,
Arphaxat,	Saruch,
Sale,	Nachor,
Eber,	Thare,
Phaleg,	Abraham.

Cogitandum est autem, quoniam dulcis consuetudo fuerit. Sem. & Abraham, & cognatorum, cum octauum ex posteris videret Sem ad Ecclesie societatem vocatum esse, & ei certam sedem promissam esse, & promissionem ei renouatam esse de Messia, propter quem deleta morte, restituenda esset vita eterna. Non igitur cogitemus fuisse ecclesiam illo tempore ignotam & fulem turbam: sed sciamus ibi generis humani lumina fuisse, & vidisse multa illustria temonia presentie Dei.

Semper autem & doctrina consideretur, quam precipui viri in ecclesia professi sunt, & quae a ceteris gentibus distinxit ecclesiam. Repetita est ad Abraham promissio de semine venturo, quod abolito peccato & morte redditurum esset iustitiam & vitam credentibus. Hunc verum Deum inuocabant patres, Sem, Abraham, Loth, & eorum auditores, qui se tradita hac promissione patefecerunt: & inuocabant fiducia illius venturi seminis, propter quod solum sciebant se recipi & exaudiri. Sicut Dominus inquit: Abraham vidit diem meum, & latatus est. Hac fide, inuocatione, & confessione distinguebantur ab aliis gentibus membra ecclesiae, & damnabant sectas, quae ab hac doctrina discesserant, & excogitabant quotidie novos cultus, noua numina & idola. Voluit Deus etiam semper vocem legis repeti in ecclesia, ut ad Nohe repetita est lex prohibens homicidia. Ad Abraham repetita est lex prohibens incestus libidines, & ostensa poena Sodomorum, quae deleta sunt,

Anno ab initio mundi 2047.

Anno post mortem Nohe 41.

Anno ab aduentu Abraham in Palaestinam 25. Cum non multo ante Abraham victor pepulisset exercitum regum, qui abduxerant magnam multitudinem ex illis urbibus, quam Abraham reduxit. Ac semper in sola ecclesia Dei mansit lex diuina incorrupta, ut sit testimonium, qui populus sit ecclesia.

Quamquam autem lex non erat ignota gentibus, tamen quia gentes noua numina & novos cultus fingeant, & permittebant tetras confusiones libidinum, etiam vox legis

legis distinguebatur ecclesia à cæteris gentibus. Et quia
 damnabat scelera, gentes sæuitiam exercebant in eccle-
 siam, quæ tamen mirabiliter à Deo protegebatur. Inde in-
 telligi potest, qualis fuerit ecclesia scilicet subiecta cruci,
 5 cum imperia tenerent multi impij, vt in Babylone & in
 Sodomis. Interea tamen Deus ostendit testimonia suæ
 præsentia in ecclesia mirandis liberationibus, vt docent
 historiae Abraham & Loth.

DE MONARCHIIS.

10 **V**T semper in historiis quærendum est, vbi, & quæ ec-
 clesia Dei in genere humano fuerit: ita & series im-
 periorum considerata est, quæ voluit Deus constitui,
 & disciplinæ causa, & propter defensionem commu-
 nis societatis. Nam si mali non reprimerentur: sed impu-
 15 nè raperent aliorum res, coniuges, filios & filias, & truci-
 darent quos vellent, nulla posset manere honesta societas
 hominum. Cum autem initio fuissent paterna imperia,
 & nulla familia fontes reciperet, postea cum multitudo
 creuisset, & plures essent mali, & fontes haberent socios
 20 & receptus, Deus hoc nouo consilio muniit societatem,
 videlicet excitato duce, qui armis & præsiidiis coërceret
 populos ne latrocinia exercerent, & vt ad iudicia & pœ-
 nas vi traherentur. Adeoque citò creuit hominum mali-
 tia, viuente adhuc Noha, vt circiter annum centesimum
 25 post diluuium & turris Babylonica condita sit, & gentium
 diuisio facta sit, & mox Nimrod imperium armis consti-
 tuere cœperit. Significat autem Nimrod amarum domi-
 natorem, quia hæc forma imperij fuit terribilior, quàm an-
 tea paterna authoritas.

30 Et nominatur Venator coram Domino, quia & feras &
 latrones cœpit, & à Deo armatus est robore & successi-
 bus, vt constituere durabilem imperij formam legibus,
 iudiciis & præsiidiis, & fontes vi trahere ad pœnas posset.
 Ita initium regnorum in Babylone fuit, postea alibi alia
 35 orta sunt. Sed Deus singulari consilio societatem generis
 humani sic muniit, vt ordine maxima imperia, quæ mo-
 narchia nominantur, constitui voluerit, vt plures gen-
 tes coniungi possent, & vnius summi imperij potentia
 facilius tyranni punirentur. Ac in ipsis monarchiis exor-
 40 ta tyrannide, summa potentia vel ad alios duces, vel ad
 alias gentes translata est. Hic ordo imperiorum, & causæ
 mutationis considerandæ sunt, quæ comprehenduntur
 in dicto Syracidæ, cap. 10. Regnum à gente in gentem

transfertur, propter iniustitiam.

Hactenus in primo libro complexi sumus duos millenarios, in quibus recitatur initia mundi & generis humani, & primæ ecclesiæ. Post diluuiū posteritas Nohæ à quo iterum propagatum est genus humanum, per eum instaurata ecclesiæ : & deinde per eius pronepotem Nimrod inchoata forma imperij.

Atque hæc sunt initia primæ monarchiæ, quæ tamen varias vices habuit. Nam à posteris Cham, post annos ferè ducentos translata est summa potentia ad posteros Sem, videlicet ad Assyrios, cum Ninus conderet Niniuen. Prima igitur monarchia aliàs Chaldæa, aliàs Assyria nominatur. Et Xenophon rectè scribit, primos hominum Chaldæos latè regnasse.

LIBER SECVNDVS CHRONICORVM.

ANNO à condito mundo 2007. mortuus est Noha. Deinde 16. anno Abraham cum fratris filio Loth, venit ex Haran in Sichem, ubi quæ fuerint ærumnæ peregrinationum eius, & qualem collegerit ecclesiam, ostendunt narrationes in Moise. Ac iam in Assyria & Babylone monarchiam tenebat Nini filius, post matrem Semiramidem. Ac singulare & potens regnum in Ægypto esse cœperat, ubi regum communis appellatio erat Pharaon, à libertate sumpta. Nam Pharaones significat liberos.

Attingit autem historia Israelitica res gestas à regibus Babylonicis, Assyriis & Ægyptiis. Idcò recitabo quantum extat de regno Babylónico, & Assyrio, ut in multis historiis ordo temporum melius cognosci possit, & hinc quoque cernatur antiquitas stirpis Israeliticæ, & consideretur, quomodo ecclesiæ & duriter ab omnibus quassata sit, & tamè seruata diuinitus, & quomodo propugnata sit doctrina in has ipsas vicinas gentes.

Nimrod post annos circiter centum à diluuiio.

Deinde post annos ferè ducentos Ninus condidit Niniuen

uen

uen in Assyria, ac summa potentia ad Assyrios translata est, qui & Niniuen & Babylonem tenuerunt.

Semiramis vxor Nini, cōdidit mœnia Babylonis, & fossam fieri curauit, & progressa plures regiones occupauit.

5 Ninias filius Nini & Semiramidos vixit in ocio, adeo vt inde in scriptoribus Ionicis, propter ignauiam vituperetur, vt narrat Athenæus lib. 2. *Ἀεῖς ἐστὶν ἢ πίνειν, τὰ δ' ἀλλὰ καὶ περὶ τὸν ὦδιν.* Hoc regnante, Abraham venit in Palæstinam.

10 Post hunc in historia Sodomorum fit mentio regis Sēnaar, id est, Babylonis, Amraphel, id est, dicēs euersionem. Genesis 14. Credibile est autem, varias mutationes in his vicinis regnis, Chaldeo & Assyrio accidisse. Ac nomina regum Assyriorum recensentur, sed quia res gestæ non sunt additæ, omitto cætera nomina.

Hoc plurimi scribunt, ex Assyriis regibus vltimum tenuisse monarchiam, id est, Babylonem & Niniuen, Sardanapalum. Hic fortassis & propter vitia, & quia distractioni monarchiæ proximus fuit, celebratus est. Nomen est plenum arrogantiae. Cū enim ruinæ impendent, crescit superbia, sicut dicitur: Tolluntur in altum, vt lapsu grauiore ruant. Sar, id est, Dux: Dan, Iudex: Nihil, i uersor. Sic & Gigantes nominarunt se Nihil.

25 Aiūt autem hunc Sardanapalum fucis pinxisse faciem, & in gynæceis omissa imperij cura, obscœnis voluptatibus deditum fuisse. Propterea duo principes, præfectus Babylonius Phul Belochus, & Arbaces Medus, bellum aduersus eum mouerunt. Narrant quidam, ab Arbace Medo interfectum esse, sed Duris scripsit, eum incensa regia Babylonica sese, & mulieres, & reliquam turbam, quæ ibi fuit, incendio perdidisse, & quidem incendium durasse dies quindecim.

Hic tristis exitus ad exempla iræ Dei pertinet, mutantis imperia propter principum & populi delicta & insignibus pœnis magnitudinem iræ ostendentis. Sunt autem ab exitu Abrahæ ex Charan, vsque ad Sardanapali interitum, 35 anni mille triginta tres. Ac periit Sardanapalus regnante in Iudæa Osia.

Postea Phul Belochus, id est, euersor vastans, præfectus 40 Babylonius, tenuit Babyloniam & Niniuen, & regnauit annos quadraginta octo: Arbaces verò Medus dominatus est Medis & Persis. Sed nunc pertexo seriem regum Assyriorum, vsque ad monarchiam Persicam. Nam Assyrij de-

inceps decem tribus Israeliticis, & postea tribum Iuda assidue afflixerunt. In lib. 4. Reg. cap. 15. dicitur hic Phul Belochus intulisse bellum regi Israelitico Menahem.

Successit patri Phulassar, id est, euerxor Assyrius, qui in libro quarto Regū cap. 15. nominatur Tiglat Philassar: siue à translatione Israelitarum in exilium: siue ab ipsa Galilea. Quia hic primus Galilea potitus est, & tribum Nephthali abduxit in Assyriam. Regnavit annos tres & viginti.

Salmanassar, id est, pacificus Assyrius, regnavit annis decem. Anno quinto Samariam obsidione cinxit. Cumque in tota regione decem tribuum oppida passim deleuisset, maiorem populi partem abduxit in exilium.

In capite decimo Hoseæ fit mentio huius regis Salman, ubi dicitur. Sicut vastavit Salman domum Arbela in die praelij, matre super filios allisa: sic faciet vobis Bethel, propter malitiam scelerum vestrorum. Vbi Latinus interpres lectionem ineptè corrupit, cum hæc sit nativa sententia: Regem Salman deleturum esse Samariæ regnum, sicut evertit urbem Arbela.

Apud Ptolemæum nomen est regis Nabonassar à quo numerat ad Alexandri mortem, annos quadringentos, viginti quatuor. Hunc esse Salmanassarem annorum numerus ostendit. Nomen autem Nebo significat diuinum, quia idolum fuit eius nominis, à vaticinando sic dictum, ut Græci Pythium nominarunt. Nebonassar, id est, diuinus Assyrius.

Sennacherib filius Salmanassar, id est, biceps gladius, regnavit annos septem, qui, ut imitaretur patrem, reliquam partem populi Dei delere conatus est; cinxit obsidione Ierosolymam; ubi cum Deus ab Esaia & Ezechia inuocatus esset, Angeli missi trucidarunt exercitum Assyrium. Rex fugiēs cum redisset in Ninivem, in templo a filiis interfectus est. Harum rerum fama tam celebris fuit, ut lib. 2. Herodoti earum mentio fiat, quanquam non recitantur integrè. Nomen tamen *Σανναχέρη* retinet: & statuam eius inquit in templo Ægyptiaco stare, cum hac inscriptione: In me aliquis intuens, pius sit: *εἰς ἐμὴν τὴν ὀπίαν ὁ θεὸς ἐστὶν ἰσχύς*.

Assarhaddon, id est, Assyrius acutus, successit in regno patri: regnavit annos 10. Hic rursus mutata sunt hæc vicina regna, & Assyrij, amissa monarchia, domiti sunt a Babylonis. Fuitque monarcha Chaldaus Merodach.

Merodach, id est, amara contritio, Babylonius, domitis Assyriis, tenuit monarchiam annos quadraginta. Huius mentio-

mentionem facit Esaias cap.39.

Benmerodach, id est, filius prioris Merodach, recuperatoris monarchiæ apud Babylonios, regnavit annos viginti & vnum.

5 Nabuchodonozor primus, id est, diuinus iudex Assyrius, vel tribulator, regnavit annos triginta quinque. Gessit bellum cum rege Ægyptio Neco, cuius belli mentio fit in historia Iosia, 4. Regum 23. Et 2. Par. 35. vbi scribitur, Iosia interfectum esse in Mageddo. Quæ appellatio de eadem
10 historia extat & in Zacharia, cum inquit Dominus Aspicient me, quem confixerunt: In eo die erit planctus, sicut fuit in campo Mageddon, videlicet interfecto Iosia.

Herodotus lib.2. mentionem facit eius belli, & pugnae locum nominat Magdalum, sicut Ieremias eius nominis
15 mentionem facit. Sed vicina sunt oppida, in littore, in regione tribus Manasse, Mageddo & Magdalum.

Nabuchodonozor magnus, regnavit annos quadraginta tres. Celebratissimus est in historia prophetica, propter
20 exiliū tribus Iuda in Babylone. Anno sedecimo sui regni, cinxit obsidione Ierosolymam, regnante Zedechia. Apud Ieremiam cap.39. scriptum est, obsidionem durasse annum integrum & sex menses. Proximo mense postquam vrbs Ierosolyma capta est, iussit rex Nabuchodonozor deleri
25 urbem & templum, & transtulit Iudæorum multitudinem in Chaldæam, vbi exulavit tribus Iuda annos 70.

Et quanquam ingens calamitas est exilium, & ita dissipata erat gens Iudaica, & euersa vrbs Ierosolyma, & delēta
30 politia, vt humanis consiliis restitui non posset: tamen Deus mirabiliter & seruauit gentem, & reduxit, & in exilio magna gloria ornauit. Nam Danielis confessione & doctrina conuersi sunt ad veri Dei agnitionem quatuor monarchæ: Nabuchodonozor, filius Euilmerodach, & deinde Darius Medus, & Cyrus Persa. Hæc non sunt facta
35 sine insignibus miraculis, in quibus Deus testimonium ostendit de sua doctrina & de ecclesia, quorum aliqua in historia Danielis recitantur, quem hic Nabuchodonozor in Babylonem abduxerat.

Obserues autem, hunc victorem Nabuchodonozorem ortum esse ex Babyloniiis regibus, videlicet à Merodach, cum iam, post Sennacherib, rursus dominarentur Babylo-
40 nij Assyriis.

Euilmerodach, id est, insipiens Merodach, seu iunior Merodach, regnavit annos triginta. Primo anno, cum patri

Nabuchodonozor Magno successisset, liberauit Ieconiam ex carcere, & ei regium honorem & victum attribuit, vt in vltimo capite quarti Regum scribitur, & in vltimo capite Ieremiae.

Consentaneum est autem, & hunc amplexum esse doctrinam Danielis de vero Deo, quam & pater publico edicto professus est, cūque ob causam clemētiam exercuisse erga regem Ieconiam. Et fortassis ideò principes impij nominarunt eum stultum Merodach.

Balsaar, id est, dominus exercitus, regnavit cum fratribus annos quatuordecim. Hic amplexus est idolorum cultum, & vero Deo populi Israel, palam in conuiuio maledixit, vt scriptum est Danielis 3. Tam citò bonorū principum posteritas deseruit proximorum patrum doctrinam & exempla. Sic autem punitæ sunt eius blasphemiae, vt capta Babylone, & ipso interfecto, monarchia translata sit ad Persas.

Cū autem Herodotus in lib. 1. nominet Labynitū eū, qui capta Babylone à Cyro interfectus est, consentaneum est hunc Balsaarum esse apud Herodotum Labynitum, quod significat, gladium tradentem, vel inclinantem.

Hic finis est primæ monarchiæ, quæ nominatur monarchia Chaldaeorum & Assyriorum. Ac rursus hic illustre exemplum propositum est communis regulæ: Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustitiam, ac præsertim propter blasphemias, ac sæuitiam, quæ in ecclesiam exercetur. Excitatus est autem Cyrus, vt postea dicam, vt populum Iudæorum rursus mitteret in Iudæam, ad institutionem templi, & politiæ. Ipse enim doctrinam de vero Deo à Daniele didicerat.

Haftenus recitavi catalogum aliquot regum Chaldaeorum & Assyriorum, præsertim eorum, quorum fit mentio in prophetica historia, quorum seriem in conspectu habere vtile est.

D . A B R A H A M , E T D E C I R -
cumcisione.

VT patefactionum diuinarum series, & tota historia ecclesiæ conspectior esset, Deus, singulari consilio, monarchias & instituit, & notas esse voluit. Quare postquam catalogum regum Chaldaeorum & Assyriorum breuiter recensui, rursus dicamus, quæ & vbi fuerit ecclesia. Dictum est autem, Abrahæ migrationem in terram Canaan incidere in tempora filij Semiramidos: quia tunc sub rege

rege ignauo , & impio, creuerunt & tenebræ, & tyrannis contra pios. A historia peregrinationis legatur in Moise. Nos breuiter tempora annotamus.

Anno mundi bis millesimo vicesimo tertio , Abraham
 5 ex Haran , notissima vrbe in historiis (in quibus nominatur Charra , & factum est nomen ab æstu) venit in terram Cabaã, vbi primum eius domicilium fuit in Sichem, quæ vicina fuit illi loco , vbi postea Samaria fuit, & vberima regio est terræ Palæstinæ. Ac tunc erat Abraham an-
 10 norum septuaginta quinque. Inde in Aegyptum propter famem profectus est, ac post aliquot annos rediit.

Anno Abraham nonagesimonono instituta est circum-
 cisio , cum iam aliquoties repetita esset promissio de ven-
 turo semine, propter quod Deus tollit peccatum & mor-
 15 tem, & restituit iustitiam & vitam æternam. Ac tunc nouo & admirabili signo , videlicet Circumcisione , distincta est Abrahamæ posteritas à cæteris gentibus , & promissa est ei certa sedes , & decretum est , in ea posteritate semper fore ecclesiam Dei, donec nasceretur Messias. Fore e-
 20 tiam membra ecclesiæ omnes , qui doctrinam eius populi amplecterentur, etiam si ritum circumcisionis non assumerent illi, qui non erant nati ex semine Abrahamæ. Sic voluit Deus certò sciri , quæ & vbi esset ecclesia Dei, & conspici discrimen ecclesiæ à cæteris gentibus , ac intelligi, vocem
 25 promissionis de Messia seiungere ecclesiam ab omnibus gentibus. Hanc qui non norant, non erant membra ecclesiæ, sicut scriptum est: Abraham vidit diem meum, & lætatus est. Et existimo, ipsum Filium Dei, visibili specie, hospitem fuisse Abrahamæ, in cœna , quæ describitur in cap. 18.
 30 Genesis. Cogita autem, quàm venerandus cœtus ecclesiæ fuerit, cum ibi conuenerent, Sē filius Nohæ, qui viderat vtrumque mundum , & nominatur Melchisedeck , ac rexit oppidum , quod postea dictum est Ierusalem. Et Abraham, qui erat in vicina vbe Hebron, quæ à Ierosolyma di-
 35 stabat circiter quinque Germanica milliaria. Itē & Abimelech Rex in Gerare , quæ distabat ab Hebron circiter duo milliaria Germanica. Et multi alij præstantes viri.

DE POENA SODOMÆ.

40 SIMVL autem consideres testimonia paterfactionum diuinarum. Eodem anno, quo instituta est circumcisio, & manifesta miracula addita sunt: Anus effœta, & quæ antea fuerat sterilis , fit grauida , & confirmata est eccle-

sua dulcissimis consolationibus. Mox addita sunt & alia miracula, quæ sunt exempla iræ Dei, quibus Deus testatus est, se seruare ecclesiam, & puniturum esse impios. Tunc enim horribiliter Deus, propter tetras libidinum confusiones, flammis de cælo sparsis, deleuit vrbes Sodomam, Gomorram, Adamam, Seboim & Segor, quarum ruinis demersis in terram, in earum urbium sede, factus est lacus exhalans perniciosos fumos Ἀσφαλπίτης qui extēditur Germanicis miliaribus octo. Et Strabo inquit: πλέον τι διακρίνεται. Et manet hodie hoc illustre testimonium iræ Dei. 10

Prodest & seriem annorum considerare, vt videamus vtrumque, & exiguo tempore hominum scelera magna incrementa accepisse, & Deum subinde noua testimonia in pœnis & liberationibus ostendisse. Deletæ sunt hæ vrbes, Sodoma, Gomorra, & ceteræ, anno quadagesimo post mortem Nohæ. Et post diluuium anno trecentesimo, nonagesimo, viuentē adhuc Sem, qui & diluij & huius incendij spectator fuit: qui quidem, vt testis & custos esset veræ doctrinæ, vixit post Abraham mortem annos 35. Hi tales viri, Sem, Abraham, Loth, cum de voluntate Dei illam viciniam docerent, & cum Abraham recens ciues Sodomorum abductos reduxisset, tamen ab impiis ad cōspreti sunt, vt tanta scelera multi palam facerent, nec vererentur oculos talium virorum, quibus verè adesse Deum ex multis non dubiis testimoniis sciebant. Profectò horribile spectaculum est tantus furor impiorum, cum optimos haberent doctores, voluntatem & iudicium Dei ostendentes. Sed hoc insigne exemplum monstrat, quomodo ecclesia in hoc mundo inter impios spreta premitur, & seruetur tamen. 20 25 30

Hic cogitetur cæteræ historiæ, comprehensæ in Moise, de Abraham, de oblatione Isaac, de filiis Isaac, Iacob, & Esau, de peregrinationibus Iacob, & filiis eius. Et consideretur, qualis illa ecclesia fuerit, quæ doctrina, quæ ærumnæ, & liberationes, quæ testimonia præsentia Dei fuerint. Hic enim breuiter annorum seriem annotamus. 35

Diligentissimè verò consideretur historia Ioseph, per quem regnum Ægyptium eo tempore florētissimum constitutum est, & propagata vera doctrina de Deo in magna Ægypti parte. 40

Iacob fuit annorum nonaginta vnus, cum ei ex Rahel natus est filius Ioseph.

Ioseph anno septimo decimo ætatis suæ in Ægyptum venditus

venditus est, viuento adhuc Isaac, qui in communi dolore, & luctu fuit, cū filio Iacob.

Vixit autē Isaac, post venditum Ioseph, annos duodecim.

Ioseph, cū esset triginta annorum, ex carcere liberatur, & constituitur princeps in regno Ægyptio, vt capite 14. Genesis scriptum est.

Postea cū fames sequuta est, forma regni Ægyptiaci constituta, & tributa ordinata sūt, & sacerdotum collegio redditus attributi sunt, vt essent doctrinæ custodes. Etsi autem doctrina de Deo, post Ioseph, mutata est & post exitum Israelitarum ex Ægypto, & sæpe postea magnæ regni vastationes acciderunt: tamen doctrina de motibus cœlestibus, & de natura rerum in Ægypto conseruata est, tot monarchiarum tempore, Assyriæ, Persicæ, Græcæ, & Romanæ, vsque ad barbariem Mahometicam, fere tribus millibus annorum.

Iacob descendit in Ægyptum anno ætatis suæ centesimo trecesimo, vixit annos centum quadraginta septem. Fuit igitur in Ægypto, fruens dulcissima consuetudine filij Ioseph, annos septem & decem, ac videns florentem regni statum, quod tunc habebat regem pium, cum quo sæpè colloquebatur & qui latè propagari veram doctrinam curauit, & multis vicinis gentibus, in fame, opem tulit.

Ioseph vixit annos centum & decem. Nec inde vsque ad Ioseph ad tempora certaminum Moisi, alia historia de Israelitis recitatur, præter expeditionē filiorum Ephraim, quæ extat in 1. Paralipomen. capite 8. vbi narratur: filios Ephraim duxisse exercitum ad occupandam Palæstinam, viuento patre Ephraim, sed interfectos esse. Consentaneum est autem, eos, cum initia tyrannidis Ægyptiæ viderent, & scirent promissiones diuinas patribus de occupanda, & tenenda Palæstina traditas esse, humanis consiliis voluisse excutere seruitutem, & confisos esse singulari generis præstantia, quod essent orti à Ioseph, & amplissima promissione ornatus esset pater Ephraim. Hac fiducia humana, cum sine vocatione diuina bellum mouissent repulsi & interfecti sunt. Id exemplum monet ne ecclesia, sine vocatione diuina bellum moueat ad seruitutem corporum excutiendam, sed sciat, Deum, etiam inter medias ærumnas seruitutis, tamen suas reliquias seruaturum esse.

Postea exasperata est tyrannis regum Ægyptiorum contra Israelitas, de qua legatur historia in Exodo. Ideò

autem in regno florentissimo, & in tanta multitudine Israelitarum in exitu ex Ægypto, & in vicinis gentibus, tot illustria miracula exhibita sunt, quia Deus certissima testimonia, de sese, & de sua lege, de promissione, de collectione ecclesiæ conspici voluit: Quæ quidem cogitari vult omnibus ætatibus, vt assensio de Deo, & de tota ecclesiæ doctrina in nobis confirmetur. Sed priusquam ad eam historiam accedimus, breuissimè de doctrina Iacob dicamus.

Promissio tradita Abraham de semine reddituro nobis iustitiam & vitam æternam, deleta peccato, & abolita morte repetita est Genesis 28. Et hanc rectè intellectam esse de æternis bonis, & collectione æternæ ecclesiæ, constat postea ex concionibus ipsius Iacob, vt cum cap. 48. inquit: Deus benedicat his pueris, & Angelus, qui eripuit me de cunctis malis. Hic & Deum nominat, & nominat Angelum, videlicet Filium Dei, ἄγγελον missum ad patres, & hūc affirmat non esse creaturam: Quia dicit, se per hunc Angelum à cunctis malis, à peccatis & morte liberatum esse. Hæc vetusta testimonia de Filio Dei sæpè cogitemus, vt sciamus, verè Filium esse ὑψιστεύον etiam antè assumptam humanam naturam. Et semper adfuisse ecclesiæ, sicut & Irenæus inquit: Semper adfuit generi humano ἄγγελος. Ita sint nostra chronica, narrationes, non tantum de rebus politicis, sed multò magis de hoc rege, Filio Dei, & de eius præsentia in omnibus mirandis operibus in ecclesia.

Prædicit etiam Iacob tempus aduentus Saluatoris. Et nominat eum Siloh, vt significet, se respicere ad primam promissionem, in qua dicitur: Semen mulieris conteret caput serpentis. Nam etymologia Siloh est χείρον αὐτῆς. Sic nominat fortum venturæ matris. Expressè autem prima promissio loquitur de restituenda iustitia & vita æterna, deleta peccato, & abolita morte. Itaque vocem Euangelij eandem docuit Iacob, quæ in scriptis prophetis & apostolicis de Filio Dei, & æternis eius beneficiis postea scripta est, & quæ est propria ecclesiæ doctrina, & eam à cæteris gentibus discernit.

DE EXITU ISRAELITARVM

ex Ægypto.

NON longo tempore post mortem Ioseph, reges Ægyptij, abiecta doctrina Ioseph, rursus idola coluerunt, & magicas artes amplexi sunt. Ita non diu retinent homines lucem veritatis, nisi diuinitus seruetur, sicut

sicut tunc veritas in populo Israël conseruata est. Cùm autem AEgyptij odissent Israelitas, & metuerent eorum multitudinem, dura seruitute eos premere cœperunt, & edicta proposita sunt de necandis infantibus. Hæc calamitas longo tempore durauit, videlicet à nato Moise annos octoginta.

Inquit autem textus in Exodo cap. 12. Ebræos fuisse hospites in AEgypto annos 430. Inde Paulus numerum sumpsit inquiring ad Galatas cap. 3. post promissionem Abraham datam, vsque ad legis promulgationem, annos esse quadringentos & triginta. Sunt igitur anni in Exodo & Paulo non numerandi à descensu Iacob in AEgyptum, sed à prima migratione Abraham, cùm ex Haran egressus, promissionem accepit, cùm esset annorum septuaginta quinque. Et mox in AEgyptum profectus est, propter famem. Horum annorum computatio hæc est:

25. Viginti quinque anni, à migratione Abraham ex Haran ad natum Isaac.

60. Sexaginta. Natus Iacob.

20 90. Nonaginta. Natus Ioseph.

110. Centum & decem vixit Ioseph.

65. Sexaginta quinque post Ioseph, natus Moises.

80. Octoginta à nato Moise ad exitum ex AEgypto. Summa 430. anni.

25 **L**E G A T V R autem integra historia de exitu Israelitarum ex AEgypto, & de legis promulgatione in libro Moisis. Quia inter res maximas in genere humano, verissimè est illa patefactio Dei facta, cùm legem, cœlesti voce, edidit in monte Sinai, audientibus sexcentis millibus virorum. Et vt non dubium esset, hanc esse doctrinam diuinam, addita sunt tot testimonia: Eductio populi per mare rubrum, aquis cedentibus, & postea Pharaonis interitus, manna de cœlo sparsum, dum quotidie singulis duobus ~~χίλιαις~~ ^{χίλιαις} dati sunt, id est, quatuor sextarij. & alia ingentia miracula, quorum consideratio, in nobis fidem, de tota doctrina, in ecclesia, confirmet.

In ea historia hoc quoque nobis gratum sit, quod Paulus affirmat, ipsum filium Dei, & ductorem & custodem Israelitis adfuisse, & cogitemus, eum semper etiam ecclesiae suae adesse, vt inquit: Petra autem erat Christus. Et placeat mihi veterum interpretatio, qui, cùm Paulus inquit, legem per manum Mediatoris datam esse, intelligunt ipsum Filium Dei, λόγον æterni Patris, fuisse oratorem ad

populum, dicentem verba legis, qui ipse postea in natura humana etiam inquit: Non veni soluere legem, sed implere. Hęc suo loco copiosius declaranda sunt.

2453. Est autem annus à condito mundo ad exitum Israëlitarum ex Ægypto bis millesimus, quadringentesimus, quinquagesimus tertius.

430. Ab exitu Abrahę ex Haran, quadringentesimus tricesimus.

406. Post conflagrationem Sodomę, anno quadringentesimo sexto.

480. Anno ante fabricationem templi Salomonis quadringentesimo, octogesimo, ut scriptum est 3. Regum 6. cap.

Considerandum est autem, quę regna tunc in genere humano precipua fuerint, quibus spectantibus, Deus ecclesiam suam in loco certo constituere voluit. Magna fuit potentia monarchię Assyrię, sed celebritas maior fuit regni Ægypti, propter opulentiam & artes. Inter hęc regna collocavit Deus ecclesiam, & illustribus testimoniis suam patrefactionem ostendit.

Nomina autem regum Ægyptiorum posteriorum, ut Necao & Aprius, qui extant in Herodoto, ad historias regum Iuda perspicue accomodare possumus, quia tempora nota sunt. Sed priorum regum tempora, apud Herodotum & Diodorum, non sunt ordine annotata.

Osiris, id est, auxiliator vir, seu beat⁹ vir, qui existimatur vixisse tempore Abrahę, & Isis coniunx, Ischa, id est, virago.

Orus, id est, lumen. Or, qui precipue doctrinas in Ægypto monstrasse dicitur, existimo usum esse consiliis Abrahę, & doctrinam de vero Deo populis tradidisse. Fuit autem adiuncta doctrina de motibus cœlestibus.

Filius nominatus est Bocchoris, id est, primogenit⁹ vir.

Deinde Busiris, id est, munitor, qui maxima opera extruxit. Et Diodorus Siculus scribit, eum condidisse Thebas Ægyptias. Cum autem celebrata sit Busiridis crudelitas, qui dicitur mactasse hospites, consentaneum est, famam crudelitatis ortam esse à scuitia, quam erga Hebręos exercuit, necatis ipsorum infantibus. Et cum pyramides aliquas construxerit, labore Hebręorum constructas esse consentaneum est. Nam prope oppidum Busirim sunt tres pyramides celebratissime, quarum Plinius mentionem facit. Apparet autem eodem nomine plures fuisse reges Busirides.

Postea

Postea fuit interregnum, quia deleto rege in mari rubro, cum educti sunt Israëlites, diu in Ægypto varias seditiones fuisse credibile est.

Post Basiridem nominatur à Diodoro post longum intervalum, rex Miris, id est, acerbus vel crudelis. Hic rursus deterfit Nil alueos, & eduxit lacum Myrin, & instauravit potentiam regni Ægyptij. Ideò clarior est multis aliis regibus.

Post hunc fuit, tempore Samsonis ante bellum Troianum filius Miridis Sesostris, id est, ponens exactores, vel direptor, sub quo Ægyptij regni potentia valdè crevit. Hic enim multas vicinas gentes domuit, & latè in Asia regnavit, & nauigiis lustravit maria, insulas & littora, ut terrarum metas inueniret, quarum cognitio, initium fuit doctrinae cosmographicae. Fuisse eum ante Persica tempora, ostendit narratio de Dario, qui cum vellet suam statuam collocari ante Sesostris statuam, à sacerdote prohibitus est, quia Darius nondum magnitudinem rerum gestarum Sesostris æquasset, Hanc libertatem sacerdotis Darius laudavit.

Post Sesostrin, collocat Diodorus filium, eodem nomine. Herodotus nominat Theronem, quod existimo commune nomen esse Pharaos. Hic cæcus factus, vixit in ocio.

Post eum regnavit Protheus, quem Diodorus nominat Cethem. Existimo autem à Græcis Prothea nominatum esse, propter magiam, qua varias præstigias effecit. Ad huc venit Paris cum Helena, & deinde Menelaus. Cõgruunt autem Troiani belli tempora, ad tempora regis Saul.

Post Protheum collocat Herodotus Rampsinum, id est, altum scutum, sub quo narrat furtum insignis, & fratrem furis, cui rex filiam dedit uxorem propter astutiam.

Deinde Cephus, id est, petra, apud Diodorũ, seu Cheops apud Herodotum, ignavus & avarus, qui etiam filiam prostituit propter pecuniam.

Huius filius fuit Cephrim, id est, leo, inuisus populo, propterea quòd templa multos annos clausit.

Post hunc nominatur Mycerinus apud Herodotum, seu Cerinus apud Diodorum, id est, ordinator, quia hic restituit iudicia, iustissimè iudicavit, & rectè iudicantibus premia dedit.

Deinde nominantur Anyfis cæcus, & Sabacus, qui videtur esse Sefac, 3. Regum 14. avarus, unde nomen est Saccus munerum.

Sethon, cui bellum illaturus Sennacherib Assyrius, non

potuit progredi in Ægyptum, amisso exercitu in Iudæa.

Psammitichus, cuius patrem Sabacus occiderat, regno potitus, expugnauit urbem Azotum in Syria.

Necos vicit Iosiam propè urbem Mageddo. Herodotus nominat Magdalum, quod generaliter arcem significat. Postea idem Necos à Nabogdonosor victus est, vt Ieremias narrat cap. 6.

Filius Psammis.

Deinde Apries, quem nominat Ieremias Ophrea, cap. 44. Sidonem deleuit, & Ieremiam interfecit. Postea ab Amasi duce, qui Cyrenaicam, quæ defecerat, pacauit, strangulatus est.

Hic & nomina regum, & rerum gestarum narrationes apud Herodotum, congruunt cum Ieremiæ historia, quare & tempora facile agnosci possunt. Gratum est autem videre, vbi prophetica historiam cõtinua serie Herodotus sequatur. Simul & hoc cernitur, prophetica historiam longè vetustiore esse Græca. Deinde verò Græcam consentientem, testimonium præbere propheticae historiae.

Haftenus verò ad Amasin vsque ducta est series Ægyptiorum regum, vsque ad Persicam monarchiam. Quia Amasis tempora incidunt in Persicæ monarchiæ initia.

Cum Amasis tenuisset Ægypti regnum annos quadraginta quatuor, vt scribit Herodotus, successit filius Psammenitus, hoc est, clypeus inclinatus, qui cum sex menses regnasset, captus est à Cambyse rege Persico, & aliquantò post interfectus. Suntque apud Herodotum de Psammenito hæ narrationes, dignæ memoria: Cum filia duceretur inter captiuas feruli habitu, missa ad aquam ferendam, sedit pater Psammenitus inter captos, videns prætereuntem filiam: ac cæteris plorantibus, ipse tacitus sedit, oculis in terram defixis. Postea cum filius duceretur inter cæteros interficiendus, sedit eodem modo tacitus. Post hos cum familiaris quidam duceretur inter captiuos, plorare, & caput ferire cœpit. Hæc cum animaduertisset Cambyses, interrogari eum iussit, cur nunc ploraret, cum antea tacitus vidisset duci filiam & filium? Respondit, Domestica mala maiora esse lacrymis, sed amici calamitatem posse lacrymis significari. Aiunt autem Cræsum, qui simul adfuit, & Principes Persicos illacrymasse, & Cambysem misericordia motum, iussisse filium ei restitui incolumem. Ad quem reducendum cum nuncij mitterentur, iam adolescens interfectus erat. Ipsi tamen Psam-

Pſammenito tunc vitam donauit Cambyſes: & erat ei redditurus Ægyptum, vt eam tanquam regius præfectus gubernaret. Sed cum Pſammenitus non quieſceret, & ſollicitaret Ægyptios ad defectionem, iuſſit eum poſtea Cambyſes interfici.

Deinde Ægyptum retinuerunt Perſici reges uſque ad Darium Nothum, cuius anno ſexto Amyrteus Saïtes defecit à Perſis, & in Ægypto regnauit. Et poſt hunc Nephertites, Achoris, & Neſtanebos prior & poſterior, quem 10 expulit ex regno Perſicus rex Ochus, qui Sidone incenſa, progreſſus recuperauit Ægyptum. Fugiens autem Neſtanebos in Æthiopiam, exul ibi mortuus eſt.

Deinde poſt annos ferè viginti occupata eſt Ægyptus ab Alexandro: poſt quem nati ex Macedonica ſtirpe reges 15 Ægypti fuerunt, de quib. infra dicemus in tertia monarchia.

Nunc veterum regum Ægyptiorum catalogum contexui, vt aliquo modo conſpici poſſit, quomodo ſeries rerum Ægyptiarum ad primam & ſecundam monarchiam, & ad politiam Iſrael congruat. Excelluit autem Ægyptus 20 artibus & legibus, & aliquantiſper doctrina Ioseph Eccleſiam ibi plantauerat. Sed reliquis temporibus plena fuit Ægyptus teterrimorum idolorum: ideo crebris mutationibus regni, & variis calamitatibus punita eſt. Poſtquam autem de Chaldæis, Aſſyriis & Ægyptiis diximus, in quibus 25 regnis, tempore primæ monarchiæ, multę mutationes & vaſtationes acciderunt: nunc rursus de politia Iſrael dicemus, & breuiter catalogum iudicum & regum inferemus. Nam reſ geſtæ legendæ ſunt in prophetica hiſtoria, & ſimul conſiderandum eſt; Qualis ibi fuerit eccleſia: Quę 30 ſint à Deo illuſtria teſtimonia oſtenſa, Qui prophætæ miſſi ſint, Quæ fuerit forma gubernationis. Quomodo deſenſa ſit politia Iſrael propter eccleſiam, non humanis conſiliis, ſed à Deo ſubinde excitatis ducibus, ſicut & Zacharias dixit: Non in exercitu, non in robore, ſed in Spiritu 35 meo, dicit Dominus.

IUDICES POPVLI ISRAEL.

40 **C**VM Iſraelitæ quadraginta annos in deſerto fuiſſent, Moïſes moritur, quadreſimo anno poſt exitum ex Ægypto, cum vixiſſet annos centum & viginti.

Huic ſucceſſit Ioſua, qui fuit dux populi Iſrael, annos triginta duos.

Non fuit autem ſucceſſio ducum ex certa ſtirpe, aut electio certi ſenatus, ſed velut ariſtocratia erat ſeniorum in

singulis tribubus, & summa authoritas erat legis diuinæ, quam sacerdotes quotidie docebant: & hi consulebantur de grauissimis negotiis, vt in Deuteronomio mandatum erat. Ita lex Dei erat domina & rectrix huius populi, nec quisquam appetebat regnum, quia sciebant hunc populum Dei esse, & à Deo protegi, nec humanis consiliis formam gubernationis nouam constituendam esse, sicut Gedeon inquit: Non dominabor vestri, nec dominabitur vestri filius meus, sed dominabitur vestri Dominus. Sic diuinitus conseruata est hæc aristocratia annos, post Iosua, trecentos viginti quinque, vsque ad mortem Eli. Excitauit autem Deus alios ex alia tribu felices duces, vt ostenderet diuinam potentiâ colligi & seruari ecclesiam, nec felicem esse gubernationem, nisi Deo iuuante. Simul autem defensionis miracula testimonia fuerunt de doctrina huic populo tradita, & ostenderunt in hoc populo verè fuisse ecclesiam Dei, & præsentem in ea esse Deum. Ac duces, post Iosua, fuerunt;

Orthoni ex tribu Iuda annos octo.

Ehud ex tribu Benjamin annos octoginta. Interfecit Eglon regem Moab, & profligatis Moabitis, trucidauit decem millia hominum.

Debora & Barac ex tribu Nephthali, annos quadraginta. Vicerunt Sisaram, ducem regis Iabin, qui tenuit Hazor, quæ tunc adhuc fuit regia Cananæorum, in sorte Nephthali.

Gedeon ex tribu Manasse, annos quadraginta. Vicit Madianitas.

Abimelech, natus ex concubina Gedeon, interfecit fratres septuaginta, & velut tyrannus regnauit in Israël tres annos, & interfectus est à suis ciuibus. Tanta calamitas accidit posteritati Gedeonis, quem Deus singulari modo vocauerat, & ornauerat illustribus victoriis & testimoniis, quia ipse tandè instituit cultum sine mandato Dei. Et voluit Deus ostendere, se non velle quenquam occupare dominationem fiducia generis, sed retinendam esse aristocratiam, & à Deo expectandam esse gubernationem.

Thola, ex tribu Issachar, annos viginti sex.

Iair, ex tribu Manasse, in Galaad, quæ regio fuit ultra Iordanem, versus Libanum & Arabiam: postea dicta Iturea, id est, scopulosa, quòd Græcis est *Τετταχωνίτις*, id est, aspera. Præfuit annos viginti duos.

Iephthe, ex tribu Manasse, in Galaad, annos sex: temerario voto mactauit filiam tanquam hostiam.

Abesan

Abesan Bethlehemitæ, ex tribu Iuda annos septē. Quidam scribunt, hunc esse Boos, patrem Isai, auum Davidis.

Elon, ex tribu Zabulon, annos decem.

Abdon, ex tribu Ephraim, annos octo.

5 Samson, ex tribu Dan, annos viginti.

Postea non nominantur duces, sed præcipua authoritas fuit summi sacerdotis Eli, cuius fuit infelix exitus, amissa
10 arca, quam Deus mirandis modis restituit Israelitis, vt ostenderet, ecclesiam suam non humanis consiliis & viribus, sed diuina potentia colligi & seruari.

Nec tamen aut veteribus exemplis, aut hoc recēti & illustri miraculo moti sunt Israelitæ quò minùs humanis cōsiliis mutarent formam gubernationis à Deo institutam. Sunt autem anni Eli vsque ad eius mortem quadraginta.

15 Samuel & Saul annos quadraginta. Quanquam autem Samuelis gubernatio felix & salutaris fuerat, tamen populus expetiuit nouam gubernationis formam. Hunc errorem & hanc cupiditatem populi, Deus reprehendit.

At, si quis interrogat, quod fuerit populi peccatum, cum
20 videatur sapienter deliberatum esse, vt certus dux esset? Simplex responsio est hæc. Duo magna peccata taxari, Diffidentiam, & audaciam nouæ formæ constituendæ humano consilio, in politia diuinitus constituta.

Vult enim Deus intelligere ecclesiam protegi, & seruari
25 eam à Filio, qui est caput ecclesiæ, non humanis præfidiis. Et vult eam expectare defensionem diuinitus, sicut expectauerat liberationem in Ægypto, plus octoginta annis. Hac fiducia tunc seniores abiecta, cogitabant de humanis præfidiis.

30 Alterum delictum est, Audacia constituēdi nouam formam in politia à Deo constituta. Nam Deus neque doctrinam, neque cultus, neque legem, quam tradiderat, mutari voluit. Quare nec formam politix mutari volebat, quia talis mutatio, etiam legē & doctrinam labefactat, sicut vincu-
35 la legum sæpè reges ægrè ferunt. Multi etiam inflectūt religiones ad suas cupiditates, vt reges Samariæ nouum cultum, regni causa, instituebant. Nec desunt exempla veteris dicti, vlli ætati: Pietas, sanctitas, fides, priuata bona sunt. Qua iuuat reges cant.

40 Hæc consideratio de delictis populi, commune facit nos de protectione ecclesiæ, & de impia pōtificum, & aliorum audacia, qui noua dogmata & novos cultus instituerunt aut stabiliunt, relicta puritate primæ ecclesiæ. Item, qui

contra vocationem mouent respublicas.

Assentitur autem Deus, & regem cōstituit, sed prædicat oneraregni, Hoc est ius regis, &c. Hic dicunt aliqui, describi tyrannum, non regem: nec dici hæc ita, tanquam approbante Deo seruitutem. Sed textus nominat ius regis, & loquitur de oneribus, stipendiorum causa impositis, non tribuit potestatem instituendi extremam seruitutem contra legem diuinam. Quia Deuteronomij 17. præceptum est, vt rex discat legem, & eam sequatur in tota gubernatione. Et punitur Achab, qui distinctionē dominiorum, in lege sancitā, tollere voluit, cum Naboth inuito crepturus erat vineam. Quanquam autem & interdum mitis & salutaris est forma regni, tamen asperior est, quàm aristocratia. Et pauci in magna potentia moderati sunt.

Constituto autem regno, multa deinceps considerata sunt bona & mala. Summum bonum, in qualibet congregatione, est conseruatio veræ doctrinæ de Deo, & ecclesiæ. Quia homines ad agnitionem Dei, & ad æternæ ecclesiæ societatem, non tantum ad huius vitæ mortalis ingentes ærumnas, conditi sunt, sicut dicitur Matthæi 16. Quid prodest homini, si totum mundum lucretur, animam verò amittat? Item: Primum quærite regnum Dei, & cætera adiciuntur nobis.

Laudatur ergo à Moise & aliis prophetis, politia Israel, quod in ipsa luceat vera doctrina, & quod ibi sit certò ecclesia Dei. Ideò dicitur Deuteronomij 4. Nec est alia natio, quæ habeat appropinquantem sibi Deum, sicut adest Deus noster cunctis obsecrationibus nostris. Ad has laudes pertinet totus liber Salomonis, cui titulus est Canticum.

Hoc igitur in regio statu bonum est, quod aliquo modo priorum regum labor, Deo iuuante, profuit ad doctrinæ conseruationem, vt David, Salomon, Iosaphat, Ezechias, Iosias, studia doctrinæ & veros cultus adiuuerunt.

Secundum bonum regij status fuit, quod in regum victoriis Deus illustra testimonia suæ præsentia in hoc populo ostendit, sese patefecit, & testimonia doctrinæ & ecclesiæ exhibuit, & prophetas regibus adiunxit. Summam etiam promissionem de Messia repetiuit, & ad stirpem Davidis alligauit, vt certò sciretur, vbi & quando Messias venturus erat. Et huic promissioni hoc bonum adiunctum fuit, quod certò sciebant illam politiam duraturam esse, donec Messias exhibitus esset. Hæc bona non fuerunt in ethnicis imperiis. Ideò hoc regnum longè

gè antecelluit in toto genere humano. Ac interiectum fuit aliis regnis, Ægyptio, Assyriaco, Chaldæo, & Persico, ut inde agnitio veri Dei propagaretur, etiam ad multas alias gentes.

5 Tertium bonum fuit regij status, quod utcumque profuit ad durationem politiæ. Sunt enim, à principio David usque ad mortem Sedechiæ, anni quadringenti, sexaginta septem. Et tamen postea quoque, post reditum ex Babilone, duces fuerunt ex stirpe David usque ad Maccabæos,
10 annos trecentos septuaginta tres.

Hæc bona fuisse magna & singularia opera Dei, agnoscendum est, sicut scriptum est: Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat, qui custodit eam. Et ut hæc summa bona nostris politiis etiam tribuat, ardentibus votis
15 petamus. Et ubi dantur, agnoscamus ea esse Dei opera, & gratis Deum autorem, & custodem celebremus, & retinere ea studeamus.

Ut autem cætera diuina opera diabolus, odio Dei, corrumpere conatur, ut in ipsa natura humana tristissimam
20 destructionem fecit: sic & ordinem in gubernatione variis furoribus turbat: & infirmitas humanæ naturæ per se se facile labitur, & extra ordinem ruit. Hæc sunt causæ innumerabilium vitiorum & calamitatum in gubernatione. Itaque & in regno populi Dei multa magna mala
25 accesserunt ad diuina beneficia. Ambitio & æmulatio primum regem Saulem impulit ad crudelitatem & tyrannidem. David voluptati indulgit, idè per seditionem à filio pulsus est. Salomon ad voluptates addidit cultum idolorum: idè postea dilaceratum est regnum. Hæc di-
30 laceratio peperit assidua bella ciuilia, seditiones, & idolorum cultus: Et post annos, ab initio Ieroboan, ducentos quadraginta quatuor, tristissimam dissipationem decem tribuum, quæ posteritatis Iacob pars maxima fuit, ac nequaquam existimauit futurum, ut ex hac sede eiiceretur,
35 quæ & diuinitus promissa erat, & ingentibus miraculis tradita & defensa fuerat. Sed hoc exemplo multa Deus monet. Ostendit promissionem præcipuam non esse de hoc politico regno, sed de æternis bonis. Et voluit in pœnis disci discrimen promissionum æternarum, & temporalium.
40 Ac profectò oportuit esse excellentem eruditionem sacerdotum, qui docuerunt rectum intellectum promissionum. Et ob hanc causam Prophetæ missi sunt.

Postea, huius regni exemplis monet Deus omnes ho-

mines, vt reuerenter donis Dei vtantur, & cogitent de iudicio Dei, & sese ad pœnitentiā & veram inuocationem exuscitent. Ac magnitudo pœnarum vtrumque ostendit, iram Dei aduersus peccatum, & rursus præsentiā Dei, potenti dextra, inter tantas confusiones, seruantis tamē regni partem quatenus seruat, sicut inquit Ieremias: Misericordiæ Domini, quod non consumpti sumus.

Intuentes itaque historiā populi Israel, sciamus nos de multis magnis rebus cōmoneri. Ab initio huius Chronici diximus, ex his historiis, non tantum exempla politicæ gubernationis petenda esse, qualia præbent res gestæ in aliis imperiis: sed multò magis testimonia patefactionum Dei, & iræ ac misericordiæ, & imagines calamitatum & liberationum ecclesiæ. Ac vult Deus his testimoniis confirmari in nobis fidem & inuocationem & cæteras virtutes. Etsi autem hæc cogitatio vtilissima est, & in lectione sacrorum voluminum omnia exempla diligentius illustranda sunt, tamen in hac temporum annotatione necesse est nos breuiore esse. Sed lectores adhortor, vt mente integras historias intueantur, & cogitent, quare eas Deus ecclesiæ proposuerit.

Dauid vixit annos 70. Regnavit annos 40. 2. Regum 5. In huius historia nō hoc tantum considerandum est, quod ornatus est à Deo multis admirandis, & salutaribus victoriis, quæ fuerunt testimonia præsentiæ Dei in hoc populo: sed multò magis hoc, quod ad eū repetita est promissio de Messia. Eius promissionis quoque testimonia fuerūt illæ victoriæ. Ac non solum regis officio felicissimè functus est, sed etiam doctor fuit præcipuus in hoc populo. Et in suis scriptis non tantum legis doctrinam, sed etiam Evangelium complexus est. Docuit, quis sit Messias, & quæ sint eius beneficia. Et quidem Dauidis dolores typi fuerunt dolorum Christi.

Cūque vir tantus esset Dauid, simul fit exemplum infirmitatis humanæ & pœnarum. Turpiter labitur, & horribiliter punitur, & sustinet non solum suorum scelerum conscientiam, sed etiam ingentium scandalorum, quæ peperit seditio. Est enim nimis verum dictum Thucydidis: *ὅτι καὶ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶν ὁμοίωσις.*

Sed idem Dauid testis est misericordiæ & remissionis peccatorum. Vult enim Deus nos tenere regulam: Viue ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed vt convertatur, & viuat. Et vult nos tueri exempla eorum, qui redierunt

dierunt ad pœnitentiam, ne desperatione opprimatur. Hæc sunt præcipua in Dauidis historia, quem, etsi non parua macula deformatus est, tamen cogites fuisse ^{sub} ^{elæus} Quia & ecclesiæ & politiæ eius labores profuerunt, & rursus ad Deum conuersus est.

In hanc totam imaginem intuentes, de nobis ipsis quoque cogitemus, & ardentibus votis precemur Filium Dei, ut nos quoque faciat vasa misericordiæ. Confirmemus etiam nos ipsius doctrina & exemplis, sicut ipse vult suas liberationes testimonia esse de promissione & voluntate Dei, quod & aliis inuocantibus opitulati velit, sicut inquit Psalmo 33. Accedite ad eum, & facies vestræ non confundentur. Ille pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum.

Salomon filius Dauidis circiter vicefimum ætatis annum successit patri. Regnavit annos 40. Fuit igitur breue spacium ætatis, anni videlicet sexaginta aut circiter. Vt autem regna debent esse & defensio & gubernatio in pace, iuxta vtramque tabulam Decalogi, id est, ut vera doctrina de Deo proponatur, & vera inuocatio fiat, regantur mores, exerceantur iudicia, ordinentur tributa & præsidia, dedit Deus, post bella Dauidis, pacem Salomoni, & instruxit eum excellenti sapientia, & adiunxit sapiens collegium prophetarum, & aliorum excellentium eruditione & pietate. Sunt igitur eius opera conuenientia paci, ædificatio templi, studia doctrinæ, monumenta librorum de historiis ecclesiæ, de natura rerum, iudicia & ordinatio tributorum & præsidiorum. Fuitque Salomon & rex & doctor, sicut se nominat ecclesiasten, id est, concionatorem. Extant adhuc tres libelli, qui sunt testimonia fidei ipsius, & doctrinam dulcissimam continent. Est igitur & Salomon exemplar boni regis in pace. Sed tamen idem fit etiam exemplum humanæ infirmitatis. Hæc excellens sapientia tunc senescit, cum maximè vigere debebat, & cedit mulierum affectibus, quibus ædificauit templum idolorum. Qua in re primum lapsus consideretur, quod in ecclesia rex & doctor excellens, in quo fuerat Spiritus sanctus, admittit idolorum cultum. Simus igitur vigilantes, & petamus nos gubernari à Deo, ne approbemus aut stabiliamus idola. Deinde magnitudinem pœnæ intueamur. Tertio regum vndecimo scriptum est, hunc lapsum Salomonis causam esse dilacerationis regni, quæ postea sequuta est, & quæ noua idola, & assidua ciuilia

bella peperit. Nec dubium est, in hac postrema mundi senecta, orbem terrarum à Turcis vastari, & lacerari ciuilibus bellis, ideò, quia Deus horribiliter irascitur cùm aliis sceleribus, tùm verò præcipuè idolis, quæ in ea parte generis humani, quæ ecclesiæ titulum habet, dominantur. Quare assiduis gemitibus petamus à Deo, vt veram inuocationem vbique accendat, & omnia idola deleat.

Roboam filius Salomonis successit patri, cùm esset annorum quadraginta vnus. Regnavit annos 17. Vixit annos 58. Fuit negligens in tollendis idolis, in imperio superbus & ignauus. Fuit igitur infelix & calamitosa vniuersa eius gubernatio. Creuit sub eo idolorum cultus. Spretis seniorum consiliis, cùm non vellet leuationem onerum publicorum admittere, defecerunt ab eodem decem tribus, & aliud regnum constituerunt. Gessit bella infelicitè cum rege Ieroboam, & cum Ægyptiis. Ita post auream gratiam Salomonis, & peccata cumulata sunt, & magnæ calamitates secutæ. Hæc exempla ostendunt, nec diuturnum esse felicem statum regnorum, nec sedem eandem imperiorum diu manere, sicut in Syracide dicitur: Regnum à gente transfertur ad gentem propter iniustitiam. Quanquam autem & ecclesiæ nocent imperiorum ruine, tamen Deus, potenti dextera, reliquias conseruat, & propter eas aliquantisper imperia retinet, ne defint hospitia. Hanc consolationem prophetae sæpè repetunt.

Abia filius Roboam regnavit tres annos in Iuda. Vicit magno prælio exercitum Ieroboam.

Asa regnavit in Iuda annos 41. Delevit idola, etiam suæ matris impios cultus sustulit. Vicit Æthiopes. Sed postea mutatus, fecit fœdus cum rege Syriæ, & obiurgatus, prophetam inclusit in carcerem.

Iosaphat pius & felix. Regnavit in Iuda annos viginti quinque. Fecerat fœdus cum rege impio Achab, propter quod a Deo obiurgatus est. Postea domi iudicia constituit, & iudicibus pia mandata dedit, quæ recitantur 2. Paralip. 19. Non hominis exercetis iudicium, sed Dei. Et, Vobiscum est iudicio, videlicet & adiutor & vindex. Sit timor Domini vobiscum. Rectè cognoscite, & sitis executores. Vicit Ammonitas sine prælio, vt victoria testimonium esset præsentia Dei in isto populo, & doctrina.

Tempore Iosaphat fuit Elias propheta, & aliquandiu deinceps. Successit huic Eliseus, quos excitavit Deus immensa bonitate in regno impio decem tribuum, vt inde reliquias

reliquias ecclesiæ exciperent, & idola delerent, & docerent populum quærere veram doctrinam, & veros cultus in Ierosolyma, & ostenderent testimonia de vera doctrina, ac vt aliquantò diutiùs hæ decem tribus in patria retinerentur. Nam post hos, statim abductæ sunt. Ac vt autoritas maior esset, vterque natus est, non sub rege Iuda, sed sub regibus Samariæ. Elias in oppido Thesbi ultra Iordanem, Elisæus in Galgala, non procul à Iericho. Incidit autem gubernatio eorum in mediam ætatem mundi. Nam sub patre Iosaphat completa sunt tria millia annorum à condito mundo. Ita Deus, non longis interuallis, doctores misit, quibus addidit illustra testimonia: Post Nohe, Abraham, Ioseph, Moisen, Iosia, Samuelem, Daudem, & mox valdè insignes, Eliam & Elisæum: Elisæum audiuit Esaias: hunc Ieremias. Ieremiam Daniel: Daniele Aggæus & Zacharias. Deinde fuerunt Malachias, Onias, Maccabæi, Simeon, Zacharias, Ioannes Baptista, qui monstrauit Christum præsentem. Gubernatio autem Eliæ, quantum ex scripta historia sumi potest, complectitur circiter annos viginti. Elisæi gubernatio circiter annos septuaginta. Fuit autem ingens beneficium, tales doctores tam longo tempore habere, qui de dubiis quæstionibus respondere poterant. Ac propagata est horum doctrina ad posteros, qui cœtus discipulorum eos habuisse manifestum est.

Necesse est autem totam seriem prophetarum, eorum vocem, consensum doctrinæ, miracula, coniunctionem inter ipsos, considerare. Nam consentiens vox doctrinæ erudit & confirmat pias mentes, & illius pulcherrimi agminis coniunctio ostendit, & esse ecclesiam Dei, & qualis sit. Monet docentes, vt ipsi quoque coniunctionem inter sese tueantur. Quid pulchrius est tali collegio, quale est Elisæi & discipulorum, & in quo Deus habitat, & manifesta testimonia ostendit, & in quo studia sunt veræ doctrinæ de Deo, & de natura rerum? Et ordine aliqua prophetarum collegia fuerunt. In hæc intueamur, quærentes, quæ & vbi fuerit ecclesia Dei. Quanquam interea in illo regno Israelitico, præter hæc collegia, fuit magnorum multitudo impiorum sacrificulorum, multi reges cultores idolorum, multi seditiosi duces, qui regnum occupabant, & patriam dilacerarunt. Sic inter varias confusiones, ecclesiam tamen Deus seruat, in qua pii omnes, ac præcipuè doctores, eò coniunctionem coniugis amare,

& omnibus officiis fouere debent, vt ipsa coniunctio decus aliquod afferat, ornet doctrinam & nomen Dei, & confirmet pios.

Iorā regnauit in Iuda annos 8. dissimilis patri Iosaphat. Interfecit omnes fratres suos. Coluit idola exemplo materno. Erat enim natus ex matre filia regis Samariæ Achab. Fuit infelix eius gubernatio. Tunc enim Arabes Iudæam vastarunt, & filios Ioram interfecerunt.

Ochozias regnauit in Iuda annum 1. captus à rege Samariæ Iehu, & ex vulnere mortuus in Mageddo, Athalia 10
verò mater, nata ex rege Samariæ Amri, impia & crudelis, vt regnum retineret, interfecit omnes regni hæredes, præter puerum Ioas, clām ereptum sanctitæ mulieris tyrannicæ. Hoc tempore regnum Iuda à stirpe Salomonis translatum est ad posteros Nathan, qui etiam fuit filius Dauidis. 19
Hic rursus exemplum proponitur, quod ostendit, regna mutari, & extinguere familias propter idola & tyrannidem. Tota posteritas Salomonis deleta est. Interea tamen Deus mirabiliter seruat promissiones de regno Iuda, & de venturo Messia. Transfert enim regnum ad posteros Nathan, ex quibus vult nasci Messiam. Ideò in genealogia Christi apud Lucam, omisso Salomone, inseritur Nathan. 20

Athalia tyrannica mulier regnauit annos septem, interfecit posteritatem Salomonis, & publicè cultum & sacerdotium Baal in Iuda instituit. Ideò Ioiadas summus 25
sacerdos ipsam & sacrificulos Baal interfecit, & cultum Baal sustulit.

Ioas seruatus à coniuge summi sacerdotis, regnauit in Iuda annos quadraginta, instaurauit templum, & fuit initio rex pius & felix, donec vixit Ioiadas summus sacerdos, 30
cuius consiliis obtemperauit. Post eius mortem cœpit idola colere, & interfecit Zachariam illius filium, à quo ipse seruatus erat. Postea Syriaci exercitus populati sunt Iudæam, & Ioas à seruis suis interfectus est. Regnante hoc Ioas, mortuus est Elisæus. 35

Amasias regnauit in Iuda annos 29. initio pius & felix. Vicit Idumæos. Postea coluit idola, & moto bello non necessario dissuadentibus prophetis, victus est, & templum spoliatum est. Post aliquot annos ipse Amasias fugiens ex Ierosolyma, interfectus est in Laches. 40

Tempore Amasie Sardanapalus fuit, quo oppresso monarchia Chaldæa diuisa est, & retinuit Phul Belochus Babylonem & Ninuen. Arbaces verò fuit rex Medorum 45

& Persarum. Haftenus verò Chaldei & Assyrij non intulerunt bellum Israëlitis & Iudeis, sed deinceps Assyrij duxerunt afflixerunt decern tribus, & ecclesia crescentem potentiam illorum regnorum magnis calamitatibus experta est. Sed vicit tamen, conuersis regibus ad agnitionem veri Dei, Nabogdonosor, Dario Medo, Cyro & aliis.

Ozias, cuius & alterum nomen est Azarias, regnavit in Iuda annos quinquaginta duos. Initio pius & felix, vicit Philisteos & Arabes, sed postea, cum officio sacerdotis fungi vellet, & per sese sacrificaturus esset, Deus iram suam publica poena declaravit. Regem enim subita lepra percussit, quæ postea hæsit in eo in longa senectæ.

Sub eo concionari cœpit Esaias natus in familia regia, qui cum à Manasse serra disiectus sit, fuit in ministerio prophetico annos circiter octoginta. Prædixit mutationes præcipuorum regnorum, quæ postea sequutæ sunt, regni Israel, Ægyptiaci, Syriaci, Babylonici, Assyriaci, eversio- nem Tyri. Et quidem nominatim vaticinatur, Macedones, Citim & Dodonæos potituros esse Tyro & Babylo- ne. Doctrinam verò de Messia, & de gratia, splendidissimè illustravit.

Iotham regnavit in Iuda annos sedecim. Pius & felix, vicit Ammonitas. Anno secundo Iotham inchoantur Græcorum Olympiades, secundum quas Græcis, longo tem- pore, vñtatum fuit, seriem rerum gestarum, in publicis mo- numentis perscribere. Summi etiam initium certum potest, retro numerando. Quia certissimum est, regni Alexandri, mox post mortem Philippi, initium esse primum annum Olympiadis centesimæ vñdecimæ.

Nomen autem Olympias comprehendit annos quatuor. Et factum est ab ordinario conventu Græcorum ad Elidæ, qui celebrabatur semper post quartum annum, in mense, qui Græcis initium erat anni, videlicet in plenilunio, quod solstitio æstivo proximum est. Sic conventus ille anni ini- tium Græcis erat. Ideò series annorum inde commodè su- mebatur. Quæ autem insignes historiæ Græcorum anteces- serint hanc annotationem annorum, infra dicemus. Con- sideranda est enim temporum collatio, ut sciamus, ecclesiæ doctrinam antiquissimam esse.

Achas regnavit in Iuda annos sedecim, fuit impius, in- felix, fascinatus idolomania multipliciter, clausit templū Dei in Ierusalem, & in oppida idola collocavit, cremavit & filium in sacrificio.

Eius tempore Rex Israel, & Syria vastarunt Iudæam, & Ierosolymā obsederunt. Achas igitur spoliato templo, mercede inuitavit Assyrios, ut regi Israel & Syriæ bellum inferrent. Propter hanc societatem obiurgatus est Achas ab Esaia.

Regnante Achas, anno primo 7. Olympiadis Romulus, & Remus condere Romam cœperunt, ut scribit Dionysius Halycarnassensis, & mœnia primò inchœta sunt die vicefima prima Aprilis.

Ezechias regnavit in Iuda annos viginti novem, pius & felix, rursus aperuit templum, deleuit idola Achas, & restituit veros Dei cultus, & præcipit dari sacerdotibus ea, quæ lex eis attribuit.

Ipsa regnante res tristissimæ in Israel acciderunt, & Deus ipsum inter tantas calamitates singularibus miraculis consolatus est. Ita mirabiliter Deus inter ingentes confusiones generis humani servat ecclesiam. Nam anno ipsius sexto Salmanassar deleuit regnum decem tribuum, & maximam populi partem abduxit, & in Assyriam & Medorum regionem collocavit, cuius calamitatis magnitudo nō satis cogitari potest. Quam miserum est ecclesiam & familias honestas ex certis domiciliis & fundis excuti, & alibi collocari, ubi aut in servitute vivant, aut non habeant certa hospitia. Et tamen tristiora nunc sunt à Turcis. Vetustas rarò distrahebat singulas familias, sed colonias deducebat, & familiis alias sedes distribuebat, ut simul viverent patres, filij & filiæ. Sed Turci distrahunt coniuges, parentes, filios & filias, & distractos vendunt vel interficiunt.

Deplorat autem Esaia hanc dissipationem decem tribuum inquiens: Iniquitates nostræ, sicut venti, dissipaverunt nos. Cum autem videamus vastationes similes, petamus, ut Deus mitiget pœnas, & servet ecclesiæ reliquias.

Postea anno quarto decimo Ezechiae, Sennacherib, exemplo patris, conatur delere reliquias populi Dei, & vastat terram Iuda, & cingit obsidione Ierosolymam. Sed Esaia & Ezechia invocantibus Deum, subito miraculo Deus trucidat exercitum Assyrium.

Sequenti anno agrotanti Ezechiae promittit Deus sanationem, & signum additur, solis regressus. His miraculis Deus & consolatus est ecclesiam, quæ viderat antea tristissimum spectaculum abductionem decem Tribuum, & ostendit præsentiam suam in ecclesia. Vidit autem Ezechias interitum regni Assyriaci post necem Sennacherib, & filij eius Assor Haddon, quia Merodach interfectus est,

est, qui, deleta Niniue, Assyriam rursus subiecit Babyloni.

Manasses regnavit in Iuda annos 55. impius & infelix. Coluit idola, cremavit filios in sacrificiis in valle Hinnon. Unde postea nomen factum est Gehenne, id est, vallis predationis (*Ein Mordergrube.*) Prophetam Esaïam senem ferradissecuit. Cùmque Chaldæi vastarent Iudæam, ipse Manasses captus, & in Babylonem abductus est, vbi annos decem retētus est. Sed cùm rursus ad Deum conuersus esset, & peteret sibi remitti peccata, & mitigari pœnas, rursus in regnum remissus est. Ac rediens deleuit idola, quæ coluerat. Fuit igitur insigne exemplum salutaris pœnitentiæ. Et tamen prophetæ inter causas excidij Ierosolymæ, quod sub Nabogodonosor sequutum est, numerant peccata Manasse: Quia consentaneum est, exempla eius multos & ipso viuo, & postea imitatos esse. Ac pœnæ corporales veniunt, quanquam mitigantur, etiam cùm culpa remissa est.

Amon regnavit in Iuda annos duos, fuit impius & infelix, & coluit idola, nec patris pœnitentiam imitatus est. Interfectus autem est à suis servis.

Iosias regnavit in Iuda annos triginta vnum, pius & felix, deleuit idola, restituit veros Dei cultus, & sacerdotum gradus & officia. Instauravit templum, & reperit librum Moïsis in templo, & rursus proferri ac legi iussit.

Anno eius tertio decimo Ieremias concionari cœpit, qui annos quadraginta fuit in ministerio prophetico, usque ad excidium Ierosolymæ. Et aliquantò diutius postea in Ægypto, vbi ab Aprie rege interfectus est.

Regnante Iosia, pax fuit in Iuda. Sed ipse non necessarium bellum movit aduersus Necao regem Ægypti, qui Assyriis bellum intulerat. Cùm igitur in campo Mageddo vulnus accepisset, aliquantò post mortuus est. Estque exemplum Iosias pij principis, restituentis veram doctrinam. Talium protectorem se esse Deus, in ipsorum historiis, ostēdit, sicut inquit: Glorificantes me, glorificabo, &c. Sed tamen hi quoque, vt est humana infirmitas, sua errata habuerunt, propter quæ & ipsi puniuntur: sed Deus eis mitigat pœnas, vt ostendunt historiae Astæ, Iosaphat, Amasiæ, Osæ, Ezechia & Iosia.

Ioachas regnavit in Iuda tres menses. Postquam enim Iosiam prælio vicit rex Ægyptius Necao, vastata Iudæa, successorem Iosia in Ægyptum abduxit, & interfecit.

Ioakim vel Iehoiakim, regnavit in Iuda annos vnde-

cim, præfectus regno à Neco, fuit impius & infelix. Cumque Nabogodonosor bellum inferret regi Ægyptio, in quo interfectus est Neco, indixit tributum huic regi Ioakim, & adduxit multos Iudæos in Babylonem, inter quos & Daniel, & alij quidam nobiles adolescentes abducti sunt, quos rex honestè educari & doceri curauit. Cum autem Ioakim postea rursus defecisset à rege Babylonico, reuersus Chaldaus cepit Ioakim, & eum interfici iussit, & proijci cadauer ante urbem Ierosolymam inter cætera cadauera, sicut prædixerat ei Ieremias, capite vicesimo secundo: Sepultura asini sepelietur.

Ioakim siue Ieconias regnavit in Iuda tres menses. Cumque Nabogodonosor urbem Ierosolymam obsidione cinxisset, suavit Ieremias, contra exempla priorum prophetarum, ut fieret deditio. Vtrumque enim prædixit, futurum, ut Ierosolyma deleteretur, & abductos Iudæos in exilio Deo curæ fore, & post septuaginta annos redituros, & patriam politiam instauraturos esse. Huic autem prophetiæ cum crederet Ieconias, fecit deditionem. Quare & ipse, & alij permulti, Ieremiæ consilium sequentes, in Chaldaeam abducti sunt, quos ibi Deus protexit. Cæteri prophetae, inde usque à Iosue, suaserant defensionem, Ieremias dissuadet, & seruatur ecclesia nouo modo, videlicet in exilio, cum disputarent impij, promissam esse defensionem stirpi Iuda, in hoc ipso loco. Sed pijs sapienter discernebant promissionem æterni regni, & suæ politæ, & sciebant, Deum promissam præstare mirabiliter, & promissiones bonorum corporaliū intelligendas esse cum exceptione castigationis & crucis. Hanc doctrinam in illo excidio politæ discabant, ut vera consolatione confirmati, non deficerent à Deo, & expectarent reditum diuinitus.

Zedechias regnavit in Iuda annos vndecim, impius & infelix: defecit à rege Nabogodonosor. Rediit igitur Nabogodonosor, & urbem Ierosolymam cinxit obsidione integrum annum, & menses septem. Etsi autem Ieremias suadebat deditionem, tamen pertinacia tanta fuit, ut defendere urbem conareretur, cum quidem fame intra mœnia quotidie multi perirent. Sed confirmabatur furor à malis doctoribus, qui vociferabantur, non posse deleri regnum Iuda, quia in promissione dicitur: Non auferetur sceptrum & doctor de Iuda, donec venerit Siloh. Nec tamen cogitabant, Deum mirabiliter præstare promissa, & in promissionibus corporalibus exceptionem castigationis & crucis

crucis intelligi oportere. Seruauit autē Deus etiam in exilio regiam posteritatem, & populū magnis miraculis seruauit & ornauit, quibus & quatuor reges ad agnitionem veri Dei conuersi sunt: Nabogdonosor & filius eius, Darius Medus, & Cyrus. Non igitur defuerunt duces & doctores huic populo, cum dederit Deus exiguo tempore illustres doctores, Daniele, Ezechielem, & deinde alios, & manifestis miraculis ostenderit suam præsentiā in hoc populo.

Capta autem vrbe rex Zedechias ex fuga retractus est, & ad regē Babylonicum adductus, vbi filij eius interfecti sunt, & pater effossis oculis Babylonem abductus est. Abducta est maxima pars populi in Chaldaeam.

Nominatim autem iusserat rex parci Ieremiæ, & ei concessum est manere in patria cum reliquiis populi, quarum tamen rabies tanta fuit, vt inter sese dimicarent, & contra mandatum Dei, quod eis Ieremias exposuit, in Ægyptum descenderent, vbi partim fame, partim crudelitate regum Ægyptiorum perierunt. Ita in pœnis furor est summa pœna, & calamitates auget.

Hæc tota historia plena est exemplorum multiplicium. In pœnis & furoribus impiorum cernitur ira Dei. Rursus & misericordia cernitur, cum inter tantas calamitates reliquæ ecclesiæ mirabiliter à Deo seruantur, sicut inquit Ieremias: Misericordiæ Domini, quod non consumpti sumus. Videmus autem & nos hoc tempore ruinas imperiorum, & alias calamitates. Quare agnoscamus iram Dei, & conuersi ad Deum petamus & expectemus pœnarum mitigationem, & ecclesiæ conseruationem.

Tempus exilij tribus Iuda, in Chaldaea, post destructionem Ierosolymæ, & templi, fuit annorum 70. vsque ad Cyri edictum, vt suo loco dicemus in secunda monarchia. Nam adhuc recitamus res præcipuas, quæ tempore primæ monarchiæ acciderunt, quo tempore fuerunt florentissima regna Chaldaeorum, Assyriorum, Ægyptiorum, Ierosolymæ & Samariæ.

Iam in exilio considerentur testimonia præsentiæ Dei in ecclesia, quæ ostendit Deus, vt confirmarentur pij aduersus alios, qui vociferabantur, Iudæos, cum amisissent regnum, patriam & templum, nihilò magis curæ esse Deo, quam alias gentes, vt iudicant homines ex aduersis vel secundis rebus. Sed statim cum adoratio statuæ mandabatur, ostendit Deus præsentiā suam, seruatis iis, qui

propter confessionem in flammis coniecti erant, vbi simul conspectus est Filius Dei inter tres viros.

Accesserunt & alia multa miracula, interpretationes somnij de ordine regnorum, de pœna Nabogdonosor, & restitutione eius, de pœnitentia eius, & haud dubiè alia multa illustria testimonia præsentiæ suæ in ecclesia Deus ostendit, quæ cōsideremus, & vt sciamus, quæ & vbi fuerit ecclesia, & qualis fuerit in cruce, & discamus discrimen ecclesiæ imperiorum politicorum, ac sæpè legatur integra Danielis historia. 10

Confirmant autem nos quoque, his temporibus, hæc miracula, quia testantur doctrinam prophetarum veram esse, & ibi tantum esse veram ecclesiam, vbi recipitur doctrina prophetica. Iam Iudæi, post deletam à Tiro Ierosolymam, nō retinent Danielelem, qui prædixit Christum stāte politia Mosaica venturum esse, & numerum annorum expressit. Prædixit & futurum esse, vt interficiatur, & tamen tollat peccatum & mortem, & deinde politiam Iudæicam interituram esse, & Iudæos non fore populum Dei. Has prophetias omnes, Iudæi sceleratè corrumpunt. 15 20

Moneamur autem & hoc exemplo, vt quærentes ecclesiam, non solum spectemus, qui retineant scripta prophetica, sed qui retineant ea sine corruptelis. Vt Papa & hæretici falso iactitant se retinere scripta prophetica & apostolica, quia affingunt peregrinas opiniones. 25

Legantur & conciones prophetice eius temporis, apud Ezechielem, Danielelem, Haggæum, Zachariam, Esdram. Ac de vaticinio Danielis, & de 70. hebdomadibus infra dicetur. Valdè prodest etiam ad consolationem piorum, considerare insignia exempla conuersionis regis Nabogdonosor, Darij, Cyri. Quam illustre exemplum est regulæ, Gratia exuberat supra peccatum, conuersio regis Nabogdonosor? Interfecit hic rex multos sanctos, delenerat templum, postea mandauit adorari statuas, coniecit in ignem viros sanctos, taxantes impios cultus. Tanta delicta attraxerunt horribilem pœnam, à qua tamen Deus eum, propter preces sanctorum, liberauit. Et postea commouefactus hac pœna audit prophetas, & verum Deum agnoscit, & ad eum conuertitur, ac recipitur, quanquam tanta fuerat moles peccatorum, vt magnitudo non cogitari satis possit. Sic igitur cogitate: Ostendit Deus iram suam aduersus tantos reges, Dauidem, Manassem, Nabogdonosor, quare nos quoque iudicium metuamus, & verè expauescamus 30 35 40

nescamus, agnitione nostrorum delictorum. Et cum receperit Deus contaminatos tam horrendis sceleribus, non dubitemus gratiam exuberare supra delictum, & Filium potentiorum esse toto regno peccati.

- Discamus etiam recte intelligere dictum Danielis ad regem : Peccata tua remoue iustitiâ : & iniquitates tuas beneficiis erga pauperes : & erit sanatio delictorum tuorum. Concio est pœnitentiæ, qua prior pars præcipit conversionem : Abiice peccata, & conuertaris ad iustitiam & beneficentiam erga iniuste oppressos. Sicut & Esaias inquit: Desinite male facere & discite recte facere. Secunda pars est absolutio, videlicet promissio remissionis peccatorum, quam oportet fide accipi. Ac in priori parte, cum præcipitur conversio, non hoc dicitur, nostras virtutes mereri remissionem peccatorum, sed tantum traditum est præceptum, in quo & verba recte intelligenda sunt. Regia concio est de toto Decalogo : Quinque nominatur iustitia, comprehenduntur vera agnitio Dei, agnitio promissi Salvatoris & fides? deinde præcipiuntur beneficia in gubernatione, ut cogitât imperia à Deo constituta esse, ut foueant & regant legitimam societatem, ac præsertim oppressæ ecclesiæ opem ferant.

DE REGNO SAMARIÆ.

- Supra dictum est, post Salomonem dilaceratum esse regnum populi Dei, & à Iuda decem tribus auulsas esse. Ea dilaceratio regni & bella ciuilia assidua peperit, & novos ac impios cultus. Quia reges Samariæ, ne maior esset autoritas regum Iuda, propter templum & collegium sacerdotum, contra legem diuinam instituerunt, ut in suo regno duobus locis, in Bethel & Dan, conderentur templa, ubi vituli aurei collocati sunt, ut significarent, ibi sacrificandum esse, & sacerdotes eò attrahebantur mercede vndique ex leuissimis hominibus. Ita & doctrinæ & cultuum deprauatio, regni mutationem sequuta est. Postea & alia ethnica idola, Baal & alia, addita sunt.

- Quanquam autem in publica gubernatione talis deprauatio a regibus instituta fuit : tamen Deus immensa misericordia in hoc impio regno excitauit excellentes prophetas, Eliâ, Elisæum, Amos, Oseam, & alios, per quos ecclesiam collegit, reuocatam ad veri Dei agnitionem, & ad veros cultus, ita fuit ecclesia sparsa etiam in regnum Samariæ, quanquam ordinaria gubernatio erat impia, ut sub Phariseis & Zadducæis sparsi erant aliqui pii, Zacha-

arias, Ioseph, & multi alij, qui rectè senserunt, vt nunc sub regno Pontificio aliqui sunt rectè sentientes, qui confessionem ostendunt, quorum alij plus, alij minus lucis habent. Et quidem Elias & Elisæus magnos cœtus docuerunt annos amplius centum. Regnum verò durauit annos ducentos quadraginta quatuor. At Salmanassar Assyrius maximam partem populi abduxit, & collocauit familias in alijs regionibus, vbi aliqui retinuerunt veram doctrinam, & docuerunt multos inter ethnicos. Tales fuerunt familiæ Tobiar in Ninive & Raguelis, & Gabeli in vrbi-
bus Medorum, & passim multas fuisse consentaneum est. Ita Deus mirabiliter ex decem tribubus aliquas ecclesiæ reliquias etiam inter gentes seruauit, & voluit earum distractionem gentibus prodesse.

Manferunt & exiguæ reliquæ decem tribuum in patria sede, sed dissipatæ, & sine regno, vt in Osea prædictum est: Non faciam furorem iræ meæ, quia Deus ego sum in medio tui sanctus, sed non ingrediar in ciuitatem: id est, cum promissionem tradiderim posteritati Iacob, seruabo aliquas reliquias ecclesiæ in decem tribubus, nec penitus eas delebo: sed non intrabo in ciuitatem, id est, regnum destruam, nec amplius ciuitatem volo esse regiam sedem, nec defendam eam, sicut antea defendi.

GRÆCÆ HISTORIÆ, QVÆ AD tempus primæ monarchiæ pertinent.

NOMEN Iapeti Græcis notum est, sed vnde sit, ignorant. Liber Moïsis narrat, eum esse filium Nohæ. Ex Iaphet natus est Iauan, à quo Græcos ortos esse, nomen gentis Ioniciæ testatur. Et non dubium est prophetas, cum nominant Iauan, intelligere Græcas gentes. Deinde, vt sit in posteris, & in diuersis locis, nouæ appellationes accesserunt.

Hellas est ab Hello, qui regnauit inter Dodonæos, qui sunt à Dodanim, filio Iaphet. Nomen Græciæ recētius est, à Græco, qui filius fuit Theffali. Sed veterem Ionicam gentē excelluisse sapientia ac virtute, magnitudo vrbiū & coloniarum multitudo, & vetusta Homeri scripta ostendūt.

Sunt autem anni à diluio Nohæ, vsque ad bellum Troianum circiter mille, quod ad tempora Saul refero: inde intelligi potest, Græcam historiam multò recentiorē esse Mosaica. Etsi autem vetustiora quædam recensentur

sentur ante bellum Troianum, tamen illa non multis annis antecedunt. Nihil est clarius Argonautica expeditione. Sed hanc antecesserunt Erechtheus Atheniensis, qui clarus factus est repressione Thracum, qui Atticam inuas-
 5 ferant. Item, Perseus, qui bellum gessit cum Persis, & Gorgonas occidit in Libya. Postea & Cadmus ex Phœnicia in Bœotiam nauigauit, & nomina indicant originem. Cadmus enim lingua Phœnicum significat orientalem. Nomina Semele & Ino fuerunt appellationes simulachrorum.
 10 Semele prorsus significat effigiē seu simulachrum: Ino fortunam: Theba, nauem. Et si autem illæ vetustę narrationes plenæ sunt fabularum, tamen nihil dubium est, multas res veras illis inuolucris significatas esse. Argonautica expeditio postea celebratior est, ad quam præcipui principes
 15 ex vniuersa Græcia conuenerunt, qui in Colchicā ad vellos aureum dicuntur profecti esse, id est, ad venas metallicas. Nam hodie quoque sunt in illa vicinia locupletes venæ. Ac fieri potest, vt profectionis occasio fuerit crudelitas Ætæ regis Colchicorum aduersus Phryxum & eius
 20 filios. Fuit propemodum talis præstantissimorum principum vtrò suscepta militia, qualis fuit principum Germanicorum, Gallicorum & Italicorum, qui, duce Godefrido Billionæo, recuperarunt Ierosolimam, quorum virtute diu repressi sunt Turci, vt tardius potiti sint Asia & Græco imperio. Fuit autem Godefridus dux Lotharingæ, vt suo loco dicemus, in eadem natus familia, in qua nati sunt duces Bergenses & Iuliacenses. Nomen autem Argo certam
 25 figuram navis significat, & Argonautarum expeditio collocanda est in tempus vicinum ætati Samsonis, cuius coætaneus fuit Hercules. Cætera de Argonautis legenda sunt in carmine Apollonij.

Sequitur Argonauticam expeditionem Thebana historia, plena horribilium exemplorum. Duxerat ignarus, matrem Oedipus, qui postea hiatu terræ absorptus est, & filij
 35 de regno dimicantes, mutuis vulneribus interfecti sunt: Mater iacens inter filios vulneratos sibi ipsi mortem consciuit. Filius Polynicis Thersander, qui Thebis potitus erat, postea in expeditione Troiana interficitur à Thelepho. Ita rerum series ostendit, non longum intervallum esse inter
 40 OEdipi tempus & Troianum bellum. Et pœnæ scelerum commonefaciunt lectores de iudicio Dei.

DE BELLO TROIANO.

Troianum bellum vicinū esse temporibus Davi.

dis, intelligi inde potest, quia ab initio regni Albani, ad Romæ initium trecenti anni sunt, ut Virgilius inquit:

Hic iam ter centum totos regnabitur annos.

Sunt autem ab initio Romæ anni retro numerati, videlicet ab anno Achas decimo ad regni Davidis initium, anni trecenti viginti duo. Quare et si numerum de Troia non exactè quæro, tamen hoc ostendi potest, Ebræam historiam multò esse antiquiorem Græca, & Troianum bellum non multò prius fuisse Davidis tēporibus. Hęc collatio eo prodest, quia ostendit Ebræam historiam & doctrinam ecclesiæ multò vetustiore[m] esse rebus Græcis. Legatur autem historia Troiana apud Homerum. Et causa consideretur, videlicet adulterium Paridis. Deinde & principum dissimilitudo, virtutes, scelera, discordiæ, pœnæ vagatæ per omnes familias, & mutatio regnorum Asiæ, Græciæ & Latij, ita, cum ex bello magnæ calamitates in utraque parte sequutæ sint, agnoscamus, bella horribilem pœnam esse, & non temerè mouendas esse respublicas.

Reliquias Troianas duxit Æneas in Latium. Antenor Helenos vicinos Troianorum, in Illyricum & Istriam. Achilles, & Ajax, duo fortissimi viri, & orti ab Æaco, sic perierunt, ut Achilles ab ignavo Paride per fraudem interfectus sit. Ajax furens sibi mortem confecit. Palamedes, qui antecelluit sapientia, ab Ulyse per calumniam oppressus est. Agamemnon reuersus domum, à coniuge incesta interfectus est. Ulysses diu vagatus, tandem domi à filio Telegono, qui ei ex Circe natus fuerat, occisus est. Diomedes à patria repulsus in Italiam venit, ubi socij dicuntur in aues conuersi esse, quo significatum est, piratas eos factos, & paulatim interfectos esse. Fuit igitur bellum Troianum verè *ἡρώδης* non tantum ipis Troianis, sed etiam multis alijs gentibus.

DE VETERI DOCTRINA IONVM,

Atticorum & vicinorum, de Sibyllis, Atlante,

Orione, Lino, Orpheo, Musæo, Homero & Hesiodo.

CVM à diluvio Noæ sint anni ad Troianum bellum circiter mille, consentaneum est, filium Noæ Iaphet & eius posteros aliquandiu retinuisse doctrinam à patre traditam, quam & Sem retinuit, præsertim ante longinquas peregrinationes & bella. Occupavit autem posteritas Iauan

Iauan Ioniam, vbi extincta doctrina patrum de Filio Dei, tamen plus fuit literarum, disciplinæ civilis, & artium, quam alibi. Sed ethnici nihil recitant vetustius Sibyllis, quas fuisse multas credibile est. Nomen enim significat
 5 Vaticinam, *ἡ θεὸς* Deus, *βουλή* consilium. Sic appellatæ fuerunt mulieres, quæ habuerunt sua quædam vaticinia, siue accepta à piis maioribus, siue quoquo modo dæmonum præstigiis sparsa. Citantur carmina Sibyllarum, quorum aliqua existimo retenta esse ex doctrina patrum, vt sunt,
 10 quæ congruant cum decalogo, de fugiendis idolis, homicidiis, adulteriis, incestis, libidinibus, furtis & mendaciis. Hæc carmina cum posterior ætas negligeret, rursus dicuntur a Phocylide aliqua ex parte collecta esse, & eius nomine in populo deinde repetita.

15 Sciunt autem iuniores, aliud doctrinæ genus esse legē, aliud euangeliū, id est, promissionem de Filio Dei: Ac gētes amantes disciplinam, quia lex natura nota est, ex naturali iudicio multas honestas sententias de moribus tradiderunt. Sed credibile est, has quoque multa legis dicta à
 20 patribus accepta retinuisse. At doctrina de Filio Dei apud ethnicos extincta fuit. Quod autē Lactantius citat quosdam Sibyllinos versus de Christo, si non falsò tribuuntur Sibyllis, consentaneum est, acceptos esse à patribus, tunc cum adhuc doctrina de Filio nota esset.

25 Atlas dicitur ex Libya doctrinam de cœlestibus motibus & stellis in Græciam attulisse, cuius autorem fuisse Orionem in Bœotia scribitur, à quo pulcherrimo sideri nomen inditum est, quia Græcis annum ordinauit. Et consentaneum est, metas anni descriptas esse ab ortu & occasu
 30 Orionis, Pleiadum, & Sij, quia maximè conspicuæ sunt hæ stellæ, inter minores. Nomē Orionis, vt ego existimo, est ab *ὥρῃ*, quod significat differētiās temporum anni, Ver, Æstatem, Autumnum, Hyemem. Grammatici deriuant ab *ὥρῃ*, id est, ab vrina, quia cosmicus occasus in Nouembri
 35 ciet sæuas tempestates. Vnde Virgilius inquit:

Sæuus Vbi Orion hybernis conditus undis.

Linus quo tempore fuerit, inde colligi potest, quia Herculem literas & musicā docuit: quē cum obiurgaret, adolescens iratus, tabulam, in qua literas pinxerat, capiti Lini
 40 illisit: quo ictu Linus mortuus est. Scribunt hunc ex Phœnicia doctrinas in Græciā attulisse. Reliqui habentur pauci ipsius versus, quorum hic celebratissimus est:

Πάντα πάντα θεὸς τέλειται, καὶ ἀνάνυτ' ἔδεν.

Orpheus Lini auditor, fuit comes Argonautarum. Scripsit bella Titanum, & expeditionem Argonautarum. Scribitur discerptus esse à mulieribus in Thracia, superstitione aliqua, quia mutauerat leges.

Homerus vixit post bellum Troianum, cum essent exacti anni centum & quinquaginta, & ante conditam Romanam annos circiter centum & quinquaginta. Non procul abest ab Esaia tempore. Eius carmen ostendit Principum familias eius ætatis, & pingit imagines variarum personarum, consiliorum, & mirabilium euentuum in vita. Quæ imagines sunt exempla & commonefactiones de multis magnis rebus. Simul etiam dulcedo carminis Homericum ostendit, in Ionica gente excellentem fuisse linguæ suauitatem, & magna doctrinarum studia.

Hesiodus vixit, cum anni centum, post Homerum, exacti essent, aliquantò ante tempus exilij Babylonici. Fuit sacerdos templi Musarum in Helicone. Nam Ascra Hesiodi patria ad radices montis Heliconis sita fuit. Scribit Pausanias eius carmen adhuc suo tempore in plumbeis tabulis in eo templo seruatum esse. Est autem partim concio de moribus, partim anni descriptio, seu, vt nos nominamus, Calendarium. Ad talem fuisse ethnicorum sacerdotum doctrinam apparet, videlicet præcepta de moribus, & qualiscunque anni descriptionem, sumptam ab ortibus & occubus stellarum. Vetustas & alium librum Hesiodi habuit, astrologicum videlicet, quem Plinius citat, in quo plurius stellarum descriptiones fuisse apparet, quam in eo libro, qui adhuc extat. Fuit igitur vetus sapientia Græciæ particula legis de moribus, cum natura nota, tum accepta à patribus. Item, inquisitio herbarum, & remediorum, consideratio stellarum, & qualiscunque anni descriptio. Et in his doctrinis præcipuam partem a Phœnicibus, & Aegyptiis accepit, ad quos multi nauigarunt.

Hesiodum scribunt senem interfectum esse ab hospitibus, seu errore, seu prædæ causa. Considerentur autem multorum excellentium virorum tristes interitus, quorum, apud ethnicos, sæpe causa fuit confirmatio idolorum, vt mortis Orphei & Hesiodi. Et si autem fit mentio multorum aliorum varum & scriptorum, in hac antiquitate primæ monarchiæ, tamen eos omitto. Vtunque enim ex horum monumentis, quos recensui, intelligi potest, quæ fuerit vetus Græciæ sapientia, quod considerandum est.

Simul autem necesse est mente cogitare, quid intersit inter ethnicorum & ecclesiæ sapientiam, & ubi, & quæ interea fuerit ecclesia Dei. Amiserunt enim gentes doctrinam de promissione Mediatoris, & paulatim lex apud ethnicos obscurata est, & magni furores, in excogitandis idolis, & libidinibus recepti sunt.

DE INITIO VRBIS ROMÆ.

ANNO mundi 3212. anno primo septimæ Olympiadis, die 21. April. videlicet quo Palilia celebrabantur, urbem Romam condere cœperunt Romulus & Remus, nati ex Rhea Syluia, Numitoris regis Albani filia. Plutarchus initium collocat in annum tertium sextæ Olympiadis. Etsi autem exigua differentia est, vnius nempe anni, tamen potius sequimur Dionysium Halicarnassensem. Fuit autem annus primus septimæ Olympiadis, annus 10. A-
 10
 15 chas regis Iuda, qui proximè antecessit Ezechiam, suntque ab initio urbis Romæ ad natum Christum ex virgine, anni septingenti & quinquaginta.

Quæ fuerit forma primæ gubernationis regiæ, quæ Urbis incrementa, quæ legum & magistratuum mutationes inciderint, quanta fuerit ciuium virtus, quæ bella, quàm varij motus domestici, donec ea urbs monarchiam orbis terrarum adepta est: Ac deinde quomodo luxu, bellis ciuilibus, & fatalis orbis mutatione, rursus amiserit & virtutem & imperium, ex integris historiis cognoscendum est. Quia in lectione considerandum est, magna imperia diuinitus constitui, ne fiant infinitæ dissipationes hominum, assiduis vastationibus & latrocinis, sed aliquo modo societas generis humani conseruetur, & aliquantisper familiæ in iisdem sedibus maneant, sint leges, coniugia, procreatio & educatio sobolis, iudicia, disciplina, artes: præcipuè verò, ut & ecclesia habeat hospitia. Simul autem Deus per imperia punit latrocinia & alia scelera, & prohibet ne iniusti reges & gentes latius grassentur.

35 Constituit autem Deus imperia mirabiliter. Etsi enim armat virtute aliquos insignes duces, tamen in tanta infirmitate humana experiuntur hi ipsi, humana consilia & vires humanas non sufficere ad constituenda & retinenda imperia, sed fatentur omnes non furiosi, veram esse vocem Danielis: Deus transfert & stabilit imperia.

40 Persica potentia complexa erat florentissimam partem orbis terrarum, & erat instructa ingenti multitudine & robore hominum, & diuitiis ingentibus. Hæc autem poten-

tiam euertit adolescens, natus in horridis montibus Macedoniæ, quod fieri non potuit nisi Deo & armante duce, & gubernante euentus.

Quid mirabilius est, quàm urbē Romanam, cum esset tam turbulenta, & quassaretur subinde domesticis discordiis, & sæpè ab externis hostibus vinceretur, tamē monarchia potitam esse? Sed Deus subinde aliquos duces dedit, virtute præstantes, & euentus gubernauit, Camillum, Fabios, Scipiones, &c. voluit enim regum tyrānides punire, & in ea vrbe collocare imperij arcem, sicut scriptum est: 10
Propter iniuriam regnum à gente in gentem transfertur. Et magnam opulentiam ac potentiam comitantur luxus, superbia, discordiæ, & alia scelera, quæ pœnas & mutationes imperiorum attrahunt, sicut dictum est:

-nam cetera regna

Luxuries vitis, odii que superbia vertit.

Intuentes igitur imperia, cogitemus de iniustitia Dei, punientis scelera & de bonitate eius conseruantis aliquam societatem generis humani, & ordinem, vt colligi ecclesia possit, & veris gemitibus petamus, vt det nobis salutaria imperia, & caueamus, ne nostris furoribus turbentur. 20
Initio Roma gubernata est à regibus annos 244. teste Livio, quem in Romana historia sequi rectissimum est. Apud ipsum etiam rerum gestarum series legenda est, & considerandum, creuisse potentiam foris militari labore & disciplina: domi verò modestia & iustitia gubernationis, & ordinum ac onerum distinctione. Postea propter tyrannidem & libidines pulsam esse familiam regiam, sicut sæpissimè causæ mutationum in imperiis, libidines fuerunt, iuxta dictum vniuersale: Omnis anima, quæ fecerit abominations has, eradicabitur. Hic breuiter nomina regum 30
adscribemus.

Romulus regnavit annos triginta octo.

Numa annos quadraginta tres.

Tullus hostilius triginta duos. Hic deleuit Albam, & 35
cives Romam migrare coëgit. In his fuit & familia Iulia, ab Iulo orta, quæ regnum Albæ tenuerat. Ideò dixit Virgilius, Æneæ posteritatem regnaturam esse.

Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.

Ancus Martius annos viginti quatuor.

Tarquinius Priscus annos triginta septem.

Seruius Tullius quadraginta quatuor. In huius senectā incidit initium Perlicæ monarchiæ, vt mox dicemus. Sed 40
breuitatis

breuitatis causa hic omnium Regum Romanorum nomina recitamus.

Tarquinius Superbus vigintiquinque. Hic expulsus est regno, propter filij scelus, qui Lucretiam per vim compresserat. Id exemplum notum sit inter libidinum poenas.

DE SECVNDA MONARCHIA.

IN fine primæ monarchiæ Deus etiam in regno Babylo-
nico summos reges Nebuchadnezar, & eius filium, ad
ecclesiæ societate ingentibus miraculis vocauit. Quia vo-
lebat his testimoniis ostendere, quæ & ubi tunc erat vera
de Deo doctrina, & vera ecclesia. Cum autem tertius à
Nabogodonosor restitueret idola, & blasphemias caneret
contra verum Deum, excussus est ex regno, & monarchia
à Chaldeis ad Persas translata est.

Hac translatione Deus simul & puniuit blasphemum
regem, & ecclesiam exulantem reduxit in patriam, ne, si fi-
nis non esset dissipationis, gens Iudæa funditus periret quā
voluit Deus habere certam sedem & politiam, vt sciretur,
quæ, & ubi esset vera de Deo doctrina, & ecclesia, & ubi
vellet nasci, conspici & audiri Messiam.

Legatur autem apud Daniele[m] historia de causa trans-
latæ monarchiæ, de blasphemis Baldassari, & de manu
scribentis in pariete tria verba, quæ significant, circum-
actis periodis regnorū, deficere auctoritatem, & mox sequi
discordias, quæ sunt exitiosa imperiis. Quomodo autem
congruant appellationes regum Persicorum à Græcis re-
citatae, ad Daniele[m], Esdram, initio breuiter dicam.

Græci Persicos reges sic numerant.

Cyrus regnavit annos viginti nouem.

30 Cambyles, annos septem, menses quinque.

Darius filius Histaspis annos triginta sex.

Xerxes annos viginti.

Artaxerxes Longimanus quadraginta.

Darius Nothus, nouendecim.

35 Artaxerxes Mnemon quadraginta.

Ochus annos viginti sex.

Artanes annos quatuor.

Darius ultimus, annos sex.

Apud Daniele[m] Darius Medus nominatur ante Cyrū.
40 Iosephus, hūc Darium, inquit esse Cyaxarem, filiū Astya-
gis, quod consentaneum est. Nam & Xenophon Cyrum
Cyaxari adiungit. Ordo igitur hic est apud Metasthenem.
Darius & Cyrus simul regnarunt annos duos.

Postea Cyrus solus annos viginti duos.

Artaxerxes Assuerus annos viginti.

Darius Artaxerxes Longimanus annos triginta septem.

Darius Nothus annos nouendecim.

Artaxerxes Mnemon quinquaginta quinque.

Ochus annos viginti sex.

Artanes annos quatuor.

Darius ultimus annos sex.

In hoc catalogo Metasthenis pleraque nomina cum Græcorum enumeratione congruunt. Duo autem omissi sunt, Cambyfes & Xerxes, quia Cambyfes regnauit, viuente patre. Cum igitur non liceret extra regnum proficisci regem cum exercitu, nisi domi prius rege creato, Cyrus ducturus exercitum in Scythiam, filium Cambyfen creat regem Persarum. Ita anni Cambyfis, qui regnauit absente patre, attribuuntur Cyri annis. Post Cyrū hic nominatur Artaxerxes Assuerus, qui est Darius filius Histaspis, quem scribit Herodotus habuisse coniugem filiam Cyri Aroffam, & nominat inter concubinas Artistonomam, quam ait valde dilectam fuisse à Dario. Hanc consentaneum est fuisse Ester, cuius historia est in Bibliis.

Post Darium filium Histaspis, nominant Græci Xerxē, qui celebratissimus est, propter magnitudinem exercitus quem duxit in Græciam. Videtur autem idē hic omissus, quia, eo discedente, domi regnauit filius Artaxerxes Longimanus, cui familiaris fuit Esdras. Et post bellum Xerxes statim interfectus est, cum fratrem interfecisset, & haberet incestam consuetudinem cum eius coniuge & filia.

DE CYRO PRIMO REGE

Persico.

Cum imperia diuinitus constitui, & transferri certum sit, sicut Daniel inquit, Deus transfert regna & stabilis; sciamus etiam principes aliquos excellenti sapientia & virtute à Deo ornari, & singularibus motibus regi, ut sint felices in gubernatione, & salutare generi humano, profint Ecclesiæ, muniant honestam societatem hominum, legibus, iudiciis, pœnis, disciplina, commerciis multarum gentium. Tales principes diuinitus instructos excellentia virtutum & felicitate, nominant Græci viros Heroicos. Sūtque & in historiis & in quotidiana vita considerata discrimina gubernatorum heroicorum, mediocrium, & tyrannorum, ut opera Dei discernantur

nantur ab operibus diaboli, & vasa misericordiæ à vasis iræ, & vt beneficia diuina grati celebremus, & furores tyrannicos detestemur. Et multæ insignes admonitiones sunt in singulorum historiis. Quanta virtutum præstantia est in Samfone, Hercule, Dauide, Alexandro. Hi tamen & tetros lapsus habēt, & in horribiles calamitates inciderunt. Hæc spectacula nos admonent de nostra infirmitate, de modestia, ne ruamus extra metas, & de inuocatione Dei, vt ardentè petamus nos à Deo regi & iuuari. Multæ liberationes in periculis iustorum in inuocatione susceptis, & subitæ euersiones florentis potentiæ superborum, qui mouent bella non necessaria, manifesta testimonia sunt præsentia Dei. Vt, Cræsus, fiducia potētia, infert bellum Cyro gerenti iustum bellum aduersus tyrannum Babylonicum, qui Gobriæ filium occiderat, & in alios crudelitatem exercuerat.

Sic igitur hæc historiæ legantur, vt mentes simul præsentiam Dei, & multa opera diuina considerent. Cyrus expositus, vt fame moreretur, diuinitus seruetur, quocunque modo id factum est. Postea optima disciplina Persica ad virtutem assuefactus est. Cūque velim omnibus notissimos esse libros Herodoti & Xenophontis, non inseram eorum narrationes huic breui commemorationi. Daniel, familiarem fuisse regnanti Cyro manifestum est. Arbitror autem & tunc, cū rexit Persiam Daniel, præses in Susis, fuisse eius auditorem Cyrum adolescentem, & ab eo didicisse veram de Deo & de Messia doctrinam, & prædictiones Esaia, in qua nomen Cyri expressè positum est.

Inter disciplinæ exempla recitat hoc Xenophon, quod docet, leges anteferendas esse propriis opinionibus. Exercebant iudicia adolescentes, & postea sententiarum rationem magistro reddebant. Venerant autem in iudicium duo, quorum alter procerior detraxerat tunicam longiorem breuiori adolescenti, & ei curtam tradidit. Cyrus audita vtriusque oratione, iussit procerum tenere longam tunicam, alterum curtam. Propter hanc sententiam plagas accepisse Cyrus traditur, quia iustitia est æqualitas, non quæ nobis videtur, sed quam lex ordinat. Hæc autem facit hanc æqualitatem, vt suum quisque teneat, & prohibet furta & rapinas.

Egressus ex adolescētia, fuit socius regis Cyaxaris, qui à Daniele nominatur Darius Medus, & magna bella gessit annos amplius viginti, antequam cepit Babylonem. Nam

Rex Assyrius Medis bellum intulerat, & hic socium habebat Cræsum. Nominat autem regem Assyrium Herodotus Labynitum, qui existimatur esse Baldassar apud Danielem. Quia verò res Lydorum, & Ionię, Græcis notiores fuerunt, bellum Ionicum copiosius descriptum est. Fuit autem eo tempore florentissima Ionia, urbibus, ingeniis, & artibus ornatissima. Sed à Cyro & Harpago multę magnę vrbes deletę sunt, fueruntque tantę calamitates, vt multitudo, nauigiis ex urbibus fugiens, vtrò se in mare demerferit. Apparet autem libidinum confusiones causam fuisse tantarum pœnarum.

Eo tempore Phocę, Ionicę vrbe, circumscissa ab Harpago, ciues, deserta patria, nauigarunt in occidentem, & Massyliam in littore Gallico con siderunt, vbi longo tempore Ionicam linguam & doctrinas retinuerunt, & iustitię ac disciplinę laude excelluerunt. Nomen est ab *αἰῶν*, id est, naue piscatoria, & *ῥήσσειν* id est, alligare, vel quærere, quod, propter commoditatem portus, eum locum nauigantes elegerint.

Capto autem Cræso pepercisse, hac occasione, Cyrus scribitur: Cùm in roguin impositus ter clamasset: O Solon: Cyrus miratus, cur in extremo articulo vitę hanc vocem sonaret, iussit eum liberari. Ibi Cræsus interrogatus, narravit suum & Solonis colloquium, qui dixerat, Neminem, ante vitę finem, beatum esse iudicandum, quia singulis ante mortem tristitia multa accidere possent. Hęc cogitantem, ait, se deplorasse suam stultitiam, quod confusus pręsenti potentia, bellum Cyro intulisset, tunc non cogitans fortunę inconstantiam, cùm quidem & oraculo recte monitus esset, se beatum fore, si se nosset. Quo, cùm iudicasset se moneri, ne quid moueret, tamen ab adulatoribus incitatum se esse, qui oraculum sic interpretati essent, vt potentiam suam cogitaret maiorem esse Cyri potentia, & permotum esse, vt bellum moueret. Hęc cùm Cyrus audiisset, seruauit eum, & inter viros honoratos & amicos secum habuit.

Nominatur ergo Cræsus inter exempla inconstantię fortunę. Sed causa magis consideranda est. Errore mouetur, vt bellum non necessarium moueat, ita calamitatem attrahit. Docet igitur, ne res magnas, sine necessitate, moueamus: sed simus memores nostrę infirmitatis, & necessaria faciamus, sicut pręceptum est: Subditus esto Deo, & ora eum, &c. Item: Commenda Deo viam tuam, &c.

Notę

Notæ sint, & memorabiles sententiæ in hac historia. Apud Herodotum, inquit Solon pag. β. versu ultimo: *παν ὅτι ἐστὶν ἐν κόσμῳ, καὶ πόρρῃ*: id est, Homo hoc totum quod est, est obnoxium multis calamitatibus & aduersis casibus. Apud Xenophontem oraculum recitatur:

Συντὸν γενέσκειν ὁδοῦν Κροῖσε πέποιθε.

Post bellum gestum aduersus Ionicos & Lydos, Cyrus Babylonem cepit obsidere: quam cum occupasset, tenuit iam duo maxima regna, Lydium & Babylonicum: & antecel-
 10 luit potentia omnibus regibus generis humani. Etsi igitur res magnas gessit Cyrus, ante occupatam Babylonem, tamen initium monarchiæ Persicæ constitutum est hac victoria, qua summam arcem imperij Babylonem cepit. Et anni septuaginta exilij Iudæorum hoc anno, capta Babylo-
 15 ne, finiti esse scribuntur. Hic nominatur annus primus Cyri, scilicet monarchiæ, post captam Babylonem, in 2. libro Paralipom. & primo libro Esdræ.

Cum autem Cyrus victor, domitis duobus præcipuis regibus, Asiam teneret, sciretque semper gentes Scythicas in
 20 Asiam infusas esse, & magnas vastationes fecisse, ut Asia tuta esset, bellum Massagetis, qui vicini erant mari Caspio intulit. Fuisse autem Massagetas Gothorum stirpem, nomen indicat, quod à Getis compositum est, & Mes. Fuerunt autem Mes & Gether posterii Sem, ut Genesis testatur. Ab il-
 25 lis Geras esse consentaneum est. Et vicini in illa regione fuerunt Massagete, Sueui & Alani.

In hoc bello dum abest Cyrus, interea domi Cambyses regnat annos sex. Ita miscentur anni Cyri & Cambysis. Et quanquam Cyrus, primo anno monarchiæ, post captam
 30 Babylonem lætissimum edictum, de restituendis Iudæis in patriam, & de instauratione templi & politiæ Iudaicæ, ediderat; tamen postea filius Cambyses prohibuit reditum, quia bellum illaturus erat Ægyptiis, & metuebat, ne Iudæi se Ægyptiis adiungerent. Ita nouis consiliis diabolus impe-
 35 diuit reditum Iudæorum, & ecclesiæ instaurationem. Fuerunt itaque in luctu pii, præsertim postquam Cyrus interfectus est.

Herodotus scribit, Persicum exercitum à Massagetis ingenti prælio victum esse, & simul in acie Cyrum interfectum esse, ac postea cadaueri caput præcisum esse, quod
 40 postea Tomyris regina in utrem plenum sanguine coniecit, addito hoc verbo, cum contumelia & exprobratione crudelitatis: Quia sanguinem sitiisset, ibi humano sanguine saturaretur. Antea enim Cyrus & exercitum Massageta-

rum trucidauerat, & filium reginæ ceperat.

Et si autem inquit Herodorus, dissimiles esse sermones de Cyri morte, tamen vtrunque magnos exercitus trucidatos esse consentaneum est. Et fieri potest, ut Cyrus, quamquam Deum rectè inuocauit, & fuit veræ ecclesiæ membrum, ac hæres vitæ æternæ; didicerat enim à Daniele veram doctrinam, tamen, ut Iosias, moto non necessario bello, cladem acceperit, & inter exempla propositus sit, quæ monent, non solum impios & iniusta mouentes, à Deo euerti, ut Pharaonem, Saulem & alios innumera-
biles, sed etiam electis, cum in fastigium venerunt, metuendos esse aduersos casus, præsertim si fiant segniores, ut multorum præstantissimorum hominum sua quædam sunt errata, quæ comitantur poenæ, ut Aaronis, Salomonis, Osiæ, Iosias. Et vniuersaliter vult Deus omnes sanctos agnoscere infirmitatem humanam, & obtemperare, cum aut puniuntur propter certos lapsus, ut David, Salomon, Osiæ & alij multi: aut singulari consilio Dei, onerantur cruce & ærumnis, sicut scriptum est: Humiliamini sub potenti manu Dei. Item: Oportet nos similes fieri imaginis
Filij Dei.

Narrat autem Xenophon, Cyrum placidè mortuum esse, & eius orationem recitat, qua ante mortem filios hortatur ad iustitiam, & ad concordiam. Et addit commemorationem de immortalitate animæ, & de præmiis & poenis sequuturis post hanc vitam; ac iudicij diuini & signum & testimonium esse affirmat, horrendos pauores conscientia, qui sunt vindices scelerum, etiam si quis humana iudicia effugerit.

Et si autem magnum decus est, quod Deus Cyrum ad imperij fastigium vocauit, & prudentia, iustitia, fortitudine, & aliis virtutibus, felicitate in rebus gerendis instruxit: tamen hoc longè maius bonum fuit, quod pectus eius ad agnitionem & inuocationem veri Dei & Messie flexit, & eius imperium voluit esse salutare ecclesiæ. Hæc sunt summa bona gubernatoris, quia politia debent esse hospitia ecclesiæ, & ministerium euangelij, & disciplinam rueri, iuxta dictum: Reges erunt nutritores tui. Et Psalmus inquit: Aperite portas, principes, vestras, aperiamini portæ mundi.

Optimum autem erat plura de Cyro in Daniele extare, sed legamus quantum tradidit antiquitas, & virtutes Cyri diligenter in Xenophonte contemplemur. Nusquam irascitur

irascitur in tota historia, non certat ambitione, cedit Cyaxari, ait se nō effusē lātatum esse, *ὅτι ὁ φράνας ἐκ πεπαισμένης*. Diligentia tanta fuit, vt non daret mandata incertis, vt negligens paterfamilias dicit: Eat aliquis ad aquam ferendā: Ligna aliquis secato. Sed nominatim certis mandata dedit, & nomina meminit. Iussit præconium fieri in bellis, vt parceretur agricolis, & quā minimū belli esset *σικερότερον τῷ πολέμῳ λιπεῖν*. Iubet sic vincere, vt possessores maneāt in suis possessionibus. Reprimi vult armatos hostes, & seruari populum pacis cupidum.

DE ECCLESIA.

ANNI supra ex Moise, & historiis prophetis, ordine sumpti sunt.

15 ANNI ab initio mundi vsque ad destructionem Ierosolymæ 3355.

Adde 70. exilij Babylonici vsque ad captam Babylonē à Cyro, & vsque ad edictum Cyri de restitutione templi, anno mundi 3425.

20 Vt autem semper in serie temporum considerandum est, quæ, & vbi fuerit ecclesia, quæ habuerit testimonia, pericula, liberationes, certamina: ita nunc tempore monarchiæ Persicæ eadem consideranda sunt. Dictum est autem supra, fuisse ecclesiam annis 70. in exilio & tristi seruitute in Chaldæa, in qua tamen Deus ornauit eam illustribus testimoniis, & ingenti gloria: liberatione trium vi-
25 rorum, qui in flammis coniecti fuerāt, & aliis miraculis: ac recēns, ante edictū Cyri, Daniel inter leones seruatus est.

Nunc lætissima reductio in patriam sequitur. Quanquā autem accesserunt multæ miseræ, tamen monarchia Persica, vsque ad hoc tempus, minùs aspera fuit erga ecclesiam, quā aliæ monarchiæ. Cyrus, anno proximo post captam Babylonem, edidit decretum, quo concessit Iudæis reditum in patriam, & dedit mandata de instauratione templi, & attribuit redditus. Fuitque dux populi Iudæorum Zorobabel, nepos regis Ieconix. Deinceps enim, sine regio nomine, duces ex stirpe David populo Iudæorum præfuerunt. Et fuit summus sacerdos Iesus, filius Iosedek. Hos duos ductores magna multitudo comitata est, vt scriptum est in libro Esdræ. Hi reuersi in Iudeam, rursus
40 condere urbem Ierosolymam cœperunt, & fundamenta templi iecerunt.

Hæc lætissima initia turbata sunt, partim à vicinis Samaritanis, partim aulicis calumniis. Cū enim pater Cy-

rus bellum aduersus Massagetas gereret, & Cambyfes domi regnaret, inchoata ædificatio templi, edicto Cambyfis prohibita est. Et consentaneum est, calumniatores in aula, hac vsos esse occasione, quòd cum bellum illaturus esset Cambyfes Ægyptiis, disputatum est Iudæos ex Ægyptia stirpe esse, & cauendū esse, ne Iudæi se cum Ægyptiis coniungerent. Ita à Cambyfis tempore, vsque ad secūdum annum Longimani, instauratio impedita est. At tunc rursus, noua consolatione, populus, per Haggæum & Zachariam confirmatus est.

Et si autēeductio ex Ægypto gloriosior est & manifestis miraculis magis ornata, qua Deus voluit ostendere testimonia de lege, tamen non minùs difficile fuit, dissipatas familias colligere, & inermes per tot inimicas gentes ducere, & inter hostes rursus extruere urbem, & collapsam Rempubicam restituere post annos 70. quàm olim fuerat cum valido exercitu alienam terram occupare. Vtraque res ostendit, Deum mirabiliter seruare & regere ecclesiam, & velle peti, & expectari diuinum auxilium, sicut & in hac ipsa restitutione consolatur Zachariam, auxilium de defensione multitudinis, mulierum, puerperarum, infantum, senum, imbecillium familiarum, cum nondum haberent recta, muros, & præsidia, inquiens: Non in exercitu, non in robore, sed in spiritu meo, dicit Dominus. Item: Ego ero murus igneus circum eos.

Quo igitur in loco tunc fuerit ecclesia, & quæ habuerit testimonia, ostēdit hæc reductio in qua multa sunt miracula. Tempus congruit cum vaticinio Ieremiæ, qui prædixit post annos 70. populum reditum esse. Et Daniele fuisse prophetam, à Deo missum, recēns protectio inter leones ostendit. Erant igitur ecclesia Dei ipsius auditores, qui professus est doctrinam in libris prophetarum traditam, & hanc ita illustrauit, vt non solum dixerit, quale futurum esset regnum Messie, & quæ beneficia, sed etiam numerum annorum expressit, intra quos Messias pro genere humano futurus erat victima. Hæc concio præcipuam euangelij doctrinam complectitur.

Ac valdè prodest omnibus hominibus hæc ipsam concionem notissimam esse, quæ quidem & perspicuè refutat Iudeos. Quia cum affirmet, stante politia Mosaica, vëturum esse Messiam, non dubium est, errare Iudæos, qui nondum venisse Messiam vociferantur. Sæpè igitur legatur caput nouum Danielis, vbi scriptum est: Septuaginta hebdomades

des decretae sunt super populum tuum , & super urbem sanctam tuam, vt finiatur praevuaricatio, & obli-
 5 gnetur peccatũ, & fiat propitiatio, pro peccato, & adducatur iustitia sempiterna , vt compleatur visio & prophetia, & vngatur sanctus sanctorũ. Scito ergo & cõsiderato: Ab exitu sermo-
 nis, vt iterum habitetur & ædificetur Ierusalem , vsque ad Christum Ducem, hebdomades septem & hebdomades se-
 xaginta duæ erũt, & rursus habitata erit, & ædificata pla-
 10 tea Ierosolymæ & muri, in angustia temporũ. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, & nõ erit po-
 pulus, & ciuitatem, & Sãctuarium destruet populus ducis venturi, & finis eius inundatio, & finis belli, definita vasti-
 tas: Et confirmabit testamentum multis, hebdomade vna, & in dimidio hebdomadis deficient hostia, & sacrificium,
 15 & erit super aras abominatio vastationis perpetuæ, & de-
 finita vastitas effusa erit.

In hoc vaticinio & beneficia Messie recitantur, & mors Messie praedicitur, & tempus aduentus exprimitur. Hebdomades enim intelligendæ sunt annorum hebdomades,
 20 vt in Leuitico capit. 25 textus loquitur. Sunt igitur hebdomades septuaginta, anni 490.

Dicit autem Daniel: Post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, sic tamen vt in dimidio hebdomadis confirmet testamentum , id est , doceat & testimonia o-
 25 stendat, & deinde patiatur & resurgat.

Significat autẽ Daniel , vnde sit inchoanda numeratio, cum ait, ab exitu sermonis , vt iterum habitetur & ædificetur Ierusalẽ. Hæc sermonis egressio, nõ intelligatur Cyri decretum, quia tunc ædificatio rursus prohibita, & impe-
 30 dita est, vsque ad Darij Longimani gubernationem. Ad hoc interuallum accommodant aliqui dictum Iohannis 2. Quadraginta sex annis ædificatum est hoc templum. Sed de eo dicto Iohannis hinc non disputo.

Sumatur autem initium hebdomadum ab eo tempore, cum abolitis prohibitionibus, iam processit ædificatio, sit-
 35 que initium ab egressione sermonis , de processuro opere, cum Haggeus & Zacharia, vaticinantur opus processurum esse anno secundo Longimani, & postea Esdras mittitur anno 7. Longimani.

Concinnius est autem egressione sermonis de diuino sermone intelligi , qui per Haggæum & Zachariam traditus est. Quanquam adiungi Eudræ missio potest, quæ
 40 non longo interuallo sequitur. Sunt autem à secundo an-

no Longimani vsque ad mortem vltimi Darij, iuxta Me-
 rasthenem, anni 145. Adde, iuxta Philonem, vsque ad trice-
 simum Herodis, quo natus est Christus, annos 310. Adde
 30. annos ad Baptismum Christi, ita erunt anni 485. Iam
 69. hebdomades annorum sunt anni 485. Sunt igitur ad
 Christi Baptismum 69. hebdomades, & in dimidio vltimæ
 Christus publicè concionatus est, ostendit testimonia, pas-
 sus est, & resurrexit. Ita in Pentecoste, proxima post re-
 surrectionem Christi, finis est hebdomadam Danielis. Nā
 postea Iudaica politia reiecta est, templum à Deo damna- 10
 tum est, & magis magisque prophatum, donec tota gens
 sub Tito dissipata, & templum funditus deletum est.

Hęc computatio tantum quinquēnio differt à Fūccia-
 na, qui orditur hebdomades à septimo anno Longimani.
 Nec absurdum est, adiungere Esdræ missionem ad Hag- 15
 gæi & Zachariæ vaticinia. Et, si Ptolemæi numeros seque-
 ris, ab Alexandri morte vsque ad Augustum, inuenies à
 morte Alexandri ad natum Christum annos 324. quibus
 si addes Persicos annos regni Alexandri post Darium, ta-
 men incurrent hebdomades in annos Christi. 20

DE STVDIIS DOCTRINARVM

in Græcia.

Primi in Græcia doctores, qui vel de natura rerum, vel
 de moribus, vel de historiis scripta monumenta edide- 25
 runt, plerunque carminibus vsi sunt, vt Linus, Orpheus,
 Homerus, Hesiodus. Fuerunt igitur primi scriptores poëtæ.
 Deinde alij doctores nati sunt, qui complexi sunt omnes
 artes, arithmeticam, geometriam, doctrinam de motibus
 & effectibus cœlestibus, physicam, de qualitatibus actioni- 30
 bus in materia corporum, & de remediis morborum. Ha-
 rum doctrinarum partem, veteres Ionas à suis parenti-
 bus, Iaphet & Iauan, accepisse, consentaneum est. Sed ma-
 gis coluerunt arithmeticæ, geometriam, de motibus & ef-
 fectibus cœlestibus, & artem medicam Phœnices & Ægy- 35
 ptij. Horum eruditi consuetudine Thales, & Pythagoras,
 circiter Cræsi & Cyri tempora, excitauerunt exemplo ma-
 iorum studia harum doctrinarum in Europa, & cœtus di-
 scipulorum familiariter docuerunt.

Thales vixit Mileti, & ordinavit annum Ionicis ciuita- 40
 tibus, & Atticæ, rectè monstratis æquinoctiorum tempo-
 ribus, & interuallis; & descripsit meteora carmine.

Pythagoras natus in Samo, adiit Ægyptum, & inde at-
 tulit

tulit suam philosophiam Tarentum. Ab his duobus diuersa genera philosophiæ orta sunt. Ionicum à Thalete, quod fuit minùs obscurum, & magis physicum : Alterum Italicum à Pythagora, qui, cum Romæ regnaret Seruius Tullus, docuit in vltima ora Italiæ, magna Græcia, fuitque doctrina obscura, plena enigmatum, & ad vsum communem minùs accommodata; & quia arcanos congressus, & suos quosdam ritus Pythagorici habuerunt, propter tyrannorum suspiciones deleti sunt.

DE SOLONE.

CROESUS tempore & Solon fuit ciuis Atheniensis, quæ, cum seditio Athenis orta esset, propter crudelitatem fœneratorum, qui cogebant debitorum filios & filias sibi in seruitutem addici, aut vendi, vt vsurę numerarentur, ciuitas consentiens elegit, vt legum & iudiciorum acerbitatē mitigaret, & vsuras moderaretur. Hic primam tulit legem, ne deinceps liceret vllum liberum corpus propter debita, aut vsuras, in seruitutem trahi. Item: Vt tunc vsurę, quę ad id tempus debebantur, omnes remitterentur: & ipse primus remisit quinque talenta, id est, tria millia coronatorum. Hunc modum etiam vsurarum instituit ne plus peteretur, quàm vsura, quę nominatur centesima, id est, centesimo mense sortem equans. Postea leges Atheniensium mitigauit, & iudicia constituit.

Nomen autem erat veterum legum, Leges Draconis, sic nominate vel ab authore, vel (vt magis existimo) à loco iudicij, cuius signum terribile erat Draco. Fuerunt enim pœnæ multorum delictorum asperiores, in illa seueriore antiquitate, sicut Demades inquit: Leges Draconis sanguine scriptas fuisse. Fuit autem aliquarum mitigatio honesta, vt, Ne darentur in seruitutem filij, aut filiæ pro pecunia sumpta mutuò. Contra verò aliquarum laxatio turpis fuit, vt de adulteriis, quæ omnia olim puniebantur supplicio capitali.

Ordinauit & annum ac menses, & ad duodecim menses lunares adiecit epactas dies vndecim, vt congruerent ad integrum solis circuitum. Initium anni constituit coniunctionem solis & lunæ proximam æstiuo solstitio. Collegit & in integrum corpus Homeripœmata, & in loco publico collocauit, & instituit, vt ordine singuli libri in diebus festis publicè legerentur, & ostendit, ad gubernatores pertinere curam conseruandi bona scripta. Antecessit autem Homerus Solonem annos circiter trecentos,

Sapienter actiones forenses ita distinxit, ut earum ordo penè ad Decalogum congruat. Sunt enim actiones, velut exequutio pœnarum, quibus externa delicta cōtra Decalogum puniuntur. Demosthenes recitat iuramentum Iudicum: *F E R A M* sententias iuxta leges, nec suffragia feram, ut debita condonentur, aut agri aut domus locupletioribus eripiātur, nec reducam exules, nec liberabo damnatos aut reos, nec accipiam munera iudicij causa: Audiam pariter accusatorem, & reum; pronunciabo dere, de qua propriè actio instituta est. Hæc & similia multa exempla, in historia Solonis, continēt vtilis cōmonefactiones, quas prodest passim ex scriptoribus excerpere.

C A M B Y S E S S E C V N D V S R E X

Perfarum.

15

CV M Cyrus senex exercitum extra regnum aduersus Massagetas duceret, filio Cambyfi regium nomen tribuit, & viuens adhuc, Persicæ monarchiæ regem eum esse iussit. Hic Cambyfes Ægyptum addidit regno Persico. Est autem insigne exemplum inconstantia rerum humanarū, quod natus tāto patre, cuius fuit excellens virtus, & haud dubiè, optima disciplina institutus, tamen mores induit non solum genere & rege indignos, sed omnino tetros. Motus falsa suspicione, iussit interfici fratrem. Duxit uxorem sororem suam, & lachrymantem propter fratris necē, exandescens grauidam interfecit. Hanc domesticam crudelitatem alij furores sequuti sunt. Cum rex aspes reprehendisset eius temulenriam, dixit se ostensurum esse, sibi mentem etiam inter pocula esse, ac iussit in cōuiuuium adduci filium Prexaspis, quem collocatum ad limen, iussit puerum sinistram manum capiti imponere, & arcum intendit, ac ad cor adolescentis sagittam direxit. Quod cum vulnerasset ictō pectore hærens in corde spiculum patri monstrat, eūque ridens interrogat, satisne certam manū haberet? Pater, sibi metuens, artem laudat.

Sed talis cum esset Cambyfes, aliquantō post diuinis punitus est. Cum enim in equum ascenderet, decidens ex vagina gladius, ferit ei femur. Ex eo vulnere post paucos dies mortuus est, cum regnasset annos septem, menses quinque. Cum autem, viuo patre, annos aliquot regnarit, hi anni discernuntur à patris annis. Est autem & ipsius pœna testimonium regulæ: Omnis qui gladium acceperit,

ceperit, gladio peribit. Ac talibus exemplis pœnarum, Deus cæteros homines, de prouidentia, & de iudicio com-monefacit.

- Iustitiæ exemplum de Cambyse hoc narrat Herodotus:
 5 Præsidentem Sisamnem, qui, pecunia corruptus, iniustâ sen-
 tentiam tulerat, interfecit, & toti corpori cutem detraxit,
 eamque instrauit tribunali. Postea filium Sisamnis, Ota-
 nem in eam sedem collocauit, ac iussit eum intuentem pa-
 tris exuias, iustè iudicare, ne simili supplicio afficeretur.
 10 Sæpè autem dicimus, societatem hominum similem esse
 gregi, quem, etsi passim lacerant lupi & ursi, tamen fidelis
 pastor à cæteris pecudibus eos depellit. Sic, etsi grassantur
 diaboli, tyranni, & alij scelerati in genere humano, tamen
 Deus, ceu fidelis pastor, sua dextra cœtus aliquos protegit,
 15 iuxta illud: Nisi Dominus custodierit ciuitatem, &c. Et
 grassantes tyrannos & latrones tollit. Quanquam igitur &
 ipse Cambyse tyrannus est, & mox punitur, tamen quæ-
 dam in gubernatione diuinitus iusta fiunt, ne dissipetur v-
 niuersa societas generis humani.

20 DE DARIO, TERTIO
 Rege Persico.

CVM abesset Cambyse in Ægypto, Magi aliquot, con-
 spiratione facta, regnum à familia Cyri ad sese trans-
 25 ferre conati sunt, & vnus ex Magis regem se nominauit.
 Sed reprodita, Magi à septem principibus interficiuntur.
 Postea deliberatio instituitur de forma gubernationis. Et
 sunt orationes tres apud Herodotum dulcissimæ, de opti-
 mo statu.

- 30 Otani placet non creari regem, sed suadet, vt certis legi-
 bus principes, & ciuitates fœdus faciant, de communi de-
 fensione, & singuli suam libertatem atque æqualitatem
 retineant. Quia vnum armare summa potentia nequa-
 quam tutum sit. Ipsa enim magnitudo potentiæ etiam in
 35 bonis mentem deteriore efficit. Cùmque cupiditas in-
 citata est, quia facultas est delinquendi, crescit audacia,
 & ruit in omnia scelera. Ac tyrannos inquit, delectari ma-
 lorum familiaritate, & calumniis, optimum esse ducere,
 mouere leges patriæ, vi rapere aliorum coniuges, interfi-
 40 cere ciues sine iudicio.

Hanc sententiam refutat Megabyzus, dicens, Vulgi ty-
 rannidem minùs tolerabilem esse vnius tyrannide: quia
 vulgus sit sine sapiëntia, ac ruat in negocia incitatũ, vt rapi-

da flumina. Suadet igitur constitui paucorum optimorum virorum principatum, & addit tutissimam rationem. Consentaneum est, optimorum virorum optima consilia esse.

Darij tertia sententia fuit, quæ suavitatem regem creari, quia etiam inter paucos non sit diuturna concordia: & in magnis imperiis hoc accidere, ut, propter discordias principum, tandem necesse sit, ad vnum summam potentiam transferre. Rectius etiam esse patrias leges & institutiones non abolere, quæ regum statum constituissent.

Hanc Darij sententiam cum cæteri quatuor approbassent, decretum est, ut rex crearetur: & ne certamina orirentur, sed ut electio Deo commissæ videretur, conuenit, ut manè principes in suburbio, equis insidentes, conuenerent, & cuius equus primus hinnitum ederet, oriente sole, is rex esset. Darius autem cum domum rediisset, hæc decreta narrat suorum equorum curatori OEbari, & interrogat, an arte rem iuuare possit. Ille verò inquit, se consilium inuenturum esse. Ac noctu in eo loco, in quo principes manè conuenturi erant equum Darij ad equam admittit. Manè igitur, desiderio equæ, primus edidit hinnitum Darij equus. Sed tamen accessit cœleste signum, fulgur & tonitrua sereno cœlo, quod iudicatur esse faustum. Desilientes igitur ex equis omnes principes, Persico more Darium adorant, regem saluant, & ei fausta precantur.

Regnavit autem annos triginta sex, ut Græci numerant. Initio regni, Babylonem, quæ à Persis defecerat, post longam obsidionem, vicesimo mense recepit, astutia Zopyri, qui cum sibi nares & aures præcidisset ipse, Babylonem venit, cruenta facie, simulans se à rege hac contumelia affectum esse, quod hortator fuisset relinquendæ obsidionis, vehementer accusans regiam sæuitiam. Hæc credentes Babylonij præficiunt eum exercitui, qui primum, ut ei plus fidei esset, leuibus præliis vicit Persas, aliquantò post autem urbem Dario tradidit. Ita secundo à Persis Babylon capta est.

Tanto autem in honore postea Zopyrus apud Darium semper fuit, ut cum Darius pomum publicum in manu teneret, dixerit, se non optare maiorem thesaurum vllum, quàm ut tot haberet Zopyros, quot grana sint illius pomi, significans, regibus nihil vtilius esse fidelibus amicis. Recepta Babylone Darius aliquantò post mouit bellum Scythicum. Ut enim Cyrus à suo regno barbaricas gentes, quæ ex Arctoa regione in Asiam infundebantur, arcere conatus

conatus est: ita & Darius infusas iam in Asiam eiicere, & lōgius remouere volebat. Nominat autem Herodotus vicinas gentes Thraciæ ad Bosphorum, Getas, Cimmerios, & vltcrius Sauromatas, quæ nomina obseruanda sunt, quia ab his Cimmeriis nostros Cimbros ortos esse, & à Getis Gottos, non dubium est. Ac hodie Gottica nominatur regio, vicina Colchicæ, & sunt in Taurica Gotti: linguâ Germanicam retinentes. Ac tunc quidem Dario Getæ sese dederunt, sed Scythas non vicit, ac factis aliquot præliis rediit in Ioniam. Postea, quia Persica monarchia Macedoniâ attingebat, vicini potentiores hanc etiam suo imperio adiciere conabatur, præsertim cum ibi & venæ metallicæ vberrimæ sint. Missi sunt ergo legati Persici ad Amyntam regem Macedonicum, qui petierunt, vt terram & aquam traderet Dario. Amyntas metuens potentiam Persicam, placidè respondet, & Persas in conuiuium vocat. Hic barbari superbè petierunt etiam nobiles mulieres adduci, & inter conuiuas collocari, qui ebrij iam & basia dabant honestis mulieribus, & attrectabāt sinus. Hæc cum iustè egrè ferrent pater Amyntas, & filius Alexander, filius patrem hortatur, vt ex conuiuium discedat dormiturus. Qui cum abiisset, simulabat hilaritatem Alexander, ac aliquantò post hortatur, vt concedant mulieribus, vt aliquantisper surgāt, & ait mox redituras esse. Quibus dimissis, iubet adolescentes nobiles totidem induere earum vestes: & gladios sumere abditos sub vestibus, & cum Persæ eos attrectarent, ipsos confodere. Hæc ita facta sunt, & lasciuix ac petulantix pœnas legati iustas dederunt. Fuitque hic Alexander proauus Alexandri Magni.

Aliquantò post & Ionicum bellum sequutum est. Defecerant enim à Dario Iones in littore Asiæ, & incendebant Sardis; qua in re & auxilia Atheniensium habuerant. Fuit autem defectionis præcipuus suator Istiæus, qui cum esset in Persiam vocatus, ibi intellexit Darium velle Ionas in Phœnicum regionem trāsferre, & Phœnices in Ioniam collocare. Vt igitur tutò significaret hanc rem suæ genti, hoc consilio usus est: Nuntio radi capillos capitis iussit, deinde literas, quas voluit, iussit, significantes Aristagoræ, capitaneo in Asia, vt bellum moueret. Cumque rursus creuissent capilli, mittit eum ad Aristagoram, & iubet radi capillos capitis, & aspici caput. Intellecto igitur consilio, mouit bellum Aristagoras, sed oppressa seditione magna cum difficultate, Aristagoras interfectus

est, & postea Istiaëus cruci affixus.

Erat hoc tempore exul apud Darium Hippias Pisistrati filius, qui Athenis tyrannidem tenuerat. Et cum frater Hipparchus interfectus esset, propter libidines, & postea Hippias sæuitiam in ciues exerceret, pulsus est Athenis. Profectus igitur ad Darium, petiuit se in patriam reduci. Eò autem facilius impetrauit exercitum, quia Darius iratus erat Atheniensibus, propter societatem Ionicam. Quare misit Darius centum millia peditum, & decem millia equitum, qui cum ab Athenis non plus duobus nostris milliaribus abessent, deliberatio erat in vrbe, an obsidio toleranda esset in vrbe, aut an dimicandum esset acie cum hostibus. Suadet igitur Miltiades, vt dimicetur, qui exercitum decem millium ciuium, & mille Plataenses educit, & magno impetu adortus hostes, ac multis Persis in prima acie trucidatis, reliquam multitudinem Persicam fugere cogit.

AIunt ante aciem terribiles sonitus auditos esse, & visa spectra, quæ Athenienses postea dixerunt fuisse speciem Panos, qui terrorem tantum Persis incusserunt, vt fugerent. Inde Panici terrores postea dicti sunt, de subitis consternationibus.

Hippiam Pisistrati filium interfectum esse in eo prælio, scribunt Cicero ad Atticum, & Iustinus. In Suida verò legitur, vndeunque ea narratio sumpta est, profligato exercitu Persico, fugisse Hippiam in Lemnum, & ibi morbo extinctum esse inter magnos cruciatus, cum amisisset visum, & ruptis venis, sanguis copiosè per oculos fluere. Perierunt ergo ambo filij Pisistrati tragicis exemplis, etsi Hipparchi sapientiam laudat Plato, citans eius versus inscriptos statuis Mercurialibus:

Μνήμα τόδ' Ἰππάρχῳ εἶχε δίχα φρονῶν. Item.

Μνήμα τόδ' Ἰππάρχῳ· μὴ φίλον ἔξ ἀπάει.

Miltiadis verò interitus exemplum est vñtatae ingrati- tudinis hominum. Cum enim præcipuè ipsius consilio & fortitudine Persicus exercitus profligatus esset, cumque Lemnum adiecisset ad Atticæ ciuitatis imperium, postea infeliciter tentata pace, ab inuidis accusatus est, & publicè damnatus, vt quinquaginta talenta, id est, triginta millia coronatorum penderet. Ac ductus in carcerem, ibi aliquantò post mortuus est.

Postremò de Dario filio Histaspis hoc addo. Hic Darius filius Histaspis est maritus Esther, quem historia sacra nominat

minat Assuerum, cuius tempore, quantis in periculis & miseris fuerit ecclesia, cogitandum est. Nam & in Iudæa adhuc erat impedita ædificatio templi, & Haman per calumniam impetrauerat edictum de tota gente Iudæorum delenda. Sed mirabiliter Deus protexit ecclesiam patefactis calumniis & sceleribus Haman. Nomen Esther significat absconditam. Fortassis sic nominata est, quia non prodiit in publicum, ne formæ struerentur insidiæ, aut quia ecclesia tunc duriter oppressa fuit. Apud Herodotum altera coniunx Darij præcipuè dilecta nominatur Aristonæ, quod videtur esse nomen Esther, sicut nomen Vasti est Atossa.

Philo historiam Iudith etiam refert ad tempus Darij filij Histaspis, & narrat hunc Arphaxar, seu Arbacem fuisse Assyriorum ducem, eo tempore, quo à Cyro absente, cum à Tomyre exercitus eius trucidatus esset, & Chaldæi & Assyrij defecissent. Etsi autem de tempore historię Iudith disputare nolim, tamen existimo eam antecessisse excidiũ Ierosolymæ & Persicam monarchiam, cum adhuc Assyrij, Medi, & Chaldæi inter sese bella gererent, & nondum decem tribus prorsus abductæ essent. Non enim vno anno omnia Israelitarum oppida capta sunt. Et textus narrat, Iudith fuisse ex stirpe Ruben, fuitque Dothaim vrbs, cuius in ea historia fit mentio, vicina Samariæ. Significat autem Iudith confessam. Bethulia, virginem Dei, Doth, legem.

XERXES QVARTVS REX Persarum.

Regi Xerxen, proximè post Darium filium Histaspis, numerant. Metasthenes & Philo, omisso Xerxe, proximè post Darium filium Histaspis collocant Longimanum, qui & Darius & Artaxerxes Longimanus nuncupatur. Existimo autem præteritum esse Xerxen à Metasthene & Philone, quia Xerxe discedente ex regno, necesse fuit regem alium nominari. Itaque scriptores isti, qui occidentis historias prorsus omittunt, tantum Longimani mentionem faciunt, qui interea domi regnum tenuit, cum Xerxes in Græcia bellum gereret. Et consentaneum est, Xerxen, post bellum Græcum, non diu superstitem fuisse. Cum enim interfecisset fratrem Masistem, cum cuius coniuge & filia fuerat ei incesta consuetudo, breui post & ipse ab Artabano interfectus est. Nos tamen Xerxis histo-

riam breuiter recitamus , quæ luculenter ab Herodoto descripta est.

Initio, in historia Xerxis, memorabile exēplum est modestiæ. Frater Xerxis Artabazanes, maximus natu, sine seditione cessit iudicio patris, de regno. Sed pater hanc habuit sui iudicij causam, quia Xerxes natus erat ex filia Cyri Atossa, regnante Dario: Artabazanes autem, antequam pater regnaret, ex alia coniuge natus erat. Prælatum est igitur Xerxes propter Atossæ potentiam, cuius & propter patrem magna erat apud Persas autoritas. Scribunt autem fratres interea non mutasse mutuam beneuolentiam, ac, visitato more, inuicem alterum alteri munera misisse.

DE BELLO XERXIS.

CVM Darij exercitus, Hippiam reducturus Athenas, pulsus esset, Darius, maiori apparatu, bellum inferre Græcis decreuit. Sed, dum colligit exercitum, moritur. Filius igitur Xerxes in ipso gubernationis initio cupidus gloriæ, & instructus exercitu, cum haberet incitatorem Mardonium, hoc bellum mouit, dissuadente Artabano patruo Xerxis. Exercitus dicitur fuisse decies centum milliū hominum, quantum exercitum non legimus vllum regem duxisse, nisi Tamerlanē Tartarū, qui recēns ante annos ferè ducentos, regnante Baiazete Turcico tyranno, peruastrauit Asiam, à Tanai vsque ad Ægyptum, & Parthos: & captum Baiazetem, in cauea circumduxit.

Hunc scribunt duxisse quater centum millia equitum & sexcenta millia peditum.

Ductus est autem Xerxis exercitus trans Hellespōtum, anno septimo regni Xerxis, & intra biennium Persæ quatuor præliis victi tota Græcia expulsi sunt. Primum terra ad Thermopylas victi sunt. Deinde mari duobus præliis, ad Artemisium, & ad Salaminem. Quartò ad Plateas, cum post fugam Xerxis, Mardonius in Græcia mansisset. Pugna enim ad Thermopylas facta est circiter solstitium æstiuū, cum instarent Olympia. Postea, decimo mense Mardonius Athenas combussit, videlicet circa Aprilem anni sequentis. Et ad Plateas esse pugnatum constat die quarto Augusti.

Etsi autē, non sine magnis cladibus, tãta multitudo vincipotuit, tamē exemplum insigne est humanæ infirmitatis, quod tãtus exercitus tam breui tempore pulsus & trucidatus est. Ipse verò Xerxes, parua cymba fugit, post pugnam ad Salaminem. Volt enim Deus non suscipi bella nō necessaria, cupiditate gloriæ, & fiducia humanæ potentiae

cie. Regula est enim: Necessaria mandata diuinitus faciēda esse, & petendum esse à Deo auxilium, iuxta dictum: Cōmenda Deo viam tuam, id est, vocationem tuam, & spera in eum, & ipse faciet. Ac narrat Herodotus, Mardonium

5 Thebis in conuiuio ante pugnam ad Plateas, cūm diceretur, mirum esse, tam exiguum numerum Persarum reliquū esse, dixisse: Quod Deus decreuit, non posse ab hominibus mutari, neque probabilia suadentibus homines obtemperare: ὁ, π δ' εἴ γ' οὐδ' ἐκ θεῶ ἀμύχανον ὄντος τῆς φύσεως, καὶ εἰς τοῖς θε. λέγει.

10 σι πείθεσθαι ἐθέλει.

Postquam exercitus Xerxis trās Hellespontum ductus est, quarto mense, videlicet circiter tempus Olympiorum, circiter tempus solstitij æstiuī, pugnatum est iisdem diebus in mari ad Artemisium in Thessalia, non procul à Pagasis, & alibi in terra in faucibus, vbi aditus est ad Phocensem regionem ex Thessalia, quarum nomen est à calidis aquis, Thermopylæ. Pugna naualis ad Artemisium non magna fuit, sed quia fuit felix, erexit Græcorum animos ad defensionem & curam instituendæ classis. Pugnam verò ad Thermopylas omnes ætates admiratæ sūt. Ibi enim cūm exiguus exercitus custodiret fauces, trecenti Lacedæmonij, quadringenti Thebani, & ex aliis locis Græciæ, circiter tria millia: Phocæses primi, deinde alij discesserunt ante pugnam, sed manserunt soli ibi Lacedæmonij, Thebani, & Thespienses. Hic parvus numerus trucidauit viginti millia in exercitu Xerxis, sed ipsi simul interfecti sunt, Lacedæmonij & Thespienses omnes præter duos. Nec alia similis pugna extat in historiis, præter Helueticum factum, ad Basileam, tempore synodi, cūm Papa 30 in Germaniam misisset Delphinum Gallicum, cum exercitu Armoriacorum, qui cūm magnam crudelitatem in Alsatia exercuissent, ad Basileam accesserunt, ibi à tribus millibus Helueticorum, millia hominum viginti in Gallico exercitu trucidata sunt, sed simul Heluetij victores occubuerunt, cūmque reliquæ Gallici exercitus fugerent, 35 Germania illo terrore liberata est.

Post pugnam in Thermopylis, Mardonius exercitum in Græciam duxit: cūmque Phocenses & Thebani se ei adiungerent, misit legatos ad Athenienses, qui hortarentur, 40 vt certis conditionibus se Persis dederent. Sed tanta fuit magnitudo animorum, vt non sint admissæ vllæ conditiones deditiōis. Cūm autem ciuis quidam Atheniensis, quem Herodotus Lycidam nominat, Demosthenes Cyr-

filium, sua fore esset accipiendi conditiones, cæteri ciues Athenienses lapidibus eum obruerunt. Necarunt & mulieres Atticæ uxorem eius, lapidibus. Tanta fuit ardor animorum in defensione patriæ, quia barbaros sciebant, abolitis legibus, & disciplina Græciæ, crudeliter imperaturos esse, & coniuges, filios, filias & facultates erepturos, quibus vellent. His malis seruitutis, mortem anteponendam esse statuerunt, ut nunc Turcica tyrannis ingentia mala secum adfert. Erit igitur pœna Lycidæ atrocior fuisse videtur tamen palam iniusta consilia dantes, punire iustum & æquum est.

Pugna ad Salaminem insulam celebratissima est, in qua Græca classis, nauium 378. toto die prælians, Persicam, quæ multò maior fuerat, ita dissipauit, ut plurimæ naues Xerxis submersæ sint, & trucidata magna pars exercitus navalis, & reliquæ fuga euaserint. Fuitque tanta clades Persici exercitus, ut Xerxes, post paucos dies, post hoc prælium, paruo nauigio fugiens, redierit in Asiam. Relictus est igitur Mardonius cum exercitu in Græcia, dimicaturus in terra, & ingenti prælio ad Plateas victus est, & Græcia toto bello Persico liberata est. Mardonium vir Spartanus interfecit, coniecto lapide in caput eius. Hic fuit exitus eius viri, qui præcipue hortator fuerat suscipiendi eius belli.

Sunt autem exempla, in hac historia, consideratione digna plurima. Primum, ne quis, fiducia potentiæ, res non necessarias moueat, quia Deus subito magnam potentiam delere potest, ut hoc bellum ante biennium finitum est. Ad Thermopylas dimicatum est mense Iunio, & iisdem ferè diebus ad Artemisium pulsa est classis Xerxis. Deinde ad Salaminem vicit Græca classis die 16. Martij. Postea trucidatus est Mardonij exercitus die 4. Augusti. Traiecit autem Xerxes in Europam in vere anni superioris, & post Salaminiam pugnam fugit: quare non multò plus integro anno fuit in Europa. Deinde consideretur studium concordiae tuendæ propter communem salutem, quod in Atheniensibus insigne fuit, qui statim initio summam imperij Lacedæmoniis cesserunt. Postea ante pugnam ad Plateas, cum Arcades ante ipsos collocari vellent, aiunt se non moturos esse seditionem, loci causa, sed ubicunque collocentur, se fore viros fortes. Ipse etiam Themistocles dixit, se vicisse socios patientia, celeritate hostes. Tertiò, in hac breuitate temporis consideretur, quantum pro sit celeritas, ne detur spatium per terre factis hostibus sese

sefe rursus colligendi. Sicut Iulius interrogatus quomodo
 tantas res perfecisset, respondit: *Μηδὲν ἰσχυρόν ἐστιν*. Et re-
 prehenditur Annibal, quod, post captam Capuam, non
 obsedit urbem Romam. Quartò, exempla præstantium vi-
 5 rorum in hac historia intueamur, qui post victoriam, elati
 successibus, facti sunt aut negligentiores, aut insolentiores,
 & tragicos exitus habuerunt, vt discamus hæc dicta: Deus
 superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Item abo-
 minatio est coram Domino, quicquid est sublime coram
 10 hominibus.

Pausaniæ Spartani, qui dux fuit ad Plateas, tanta fuit
 modestia in victoria, vt cum eum adhortarentur quidam,
 vt capita Persicorum ducum interfectorum, affigeret cru-
 ci, sicut Persæ caput Leonidæ regis Spartani simili contu-
 15 melia affecerant, responderit, se mortuos nulla contume-
 lia affecturum esse, ac satis sibi esse, si iusta faciens & dicens,
 Spartanis suis placeat: fecit & alia modeste: remisit capti-
 uam nobilem ad suos. Sed idem Pausanias, cum postea By-
 zantium Græci occupassent, factus superbus & crudelis,
 20 rapuit filiam præcipui ciuis Byzantij, & hanc noctu in su-
 bita consternatione interfecit. Id cum fecisset, ex statua e-
 ditus est hic versus, pœnam denuncians:

Στείχε δίκης ἄσπον, μάλα ται μεγάλῳ ἀνδράπῳ ὕβρις.

Deinde cum Persis fœdera facere conatus est: hac cōdi-
 25 tione, vt daretur sibi vxor filia Xerxis, & vt adiutus Persi-
 cis auxiliis, rex Græciæ fieret, eamq; Persico imperio sub-
 iiceret. Reuocatus igitur ex Byzantio, cum ephori eum pre-
 hēsurī, & in carcerem ducturi essent, fugit in templum. Ibi
 cum audissent ephori ipsum fatentem crimen, inclusus, fa-
 30 me periit. Et mater Alcithæa, cum muro fores obstrueren-
 tur, primum lapidē in ea obstructione locauit. Hic exitus
 Pausaniæ fuit, eò tristior, quòd ostendit tãtam esse imbe-
 cillitatem naturæ hominum, vt non solum fortuna sit in-
 stabilis, sed virtus etiam, quæ durabilior & firmior esse de-
 35 bebat in præstātib; viris, sæpē extinguitur. Agnoscamus
 igitur & naturæ infirmitatem & diaboli tyrannidem, &
 petamus auxilium à Filio Dei, iuxta dictum: Tua est per-
 ditio, tantum in me auxilium Israel.

Adeò excelluit sapientia Themistocles, vt præcipuè i-
 40 plius consiliis Græcia fuerit victrix Persarum. Quare his
 verbis laudatus est à Thucydide. Erat Themistocles
 præcipuè dignus admiratione præ aliis, quia acie men-
 tis suæ non præmonitus, nec diu considerans, in rebus

subitis, optima consilia habebat, & de futuris quid even-
turum esset, rectissimè coniciebat. Et quæ in præsentia in
manibus habebat, explicare poterat, & quæ non nouerat,
non destitit inquirere. In obscuris autem rebus, quid
melius aut deterius esset, omnium maximè prospiciebat,
& ut in summa dicam; Naturæ viribus, & celerrima deli-
beratione, optimè id eligebat, quod maximè profuturum
erat.

Tanta cū fuerit sapientia, & cū optimè meritis esset,
tamen ex rota Græcia expulsus est. Ac primum ei iniusta
odia Lacedæmoniorum nocuerunt. Postea & apud cines
accessit inuidia, quia minus modestè viuebat. Exul autem
Persas accessit, & promisit se ducem fore contra Græcos.
Cum autem rex ei exercitum & pecuniam, ut Græciæ bel-
lum inferret, decreuisset, desperatione rei tantæ, ac præci-
puè metu Cimonis, omisit expeditionē, & mortem sibi cō-
sciuit, hausto seu taurino sanguine, seu veneno, cū qui-
dem vixisset annos quinque & sexaginta. Hic fuit exitus
tanti viri, qui quum excelluerit sapientia, stultè tamen se
adiunxit infidis hostibus, & longè maiora viribus suis pro-
misit, & sese in tantum periculum adduxit, ut mortem sibi
cōsciscere mallet, quàm expectare tristiores exitum, cū
metueret fore, ut vel à Græcis, vel à Persis interficeretur.
Adeò infelix est sapientia humana cū à Deo deseritur,
iuxta hæc dicta: Non potest sibi homo sumere quicquam,
nisi sit ei datum à Deo. Item: Scio, Domine, quod non est
hominis via eius. Item in epistola Iacobi: Si quis indiget
sapientia, petat à Deo, &c.

Cum Lacedæmonij fugientem ex Græcia sequerentur,
ut ipsum interficerent, fugit primum ad Admetum regem
Molossorum, qui cū ei inimicus esset, monitus ab vxore
Admeti, factus est ei supplex, hoc singulari ritu quem do-
cuerat cum regia coniunx. Cum domum veniret Adme-
tus, in vestibulo ad eam Themistocles tenens manibus fi-
liolum Admeti, & patri ostendens, propter eum orat se
supplicem recipi, sibi parci, nec dedi se hostibus. Hic ritus
propter filium petendi iudicabatur esse sanctissimus. De-
dit igitur ei Admetus aliquantisper tutum hospitium. Sed
cū timeret Græcos, qui poscebant eum sibi dedi, curauit
eum in Asiam transfugere.

Duo autem viri celebrantur in eo bello, qui ad cæteras
virtutes, modestiam & iustitiam adiunxerunt, Aristides
& Cimon, qui & res magnas & viles patriæ gesserunt, &
cū

cum essent in omni officio iusti & moderati, placidos habuerunt exitus.

Fuit & Xerxis exitus tragicus, qui post bellum reuersus in Asiam, cum fratris uxorem & filiam amaret, fratrem interfecit. Sequuta est igitur poena incestus libidines, & crudelitatem, iuxta diuinas regulas: Omnis anima quę fecerit has abominationes, eradicabitur. Item: Qui gladium acceperit, gladio peribit. Aliquantò enim post Xerxes ab Artabano interfectus est.

ARTAXERXES LONGIMANVS quintus Rex Persarum.

ARtaxerxen Longimanum supra diximus in oriente regnum tenuisse, absente Xerxe. Græci ergo numerant eum post Xerxem. Dictus est Lóngimanus, quòd dextra longior fuerit, quàm sinistra. Laudatur eius bonitas, quam etiam ostendit in munificentia amplissima erga ecclesiam. Quare Iudæi tradunt eum fuisse filium Darij & Esther. Fuerat autem impeditus reditus Iudeorũ sub Cambyse & Dario filio Histaspis, vt consentaneum est, propter Ægyptiaca bella, sed pacato oriente, Artaxerxes Longimanus renouauit edictum Cyri, & iussit perfici ædificationem Ierosolymæ & templi. Ac anno sexto regni Artaxerxis Longimani, templi ædificatio absoluta est.

Cum igitur apud Haggæum & Zachariam nominatur Darius, plerique hunc Artaxerxen Longimanum intelligunt, qui & anno septimo regni sui, misit Esdram cum magna multitudine Iudæorum, & cum amplissimis donis Ierosolymam, ad instaurandam politiam.

Cogitemus autem, quàm difficilis instauratio fuerit, cum vicini bellis eam impedire conarètur, & multi Iudæi reuersi ex longo exilio, legem & mores patrios obliti essent, & difficulter œconomias instituerent. Sed hæc incommoda leniit Deus, qui Artaxerxis animum ita flexerat ad tuendos & iuuandos Iudæos, vt non videatur vnquam in genere humano alius monarcha erga ecclesiam munificentior fuisse. Dedit etiam gubernatores sapientes & felices, Haggæum, Zachariam, Esdram, Nehemiã, & alios, fuitque inter præcipuos Esdræ labores prophetarum librorum collectio, & studiorum doctrinæ instauratio. Quia ecclesię fundamentum est doctrina prophetica diuinitus tradita.

Anno vicesimo Artaxerxis, missus est Nehemias ex Ba-

bylone Ierosolymam, qui & sumptibus & autoritate adiuvit ædificationem murorum, & vsuras prohibuit, quibus inopes à locupletioribus exhauriebantur. Ita Deo iuvante paulatim certa sedes ecclesiæ in Iudæa restituta est, & in magno imperio Persico nota fuit, vt multi inde doctrinam petere possent. Et mediocris in Iudæa pax fuit vsque ad tyranni Ochi tempora.

RES GRÆCÆ.

SCRIBIT Thucydides hunc Artaxerxem mortuum esse Anno septimo belli Pelopōnesiaci, quod Græciam grauissimè adflixit. Nam & diuturnum fuit, durauit enim annos septē & viginti, etsi breues inducias aliquantisper habuit, & multæ ciuitates partim funditus deletæ sunt, vt Platea, vrbs Corcyræorum, vrbs Meleorum, partim tristi seruitute oppressæ sunt, cum grassarentur perpetuæ cædes in vrribus, vt Mitylene, & ipsa vrbs Attica, & bella ex bellis noua subinde orta sunt.

Anni à fuga Xerxis vsque ad initium belli Peloponnesiaci sunt quinquaginta. Hoc tempore maximè floruit Græcia, & præcipue creuerat Athenarum potentia, quam Demosthenes inquit, tenuisse principatum inter Græcos, annos tres & septuaginta, numerans videlicet annos à Cimonis victoriis, vsque ad Lysandrum Lacedæmonium, qui obsessas Athenas deditionem facere coëgit. Erat autē commune fœdus Græcorum, ne qui aliis bella inferrent, sed vt controuersia communi iudicio dirimerentur. Sed inciderunt inter Megarenses & Athenienses, de luco incenso, contētionēs, propter quam Attica ciuitas edictum proposuit in Megarenses, vt à portu Attico abstinerent, ne liceret eis ingredi in terram Atticam. De hac iniuria cum Megarenses apud Lacedæmonios questi essent, petunt Lacedæmonij, vt edictum illud tollatur. Pericles fatetur, causā ipsam non magni momenti esse, sed exemplum non tolerandum esse. Postea Lacedæmonios maiora imperaturos esse, si nunc in re parua cederent. Hac exaggeratione rem adducit ad bellum, vt suspiciones & astutia, ac virulentæ interpretationes sæpè sunt causa magnorum bellorum. Ita ab exigua causa, bellum diuturnum & exitiale toti Græciæ ortum est, sicut Pindarus inquit: Parua scintilla sæpè magnam syluam comburit.

Secundo belli anno, sæua & inusitata lues Athenis, & in vicinia grassari cœpit, quæ corpora inflammata sic viebat, vt membra putrefacta intra paucos dies deciderent, in aliis

in aliis capita, in aliis brachia, in aliis pedes, & accedebant
 furones, in quibus alij sese præcipientes in puteos abiiciebāt,
 alij aliis modis sese perdebant, & exinguebatur memoria
 etiam in his, qui conualescebant. Huius pestilentiae fit
 5 mentio apud Hippocratem, qui tunc vixit: & dicitur hoc
 consilio eam à Thessalia depulisse, incensis siluis, cum fla-
 tus ventorum ab Attica adferebant contagia. Nec tam sæ-
 ua lues descripta legitur aliis temporibus, nisi anno post
 natalem Christi 1089. quo anno Sigebertus narrat talem
 10 pestilentiam in Lotharingia grassatam esse.

Denunciarunt magnas calamitates, eclipsis Solis initio
 belli facta, quæ medio die tenebras fecit, ut stellæ conspi-
 cerentur, & cometa, qui arsit sexaginta diebus: Et oraculi
 versus:

15 Ηξὲ Δωριεὺς πόλεως, καὶ λοιμὸς αὖτ' αὐτῇ, ubi dubitatum fuit,
 pestisne an fames significaretur, sed concurrerunt omnia.
 Legatur autem integra historia apud Thucydidem & Xe-
 nophontem, quia insignis commonefactio est de ira Dei
 aduersus hominum scelera, & de stultis hominum cōsiliis,
 20 qui bella non necessaria mouent odiis, aut cæca ambitio-
 ne, ut initio, in bello mouendo, Pericles magis odio Me-
 garensum, quàm aliis causis motus est. Postea Alcibiades
 bellum intulit Siciliae, tantum stulta & iuuenili ambitione.
 Hæc cum legimus, commonefiant animi & de timore
 25 Dei, & de modestia, ut dicitur: *μεγάλα δυνάμειν, καὶ τὰ παρόντα, &
 φέρειν, μακροθύμῳ οὐκ ἔστι τέλει.*

DE VRBE ROMA.

30 TEMPORE Artaxerxis Longimani, & Romæ insignis
 mutatio facta est. Scribendarum legum causa, decem-
 uiri creati sunt: quæ historia tota apud Liuium legenda
 est. Occasionem consilio legum scribendarum præbue-
 runt, & sequitia fœneratorum, & nobilitatis superbia, quæ
 iudicia eludebat.

35 DARIVS NOTHVVS SEXTVS
 rex Persarum.

NON fuit filius Artaxerxis Longimani, sed, ut dicitur,
 maritus sororis ipsius. Regnavit annos 19. ut nume-
 rant Metasthenes & Græci. Huius tempore missa est in
 40 Siciliam classis Attica, cum exercitu quadraginta mil-
 lium hominum, ductibus Alcibiade & Nicia. Hic totus
 exercitus trucidatus est, præter paucos, qui fuga elapsi
 sunt. Fuerat autem suscepta hæc expeditio præcipuè Al-

cibiadis ambitione, qui populo persuaserat, Athenas tota Sicilia potituras esse. Nec causa belli necessaria erat, nec par erat Attica potentia simul domestico & externo bello, sed cupiditate, & cæca spe, incitati homines, sapè iniusta & maiora viribus mouent, iuxta dictū: *Μάταιον μάταια λόγι- 5*
ζονται, δὲ ὅτι θυμῷ. Et Pindarus inquit, Hominum membra alligata esse impudenti spei: *δέδεται ἀλαστί τ' ἐν πείρῃ γυῖα.* Tales causæ cum pœnam & magnas calamitates attraxerint, hoc exemplum monet, vt modeste necessaria faciamus, nec stulta ambitione moueamus res non necessarias. 10

Dignum memoria & hoc est, quod captiui Athenienses multi dimissi sunt, propter hoc solum officium, quod Siculis communicauerant tragedias Sophoclis & Euripidis. Tantus honos ab ingeniosis hominibus habitus est bonis scriptis. 15

A R T A X E R X E S M N E M O N, S E- ptimus Rex Persarum.

NE inter fratres de regno certamina orirentur, Darius 20
 Nothus, ante suam mortem, filium natu maximum, Artaxerxen, regem constituit. Tradidit autem secundo filio, Cyro, sine regio nomine gubernandam Lydiam & Ioniam. Sed post mortem patris, Cyrus siue à matre incitatus, quæ oderat coniugem Artaxerxis, siue alioqui ardens cupiditate dominationis, bellum fratri intulit, & magnum exercitum ex minore Asia aduersus fratrem ultra Euphratem duxit. Interea & Artaxerxes contraxit magnū exercitum, & cum Cyro dimicauit. In eo prælio Cyrus fratrem vulnerauit, & partem exercitus eius loco pepulit. Sed aliquantò post cū paucioribus irrumpens in medios hostes Cyrus interfectus est. Ita frater, qui sine iusta causa bellum mouerat, aduersus fratrem & regē, quam multæ in eo magnæ virtutes fuerunt, & robore exercitus antecelluit, diuino iudicio superatus est, & inter exempla referendus est, de quibus regulæ concionantur: 35
 Qui gladium acceperit gladio peribit. Qui potestati resistunt, punientur, &c. Virtutes eius à Xenophonte, cuius titulo extat historia huius belli, honorificè describuntur: Iustitia in imperio, fides in pactis, modestia, & munificen- 40
 tia erga principes, & respublicas: fortitudo in dimicando, comitas erga amicos. Nec mirum erat, inquit superare cum omnes magnitudine donorum, cū ditissimus esset. Sed

Sed liberalitati addere comitatem, & singularem delectū, mirandum est. Sæpè lagenas semiplenas misit amicis, iu-
bens, vt hodie cum amicis biberent, quia diu nullum me-
lius vinum habuisset. Laudat autem semiplenas misisse, vt
5 significet de eo misisse, quo ipse fruebatur & delectabatur,
& nihil ei sine amicis suaue esse. Sic & anseres semesos, ait,
amicis eum misisse.

Post Cyri mortem, capta est in castris Aspasia, mulier
Ionica, quam Cyrus magis amavit quàm cæteras concu-
10 binas. Adedò enim & forma & ingenio antecelluit, vt no-
minata sit σοφὴ καὶ καλὴ. Hanc captam Artaxerxes valdè a-
mare cœpit. Cùm autem filium Darium regem creasset,
& consuetudo esset, vt die, quo pater filium regem re-
nuntiauerat, liceret filio donum petere à patre, quodcun-
15 que vellet, idque patrem largiri oporteret, filius Aspasiam
petiuit. Etsi dolebat eam pater ab se abduci, dedit tamen,
nec multò post rursus eripuit. Inde inter patrem & filium
orta similitudo, filius incitatus & adiutus à Tiribazo, cōsti-
tuto tempore cum armatis irrumpit in cubiculum patris,
20 vt eum interficiat: sed præmonitus pater, effugit insidias,
& ibi Tiribazus & cæteri comites armati à patris satelliti-
bus interficiuntur, filius Darius capitur, & postea, re iudi-
cata, in principum concilio (quia pater solus de filio rege
statuere noluit) interficitur. Hæc pœna sequuta est ince-
25 stas libidines. Duxit autem pater vxorem filiam Atossam.
Et cùm iam Ochus filius regnum appeteret, fratrem Arse-
man ipse interfecit. Alteri fratri tantum incussit terrorem,
vt ipse sibi mortem consciuerit. Hic aditus fuit Ocho ad
regnum, qui postea cum filiis periit, & Cyri posteritas
30 prorsus extincta est, & calamitas filiorum Mnemonis, in-
cesta consuetudine polluti, ostendit, peccata in semine
postea in sobole puniri. Græci tribuunt huic Artaxerxi
Mnemoni annos quadraginta.

RES GRÆCÆ.

35 CVM Articus exercitus in Siciliam venisset, non multò
post Alcibiades reuocatus est Athenas ad iudicium,
qui metuens factionis contrariæ potentiam, non re-
diit in patriam, sed hostibus se adiunxit, ac Spartam ve-
nit, vbi trium consiliorum author fuit, videlicet vt mitte-
40 rent Lacedæmonij ducem Gylippum Syracusanis, & bel-
lum in Attica instaurarent, munita Declea oppido, vbi
assiduè exercitus esset oppositus Atticæ. Deinde vt Chiis,
& Lesbiiis & aliis, qui defecerant ab Atheniensibus, opem

ferrent. Ipse etiam nauigans in Ioniam, ciuitates socias Atheniensium coëgit, vt adiungerent se Lacedæmoniis. His causis valdè diminutæ sunt vires Atticæ ciuitatis, vnde & magnæ discordiæ ciuium domi ortæ sunt. Sed nunquam diuturna est beneuolentia erga transfugas, præsertim cum eorum crescit potentia. Et videbant Spartani principes, maiorem esse apud ciuitates authoritatem Alcibiadis, quàm suam: ideò inuidebant ei, & eum metuebant. Quare ephori miserunt literas ad duces, vt interficerent Alcibiadem, quod & ipse resciscens, animum Tissaphernis Persici ducis, qui stipendia dabat, à Lacedæmoniis alienauit. Cùmque amicorum literæ spem reditus in patriam ei facerent, ostendit Tissapherni vtiliorem ei classem Atticam fore; & superba & auara imperia Lacedæmoniorum in odium adducebat. Et aliquantò post, ad exercitum Atticum, qui in Samo erat, proficiscitur ipse quoque, vbi honorificè exceptus est. Erat autem hic exercitus Athenas nauigaturus, vt statum quadringentorum, qui recens in discordia ciuium constitutus erat, destrueret. Eam ad rem ducem esse Alcibiadem voluit. Sed Alcibiades imperium accipere noluit, videns ciues cum ciuibus dimicatu-
 5
 10
 15
 20
 25
 30
 35
 40
 45
 50
 55
 60
 65
 70
 75
 80
 85
 90
 95
 100
 105
 110
 115
 120
 125
 130
 135
 140
 145
 150
 155
 160
 165
 170
 175
 180
 185
 190
 195
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995
 1000
 1005
 1010
 1015
 1020
 1025
 1030
 1035
 1040
 1045
 1050
 1055
 1060
 1065
 1070
 1075
 1080
 1085
 1090
 1095
 1100
 1105
 1110
 1115
 1120
 1125
 1130
 1135
 1140
 1145
 1150
 1155
 1160
 1165
 1170
 1175
 1180
 1185
 1190
 1195
 1200
 1205
 1210
 1215
 1220
 1225
 1230
 1235
 1240
 1245
 1250
 1255
 1260
 1265
 1270
 1275
 1280
 1285
 1290
 1295
 1300
 1305
 1310
 1315
 1320
 1325
 1330
 1335
 1340
 1345
 1350
 1355
 1360
 1365
 1370
 1375
 1380
 1385
 1390
 1395
 1400
 1405
 1410
 1415
 1420
 1425
 1430
 1435
 1440
 1445
 1450
 1455
 1460
 1465
 1470
 1475
 1480
 1485
 1490
 1495
 1500
 1505
 1510
 1515
 1520
 1525
 1530
 1535
 1540
 1545
 1550
 1555
 1560
 1565
 1570
 1575
 1580
 1585
 1590
 1595
 1600
 1605
 1610
 1615
 1620
 1625
 1630
 1635
 1640
 1645
 1650
 1655
 1660
 1665
 1670
 1675
 1680
 1685
 1690
 1695
 1700
 1705
 1710
 1715
 1720
 1725
 1730
 1735
 1740
 1745
 1750
 1755
 1760
 1765
 1770
 1775
 1780
 1785
 1790
 1795
 1800
 1805
 1810
 1815
 1820
 1825
 1830
 1835
 1840
 1845
 1850
 1855
 1860
 1865
 1870
 1875
 1880
 1885
 1890
 1895
 1900
 1905
 1910
 1915
 1920
 1925
 1930
 1935
 1940
 1945
 1950
 1955
 1960
 1965
 1970
 1975
 1980
 1985
 1990
 1995
 2000
 2005
 2010
 2015
 2020
 2025
 2030
 2035
 2040
 2045
 2050
 2055
 2060
 2065
 2070
 2075
 2080
 2085
 2090
 2095
 2100
 2105
 2110
 2115
 2120
 2125
 2130
 2135
 2140
 2145
 2150
 2155
 2160
 2165
 2170
 2175
 2180
 2185
 2190
 2195
 2200
 2205
 2210
 2215
 2220
 2225
 2230
 2235
 2240
 2245
 2250
 2255
 2260
 2265
 2270
 2275
 2280
 2285
 2290
 2295
 2300
 2305
 2310
 2315
 2320
 2325
 2330
 2335
 2340
 2345
 2350
 2355
 2360
 2365
 2370
 2375
 2380
 2385
 2390
 2395
 2400
 2405
 2410
 2415
 2420
 2425
 2430
 2435
 2440
 2445
 2450
 2455
 2460
 2465
 2470
 2475
 2480
 2485
 2490
 2495
 2500
 2505
 2510
 2515
 2520
 2525
 2530
 2535
 2540
 2545
 2550
 2555
 2560
 2565
 2570
 2575
 2580
 2585
 2590
 2595
 2600
 2605
 2610
 2615
 2620
 2625
 2630
 2635
 2640
 2645
 2650
 2655
 2660
 2665
 2670
 2675
 2680
 2685
 2690
 2695
 2700
 2705
 2710
 2715
 2720
 2725
 2730
 2735
 2740
 2745
 2750
 2755
 2760
 2765
 2770
 2775
 2780
 2785
 2790
 2795
 2800
 2805
 2810
 2815
 2820
 2825
 2830
 2835
 2840
 2845
 2850
 2855
 2860
 2865
 2870
 2875
 2880
 2885
 2890
 2895
 2900
 2905
 2910
 2915
 2920
 2925
 2930
 2935
 2940
 2945
 2950
 2955
 2960
 2965
 2970
 2975
 2980
 2985
 2990
 2995
 3000
 3005
 3010
 3015
 3020
 3025
 3030
 3035
 3040
 3045
 3050
 3055
 3060
 3065
 3070
 3075
 3080
 3085
 3090
 3095
 3100
 3105
 3110
 3115
 3120
 3125
 3130
 3135
 3140
 3145
 3150
 3155
 3160
 3165
 3170
 3175
 3180
 3185
 3190
 3195
 3200
 3205
 3210
 3215
 3220
 3225
 3230
 3235
 3240
 3245
 3250
 3255
 3260
 3265
 3270
 3275
 3280
 3285
 3290
 3295
 3300
 3305
 3310
 3315
 3320
 3325
 3330
 3335
 3340
 3345
 3350
 3355
 3360
 3365
 3370
 3375
 3380
 3385
 3390
 3395
 3400
 3405
 3410
 3415
 3420
 3425
 3430
 3435
 3440
 3445
 3450
 3455
 3460
 3465
 3470
 3475
 3480
 3485
 3490
 3495
 3500
 3505
 3510
 3515
 3520
 3525
 3530
 3535
 3540
 3545
 3550
 3555
 3560
 3565
 3570
 3575
 3580
 3585
 3590
 3595
 3600
 3605
 3610
 3615
 3620
 3625
 3630
 3635
 3640
 3645
 3650
 3655
 3660
 3665
 3670
 3675
 3680
 3685
 3690
 3695
 3700
 3705
 3710
 3715
 3720
 3725
 3730
 3735
 3740
 3745
 3750
 3755
 3760
 3765
 3770
 3775
 3780
 3785
 3790
 3795
 3800
 3805
 3810
 3815
 3820
 3825
 3830
 3835
 3840
 3845
 3850
 3855
 3860
 3865
 3870
 3875
 3880
 3885
 3890
 3895
 3900
 3905
 3910
 3915
 3920
 3925
 3930
 3935
 3940
 3945
 3950
 3955
 3960
 3965
 3970
 3975
 3980
 3985
 3990
 3995
 4000
 4005
 4010
 4015
 4020
 4025
 4030
 4035
 4040
 4045
 4050
 4055
 4060
 4065
 4070
 4075
 4080
 4085
 4090
 4095
 4100
 4105
 4110
 4115
 4120
 4125
 4130
 4135
 4140
 4145
 4150
 4155
 4160
 4165
 4170
 4175
 4180
 4185
 4190
 4195
 4200
 4205
 4210
 4215
 4220
 4225
 4230
 4235
 4240
 4245
 4250
 4255
 4260
 4265
 4270
 4275
 4280
 4285
 4290
 4295
 4300
 4305
 4310
 4315
 4320
 4325
 4330
 4335
 4340
 4345
 4350
 4355
 4360
 4365
 4370
 4375
 4380
 4385
 4390
 4395
 4400
 4405
 4410
 4415
 4420
 4425
 4430
 4435
 4440
 4445
 4450
 4455
 4460
 4465
 4470
 4475
 4480
 4485
 4490
 4495
 4500
 4505
 4510
 4515
 4520
 4525
 4530
 4535
 4540
 4545
 4550
 4555
 4560
 4565
 4570
 4575
 4580
 4585
 4590
 4595
 4600
 4605
 4610
 4615
 4620
 4625
 4630
 4635
 4640
 4645
 4650
 4655
 4660
 4665
 4670
 4675
 4680
 4685
 4690
 4695
 4700
 4705
 4710
 4715
 4720
 4725
 4730
 4735
 4740
 4745
 4750
 4755
 4760
 4765
 4770
 4775
 4780
 4785
 4790
 4795
 4800
 4805
 4810
 4815
 4820
 4825
 4830
 4835
 4840
 4845
 4850
 4855
 4860
 4865
 4870
 4875
 4880
 4885
 4890
 4895
 4900
 4905
 4910
 4915
 4920
 4925
 4930
 4935
 4940
 4945
 4950
 4955
 4960
 4965
 4970
 4975
 4980
 4985
 4990
 4995
 5000
 5005
 5010
 5015
 5020
 5025
 5030
 5035
 5040
 5045
 5050
 5055
 5060
 5065
 5070
 5075
 5080
 5085
 5090
 5095
 5100
 5105
 5110
 5115
 5120
 5125
 5130
 5135
 5140
 5145
 5150
 5155
 5160
 5165
 5170
 5175
 5180
 5185
 5190
 5195
 5200
 5205
 5210
 5215
 5220
 5225
 5230
 5235
 5240
 5245
 5250
 5255
 5260
 5265
 5270
 5275
 5280
 5285
 5290
 5295
 5300
 5305
 5310
 5315
 5320
 5325
 5330
 5335
 5340
 5345
 5350
 5355
 5360
 5365
 5370
 5375
 5380
 5385
 5390
 5395
 5400
 5405
 5410
 5415
 5420
 5425
 5430
 5435
 5440
 5445
 5450
 5455
 5460
 5465
 5470
 5475
 5480
 5485
 5490
 5495
 5500
 5505
 5510
 5515
 5520
 5525
 5530
 5535
 5540
 5545
 5550
 5555
 5560
 5565
 5570
 5575
 5580
 5585
 5590
 5595
 5600
 5605
 5610
 5615
 5620
 5625
 5630
 5635
 5640
 5645
 5650
 5655
 5660
 5665
 5670
 5675
 5680
 5685
 5690
 5695
 5700
 5705
 5710
 5715
 5720
 5725
 5730
 5735
 5740
 5745
 5750
 5755
 5760
 5765
 5770
 5775
 5780
 5785
 5790
 5795
 5800
 5805
 5810
 5815
 5820
 5825
 5830
 5835
 5840
 5845
 5850
 5855
 5860
 5865
 5870
 5875
 5880
 5885
 5890
 5895
 5900
 5905
 5910
 5915
 5920
 5925
 5930
 5935
 5940
 5945
 5950
 5955
 5960
 5965
 5970
 5975
 5980
 5985
 5990
 5995
 6000
 6005
 6010
 6015
 6020
 6025
 6030
 6035
 6040
 6045
 6050
 6055
 6060
 6065
 6070
 6075
 6080
 6085
 6090
 6095
 6100
 6105
 6110
 6115
 6120
 6125
 6130
 6135
 6140
 6145
 6150
 6155
 6160
 6165
 6170
 6175
 6180
 6185
 6190
 6195
 6200
 6205
 6210
 6215
 6220
 6225
 6230
 6235
 6240
 6245
 6250
 6255
 6260
 6265
 6270
 6275
 6280
 6285
 6290
 6295
 6300
 6305
 6310
 6315
 6320
 6325
 6330
 6335
 6340
 6345
 6350
 6355
 6360
 6365
 6370
 6375
 6380
 6385
 6390
 6395
 6400
 6405
 6410
 6415
 6420
 6425
 6430
 6435
 6440
 6445
 6450
 6455
 6460
 6465
 6470
 6475
 6480
 6485
 6490
 6495
 6500
 6505
 6510
 6515
 6520
 6525
 6530
 6535
 6540
 6545
 6550
 6555
 6560
 6565
 6570
 6575
 6580
 6585
 6590
 6595
 6600
 6605
 6610
 6615
 6620
 6625
 6630
 6635
 6640
 6645
 6650
 6655
 6660
 6665
 6670
 6675
 6680
 6685
 6690
 6695
 6700
 6705
 6710
 6715
 6720
 6725
 6730
 6735

qui absente Clearcho acceptus intra urbem, dimicauit cū præsidio, & milites partim interfecit, partim cepit. Ciuium verò nullus interfectus est, nullus ex patria pulsus, nulla facultatum direptio facta est.

5 Anaxilaus postea Spartæ, propter deditionem urbis accusatus, cū honestissima excusatione yteretur, absolutus est, cū diceret bella gerenda esse cum hostibus, non cum natura rerum. Et iniustum esse, tristiora facere defensores aduersus ciues, quàm facerent hostes, captis ur-
10 bibus. Hic Clearchus postea à Persis interfectus est. His tantis rebus gestis, liberata patria in maximis periculis, domesticis & externis, recuperato imperio maris, occupatis multis urbibus, partis victoriis insignibus, Alcibiades, cū iam patriæ gravior eius reditus esset, rediit mo-
15 destè Athenas, comites habens viginti naues. Et in modestiā ac metum hac re significauit, quòd non egressus est ex nauis, nisi prius conpecto fratris filio, & aliis amicis.

Tertio mense post reditum, centum naues ad Andrum duxit, vbi prælio vicit Andrios & Lacedæmonios. De-
20 inde reuersus in Samum, Antiocho gubernatori suo tradidit exercitum, proficiscens ipse cum paucis nauibus, ad Hellepontum, vbi pecuniam colligeret. Discedens autem mandauit gubernatori, ne cum duce Lacædæmoniorum
25 Lyfandro dimicaret. Sed cū gubernator temerè contrā mandata pugnaret, Athenienses victi sunt. Hic rursus inimici Alcibiadis nacti occasionem criminandi eum, quòd abesset voluptatum causa, perfecerunt vt imperium ei abrogaretur. Discedens igitur ab exercitu, postea tan-
quam in priuata vita degit, in possessionibus suis ad Hel-
30 lespontum, vbi sibi arces aliquot extruxerat. Ita nec longo tempore post reditum fuit in patria, nec multum patriæ profuit. Nec tamen ociosus fuit in illo secessu, sed vicinam Thraciam populatus est, & vt prædā locupletaretur, & vt Græcos colonos ibi defenderet.

35 Non multò post Athenienses magno prælio victi sunt à Lyfandro, ad Ægos Potamos, vbi tria millia Atheniensium, cū viui capri essent, postea crudeliter interfecti sunt, ante quam pugnam Alcibiades, in vicino loco habitans, cū vtramque clauem considerasset, præmonuit A-
40 thenienses ne dimicarent. Deleto Atheniensium exercitu in mari, Lyfander mox Athenas obsidione cingit, & post sextum mensem dedita urbe, Lyfander triginta viros, qui nominantur triginta tyranni, urbi præfecit, inter

quos Critias fuit sæuissimus, qui consilium dedit, vt Alcibiades interficeretur, quia tantum in eo consilij & industriæ esset, vt Athenas iterum liberaturus videretur, si viveret. Quare Lacedæmonij ad Pharnabazum scripserunt, vt eum interficeret. Missi igitur aliquot milites, domum incenderunt, in qua erat Alcibiades, & erumpentem adorti, cum multi essent, & vndique telis peterent, tandem eum ibi interfecerunt. Cadauer eius Timandra concubina sepeliit. Hic fuit exitus Alcibiadis, cuius fuit excellens ingenium, fortitudo, industria, & felicitas in præliando tanta, vt semper ea pars, cui adfuit, vicerit. Fuitque erga eum beneuolentia populi eximia, quia alienus fuit à crudelitate, & erga plurimos beneficus & liberalis. Sed in hac naturæ præstantia etiam hæc vitia fuerunt. Fuit inquietus, nimis magna appetens, nimis audus popularis beneuolentiæ, impatiens iniuriæ, inconstans, & diuersarum partium. Ac propter has causas dictum est, non potuisse duos Alcibiades sustinere Græciam. Gessit res magnas terra marique in multis locis, sed inutiles sibi & aliis. Estque tota eius historia commonefactio, vt cogitemus, ne quidem excellentem virtutem utilem esse nobis & aliis, nisi Deus consilia, dextras & euentus gubernet. Petamus igitur, vt faciat nos Deus organa salutaria, & sui officij metas quisque intelligat.

CAPTÆ ATHENÆ A

Lyfandro.

QUOD Thucydides inquit, in seditione omnes formas rerum malarum esse : *ἡ δὲ πόλις πᾶσι τοῖς κακοῖς ἔχουσα* id conspicitur in bello intestino Græcorum, quod nominatur Peloponnesiacum, quod fuit plenum tristissimorum exemplorum. Multæ vrbes funditus deletæ sunt, multi ciues interfecti, & extincta naturali sæuitiam exercuerunt cognati in cognatos. Tam horrendis pœnis ostendit Deus iram suam aduersus idola, & libidines. Vt autem prædictum erat, hoc bellum duraturum esse tres nouenarios, ita accidit. Anno septimo & vicesimo huius belli, vicit Lyfander Atticam classem ad Ægos Potamos, & captiuorum Atheniensium tria millia, post prælium, nouo exemplo crudelitatis, interfecit. Postea statim Athenas terra marique obsidere cœpit. Cumque iam magna multitudo in vrbe fame mortua esset, consiliis Theramenis res eò deducta est, vt fieret vrbis deditio,

tio, sexto mense obsidionis. Valdè contenderant Thebani
 & Corinthij, vt Athenæ funditus delerentur. Sed Lacedæ-
 monij contra senserunt, nō delendam esse urbem, ante hoc
 bellum, sæpè bene meritam de rota Græcia, in reprimendis
 5 Barbaris. Scribitur autem deditionem factam esse die de-
 cimo Martij, quo die, ante annos septem & septuaginta,
 consilio & virtute Atheniensium, ad Salaminem Persæ vi-
 cti sunt. Qua in consideratione cogitemus instabilitatem
 rerum humanarum, & consideratione caussarum, nos ad
 10 veri Dei agnitionem & modestiam hortemur. Bellorum
 enim variæ vices sunt, quia punit Deus scelera in vtraque
 parte. Tandè verò grauioribus & vltimis pœnis opprimū-
 tur ij, qui iniusta bella mouerunt, seu odio, seu cupiditate
 maioris potentiae. Initium huius belli fuit ortum ab Athe-
 15 nienfibus, qui adiunctis Corcyreis potentiam augere co-
 nabantur, & Lacedæmonios contemnebant. Accessit & o-
 dium in Pericle aduersus Megarenfes. Venit igitur in tri-
 stem seruitutem Attica ciuitas. Et, vt intelligi posset, sin-
 gulari exemplo, superbiam punitam esse, ad cantum tibia-
 20 rum muri euerfi sunt, & naues crematae.

Scriptores nominant hanc Athenarum deditionem, finē
 belli Peloponnesiaci, quia cæteri Græci aliquantisper quie-
 uerunt, cū potentia Lacedæmoniorum formidabilis ef-
 fet, & aspera essent imperia. Nec multò post Agesilaus e-
 25 xercitum in Asiam duxit, Atticarum verò calamitatum nō-
 dum finis fuit. Nam triginta tyranni, de quibus mox dice-
 tur, plures ciues intra octo menses trucidarunt, quàm de-
 cennio ab hostibus interfecti fuerant, vt narrat Xenophō.
 Postea recuperatio libertatis mirabiles casus habet. Nunc
 30 annos annotabimus.

Captæ sunt Athenæ

2 Anno Artaxerxis Mnemonis.

27 Anno, mense sexto, ab initio belli Peloponnesiaci.

77 Anno à Salaminia victoria.

35 19 Anno ante captam Romam à Gallis, vt Polybius scri-
 bit: Anno mundi 3563.

DE TRIGINTA TYRANNIS.

40 VT autem victores Lacedæmonij vbique potentiam
 plebis diminuebant, & oligarchias constituebant: ita
 & Athenis formam gubernationis mutarunt, & trigin-
 ta viris Atheniensibus summam dederunt potestatem, &
 addiderunt Laconicum præsidium. Hi triginta initio, suo

consilio, sine cognitione, turbulentos ciues, quos fuisse seditionum autores notum erat, interfecerunt. Nec id ægrè tulit populus, quia nemo ignorabat fuisse seditiosos, & necesse erat palàm seditiosos è medio tollere. Sed immoderata potentia non diu manet intra iustas metas. Aliquantò post igitur hi triginta viri etiam honestos ciues, quos metuebant, aut oderant, expulerunt ciuitate, aut interfecerunt. Et, vt se muneret maiore præsidio, catalogum scripserunt, tria millia ciuium, quos delectos ex cæteris existimabant sibi fore fideles, & cum his, bona damnatorum, & multorum aliorum partiebantur.

Erat inter hos triginta Theramenes, qui, vt erat astutus, & antea mutationes quasdam rexerat, & arte deduxerat rem ad deditionem, vt vrbs seruaretur. Hic cogitans hæc scuitiam non posse diuturnam esse, & sciens præstantiam virtutis in Thrasybulo exule, fuit hortator moderationis. Metuens igitur Critias, qui inter triginta crudelissimus erat, ne, vt erat artifex Theramenes, contra hunc statum aliquid moliretur, accusat eum apud collegas, & petit eum interfici. Theramenes se excusat, & respondet: Sua consilia non contraria huic statui, sed potius salutaria esse, quia iniusta scuitia non possit esse diuturna. Et nosse se, inquit, magnitudinem animi, & consilij in expulso Thrasybulo, qui nactus exulum multitudinem, non sit omissurus consilia recuperandæ patriæ.

Denique lex tuebatur Theramenem recens lata: Ne collegæ, aut illi, qui in catalogo scripti erant, sine iudicio interficerentur. At ego, inquit Critias, ne hic lege setueri possit, nomen eius deleo, & eum cõdemno. Tacent collegæ, quia vident armatos ex catalogo circumstare. Et cum ad aram confugeret Theramenes, imperat lictoribus Critias, vt eum ab ara abstrahant, & interficiant. Abstractus ducitur ad bibendum venenum, quod cum exhausisset, & aliquantulū, quod reliquum erat, effudisset, iocans, inquit: Hoc propino Critiæ. Hic exitus est Theramenis, interfecti scuitia collegæ, propter moderata consilia.

Fuerat autem & antea mutationum in republica, & author: & dissolutor callidus, seu vt reipublicæ, seu vt sibi etiam consuleret, vt in comædiis exagitur, quod arte solitus sit se ex periculis euoluere, & se ad occasiones inflectere. Vnde & Cothurnus nominatus est. Et Aristophanes in Ranis ait, cum venit in discrimen, arte elutatum esse: *ἡ πῶτα ἐξ ὧ κακῶν ὁ χιθῶν ἀπὸ καὶ καὶ*, alludens ad

ad ludum talorum. Non vnitas, sed senio victor. Accidit
autem hoc in ciuilibus dissensionibus, vt moderati à ve-
hementioribus opprimantur, vt dici solet; ὅφρις ἂν μὴ φάγη ὀ-
φιν, μήποτε γλήσεται δ' ὀφίον.

DE THRASYBULO ET

ἀμνηστία.

ET si autem, post hanc cladem, nec potentia prior Athe-
narum, nec virtus, nec authoritas restituta est, tamen
10 vtunque, Deo ita volente seruare urbem, primùm exules,
oppressis triginta tyrannis, recuperarunt patriam, & vete-
rem formam gubernationis restituerunt, duce Thrasybu-
lo. Aliquantò post & Conon eripuit imperium maris La-
cedæmoniis, & rursus ædificauit muros Athenienses.

15 Horum duorum virtus, in restitutione patriæ, præcipua
fuit.

Post interfectum Theramenem Critias, & aliqui eius
collegæ, maiorem sæuitiam exercuerunt, & scribitur ius-
sisse eos filias quorundam interfectorum saltare in cruore
20 parentum, quæ se præcipites ex illis locis deiecerunt. Cum
igitur Thrasybulus sciret, iam in odio esse Critiam, & col-
legas, adduxit septuaginta in Atticam, & oppidum Phylem
occupauit. Quare cognita, in ipsa vrbe multi ciues recu-
sant militare cum tyrannis. Accersunt igitur tyranni Spar-
25 tanum regem Pausaniam, qui audiens scelera triginta ty-
rannorum, & intelligens, Thrasybulum velle societatem
cum Lacedæmoniis inuiolatam esse, non impediuit eius
reditum in patriam. Thrasybulus itaque dimicans cum e-
xercitu tyrannorum, trucidauit Critiam & quosdam eius
30 collegas, & præconium fecit, se non gerere bellum cum ci-
uibus, sed velle, vt patria veteribus legibus regatur: ita in
urbem rediit Thrasybulus cum cæteris exulibus, & leges
veteres, ordinem magistratum, & iudicia restituit.

Sed, vt ciuitas tranquilla esset, decretum factum est de
35 ἀμνηστία id est, vt obliuio esset veterum iniuriarum. Et quia
multi tepebant res alienas, quoquo modo translatas, alij
hæreditatibus, alij emptionibus, alij dotibus, alij aliter, &
repetitio paritura erat noua bella, sancitum est, ne lites
mouerentur de præsentibus possessionibus, sed vt in po-
40 sterum nihil contra leges fieret. Hæc ἀμνηστία restituit A-
thenarum tranquillitatem. Sed in dissensionibus ciuilibus
sæpè decursus est ad ἀμνηστίαν, vt futuræ paci consulere-
tur, vt censuit Romanus Senatus, interfecto Iulio Cæsare.

Et in aliis historiis sæpè dicitur : Pacem faciant singuli
 ἕκαστος τὸ ἑχέσπ. Hæc exempla meminisse vtile est.

Pausanias postea in vrbe Sparta accusatus, quòd non defendisset triginta tyrannos, se excusauit : quòd iniusta crudelitas sociorum non fuerit approbanda, aut adiuuanda, & satis fuerit Athenienses retineri in societate Lacedæmoniis promissa. Ibi pares calculos tulit, quo more significatum est, eum absolui. Et docet exemplum, socios iniustam crudelitatem exercentes, non defendendos esse. Sicut, etsi socij erant Constantinus & Licinius, tamen Constantinus defendit Ecclesiam contra Licinium. Socij Lacedæmoniorum & Thebani erant, cùm Thrasibulus in patriam rediret. Et mandauerant Lacedæmonij, ne Thebani exulibus Atticis præberent hospitium. Sed Thebani prorsus contrarium edictum proposuerunt, se non impedire exules Atticos, gerentes arma contra triginta tyrannos, ac mandare se, vt nulla domus clausa sit exulibus Atticis. Sed fuerunt hæc exempla diuini iudicij, contra iniustam & atrocem sæuitiam, sicut scriptum est : Qui gladium acceperit, gladio peribit.

IMPERIVM LACONICVM.

TEnuerunt imperium Lacedæmonij annos nouem & viginti, post victoriam Lylandri ad Ægos Potamos, vsque ad pugnam Leuctricam, quæ facta est initio Olympiadis centesimæ secundæ, cum Helice & Bura bien-
 nio ante, quàm terræ motu absorptæ essent, anno quarto Olympiadis centesimæ primæ, vt disertè inquit Pausanias. Fuit autem aliquantisper tranquilla Græcia, donec Agesilaus rex Spartanus, & Lylander duxerunt exercitum in Asiam, qui, cùm domi pax esset, adicere imperio suo
 Asiæ parrem, & Persicam potentiam debilitare, conabantur. Ac initia Agesilao latissima fuerunt, magnis aliquot præliis Tissaphernem vicit, propter quas clades iratus Artaxerxes, Tissaphernem interfici iussit, & successorem misit Tithrausten.

Interea in Græcia tumultus orti sunt inter Phocenses & Locros. Quàmque Thebani defenderent vicinos Locros, accusantur a Phocensibus apud Spartanos. Remiserat autem Lylandrum Agesilaus in patriam, propter æmulationem. Etsi autem Spartani alioqui Thebanos oderant, tamen eos magis accendit Lylander : qui & natura inquietus erat, & scribitur in senectâ, propter adustam atram bilem, factus iracundior. Hic Thebanis magis, quàm ceteri,

teri, irascebatur, propterea quòd Atheniensibus exulibus
 hospitium præbuerant, contra edictum Spartanorum. De-
 cretum igitur faciunt ephori, vt Thebanis bellum infera-
 tur. Hi ab Atheniensibus auxilium petunt, qui antea in
 5 Sparta petiuerant, ne bellum inferretur Thebanis, sed vt
 iudicio controuersia inter Phocenses & Locrenses diri-
 meretur. Postea cùm Thebani auxilium peterent, Thra-
 sybulus memor beneficij Thebanorum, suasor est, vt iu-
 uarentur, & accedunt auxilia aliarum ciuitatum. Ita rur-
 10 sus in Græcia ex leui causa ingens bellum, & exitiale La-
 cedæmoniis ortum est. Duxit partem exercitus Laconici
 Lyfander. Is in oppugnatione Haliarti, erumpentibus
 Thebanis extra oppidum, in pugna interfectus est. Hic e-
 xitus est Lyfandri, qui Athenas ceperat, cuius virtute Spar-
 15 tani imperio potiti fuerant. Sed superbiam pœna sequuta
 est. Scribitur enim huic primo omnium Græcorum, diui-
 nos honores habitos esse.

Erant autem tam læti successus Agefilai in Asia, vt pro-
 cedere in regnum Persicum cogitaret. Sed Spartani, cre-
 20 scente potentia Thebanorum, reuocant eum, missa Scy-
 tala. Hic tanta fuit modestia Agefilai, vt relicta maxima
 spe occupandi Persicum imperium, mox in patriam redie-
 rit. Hæc modestia, in tanta potentia, ita prædicatur, vt lon-
 gè omnibus ipsius victoriis anteferatur. Tanta autem fuit
 25 de eius iustitia, fortitudine, & modestia opinio, vt Lace-
 dæmonij summum ei imperium, & exercitum in terra, &
 classes in mari, commendauerint. Et scribit Theopompus,
 fuisse eum summum virum suæ ætatis.

Cùm autē in Asia triennio fuisset, & multas vrbes Per-
 30 sis ereptas, imperio Laconico adiecisset, & sociis iustè &
 moderatè imperasset, discedens reliquit sui dissimiles, aua-
 ros, & crudeles Harmostas. Classi autem præfecerat Pisan-
 drum vxoris fratrem.

Erat eo tempore Conon, exul Atheniensis, apud Euago-
 35 ram regem Cypri, qui cùm octo nauibus fugerat ex pugna
 ad Ægos Potamos. Hic & Euagoræ & regis Persici pecu-
 nia & nauibus instructus, mittitur cōtra Lacedæmonios,
 cùm Persæ viderent nimium crescere potentiam Laconi-
 cam in Asia. Conon, magno prælio, ad Cnidum vicit La-
 40 conicam classem, & interfecit Pisandrum. Hac clade ac-
 cepta, Lacedæmonij rursus maris imperium amiserunt, &
 paulatim ciuitatum defectio sequuta est.

Hæc clades annunciata est Agefilao, in ipso reditu, &

ad hanc alia clades accessit. Cum enim in Bœotiam, in ipsa solis ecclipsi, peruenisset ad urbem Coroneam, cum Thebanis & eorum sociis dimicans, vulneratus est. Ac scribit Xenophon, tam acre prælium fuisse, ut nullum suo tempore fuerit acrius. Ex eo prælio cum multi in templum vicinum fugissent, iussit parci templo, & dimitti incolumes omnes, qui eò confugerant. Concessit & Thebanis petentibus cadauera interfectorum ad sepulturam. Adeò non indultit iræ, quanquam vulneratus erat.

Iam verò in Asia inclinatione facta Laconicæ potentia, 10 rediit Athenas Conon, & patriæ donans quinquaginta talenta, id est, triginta millia coronatorum, muros ea pecunia refici curauit, à Lyfandro euersos. Ita Thrasybuli & Cononis virtute paulatim Athenæ rursus erectæ sunt. Nec multò post reditum Cononis, cum Lacedæmonij classem 15 repararent, missus est Thrasybulus ad impediendos Lacedæmonios, qui Byzantium recepit, & res multas feliciter gessit. Sed cum ad Aspendum milites eius populati essent agros, Aspendij irritati, noctu erumpentes, subito tumultu & Thrasybulum in suo tentorio, & milites aliquot interfe- 20 cerunt. Hunc breui, sed honestissimo testimonio ornat Xenophon lib. iiii. *Θρασύβουλος ὑπὸ τοῖς μάλα δεκάῃς ἐν ἡμέρᾳ ἀπαθῆναι, ὅπως ἐπελάοιτο.*

Vt autem Lacedæmonij rursus crescentem potentiam Atheniensium, & refectionem murorum impedirent, ac- 25 cūsant Atticam ciuitatem, & nominatim Cononem apud Tyribazum ducem Persicum, ac monent, periculosam fore potentiam Atheniensium regno Persico, præsertim cum & Euagoram Persæ metuerent. Mittunt igitur Athenæ legatos ad Tyribazum placandum. In his & Conon fuit. 30 Hunc Tyribazus, contra ius gentium, captum in Persiam ducit, vbi in carcere, seu necatus est, seu morbis extinctus. Accusator autem fuerat Antalcidas, Spartanus legatus. Is deinde à rege Persico, quia bello Thebano Lacedæmonij impares erant, impetrauit edictum, quo rex pacem 35 Græcis omnibus imperat, & bellum minatur iis, qui non sint obtemperaturi. Ac simul mandat Thebanis, ut arma deponant, & ciuitatibus pristinam libertatem reddant. Quia verò Lacedæmoniorum consilio, hæc pax impetrata fuerat, & adhuc magna erat ipsorum potentia, & Agefi- 40 lai præcipua authoritas, Lacedæmonij se ostenderunt fore huius edicti regij defensores, quod celebri appellatione nominatur pax Antalcidæ. Iurant igitur Græcæ ciuitates omnes,

omnes, se obtemperaturos esse. Sed astutè Lacedæmonij huius pacis prætextu, suam potentiam rursus confirmare conati sunt: occupant fraude Cadineam Thebarum arcē. Ibi & coniuges & filias honestorū ciuium rapiunt, & Thebis expellunt, quos volunt. Ideò Pelopidas & Epaminondas, & alij exules, fœdere clam factō, magna prudentia, & fortitudine irrumpunt in arcem, & eiiciunt inde Laconicum præsidium, aliquot viris interfectis.

Dederāt autē hospitium Thebanis exulibus Athenienses, qui & postea eos iuuant contra exercitus Laconicos. Tandem rex Spartanus Cleombrotus, cū exercitu in Bœotiam veniens, non procul ab oppido, cui Leuctra nomen erat, cū Thebanis dimicat. Ibi interfectis rege Cleombroto, & mille Spartanis, quorum præcipua erat nobilitas, & dilapsis eorum sociis, victores fuerunt Thebani.

Ac locum tantæ cladis voluit Deus testem, seu monitorem esse de sua ira. Nam aliquantō antè pugnam quidam ex Spartana nobilitate, hospitaliter excepti in Leuctris à Scedaſo, postea redeuntes, absente patre, filias eius duas, vi stupratas, interficiūt, & in puteum abiiciunt. Pater deinde Spartam profectus, ac petens sceleris authores puniri, derisus est. Et narrantur alia exempla crudelitatis & libidinum, quibus in imperio Spartani & iram Dei irritarunt: & voluntates ciuitatum à se alienarunt.

Cū igitur Deus in ipso loco puniuerit Lacedæmonios, qui sceleris vestigiū fuerat, voluit homines & de magnitudine perpetrati sceleris, & de iudicio diuino commonefieri. Denunciata fuit antea pœna oraculo, quod recitat Pausanias. Id his versibus reddidi.

*Leuctra mihi sunt curæ, & mors tristissima gnata
Occisa Scedaſi qua periere dua.
Hic atrox fiet pugna & sauiſſima cedes,
Fatalis quando venerit illa dies.
Quam prius haud quisquam norit, quàm Doricæ pubes
Amittet robur, mititiaq; duces.*

Facta est autem pugna Leuctrica,
Anno Artaxerxis 32.

Anno 29. post pugnam Lysandri ad Ægos Potamos.
Initio anni secundi Olympiadis centesimæ & secundæ,
40 die quinto Iunij.

Anno ante initium regni Alexandri, tricesimo sexto, quod omnium scriptorum consensu collocatur in annum primum Olympiadis centesimæ & vndecimæ.

Et si autem vsque ad Leuctricam cladem numeratur anni principatus Spartani, tamē non mox processerunt Thebani in Laconicā, sed Lacedæmonij, nunciata clade, multa grauiter fecerunt, & profuit hæc Agesilai moderatio ad leniendam tristitiam. Vsitatum fuit apud Spartanos, vt qui ex acie fugerant, iudicarentur infames. Qui quidem ab aliis ciuibus, discernebantur vestitu & barba, ac licebat cuilibet prætereuntem verberare, nec licebat eis vxores ducere. Cū autem multi nobiles, & fortes viri ex fuga domum rediissent, & essent, qui vsitatum morem de his, qui fugerant, seruari vellent, accessit ad concionem Agesilaus, & iussit, vt sinnerent leges, eo die, dormire, quia calamitas accidisset, non ignauia ciuium, sed iniquitate fortunæ. In posterum autem, ab eo die, leges seruandas esse. Hac *ὁμολογία* reuersos ciues infamia liberauit.

Cū igitur mitteretur Archidamus filius Agesilai cum exercitu Laconico in Bœotiam, accersunt Thebani Iasonem Phereum ex Thessalia, cuius tanta erat virtus & auctoritas, vt existimaretur in Asiam traiecturus esse, vt bellum Persis inferret. Is cū venisset ad Thebanos, hortator fuit eis, ne dimicarent cum Lacedæmoniis, qui irritari nunc, & cautiores & firmiores futuri essent. Et cū vtrisque dissuaderet prælium, perfecit, vt certis conditionibus pacem facerent. Ita sine prælio Lacedæmonij domum redierunt & Iasonis verba recensentur apud Xenophontem: Solet Deus ex paruis magnos facere, & ex magnis paruos.

Hic Iason domū reuersus, fraude interfectus est. Cūque in Thessalia, contra tyrannos, aliquæ ciuitates à Thebanis auxilium peterent, profectus eò Pelopidas, postea à tyranno Alexandro Phereo captus est, cuius tanta fuit sequitia, vt homines viuos infueret vrsorum pellibus, & canes contra eos incitaret. Ac in prima expeditione Thessalica, cū Pelopidam fraude captum esse, Epaminondas audiret, profectus eò cum exercitu, tantū incussit Alexandro terrorem, vt redderet ipsi viuum & incolumem Pelopidam. Ita fide & virtute amici, Pelopidas tunc seruatus est. Sed postea reuersus in Thessaliā Pelopidas, in acie dimicans, à tyranni exercitu interfectus est. Tyrannus vero postea domi a coniugis fratibus, faces tenente coniuge, dormiens trucidatus est.

Interea dum Thebani occupati sunt motibus Thessalicis, & ipsi, & Lacedæmonij, & aliæ ciuitates ostendunt, se pacem

pacem Antalcidæ non violaturos esse. Mantinei exules, freti hac pace, conueniunt, & patriam Mantineam instaurare conantur. Fuerat autem Mantinea præcipua vrbs Arcadiæ, condita à filio Lycaonis, cuius nomen fuit Mantineus: quæ, cum vicina esset Laconicæ, & tamen (vt gens Arcadica inquieta fuit, & mercede militare consueuerat) læpè adiungeret se hostibus Lacedæmoniorum, & velut arx esset hostilium copiarum, à Lacedæmoniis euerfa fuit. Quare cum viderent, non sine periculo vicinię, eā instaurari, Agésilauus impedire instaurationem conatus est. Accersit igitur gens Arcadica Thebanos. Ita nouū bellum in Græcia accensum est, in quo Sparta penè funditus periit. Nā Epaminondas, quē, propter ipsius virtutē, socij libèter sequebantur, exercitum in Laconicam duxit, quadraginta millium virorum, & vastata Laconica, & multis oppidis occupatis, ad Spartā accessit, nec tamen fluium Eurotam qui niuibz intumuerat, transiit. Ac tantus terror incussus est Spartanis, vt seruos armarent, promissā eis libertate. Cūque speciem iusti exercitus, sex millia armatorum, in vrbe Agésilauus haberet, disposuit eos certis locis, quia Sparta sine mœnibus erat. Ea res deterruit Epaminondam ne oppugnationem tentaret. Nec Agésilauus, etsi conuitiis prouocabatur ad dimicandum, tunc iudicabat ex vrbe exercitum educendum esse. Steterunt autem ambo in contrariis ripis Eurotæ, Agésilauus & Epaminondas, sese mutuò contuentes, & alter alterius virtutem admirantes, & fortunæ vices cogitantes. Erat enim triste spectaculum, cū anni sexcenti essent ab Heraclidarum regno in Laconica, nec vnquam in ea cōspecti essent hostiles exercitus, nec incendia, & populationes ab hostibus ibi factę essent, nunc totam regionē vri, & vastari: ac, vt Athenę ante triginta annos, deditione facta, imperium & libertatem amiserant, sic Spartę nunc penè similem calamitatem esse. Ipse etiam Agésilauus exemplum fuit inconstantia rerum humanarum, qui & florentissimam patriam acceperat, & formidabilis fuerat regi Persico, & suæ ætatis, propter virtutem, laudatissimus dux fuerat, nunc senex patriæ videt incendia, & ciuium funera. Profuit tamen patriæ animi robore, & cōsilio. Non enim deseruit urbem, & ciues armauit. Et cū exercitum Epaminondas propius urbem adduxit, emissis equitibus, & ex insidiis adortus hostiles copias, terrorem eis incussit, ne procederent.

Commoratus autem Epaminondas ad urbem Spartam

quattriduo, cum & dilabi Arcades ad prædam videret, in regione opulenta, in qua spolia ex multis gentibus congesta erant, discessit inde ad alia oppida occupanda, fuitque in Laconica tres menses. Interea Lacedæmonij ab Atheniensibus auxilium petiuerunt, facta cōmemoratione mutuum beneficiorum, & orantes, ne hos, qui in maximis Græciæ periculis fuissent velut *ἀγασταί* Atheniensium, deleri sinerent. Ibi cum ciuitas Attica, vt sæpè aliàs, oblita offensionum, vellet Græciam saluam esse, decreuit, vt misso exercitu Lacedæmonij defenderentur. Misit & Dionysius Siculus pater, viginti triremes, in quibus fuisse Celtas & Iberos narrat Xenophon. Et quidem postea plurimum profuisse Lacedæmonijs Celtas inquit.

EPAMINONDAS.

Postquam verò discessit ex Laconica Epaminondas, Spartani, propter societatem Atheniensium, & instructi auxiliis ex Sicilia missis, paulatim oppida sua recipiunt. Hos cum reprimere Arcades conarentur, nondum finis fuit belli. Cumque Agesilaus, propter senectam, ducere exercitum non posset, missus est filius Archidamus cum Spartanis copiis, & auxiliis Celticis aduersus Arcades, quos ita vicit, vt magna hostium multitudine interfecta, & nullo Spartano amisso, nominata sit illa pugna, *ἀδελφικὴ μάχη*. Neq; tamē Arcades tumultuari desierunt. Cumque noua fœdera fecissent cum Eleis, & aliis, & deinde Arcades ipsi inter se disiuncti essent, vt semper fuit genus hominum inquietum & rapax, & pars (Mantinei videlicet) defecisset ad Lacedæmonios, alij à Thebanis auxiliū peterent, & Messanæ instauratio Thebanis curæ esset, rediit Epaminondas in Arcadiam, ducens ex Bœotia & Eubœa & Thessalicis equitibus mediocres copias, quas, accessione sociorum in Arcadia, auxit. Iam & Lacedæmonij mediocres copias habebant, quia equites Atheniensium, & pars Arcadum, Mantinæi & Achæi, ad eos accesserant. Eduxit igitur Agesilaus exercitum ad Mantineam. Hic Epaminondas sperans se nactū occasionem rei magnæ perficiendæ, videlicet occupandæ Spartæ, quia exercitus inde aberat, omisso prælio, iter suscipit versus Spartam. Sed re indicata à Cretenfi milite, Agesilaus redit Spartam cum filio Archidamo, & paucis aliis. Quò cū Epaminondas venisset, acerrima pugna repulsus est. Hic rursus senis Agesilai virtute patria seruata est, non vt ante, sine prælio. Scribit enim Xenophon diuinitus factum esse, vt Thebani, qui

qui antea Lacedæmonios vicerant, & ignem spirabant (his enim verbis utitur, *πῶς πνέοντες*) nunc tam paucis cesserint. Nam Archidamus paucissimos ex vrbe educēs, cū inter-
 fecisset aliquot Thebanos in prima acie, tantū reliquis
 5 terrorem incussit, vt fugerent. Adeo nec fortunæ, nec viriū
 magnitudini, confidendum est, sed cogitandum est dictū:
 Victoria à Domino est. Vterque autem dux in maiore ad-
 miratione fuit, alter propter consilium oppugnandæ vr-
 bis, alter propter celeritatē reditus, & defensionem patriæ.
 10 Regressus autem Epaminondas, etsi videbat, se non sine
 periculo dimicaturum esse, tamen quia pugnandum esse
 statuerat, nō procul à Mantinea castra locat. Ibi intētus in
 occasiones, adortus est hostes præter ipsorum opinionem,
 & arte aciem ita instruxit, vt robur hostilis exercitus pel-
 15 leret. Eo in loco, cū ipse prælium ciceret, & cedere hostes
 cogeret, vulnus accepit. Quia autem, propter vulnus du-
 cis, milites non sequuti sunt hostem cedentem, minus ma-
 gna strages facta est. Epaminōdas viuens relatus in castra,
 non prius spiculum ex vulnere euelli permisit, quā in-
 20 terrogauit, vtri vicissent. Cū victores Thebanos esse di-
 ceretur, spiculo euulso patriæ gratulans, placidē mortuus
 est. Hic est exitus Epaminondæ, qui non solum propter iu-
 stitiam, fortitudinem, modestiam, & fidem erga amicos
 valdē laudatur: sed etiam quia doctrinas à Lyfide Pytha-
 25 gorico didicit: quarum studiis in eius pectore magis con-
 firmatus est amor iustitiæ, & modestiæ.

Cū autem post Epaminōdæ mortē, vtrique se pro vi-
 ctoribus gererent, Thebani & Spartani, eaque ex repas-
 sim noui motus orirentur, inquit Xenophon in fine suæ
 30 historiæ: Confusio & perturbatio maior fuit in Græcia
 post Epaminondæ pugnam, quā fuit antè. Tales bel-
 lorum exitus sæpè sunt, vt hoc decennio vidimus bella
 ex bellis nata esse, sicut Pindarus inquit: Facile est cuius
 mouere urbem, sed in tranquillum sistere, sine Dei au-
 35 xilio, nemo potest. Præcipua tamen fuit tunc potentia
 Thebanorum, qui, non multo post Epaminondæ mor-
 tem, contra Phocenses, qui templum Delphicum spo-
 liauerant, bellum mouerunt, Olympiadis centesimæ
 quintæ anno quarto, quod nominatur Bellum sacrum,
 40 cuius sæpè fit mentio in authoribus. Pertinet autem hi-
 storia belli sacri ad Ochi tempora, vt postea dicam. Nunc
 breuiter eius mentionem feci, vt series Græcorum bel-
 lorum facilius mente comprehendi possit, & considere-

tur, semel motis imperiis, non facile pacem restitui posse. Captis Athenis sequuta est recuperatio, quam adiuuerunt Thebani. Inde Spartani Thebanos adorti, rursus amiserunt imperium. Postea in bello sacro Thebani attraxerunt Macedones. Aliquantò post ab Alexandro Thebæ funditus deletæ sunt, & horribiles pœnæ per omnes Græciæ populos vagatæ sunt, ac simul extincta est vbiq̃ue vetus doctrina, ac disciplina, & perpetua latrocinia in Græcia fuerunt. Has ruinas gentium intuentes, cogitemus de causis, & similibus omnium temporum miseriis, & petamus, vt Filius Dei sit vmbraculum ecclesię suæ, sicut textit in Ægypto domos sanguine agni conspersas.

RES ROMANÆ.

ANNO ab vrbe Roma condita trecentesimo & sexagesimo quinto, vrbs Roma à Gallis capta & incensa est, Olympiade nonagesima nona, regnante in Persia Artaxerxe Mnemone, anno vicesimo post captas Athenas à Lyfandro, vt Polybius scribit. Integra verò historia, apud Liuium legatur, vt res Romanæ alię. Hic tempora tantum insignium euentuum annotamus. Sed quia illa Celtarum expeditio in Italiam non brevis fuit, & magnarum mutationum & multorum præliorum causa fuit, aliquid & de gente, & de occasione expeditionis addam.

Vereres Græci regionem ad Alpes sitam versus Oceanum septentrionalem & occidentalem, vno nomine Celticam nominarunt, videlicet totam oram ab Oceano Occidentali ad Harciniam vsque. Deinde ab Harcinia versus orientem vno vocabulo Sarmatias nominarunt. Etsi vicinas aliquas Alpibus distinguunt, vt Boios, Noricos, & inde Pæonios, & Mysos. Inquit igitur Herodotus, oriri Istrum in Celtis & Pyrene, quod hodie nominatur *vff der Bar*, & dirimere mediam Europam.

Nomen verò Κέλτοι est à Γαλάτις. Et scribit Appianus, se nihil de origine nominis aut gentis verisimilius reperisse, quàm hoc, quod Polyphemo in Sicilia duo sint nati filij ex Galatæa, quorum alteri fuit nomen Γαλάτας, alteri Γαυρες. A Galata ortos esse Γαλάτας vnde postea factum est nomen Celti. Nos verò scimus eandem esse vocem Galli & *Vallen*. Significat igitur reuera Galli peregrinatores seu migrantes. Et quidem vocabuli origo Ebricæ est.

Multæ autem & diuersæ gentes confederunt in vtraque ripa Rheni, & in illa vltiore regione versus Oceanum Occidentalem, & versus mare Ligusticum. Nam & Mas-

Massilienses fuerunt Ionum colonia. Et Vienna in Gallia Cretensium colonia est. Fuit enim eodem nomine vrbs Cretæ, vt scribit Stephanus, dicta, quod ibi Othus & Ephialtes Martem ceperint. Qua narratione significatum est, bella
 5 ibi fratrum istorum virtute, sedata esse, vnde postea reliquæ in Gallia confederunt. Magnam Galliæ partem & Ligyes tenuerunt, quos Stephanus inquit ex Tarso venisse. Tarsus autem dicitur à Tarsis filio Iauan.

Confedissee autem in ora septentrionali Galliæ Senonas, certum est, qui fuerunt ex nostra gente Teutonica, quæ nomen habet ab Ascanæ Tuiscones. Et non dubium est, vicinas gentes in Italiam, & postea in Græciam duxisse exercitus mixtos ex Teutonibus & Gallis.

De expeditione in Græciam postea dicemus, in qua
 15 Brennus, post Alexandrum, centum & quinquaginta milia peditum, & viginti millia equitum, & quadringentos, in Græciam duxit, de quibus scribit Callimachus, dicere Apollinem, suam & regis Ptolemæi communem fore victoriam, se ad Delphos fulmine interfecturum esse Celtas, sed regem Ptolemæum interfecturum esse Celtas ad lacum
 20 Serbonidem, id est, Asphaltiten. Postea enim cum in Asiam attracti essent, Ptolemæus Euergetes multos interfecit ad Asphatiten.

Ex his narrationibus apparet, & magnum robur harum gentium fuisse, & magnam multitudinem ex patria educam esse. Sed expeditionem in Græciam antecessit Italica, cui occasionem præbuit pœna libidinis. Tenuerunt Italiae oram ab Alpibus ad Tiberim vsque, tres gentes: Hæti ad sinum Adriaticum: Ligures contrarium littus ad occasum: Media ora, quæ & vbertate soli, & amœnitate longè excelluit, fuit Tyrrhenorum, quorum appellatio antiquissima. Vltior Italiae pars nominata est Ausonia, ab Ausone filio Vlyssis, & Calypsus. Fuerunt autem Tyrrheni, Lydorum coloni. Lydi autem ab Ægyptiis orti sunt. Et
 35 fuisse tetras libidinum confusiones in Tyrrhenia, narrat Timæus, qui circa hæc tempora vixit. Occasio autem, qua Celtae & Senones in Tyrrheniam adducti sunt, hæc fuit.

Adolescens nobilis Clusinus, Lucumon, tutoris coniugem rapuit. Tutor hoc iusto dolore incensus, inuitauit
 40 Celtas, vt sedes quærerent in ea parte Italiae vberima, & scelus Lucumonis punirent. Ita cum Deus vniuersæ gentis Tyrrhenæ scelera puniturus esset, egressi ex horridioribus locis Celtae & alij, Tyrrhenos oppresserunt. Et cre-

dibile est non fuisse breuem, & subitam expeditionem, sed paulatim plures exercitus ex Gallia & Teutonicis gentibus eò infusos esse.

Ab his, affirmant veteres scriptores Græci & Latini, conditas esse vrbes, Senas à Senionibus, Mediolanum, Veronam & alias quasdam. Quæ autem occasione Romam attracti sint, narrat Liuius, apud quem integra historia legatur.

ARTAXERXES OCHVS PERSARUM rex octauus.

10

REGNAVIT annos sex & viginti, ac regnum occupavit, necatis duobus fratribus. Huius gubernatio, cum plena fuisset crudelitatis aduersus domesticos, externas nationes, & aduersus ecclesiam in Iudæa, quæ mediocrem tranquillitatem, & quasi halcyonia habuerat, tandem ipse à quodam suo duce interfectus est. Initio gubernationis, Sidonem proditione cepit, vbi cum supplices interfecisset, irati Sidonij, ipsi urbem incenderunt. Ac periisse ibi quadraginta millia hominum scribitur. Postea Euagoram Cy-
pri regem, de quo extat Isocratis oratio, cum fuisset eius socius, interfecit.

10

DE SÆVITIA OCHI ADVER- sus Ecclesiam.

15

RECUPERAVIT Ochus & Ægyptum. Cumque in vicinia Iudææ bellum gereret, sævitiam in Iudæos etiam exercuit, quibus ad id tempus, à Longimano vsque, Deus tranquillitatem dederat, vt instaurari vrbes, templum, doctrinæ studia, & totus ordo gubernationis, possent. Sed tanta est humanæ naturæ infirmitas, vt in rebus secundis letitia afferat negligentiam in frenandis cupiditatibus. Cœperunt igitur iam fratres de summo sacerdotio certare. Summus sacerdos erat Iohanna. Hunc vt frater eius Iesus excuteret, petit à Vagosæ Persico præside auxilium, & conatur
vi occupare templum. Ibi à fratre Iohanna frater in templo trucidatur. Talia peccata irritarunt iram Dei. Venit igitur Ierosolymam Vagosæ, & ingressus templum, inde spolia auexit. Cui cum diceret Iohanna, impiè eum facere, respondet præses Persicus, illum verò magis impiè fecisse, qui ibi fratrem occidisset.

35

40

Postea Ochus & annuas pensiones templo eripuit, donatas à Cyro & Longimano, & indixit tributa populo Iudæorum.

dæorum. Occupata etiam præfectura (id enim significat *δορυτορίας*) multa oppida deleuit, & multas familias procul transtulit in Hircaniam ad mare Caspium. Rursus igitur ecclesiam exercuerunt magnæ calamitates vsque ad Alexandrum Magnum, qui veniens Ierosolymam, ut postea diceretur, restituit Iudæis *ἡ τὸν νομίαν*, & pacem, & tributa remisit.

RES MACEDONICÆ.

NON dubium est, nomen Macedo factum esse à Kittim, ut veteres dixerunt *κίτιμος*. Fuit autem Kittim filius Iauan. Et libri sacri affirmant, Alexandrum ortum esse ex Kittim. Ac sæpè fit mentio huius vocabuli. Significat autem Kittim percussores. Cum autem deinceps in historia mundi rerum Macedonicarum præcipua sit commemoratio, utile est iuniores scire, quantum de origine regum Macedonicorum tradita est.

Vetustas affirmat reges Macedonicos ab Hercule ortos esse. Et hanc seriem tradidit Herodotus.

HERCVLES.

HYLLVS.

CLEODEVS.

ARISTOMACHVS.

TEMENVS.

PERDICCAS. Hic primus in Macedonia rex factus est.

ARGÆVS.

PHILIPPVS.

ÆROPVS.

ALCETAS.

AMYNTAS.

ALEXANDER, qui, cum esset in castris Mardonij, indicauit Aristidi, præliaturum esse Mardonium.

PERDICCAS & ALCETAS fratres.

ARCHELAVS, natus ex patre Perdicca & ancilla Alcetæ, nothus, interfecit auunculum Alcetam, & eius filium Alexandrū, & germanum fratrem Perdiccæ filium. Tenuit regnum annos 24. Gessit bella cum Thracum populis. Tandem interfectus est ab adolescēte nobili, quem per libidinē contumelia affecerat. Estque de eo versus traditus:

Τὸ βίχον ὡς ἐτέρῳ πρὸς ἑαυτὸν ἢ παρὰ τὸ βίχον.

Archelai filij fuerunt, ORESTES, ARCHELAVS & PAVSIAS, & ordine regnum annos octo tenuerunt. His extinctis, rediit regnum ad legitimos hæredes, videlicet ad Amyntam filium Alcetæ, interfecti ab Archelao.

AMYNTAS, cū regnasset annos sex, reliquit filios tres, ALEXANDRVM, PERDICCAM & PHILIPPVM. Cūque patri Amyntę successisset Alexander, natu maximus, interfec-
tus est à Ptolemæo Alorite. Hunc non multò post inter-
fecit Perdiccas, quem deinde in prælio ceperunt Illyrici. 5
Post hūc tertius frater Philippus, qui tūc obses aliquanti-
sp̄ Thebis fuerat, celeriter in patriam rediens, fratri in
regno successit. Fuerat autem adolescens ductus Thebas à
Pelopida, qui pacem fecerat inter Ptolemęum Aloriten, &
fratrem Philippi Alexandrū. Vixit autem Philippus The-
bis apud patrem Epaminondæ, quem habuit exercitiorum 10
socium, & exemplum virtutis. De morte autem Philippi
postea dicemus. Prius enim pertexenda est posteritas.

PHILIPPO nati sunt ex Olympiade, ALEXANDER Ma-
gnus, & CLEOPATRA: item ex matre Thessala, THESSA-
LONICE, quæ nupsit Cassandro, interfecta à filio Antipa-
tri, quem deinde interfecit frater ipsius Alexander. Hunc
postea Demetrius interfecit. 15

Ex Cleopatra, sobrina Attali, natus est Philippo filius
PHILIPPVS, quem Olympias, vnā cum matre, æneo vasi 20
inclusum, & in ignem coniectum, interfecit.

Postea interfecit Cassander Olympiadem, & Roxanem,
coniugem Alexandri, & filium eius Alexandrum, & Barse-
nen, alteram coniugem Alexandri, & eius filium HERCV-
LVM. Antigonus verò iussit interfici Cleopatram, germa- 25
nam sororem Alexandri Magni.

Tales pœnæ vagatę sunt per Philippi & Alexandri po-
steritatem, quia magna gloria à Deo ornati, facti sunt inso-
lentes, voluerunt sibi tribui diuinos honores. Alexander
etiam crudelitatem in amicos exercuit. Cogitemus au- 30
tem, hæc tristia exempla in tantis viris, & nobilissimis fa-
miliis, proposita esse, vt alios homines de modestia com-
monefaciant.

Nunc ad Philippi historiam redeamus, qui inter reges
præcipuos recensetur, quia consilio & fortitudine excel- 35
luit & paruis copiis magnos exercitus vicit.

Laudatus est in oraculo, in quo duo describuntur Phi-
lippi, quorum priorem ait fore victorem multarum gen-
tium, & felicem regem: posteriorem verò videlicet illum,
qui cum Romanis bellum gessit, regni euerforem. Versus 40
extant in Achaicis Pausaniæ.

*In Macedam populus clarissima regna tenebunt
Argiua de stirpe, bonum damnumque, Philippi.*

Horum

*Horum qui prior est, gentes, urbésque domabit,
Sed veteris regni perdet decus omne secundus,
A populis victus, quos mittent vesper & ortus.*

Initio autem regni vicit Athenienses, qui Argeo regnū tradere conabantur. Deinde, facta pace cum Atheniensibus, vicit Pæonas & Bardyllim regē Illyriorum, trucidatis in prælio 9. millibus Illyriorum, ac victor recepit oppida, quæ regno Macedonico Illyrij ademerant. Deinde cepit Amphipolin, & Pydnam, & oppidum Crenidas, ubi venæ auri erant, quod auxit, & nominavit Philippos. Ex iis venis quorannis Philippus reditum habuit mille talenta, id est, sexcenta millia coronatorum.

In ea vrbe postea ecclesiam Paulus collegit, ad quam extat epistola scripta ad Philippenses. Fuit autem antea nomen vrbis *Δάδος* vnde prouerbiū est, *Δάδος ἀγαθόν*. Postea accersitus Philippus in Thessaliam cōtra tyrannos, ciuitatibus libertatem restituit, & eas sibi fœderibus adiunxit.

Circa id tempus ortum est bellum sacrum in Græcia, cuius sæpè fit mentio, quia magnarum calamitatum causa fuit, & præcipuè potentiam Macedonicam auxit. Inchoatum esse Pausanias scribit, anno quarto Olympiadis centesimæ quintæ, & durauit annos continuos decem. Interuallum est autem inter pugnam ad Mantineam & belli sacri, seu Phocensis initium, anni quindecim. Tanta erant odia intestina Græcorum, nata ex superioribus bellis, vt diu quiescere non potuerint, & attraxerint externa auxilia & seruitutem.

Occasio autem belli sacri hæc fuit: In iudicio Amphictyónico damnati erant Phocenses, & Thessalis & Thebanis petentibus, vt magnam mulctam penderent. Hanc mulctam cum dare nollent, quia & agri eis adempti erant, Lacedæmoniis clam eos incitantibus, qui & ipsi magnam mulctam debebant, Philomelus Phocensis, collecto exercitu columnas Amphictyonum euertit, in quibus decreta mulctæ scripta erant, & agros consecratos recipit, aurum & argentum aufert ex templo. Addit & alteram causam: Phocenses, veteri more, defensores esse Delphici templi, id ius eripi ipsis à Thebanis, queritur. Vt igitur opem ferrent iudicio Amphictyónico, & templo, vicini Locri, Thebani & Thessali bellū Phocēsis inferunt. Philomelus victor tribus magnis præliis, quarto victus, sese de rupe præcipitem deiecit. Hic primi ducis Phocēsis exitus fuit.

Secundus dux fuit Opomarchus, qui cum in somno vis

disset, sibi in templo datum esse colossum, vt altiore faceret, sperauit suam potentiam maiorem fore. Sed tandem post multa praelia suspensus est. Ita colossum auxit.

Suppeditabant autem Delphici thesauri pecuniam ad conducendos & alendos exercitus. Nam aestimatio auri & argenti, quod initio huius belli in Delphico templo fuit, scribitur fuisse decē millium talentorum, id est, sexaginta tonnarum auri. Vicit igitur Onomarchus Bœotios, & cepit urbem Coroneam. Vicit & duobus praeliis Thesalos, & cum his Philippum regem Macedonum, quem accersuerant Thesali ad belli societatem, & multos Macedonas trucidauit. Sed tertio praelio in Thesalia Philippus vicit Onomarchum, trucidatis sex millibus hostium, & captum Onomarchum affixit cruci.

Necato Onomarcho, dux Phocesium factus est Phayllus, cui Lacedæmonij pedites mille, Athenienses quinque milia, & quadringētos equites, & Thesali hostes Philippi duo milia miserunt. Sed tribus praeliis victus Phayllus a Bœotiis, ipse postea urbem Arycam in Locris cepit, & direptam funditus deleuit. Sed cum phthisi mortuus esset, dux Phocesium factus est Phallæus Onomarchi filius, cui Mnaseas, propter adolescentiam, dux additus est. Sed Bœotij Mnaseam, non multo post incautum oppresserunt, & interfecerunt.

Postea cum Phocenses tres munitas vrbes in Bœotia tenerent, Orchomenum, Coroneam & Corrias, ex quibus facile erat populari vniuersam Bœotiam, Thebani, nec pecunia, nec viribus soli diutius belli molem sustinere potuerunt. Petunt igitur ab Ocho pecuniam, qui mittit eis trecenta talenta, id est, centum & octoginta milia coronatorum. Accerferunt & Philippum regem Macedonicū Thebani, qui magnum exercitum Macedonum & Thesalorum adduxit in loca vicina Bœotiæ, vbi Phocesium dux Phallæus erat cum exercitu. Sed cum Phallæus non auderet dimicare, petiuit a Philippo pacem, qui concessit ea conditione, vt relicta terra Phocesi & Bœotia, transiret in Peloponnesum. Ita sine praelio Philippus finem belli fecit, Phocenses in seruitutem redacti sunt, omnia oppida destructa sunt, & multitudo in villas distributa est, & agri eis traditi sunt: sed ita, vt quotannis penderent sexaginta talenta, id est, triginta & sex milia coronatorum. Iudicium Amphictyonum restitutum est, & decretum, vt Philippus ibi, & successores reges Macedonici, duo suffragia

gia haberent. phocensibus ademptum est ius suffragij. Decretum est etiam, vt philippus Græcorum dux nominaretur. Finito igitur bello, philippus in Macedoniam rediit: parta non solum victoriæ gloria, in causa iusta & speciosa, quod templum & iudicium Amphictyonum defendisset, sed etiam moderationis in victoria.

phallæus postea in Creta militans, in quadam oppugnatione fulmine ictus periit, & incensis machinis multi eius milites igni perierunt. pausanias scribit, finem belli sacri fuisse anno primo Olympiadis centesimæ octauæ, ac fuisse eum annum belli decimum. Fuitque hic annus Ochi regis persarum decimus nonus.

ARSAMES NONVS REX

persarum.

OCHI crudelitatem & pœnæ ipsius & regni interitus sequuntur, iuxta regulam: Qui gladium acceperit, gladio peribit. Ochus interfectus est à principe Bagoa, qui cum regnum in se transferre non posset, regem fecit Arsamen Ochi filium. Qui, cum annos quatuor regnasset, etiam ab hoc ipso Bagoa interfectus est, metuente filium, propter necē paternam. Hic finis fuit familiæ Cyri, in cuius consideratione, deploranda est miseria humana, quod etiā talium posteritas citò degenerat, in quibus fuit vera agnitio Dei, & excellēs virtus. Fuerunt autem in regno persico reges Deū rectē colētes: Darius Medus, Cyrus & Artaxerxes Longimanus. Hi laudantur in libris Danielis & Esdræ.

Interfecto arsame, Bagoas ad principem Armeniæ regnum transtulit, qui non fuit ex posteritate Cyri, ac nomē ei tribuit Darij. Hic Darius vltimus ab Alexandro victus, & regnum & vitam amisit, vt postea dicemus.

Nunc ad res Macedonicas redeamus. Cum philippus Macedo finem belli sacri, seu phocensis fecisset, anno primo Olympiadis centesimæ octauæ, & pace cum omnibus Græcis facta, rediisset in Macedoniam, postea multas vrbes in Thracia occupauit. Expulit etiam ex Eubœa tyrannum Galliam, de quo dicit Æschines, fuisse eum mutabiliorem euripo maris, cui vicinus fuit. Cum autem Athenienses crescentem eius potentiam metuerent, & eum irritarent: & vicissim & ipse debilitare potentiam ipsorum conaretur, tandem rediit in Græciam Olympiade decima. Sunt igitur anni inter belli sacri finem, de quo diximus, & postremum aduentū philippi in Græciam, circiter nouem.

Fuitque occasio postremi aduentus hæc , aliena à causis prioris belli , in qua tamen etiam prætextus religionis ostensus est, ut sæpe homines prauis cupiditatibus religionem prætexunt , quia videri volunt , se iustis & magnis causis ad bella mouēda cogi. Hanc iustitiæ simulationem grauiores pœnæ sequuntur. Et Deus finit homines in tales furores ruere, ut idolomania puniantur.

Fuit oppidum in Locris, Amphissa, quod campum duorum milliariū Germanicorum cōsecratum occupauerat, & tradiderat suis ciuibus, ut ibi villas extruerent, & colerent agros. Hunc campum cū restitui templo Delphico Amphictyones iussissent , armis etiam euertere villas conarentur, concursu Amphissensium repressa est turba , quā Amphictyones adduxerant. Defenderunt autem & Thebani Amphissam , quia Locri Thebanis amici erant. Fit igitur decretum Amphictyonum de accersendo Philippo rege Macedonico , præsertim cū iam & ipse in consilio Amphictyonum duo suffragia haberet. Ac Demosthenes inquit, quosdam pecunia corruptos, astutè perfecisse , ut illud decretum fieret , ut eo prætextu Philippus accersitus, Græciam opprimeret. Ego odio Thebanæ potentia, decretum illud à pluribus factum esse existimo.

Vocatus igitur Philippus, exercitum abduxit in Græciā mense Februario. Ac primum Amphissenses punit. Erant utrique in metu: Thebani, quia Amphissenses defenderant: Athenienses, propter Eubœam. Mittunt igitur legatos ad Philippum , ac petunt ne pacem , quæ in fœderibus antea utrinque promissa erat, violet. Interea Philippus urbem Phocensem Plateam vi capit , & totam regionem Phocensem occupat. Cū autem iam & Græciæ partem occupasset , & cæteri in metu essent , suaserunt Demosthenes , ut Athenienses & Thebani se coniungerent ad Græciæ defensionē. Et mense Maio decretum factum est, ut Philippus armis reprimeretur , & facta est cum Thebanis societas. Postea die septimo mensis Iulij ad Cheroneā, urbem Bœotia, pugnatum est, fuitque tanta virtus Græcorum , ut diu anceps prælium esset, ac multis utrinque cadentibus , trepidauerit Philippus, donec adolescens Alexander equites à fronte ad latus duxit , & in medium exercitum Græcorum irrupit. Ibi inclinatio facta est. Interfecti sunt autem ciues Athenienses mille, & capta duo milia : multò plures verò Thebani & interfecti & capti sunt. Ac præsidium Thebis impositum est. Erat autem inter captiuos

ptiuos Athenienses, Demades orator, qui Atheniensibus pacem impetrauit, & obtinuit, vt captiui sine precio red-derentur.

Post victoriam Philippus, convocatis Græcarum ciui-
 5 tatum legatis Corinthum, ibi dux Græcorum contra Per-
 sas nominatus est, & constituta pace Græciæ, in Macedo-
 niam rediit, ac translaturus bellum in Asiam, misit eò par-
 tem exercitus. Sed dum commoratur domi, & ostentat re-
 10 gium splendorem, cum aliis spectaculis; tum verò etiã sa-
 crificio, in quo suam statuam inter Deorum statuas collo-
 cavit, in spectaculo quodam à satellite Pausania interfe-
 ctus est, non diu postquam ad Cheroneam vicit Atheniẽ-
 ses & Thebanos, sicut oraculum prædixerat, victorem bre-
 ui post moriturum esse. Flet victus, sed victor mortuus est:
 15 *Κλαίει ὁ νικηθεὶς, καὶ ὁ νικῆ- τις ἀπὸ λωλῆς.* Ita rex præstantissimus cõ-
 filio & fortitudine, adhuc ætate florens (tantum enim vi-
 xit annos 46. vt in Arcadicis apud Pausaniam narratur) in-
 terfectus est, cum & inter Deos coli veller, & obscœnis
 voluptatibus se dederet, quæ delicta Deus horribilibus e-
 20 xemplis punit, etiam in hac vita. Deinde & per coniuges
 & filios vagatæ sunt pœnæ, vt supra diximus.

ALEXANDER MAGNVS.

EXTRINCTO Philippo, filius Alexander ex Olympi-
 25 de, quæ nobilitate alias coniuges antecelluit, regno
 Macedoniae potitus est. Ac prodest meminisse tempus ini-
 tij regni Alexandri, quia multa inde tempora, post eum su-
 muntur.

Olympiadis centesimæ vndecimæ anno primo cœpit
 30 regnare Alexander, cuius temporis, propter certitudinem,
 sæpè fit mentio. Fuit autem annus à condito mundo 3628.
 Areditu Nehemiæ ex Babylone in Iudæam anno 88. Cum
 in Iudæa Pontifex esset Iaddus, cuius frater Manasses aliud
 templum, contra legem Dei, in monte Samariæ, qui no-
 minatur Garizin, prope Sichẽ, cõdedit. Ita tunc nõ diu post
 35 reditum ex Babylone, ambitio & discordiæ pontificum in
 Iudæa turbabant & politiam & doctrinam, & legitimos
 cultus. Quod eò magis mirum est, quia hæc tempora Ne-
 hemias attigit, qui vixit circiter annos 130. Huius tanti
 viri authoritatem in senecta spreuerunt iuniores, cupidi
 40 dominationis.

Supra dictum est, reges Macedonicos ab Hercule ortos
 esse, paterna origine. Olympias verò, mater Alexandri, ex
 Æacidis est hac serie:

Æacus.

Peleus, vicit Centauros.

Achilles filius Pelei, dolo interfectus à paride.

Pyrrhus interfectus est ab Oreste, propter Hermionem, filiam Menelai.

Molossus rex Epiri, & Pielus, nati ex Andromacha, olim Hectoris coniuge.

A Pielo scribitur ortos esse sequentes reges in Epiro, vt narrat Pausanias in Atticis:

Turymbam.

Alcetam. Ex hoc.

Neoptolemus & Amyntas.

Olympias Neoptolemi filia, mater fuit Alexandri magni, & soror Alexandri Epirotæ, qui cum in Italiam traiecisset, vt Tarentinis opem ferret, contra Brutios, in Brutiis periit.

Arymbæ filius fuit Æacides, pater Pyrrhi, qui Pyrrhus postea cum Romanis bellum gessit.

Natus est igitur Alexander magnus ex duabus familiis, in Græcia præstantissimis, videlicet ex Hercule & Æaci posteritate.

DARIUS VLTIMVS REX

Persarum.

REGNAVIT annos sex. Cœpit enim regnare eodem anno, quo Philippus mortuus est; à Bagoa, qui Ochum & Arsamen veneno sustulerat, accersitus ad regnum, propter opinionem virtutis. Cum enim Artaxerxes bellum gessit cum Cadusiis, & quidam Cadusius prouocaret vnum ex Persicis ducibus ad monomachiam, hic Darius Cadusium victor occidit. Quare Armeniæ gubernatio ei commenda-
data est. Etsi autem vocauerat eum ad regnum Bagoas, tamen, vt semper in metu sunt homicidæ, hunc quoque metuens, veneno tollere Darium conatus est. Sed reindicata, Darius Bagoam venenum, quod in conuiuio regi daturus erat, bibere coëgit. Ita Bagoas extinctus, tandem scelerum suorum pœnas dedit.

Cum autē sciret Darius, iā à Philippo missos esse exercitus in Asiam, mittit & ipse exercitus, & classis ducem facit Memnonem Rhodium, cuius peritia fuit excellens, & in Græcia, mortuo Philippo, concitavit contra Alexandrum ciuitates. Demosthenes etiam, vt fuit inquietus, belli suafor fuit, cui aduersatus est Demades, qui ait, se reprehendisse Demosthenis decretum, quod fuerit tantum

ὁ νόμος

ὀνόματι καλόν, & fuisset exitiosum reipublicæ, si Athenienses obtemperassent. Inquit etiam Æschines, à Demosthene adeò spretum esse Alexandrum, ut nominarit eum *μαργίτην*.

5 Cum igitur multi in Græcia, florentem Persarum potestatem intuerentur, & considerent auxiliis Persicis, hortatores fuerunt defectionis à rege Macedonico. Thebani igitur præsidium Macedonicum ex arce deiecerunt, & decretum fecerunt, ut qui Græciæ libertatem defensuri essent, se cum
10 ipsis coniungerent. Hæc nova belli causa fuit Alexandro.

Post mortem Philippi, gentes bellicosæ, vicinæ Macedonia, res novas moliebantur, Illyrij & Triballi. Horum sedatis tumultibus, Alexander, initio regni, Syrmum quoque regem Getarum, à quo Syrmium postea nominatum
15 est, coëgit pacem petere. Ibi cum cognouisset Thebanos bellum mouisse, celeriter in Græciam rediit, & cum aliquot prælia circa Cadmeam, & in portis Thebanis facta essent, infusi milites Alexandri intra portas, ceperunt Thebas, ubi magna cædes in ipsa vrbe facta est. Interfecta sunt
20 sex millia hominum, capta & redacta in seruitutem triginta millia. Vrbs Thebana funditus deleta est, quam tamen postea Cassander restitui iussit. Et de exulibus, qui effugerant, decretum est, ne usquam eis in Græcia hospitium præberetur. Sed Athenienses memores veteris beneficii, cum contra Lacedæmoniorum decretum, Thebani
25 ipsis hospitium præbuerant, nunc receperunt exules, nec eos expulerunt. Hanc gratitudinem postea Alexander comprobauit.

Anni sunt autem ab eo tempore, quo captæ sunt Athenæ à Lyfandro, sexaginta, nec sunt plures. Tam exiguo tempore primum Athenæ & imperium amiserunt & captæ sunt. Postea Sparta, amisso imperio, durissime afflicta est. Nec multò post vrbs Thebana funditus deleta est. Fuitque
30 annus tertius, post luctuosam pugnam ad Cheroneam. Ita cum florisset Græcia, sapientia & virtute, postea, laxata disciplina, cum petulantia iuniorum & ambitione, bella non necessaria moueret, magnorum scelerum pœnas dedit, sicut & hoc tempore Turcicam tyrannidem attraxit idolorum cultu, libidinibus & odiis domesticis.

40 Dignum verò memoria est factum Timocleæ matronæ Thebanae, à qua cum posceret quidam ex Alexandri ductoribus, quicquid habebat auri & argenti, & illa corpori metueret, dixit se monstraturam, quò abieciisset. E-

duxit igitur militem ad puteum in hortum, & ait, ibi occultatum esse. Cumque oculi militis ad puteum conuerſi eſſent, ipſa eum impellit, & in puteum præcipitat. Poſtea ad Alexandrum adducitur matrona, qui audiens eius narrationem, & nobilitatem familię, iuſſit eam, cum filiis & filiabus, liberam eſſe. Reges enim, vt aliarum virtutum, ita & pudicię defenſores eſſe debent.

Post Thebarum excidium, ab Athenienſibus petiuit Alexander, vt dederent oratores, Demoſthenem & Lycurgum, qui bellum ſuaſerant. Et cenſuit Phocion, ſicut olim Erechthei filię factę eſſet victimę pro patria, ita ipſi quoque ad hoſtem accederent, ac ſe interfici paterentur, vt patria tranquilla eſſet. Hic Demoſthenes recitauit apologum de lupis, qui paſtoribus pacem offerebant, ea conditione, ſi canes dederent. Sed cum populus dubitaret, orator Demades ad Alexandrum proſecturum ſe eſſe promiſit. Huic populus dat mandata, vt pacem petat. Item, vt petat, ne cogantur exules Thebanos expellere. Quę omnia Demadis legatione impetrata ſunt. Hęc Alexandri moderatio in victoria excellens virtus fuit, & opus Dei, qui incenderat eum ſingulari impetu, ad faciendam imperij trãſlationem, & puniendam ſauitiam & luxum Perſarum, ſicut Syracides inquit capit. o. Propter iniuſtitiam regnum à gente in gentem tranſfertur.

Pace conſtituta in Græcia, cõmuni decreto nominatus eſt Alexãder dux Græcorum contra Perſas. & ſecundo anno duxit exercitũ in Aſiam, vbi, quę prælia facta ſint, quę vrbes, quãto labore captę ſint, quanta victoris magnitudo animi, iuſtitia & modeltia iniriõ fuerit, diſcendum eſt ex integris hitoriis. Modeltię teſtimonium ingens eſt, quod, cum Darij coniugẽ, filios & filias cepiſſet, curauit, vt regio more alerentur, & nulla contumelia afficerentur. Quod Perſicus nuncius narrãs Dario, his eum verbis ornat, Alexandrum & in præliis acerrimum, & in victoria clementem eſſe, *ἄνθρωπον μαχηρόν τε καὶ ἐν νίκῃ ὡς ἐν ἡμέρῃ.*

Quarto anno, cum Aſiã & Ciliciam, magno labore domuiſſet, Tyrum, poſt longam obſidionem, ſeptimo menſe cepit, vbi ſeptem millia hominum in oppugnatione interfecta ſunt, duo millia poſtea ſtrangulata ſunt, tredecim millia in ſeruitutem redacta ſunt. Hęc calamitas ab Eſaia prædicta eſt, qui capite viceſimo tertio inquit, Venturos eſſe euerſores Tyri ex terra Cittiim.

Inde Alexander ad Iudæam acceſſit, cui iratus erat, quia Iudæi,

Iudæi, in obsidione Tyri, responderant, se memores magnorum beneficiorum, quæ à regibus Persicis acceperant, nihil facturos esse contra eos. Cum autem, Tyro capta, Alexander in Iudeam venisset, placaturus eum Iaddus summus Sacerdos, ornatus veste sacerdotali, cum cœtu sacerdotum & seniorum, processit ei obuiam, & pacem petiuit. Ibi Alexander de equo descendens, summum sacerdotem reuerenter salutat, & pacem promittit. Duces admirantes interrogant, cur tanto honore hunc sacerdotem exceperit? Quibus respondet, se in Macedonia, ante bellum, dormientem vidisse talem speciem numinis, ornatam simili veste, vocantem eum in Asiam, & iubentē, ut bellum contra Persas moueret, & dextram porrigentem, tanquam duxtricem. Eius speciei cum viderit hunc sacerdotem similem esse, existimare se hunc populum Deo curæ esse: seque ab huius populi Deo adiutū esse, quare ei parcere, & benefacere decreuisse. Postea hospitaliter exceptus, tributa ab Ocho tyranno imposita, remisit; compescuit etiam vicinos in Samaria, qui aduersus Iudæos tumultuabantur. Credibile est etiam narrasse sacerdotes Alexandro Danielis prædictionem, qui ante annos 200. vaticinatus fuerat, regem Græcum potiturum esse imperio Persico. Et non dubium est, de hac tanta generis humani mutatione, sapientes multa collocutos esse.

Narrat enim & Diodorus, Seleucū scripsisse, Chaldæos sacerdotes prædixisse sibi Alexandri interitum, & partitionem regni inter quatuor duces. Hæc existimo ex Daniele sumpta fuisse.

Præcipuè verò in hac historia consideretur exemplum, quod in tanta mutatione generis humani, Deus ecclesiam, cum nulla habuit humana præsidia, clementer texit, & fuit mediocris ecclesiæ tranquillitas sub Macedonicis regibus, ferè vsque ad Antiochi Epiphanis tempora, ut postea dicemus.

DE ÆGYPTO.

REGNUM Ægyptium, ut supra dictum est, inter prima & pulcherrima regna generis humani fuit: & quamquam bella gessit cum Chaldæis & Assyriis, tamen usque ad Persica tempora, annos circiter mille, semper retinuit proprios reges, & veterem regni formam. Camby-
ses verò, & deinde Darius regno Ægyptio potiti sunt. Postea, cum sub Dario Notho defecisset, difficili bello, rece-

pit eam Ochus, & magnam ibi crudelitatem exereuit. Fuit autem vltimi Darij tempore præfectus ibi Mazabes, qui cum sciret Ægyptios odisse Persicum imperium, & quia ad arcendum Alexandrum imparatus esset, venienti ex Syria dedit sese & Ægyptum, sine certamine. Ita vetustū, & opulentum regnum Alexander occupauit, & fortunam sapienter moderatus est. Non mutauit veterem formam gubernationis, sed, veteri more, monarchas fecit, & quidē Ægyptios. Nec vni ex suis commendauit vniuersi regni gubernationem, sed præsidia imposuit diuersis locis, & his ductores præfecit: pacis tuēdæ causa. Ac scribit Arrianus, additos esse duos inspectores, quos nominauit Episcopos. Quæ omnia sic constituta sunt, ne si vnus esset summus gubernator, regem se faceret. Et dicit Arrianus, Romanos Alexandri consilium postea, in Ægypti gubernatione, sequutos esse. Ita vetus doctrina in eo regno conseruata est, inde vsque à Ioseph ad Mahometica tempora, annis plus duobus millibus. Scribitur & reditus Alexandro indicatos esse sex millia talentorum, id est, sex & triginta tonnas auri.

DE PRÆLIO AD ARBELA.

Constituto regno Ægypti ex vrbe Memphi, quæ nunc est Alcairum, rediit Alexander in Syriam, anno sexto, postquam regnare cœperat. Cūque Tyrum rediisset, multis rebus in Asia ordinatis, celeriter duxit exercitum aduersus Darium. Cūque ad Arbela in Assyriam venisset, vicina fuerunt Alexandri & Darij castra. Ibi mense Augusto, vt Plutarchus recitat, eclipsis lunæ conspecta est, cuius & alij scriptores mentionem fecerunt, qui & eodem mense, die vicesimo sexto, pugnatū esse dicit. Quo in prælio profligatus est ingens Darij exercitus, interfectis nonaginta millibus hominum. Fuerunt in acie Darij, cum Scythis, Dai & Sacæ, vt aliarum gentium nomina omit- tam. Acies ita instructa fuit, vt Alexander in medio esset cum Thessalis equitibus, Clitus teneret dextrum cornu, Parmenio sinistrum. Vbi etsi multi interficiebantur à Scythicis & Bactrianis equitibus, tamen Alexander rectā ad Darium accessit, mediam aciem tenentem, quo pulso, & fugato, postea opem tulit Parmenioni, vbi acerrima pugna fuit.

Darius pulsus fugit per loca ardua, & aspera in Medos, sed Alexander rectā accessit ad Babylonem, & Susa, quæ vrbes vltro deditiōem fecerunt. Postea duxit partem exercitus

exercitus in Medos, vt Darium prosequeretur, quem Bessus præfectus Bactrianorum, cum intelligeret Alexandrum prope esse, interfecit.

5 Etsi autem Alexander, post necem Darij, mox in eum locum venit, vbi tanti regis corpus vidit iacere cruentum, & sine honore, tamē non vidit viuētem Darium: sed ipse regio honore sepeliri eum curauit. Bessum verò interfectorem comprehensum, iussit discerpi, alligatum duabus arboribus inflexis.

10 Hic fuit exitus regis Darij, qui etiam est insignē exēplū inconstantiae rerum humanarum. Et quidem tota mutatio imperij, deletis tot vrbibus, & trucidatis tot exercitibus, plena est multorum horribilium exemplorum, quæ sunt commonefactiones de iudicio Dei, qui non leuiter mutat
15 imperia propter multa magna scelera hominum, vt sæpè dictum est: Propter iniustitiam mutantur regna.

DE TERTIA MONARCHIA.

20 **M**ORTVO igitur Dario, anno suæ ætatis quinquagesimo, cum regnasset annos sex, translata est monarchia à Persis ad Alexandrum, cum Persæ tenuissent eam annos ducentos & paulò amplius. Estque initium Græcæ monarchiæ annus Alexandri septimus.

Extincto Dario, anni aliquot consumpti sunt in expeditione Indica, in qua primum peruenit ad Taxilem, qui regnum habuit non minus Ægypto, & vbertate agrorū eximium. Is Alexandri fortunæ cedens, ad eum vltro accessit, inquiens, nil opus esse bello, malle se beneficiis certare. Si sit potentior, se daturum esse munera Alexandro: si inferior, se gratum fore, si beneficia ab ipso acceperit. Alexander aduersus vltro cedentem, nihil hostile faciendum esse censuit, dedit & accepit regia dona, & regnum eum tenere iussit.

Deinde cum Poro rege Indorum bellum gestum est. Nā is dimicare cum Alexandri exercitu ausus erat. Sed cum captus esset: interrogat eum Alexander, quomodo captum tractare conueniat? Respondit ille: βασιλεύς. Cūque interrogaret Alexander, an præterea aliquid peteret, respondit Porus, omnia se cōplexum esse, cum dixerit βασιλεύς.
40 Ostendit igitur Alexander, clementiam præcipuè regiam esse, nec vitam, nec regnum ei ademit, tantum, pro rege, nominari satrapam iussit.

Hæc sapienter & clementer facta, maximè decebant

regem ad quem scribens Aristoteles, hortatur eum, vt cogitet, regnum à Deo ipsi datum esse, ad benefaciendum generi humano: *ὁ θεὸς ἡμῶν τὸν βασιλέα ἔδωκεν.* Hæc ab Aristotele grauissimè scripta sunt. Constituuntur enim regna diuinitus, vt leges, pacem & disciplinam custodiant, & bene sit communi honestæ societati hominū, Sicut Paulus inquit ad Romanos 13. Magistratus Dei minister est tibi ad bonum. Et Danielis præceptum est, ad regem Chaldæum: Libera te à peccato, iustitia & beneficiis erga pauperes, id est, iniuste oppressos.

Hunc finem certè intelligere & intueri principes debent. Nec sint imperia similia latrociniorum, quorum finis est, tantum nocere aliis. Nec rectè respondit Alexander pirata captus, qui interrogatus, cur in mari latrocinium exerceret, respondit: Cur, cum tu exerceas in terra latrocinium, mihi non idem in mari liceat; Non enim erat latro Alexander, sed rex, legitimum imperium tenens, & gerens bella iusta, in quibus Deus in eum transtulit monarchiam, vt Persarum tyrannis puniretur, & restitueretur in genere humano leges & disciplina. Nec de bellis Alexandri plura addam.

Post victorias autem, in vita domestica, mores ipsius valdè mutati sunt, vt in ipso præcipuè conspici possit, quod dicit Herodotus, etiam optimum virum, in tanta potentia corrumpi. Et nota sunt dicta:

Luxuriant animi rebus plerumque secundis, &c.

Mirum est autem, non solum corpora hominum, & possessiones mutari, & deleri; sed etiam sapientiam, & virtutem in anima, quæ sunt res infirmiores, languescere. Vt, minus mirum est, corpus Iulij interfectum esse, quàm sapientiam & virtutem excellentem in Hercule extinctam esse, qui furens interfecit filios. Agnoscamus igitur in his horrendis exēplis, imbecillitatem generis humani, & sciamus petendū esse à Deo, vt & corporis & animi bona nobis seruet, & cogitemus dictum Ieremiæ: Scio Domine, nō est hominis via eius: & Danielis: Deus dat sapientiam sapientibus.

Tristius est igitur in Alexandro, quod tanta virtus languescens est, quàm quod corpus immatura morte perit. Ante captam Babylonem fuit modestus, temperans, in imperio iustus, non indulgens iræ, vt iniustam crudelitatem exerceret, sapiens in præficiendis gubernationibus. Nihil igitur in illo imperio pulchrius erat iplo rege, propter virtutem. Postea nihil eò turpius, & deformius fuit.

Nominari

Nominari se Deum, & coli diuinis honoribus voluit. Hoc tantum scelus poenę sequutę sunt, certamina in ebrietate, in quibus iratus interfecit Clitum, à quo seruatus fuerat in pugna ad Granicum, & alia multa turpissimè fecit. Adotari voluit. Et Callisthenem philosophum, natum ex consobrina Aristotelis, qui cum adorare recusauit, includi in caueam iussit, & circumduci spectandum, ac tandem interfici, versum addens:

Μη δὲ σοφιστῶν ὅστις ἔχ' αὐτὰς σὺ φῶς. hoc est, Odi sapientem, qui sibi non sapit. Et creuit furor adeò, vt interficeret senem ducem optimè meritum Parmenionem, qui præcipuus inter duces Philippi, & ipsius Alexandri fuerat. Talis est præcipuè aulica beneuolentia, & gratitudo. Quare dictum est.

15 *Scuum praelustri fulmen ab arce venit.* Et Pindarus inquit: Πάλαι γὰρ ὅττι χεῖρας ἀνδάμενες ὃ βροτοῖς, Antiqua dormit gratia, & homines sunt immemores.

Cum autem Alexander ex India reuersus, accessisset ad Babylonem, Chaldæi vates dixerunt, moriturum esse breui, postquam urbem ingressus esset. Hoc vaticinio motus, aliquot dies extra urbem commoratus est. Postea Anaxarcho Physico, Epicureo & Cyclopico homine, deridente hæc vaticinia, ingreditur urbem, & ibi legationes omnium gentium audit, cognoscit cōtrouersias, constituit prouincias, & legatos regiis muneribus donat. Postea dedens sese voluptatibus, certamina potantium tanta instituit, vt aliqui in conuiujs subito extinguerentur. Ipse tantum ad duos Choas processit, id est, octo sextarios.

30 Tunc, autem, inter aulicos colacas, familiarissimus ei fuit Thessalus quidā, nomine Medius, cuius hoc est dictū: Audacter calumniare, semper aliquid heret. Ab hoc Thessalo vocatus ad conuiuium, cum largius bibisset, subito sensit magnum cruciatum inter scapulas, in eo loco, qui nominatur μετέσθρον, vbi orificium ventriculi alligatum est spinæ dorsi, sicut vsitatum est in eo loco cruditates sentiri. 35 Inde & febris sequuta est, in qua non abstinuit à vino. Initium febris fuit mense Dæsiō, qui cum nostro Iunio congruit, die 18. Cumque ægrotasset dies vndecim, die vicesimo octauo mensis Dæsiij mortuus est.

40 Sic Alexander, cum in tot præliis inuictus fuisset, periit immodico vino, sicut Daniel Macedonicum regem Pardali similem facit, quæ non capitur, ab armatis venatoribus (ipsorum enim iacula sua celeritate eludit) sed sopita

vino, & venere.

Est autem & huius regis interitus insigne exemplum inconstantiae rerum humanarum, & monet, ne exultantes lætitia, laxemus frenos iniustis cupiditatibus, & pœnas attrahamus, sed petamus nos à Deo gubernari, cogitantes & accidere posse subitas conuersiones, sicut dicitur: Magna momento ruunt, & Deum vindicem esse scelerum.

Vixit annos triginta duos, & menses octo. Regnavit annos duodecim, & menses octo. Fuit hic mensis primus Olympiadis centesimæ quartæ decimæ, ante Christum natum annis trecentis viginti quatuor.

Iam sine certo rege erat maxima pars generis humani, & accidit quod Demades dixit, Alexandri exercitum, ipso mortuo, similem esse Cyclopi effosso oculo, ac membra rectore carentia, ruitura in mutuam perniciem, sicut, in-
terfecto Iulio, Romæ accidit, & multa sunt similia exempla. Constantino mortuo, filij inter sese dimicarunt. Nunc quoque, postquam Carolus gubernationem deposuit, Germania, Belgicum, Italia sunt velut Cyclopi corpus amisso oculo. Prædixerat & ipse Alexander, se ducibus suis
relicturum esse magnum *ἄγωνα ὁμιλήσειν*

DE SVCCESSORIBVS

Alexandri.

Sicut Daniel, ex Græco rege, quatuor cornua oriri vidit, ita accidit. Lacerata est enim eius Monarchia in præcipua, & maxima regna quatuor. Etsi enim ut sit, alia parva regna, inter tantos tumultus, orta sunt; tamen cultissimam partem generis humani, quatuor regna complexa sunt. Ægyptus, Syria, minor Asia, & Macedonia. Quamquam autem varia vices & in his regnis fuerunt, tamen Ptolemæus, & eius posteritas, Ægyptum retinuit, usque ad Iulium Cæsarem: Seleucus, & eius posteritas, Syriam. Antigonus initio minorem Asiam tenuit, Antipater, Macedoniam. Postea deleta Antipatri posteritate, Macedoniam tenuerunt posterij Antigoni, donec Romani eam occupauerunt, rege perseo capto.

Fuerunt autem inter hos ipsos duces Alexandri, statim post eius mortem, ingentia bella, dum quilibet solus Monarchia se potiturum esse cogitat.

Prima liberatio, post mortem Alexandri hæc fuit, ut frater Alexandri, Antiochus, Rex esset, & ut expeſaretur hæc ex Roxane, coniuge Alexandri. Et quia perdidit summam

ma fuit autoritas, hic præcipuus totius imperij gubernator erat, quia in Arideo erat mentis error. Sperans igitur Perdiccas, se imperio potiturum esse, coniugium petiuit Cleopatæ, sororis Alexandri, & Ptolemæo Ægyptum eripere conatus est. Id initium fœderum, & bellorum inter duces fuit. Ibi enim Ptolemæus, & Antipater primum fœdus inter sese fecerunt. Cùm igitur Perdiccas exercitum in Ægyptum duxisset, & ad Memphin vsque accessisset, cùm infeliciter pugnasset, a suis equitibus interfectus est. Nam & antea in odio erat, propter crudelitatem, & Ptolemæus, propter iustitiam & beneficentiam diligebatur. Ita Perdiccas, qui primus inter duces bellum mouit, primus interfectus est. Adiunxerat sibi Antipater Craterum, cui dedit filiam, nomine Philam, cuius fuit excellens virtus. Sic enim de ea scribit Diodorus: Hæc mulier virtute excelluit, seditiones in castris sedauit, sororibus & filiabus pauperum militum dotes dedit, falsò accusatos homines liberauit periculis. Sæpè & consiliis eius in gubernatione, pater vsus est.

BELLVM LAMIACVM.

Antipater & Craterus Atticam ciuitatem, rursus mouentem bellum aduersus Macedonas, proximo anno post Alexandri mortem, coëgerunt ad faciendam deditiōnem, exercitu in viciniam adducto. Vt enim sæpè antea, multitudo Attica, somnians veterem libertatem, & Græciæ principatum, tumultuata est: ita tunc, mortuo Alexandro, sperans, repressis Macedonibus, rursus sese dominaturam esse Græciæ, Ætolos & partem Theſſalorum sibi adiunxit, & Antipatrum ingressum in Theſſaliam vicit, & in urbem Lamiam fugere coëgit, quam Leosthenes dux Atticus obsidione cinxit: erantque initia belli, Atheniensibus fœlicia. Sed cùm dux Atticus Leosthenes, ante urbem, lapide ictus, in capite vulnus accepisset, & post paucos dies mortuus esset, fortuna mutata est: Antipater enim obsidione liberatus est. Cùmque breui post ad eum Craterus firmum exercitum adduxisset ex Asia, magno prælio vicit Athenienses ad Cranonē, urbem Theſſaliæ. Inde Antipater & Craterus exercitum in Bœotiam ducunt. Ibi multitudo Attica, quæ antea Demosthenis, & aliorū inquietorum consilia probauerat, metuens obsidionem, pacem expetiuit.

Mittuntur ergo Legati, Demades, Phocion & Xenocrates philosophus, qui semper consilia belli improbauerant. Hos cùm audiuiſſet Antipater, respondit, se non aliter

concessurum esse, nisi ea conditione se dederēt, quam Leosthenes ad Lamiā ipsi tulisset, ut suo arbitrio omnia permitteretur. Cogebat necessitas Atheniēses, quoquo modo pacem facere : mittebant igitur ei omnia, ut statueret de eis quicquid vellet. Sed Antipatri moderatio, salutaris fuit vrbi. Præsidium Macedonicum in vrbe collocatum est, & concessum Atheniensibus, ut suis legibus vterentur, sed ita ut nō admitterentur ad magistratus tenuiores, qui censum non habebant. Et multis ciuibus turbulentis, volentibus migrare, Antipater agros in Thracia dedit. Pecuniam, ne ciuitas Antipatro penderet, impetravit Phocion.

Nominatim etiam petiuit Antipater, dedi sibi Demosthenem & Hyperidem oratores, quorum alter Hyperides post fugam, in Ægina captus est, & cum ad Antipatrum missus esset, lingua ei excisa est, postea trucidatus est. Demosthenes cum in fuga secessisset in templum quoddam, Archias ab Antipatro missus, egredi eū hortatur. Sed Demosthenes incumbens in librum, tanquam scripturus aliquid, venenum ex calamo hausit. Sic extinctus est Demosthenes, anno post mortem Alexandri proximo. Nam pugna ad Cranonem facta est mense Iulio, Athenæ deditæ sunt mense Augusto, Demosthenes die decimo sexto Octobris mortuus est, cum nō multò ante, decreto ciuitatis, reuocatus esset ex exilio. Fuerat enim, non multò antè mortem Alexandri, condemnatus à senatu Areopagético, quod pecuniam ab Harpalo acceperat, qui cum fuisset custos thesaurorum Alexandri, cum magnis furtis in Græciā fugerat, & Athenis hospitium petiuerat. Is dederat Demostheni poculū, & viginti talēta, id est, duodecim millia coronatorum. Sed cum, moto bello aduersus Antipatrum, Græcas ciuitates passim hortaretur ad societatem Atheniensem, publico decreto reuocatus est. Incidit vrbis deditio in annum 2. Olympiadis centesimæ decimæ quartæ.

Prodest & hoc considerare, quod memorabile iudicium, in quo Æschines accusauit Demosthenem, quod sua for fuisset belli contra Philippum, dilatum est in annum decimum Alexandri; in quo iudicio, Demosthenes illam luculentam orationem, quæ extat, cui titulus est, pro Ctesiphonte, dixit in magna frequentia hominum, qui ex tota Græcia Athenas venerant, ut huius certaminis auditores essent. Et videtur tempus Demostheni profuisse, quia Alexander procul in India aberat, & dolor iam non erat recens, & multi seniores, recordatione honesti consilij,

consilij, qualiscunque fuerat exitus, lætabantur, & rursus ciuitas nouas spes conceperat.

Post mortem Demosthenis, non diu superstes fuit Antipater, ad quem profectus Demades orator, cum filio, ibi à Cassandro, qui successit Antipatro, trucidatus est: quia deprehensæ erant eius epistolæ, accersentes Antigonum ad defensionem Græciæ, pendentis tunc, vt ipse scripserat, à veteri & putri filo, videlicet ab Antipatro. Ita profectio-
 10 est ad exitum, cum aliquantò ante scripisset decretum de pellendo Demosthene.

Addita est autem crudelitas supplicio, quòd filius Demadis in complexu patris prius interfectus est. Postea necatus est pater. Hic fuit exitus summorum oratorum: quæ
 15 cogitantes, primùm communia pericula oratorum consideremus, qui plerumque inter certamina publica, velut inter contrarios fluxus, opprimuntur. Tales enim sunt vices in dissensionibus, vt alias aliæ factiones vincant, vt dicitur:

20 *Ξυωδὲς ἐνυάλισθαι καὶ τὸν κτενέοντα κατέκτα.* Deinde & hoc deplorandum est, quòd excellentia ingenia plurima inutilibus contentionibus consumuntur, vt multi summi viri fuerunt velut parricidæ patriæ: vt Pericles, Alcibiades, Demosthenes, Demades, & alij multi. Talia exempla intuen-
 25 tes, expauescamus, & ardentissimis votis Deum oremus, vt faciat nos vasa misericordiæ, & organa salutaria ecclesiæ, patriæ, & nobis.

DE CASSANDRO.

30 Post mortem Perdicæ, Crateri, Antipatri, tunc verò noua & atrox laniena sequuta est. Cassander occupauit Macedoniam, & tenuit eam annis octodecim. Duxit uxorem Thesalonicam, Philippi filiam. Cùmque Olympias, mater Alexandri, conaretur regnum paruis filiis Alexandri tradere, urbem Pydnam, in qua erat Olympias,
 35 Cassander obsidione cinxit tandiu, donec multi homines fame morerentur, & milites hominum cadaueribus pascerentur. Coacta igitur fame, Olympias deditionem fecit; postea eam Cassander occidi iussit: cùmque milites primi ad eam trucidandam missi, reuerentia eius deter-
 40 riti, non fecissent mandata, missi sunt alij, qui eam trucidauerunt. Deinde coniuges & filias Alexandri veneno sustulit: Roxanen, quæ peperit Alexandrum: & Barsenen, quæ peperit Herculem. Et si autem initio Cassander so-

cuius fuit Antigoni, tamen, cum in Asia Lyciam peteret, Antigonus ei hostis factus est, & ut honesta specie bellum ei inferre posset, accusauit eum apud exercitum, quod interfecisset Olympiadem, coniuges & filias Alexandri. Expulsi sunt igitur Cassandri exercitus ex Asia, & ipse, non multo post, phthiriasi mortuus est.

Hæserunt & in posteritate maiores pœnæ. Filius Antipater occidit matrem, Alexander alter filius occidit fratrem Antipatrum, & Demetrium filium Antigoni in Macedoniam accersuit. Hic Demetrius hunc Alexandrum interfecit. Hæc omnia cōgruunt ad regulam: Qui gladium acceperit, gladio peribit. Hæc tristia exempla in historia Cassandri commonefaciant nos de ira Dei, & hortentur ad timorem, & inuocationem Dei. Hoc tantum laude dignum fecit Cassander, quod reditum Thebanis, & vrbis instaurationem concessit, quam Athenienses, & alij Græci adiuuerunt. Id factum est anno vicesimo postquam Thebæ ab Alexandro deletæ sunt, videlicet anno octauo post mortem Alexandri.

DE ANTIGONO.

O Ceisæ Cassandri filiis, posteritas Antigoni retinuit Macedoniam, ut postea dicemus. Qua in re iudicium Dei consideretur. Rediit enim regnum ad eos, qui ex regia stirpe fuerunt. Omnes enim scribunt, Antigonum, filium fuisse Philippi nothum, ac, inter duces, antecelluisse eum virtute, magnitudo rerum gestarum ostendit. Ipse etiam in edictis patrem nominat Philippum.

Gessit primum bellum aduersus Eumenem, quem Perdiccas sibi adiunxerat, cum bellum I tolemaeo inferret, monarchiam ad sese translaturus. Cumque Eumenes contra Antipatrum & Craterum duxisset exercitus, & Craterus in prælio periisset, quem Macedones valde dilexerant, irati exercitus Macedonici, ducem faciunt Antigonum contra Eumenem. Ita coniunxerunt se contra Perdiccam & Eumenem; Antipater, Antigonus, & Ptolemaeus. Hæc prima contraria fœdera facta sunt. Et initium bellorum ortum est à cupiditate dominationis Perdiccæ, qui, ut supra diximus, cum ad Ægyptum accessisset, à suis equitibus interfectus est.

Post triennium, Eumene victo, secundum bellum gessit Antigonus, aduersus Cassandrum, ac victor sperare Monarchiam cœpit. Profectus igitur in Syriam, provincias vicinas occupauit, & Seleucum perterrefecit, ut ad Ptolemaeum

meum in Ægyptum fugeret. Ita disuncti sunt, Antigonus,
 & Ptolemæus, qui defensionem Seleuci suscepit. Hoc ter-
 tium bellum asperissimum fuit, in quo variæ vices fuerunt.
 Sed cum ingenti pugna navali, ad Cyprum, vicisset Deme-
 5 trius, Antigoni filius, Ptolemæi classem, captis sedecim
 millibus militum, & demersis nauibus ducētis; Antigonus
 sese, & filium Demetrium reges nominavit, & diademate
 regio vti cœpit. Horum exemplum & Ptolemæus imita-
 tus est, & deinde Seleucus, recuperatis suis prouinciis. Sic
 10 noua regna, ex Alexandri monarchia, orta sunt, sicut Da-
 niel prædixerat. Pugna ad Cyprum facta est post mortem
 Alexandri, circiter annum sedecimum, videlicet Olympia-
 de centesima & decima octaua. Ac breui post conuersa est
 Antigoni fortuna, vt superbiam pœnæ comitantur. Nam
 15 & Cleopatram sororem Alexandri, recens interfici Anti-
 gonus iusserat, propterea quod eius coniugium cæteri re-
 ges petebant, Cūque iam potentia summa esset Antigo-
 ni, coniunxerunt se, aduersus eum, cum Ptolemæo & Se-
 leuco, Cassander, & Lyfimachus, quos tamen ita spreuit
 20 Antigonus, vt diceret, se dissipaturum esse eos, tanquam
 agmen auium, quæ spermologi dominantur. Quanquam
 autem aliquot magnis præliis Antigonus vicerat, tamen
 tandem in acie, multis vulneribus acceptis, extinctus est,
 cū attrigisset annum octogesimum.
 25 Hic fuit exitus Antigoni, qui inter successores Alexan-
 dri, virtute excelluit, ac donec vixit, minorem Asiam &
 vicinas regiones, vsque ad Syriam tenuit. Postea filius De-
 metrius, amissa Asia, regnum Macedonię, extincta Cassan-
 dri posteritate retinuit. Sed cum recuperare Asiam cona-
 30 retur, & varia fortuna bellum gereret, aduersus Seleucum
 generum, cui Stratonice filiam suam, natam ex Phile An-
 tipatri filia, vxorem dederat, tandem à Seleuco genero ca-
 ptus est, apud quē, captiuus, anno tertio mortuus est, cū
 vixisset annos quatuor & quinquaginta, tantam expertus
 35 fortunæ varietatem, vt de eo versus Sophoclis pronuntia-
 ti sint, de Lunæ incrementis, & decrementis.

POSTERIFVERVNT REGES
 Macedonia.

40 **A**ntigonus Secundus, natus ex Phile, Antipatri filia,
 laudatus propter iustitiam & moderationem, Græcæ
 pacem restituit. Quare a Græcis nominatus est Εὐπρόκτας.
 Ex hoc Antigono Secundo natus est:

Demetrius Secundus, qui non diu regnavit.

Philippus: Hoc impubere, tutor regnavit patruelis, cognominatus Doson. Postea Philippus, accepto paterno regno, fuit crudelis, & à Romanis victus, pacem petiuit. Filius Demetrium, falsò accusatum à Perseo fratre interfecit. 5

Successit Perseus, captus à Romanis.

Hæc exempla congruunt ad regulam, quæ dicit: Iustitiâ stabiliri thronum, & regna propter iniustitiam mutari. Hæc de Antigoni posteritate breuiter annotauimus, ut regum series post Alexandrum, utcunque considerari possit. Daniel, cæteris omissis, de regibus Ægyptiis, & Syriacis multa vaticinatur, quorum series recensenda est, ut libri sacri intelligantur. 10

REGES SYRIACI.

Seleucus, post mortem Demetrii, tenens Babylonem, 15 Syriam & Asiam minorem, bellum gessit cum Lyfimacho, in quo tandem Lyfimachus, anno ætatis septuagesimo quarto, interfectus est. Fuitque in Seleuco tanta regni cupiditas, ut extinctis tot regibus, monarchiam speraret, anno ætatis septuagesimo septimo. Bellum igitur gerens cum Ptolomæo *Κέρωνος* primi Ptolemæi filio, fratre Philadelphi, interfectus est 7. mense post Lyfimachi mortem. Et hunc Ptolomæum *Κέρωνος* aliquantò post Galatæ interfecerunt, infusi in Macedoniam & Græciam. 20

Recensui exitus præcipuorum principum, post Alexandrum: Perdiccæ, Crateri, Eumenis, Antigoni, filiorum Cassandri, Demetrii, Lyfimachi, Seleuci, quibus omnibus cupiditas dominationis exitio fuit. Et pertinent exempla ad regulas, quæ iubent quemque intra metas vocationis manere, & prohibent mouere bella non necessaria, & ostendunt, iniustam cupiditatem dominationis, non habere placidos exitus. 25 30

Postquam Antigonus, ut dixi, interfectus est, & Demetrius eius filius captiuus mortuus est, & trucidatus Lyfimachus, addita est ad regnum Seleuci, videlicet ad Syriam & 35 ad Babyloniam, Asiæ pars, à Tauro monte vsque ad Ioniam, ut antea tenuerat Antigonus. Ita deinceps Seleuci posteritas antecelluit potentia cæteros reges. Ac tempus apud Polybium, in secundo libro annotatum est, ubi inquit: Olympias erat centesima vigesima quarta, qua mortui sunt Ptolomæus Lagi filius, Lyfimachus, Seleucus & Ptolomæus *Κέρωνος*. 40

Post Seleucum, rex Syriæ, Babylonis, & Asiæ à Tauro monte

monte vsque ad Ioniam, secundus Antiochus Soter, regnavit annos nouemdecim.

Antiochus Theos, regnavit annos quindecim. Habuit ex Laodice duos filios, Seleucum Callinicum, & Antiochum, cui cognomen fuit Hierax. Postea Ptolemæus Philadelphus dedit Antiocho Theo filiam Berenicen. Mortuo autem marito, Laodice filium Seleucum hortata est ad regnum occupandum, & ad capiendam nouercam. Hanc cum obsidione coëgisset ad deditiōem, interfecit eam cum paruo filio, contra datam fidem.

Ab hac historia contexit Daniel vaticinia de bellis inter reges Ægypti, & Syriacos, quia Iudæa interiecta inter hæc regna duriter vtrunque quassata est. Prædicit igitur Daniel calamitatem reginæ Ægypti in Syria. Hæc enim postea causa fuit, & initium, non tantum bellorum inter vicinos reges, sed etiam defectionis Babyloniorum ad Parthicum regem Arsacem, & Bithyniæ ad Eumenem.

Cum autem Euergetes, rex Ægyptius, frater esset Berenices, intulit bellum regi Syriaco Seleuco Callinico, & ei magnam regni partem ademit, & coronatus est in Syria, ut rex vtriusque regni nominaretur. Sed Seleucus Callinicus, rursus collecto exercitu in Asia, quam frater Antiochus Hierax in diuisione hæreditatis haustus erat, recuperavit Syriam. Postea, cum Ptolemæus Euergetes cessisset ex Syria, & pacem cum Seleuco fecisset, intulit Seleuco bellum Hierax frater, & Galatas attraxit in Asiam, quos Brennus in Græciam duxerat, quos fuisse multitudinem collectam ex Teutonum gente, & ex vicinia, quæ nunc Gallia nominatur, lingua ostendit. Et constat, vno nomine vetustatem nuncupasse vtramque gentem, Galatas & Celtas, citra & ultra Rhenum, vsque ad Danubium. Et vocabulum γαλάτης, significat peregrinatorem, vnde & nostrum nomen est *VValen*.

Ut autem antea multitudo Celtica in Italiam infusa est, quæ Romam cepit, & incendit: ita noua multitudo postea, ex Pœonia in Macedoniam progressa est peditum centum quinquaginta millia, & equitum viginti millia, ut numerum Pausanias exprimit. Ibi, interfecto Ptolemæo Κεραύνῃ, transiit multitudo in Græciam. Fama rerum gestarum, multitudo corporum, & multitudo, terrorem incusserunt Græcis similem, ut cum Xerxes in Europam venit.

Nomen autem & huius ducis Celtarum, Brennus fuit, qui tamen non est Brennus, qui Romam cepit. Anni e

nim à Roma capta, vsque ad hunc Brennum interfectum, sunt centum & nouem; quia Roma capta est, anno vrbs trecentesimo sexagesimo quinto, qui fuit annus primus Olympiadis nonagesimæ octauæ, quæ antecedit Philip-
pum Macedonem, annos viginti octo. Scribit autem Pau-
sanias, pulsos esse Gallos ex Græcia, & ex vulneribus mor-
tuum Brennum, anno secundo Olympiadis centesimæ
vicesimæ quintæ. Erit igitur interuallum, anni centum &
octo. Quare diuersis temporibus, duos Brennos fuisse ne-
cesse est. Et consentaneum est, has bellicosas gentes, cum
progredi in alias regiones cœpissent, non citò quicuisse,
sed subinde nouas expeditiones suscepisse.

Horum Celtarum reliquias attraxit in Asiam Hierax,
vbi, cum latè grassarentur, pars interfecta est à Ptolemæo
Energete. Quare Apollo, apud Callimachum inquit, com-
munem esse victoriam sibi, & Ptolemæo, quia magna pars
Celtarum periit ad templum Delphicum, cum Græci præ-
liantes iuuarentur fulminibus, ventis & pluuiis. Partem
dicitur trucidasse Ptolemæus ad Lacum Serbonidem.
Versus Callimachi hi sunt:

*Contra hostem fient communia praelia nobis,
Celtica cum contra Græcos gens bella mouebit.*

Titanum soboles, extremo cardine terre

Effusa, Hesperias & sedes effera linquet.

Continuas, densasque niues, ut spargere bruma,

Flante, solet. Borea, venient sic agmina densa.

Non tamen hæc stolidis Galatus via fausta futura est.

Auxiliis igitur exercitus Galatarum adiutus Hierax, fra-
trem Seleucum vicit. Postea sedes ad Halyn fluuium huic
peregrinæ genti datæ sunt. Deinde Ptolemæi auxilio rur-
sus vicit Seleucus, & fratrem regno expulit. Fugit ergo Hie-
rax ad Ptolemæum in Ægyptum, à quo cum clam disces-
surus esset, quia ei diffidebat, retractus ex fuga, à militibus
Ptolemæi interfectus est. Circa id tempus in Syria Seleu-
cus, de equo lapsus, mortuus est. Hic exitus fuit duorum fra-
trum, qui inter sese iniustis, & infelicibus armis dimicarunt.

Interea posteritas Seleuci amisit Babylonem, & vicinas
prouincias, quæ ad Arsacem Parthum defecerunt, quem
scribunt iustitia, & erga subditos beneficentia, & consilio
ac fortitudine in bellis excelluisse. Denique, post eum
Arsacidæ in illa parte orientis regnarunt, ex quibus natus
fuit is qui interfecit M. Crasum, & eius exercitum deleuit.

Alibi etiam Seleuco adempta est Bithynia, in qua regna-
re

recepit Attalus, cuius vetusta fuit nobilitas, & præcipue
 laudata est excellens eius iustitia. Ac oraculum significa-
 vit ei, quàm diu posterì eius regnaturi essent: *Αὐτὸς καὶ παῖ-
 δες, καὶ παῖδων ἐκ ἐπὶ παῖδες.* Qui versus memoria dignus est,
 quia in multis familiis hoc accidit, vt tertius aut quartus
 hæres fuerit vltimus. Vt Constantius, Constantinus & fi-
 lij. Postea alieni successerunt. Sic de primo Othone dici
 posset: *Ὁ αὐτὸς καὶ παῖδες, καὶ παῖδων ἐκ ἐπὶ παῖδες.*

QVINTVS REX SYRIÆ,

Antiochus Magnus.

Antiochus Magnus intulit bellum Ptolemæo Philopa-
 tori, & victus pacem petiit. Sed cum aliquantò post
 mortuo Ptolemæo Philopatore, rursus speraret Ægyptium
 regnum, contra fœdera, bellum Ptolemæo Epiphani ado-
 lescenti intulit. Sed Romani, quibus eum commendauerat
 pater, iusserunt Antiochum abstinere ab Ægypto. Ideò
 Antiochus, cum & magnam Græciæ partem sibi adiunxis-
 set, ingens bellum aduersus Romanos mouit, propter
 quod & Annibal ad eum profectus est. Sed tandem Ro-
 mani cum vicissent eum multis magnis præliis, coegerunt
 eum pacem petere, & ademerunt ei florentissimam regni
 partem, ab Ionia vsque ad Taurum montem. Postea hic
 Antiochus, cum in Syria spoliaret templum Beli, interfe-
 ctus est à multitudine, quæ casu ad defensionem templi
 concurrerat.

Hic fuit exitus tanti regis, qui rursus cum Asia, Græciam
 coniūxisse videbatur, & sperabat, se Romanam potentiam
 euersurum esse: sed initia belli fuerant iniusta. Talis igitur
 fuit exitus, iuxta versum:

Κακὴν δ' αὖτ' ἀρχὴν γίνεται τέλει κακόν.

Mediocris autem pax in Iudæa fuit ab Alexandri Ma-
 gni initio, vsque ad hunc Antiochum Magnum, annos
 amplius centum. Et post Alexandrum Iudæi magis adiun-
 xerunt se regibus Ægyptiis. Sed cum interiecti essent in-
 ter Ægyptum & Syriam, duriter vtrique quassati sunt, ac
 sæpè experti sunt, verum esse quod dicitur: *πῆμα κακὸς γεί-
 των.* Moto autem bello inter Antiochum Magnum, &
 Ptolemæum Epiphanem, dux Ægyptius Scopas, occupauit
 Samariam, & aliquot Iudææ vrbes, & Iudæos valdè ad-
 flixit. Postea cum Antiochus Magnus Scopæ exercitum
 deleuisset ad Iordanem, easdem vrbes sibi parere coëgit,
 & ad Ierosolymam cum exercitu accessit. Sed Iudæi eum,

data pecunia, placarunt, & honorificè in urbem admiserunt, ac cum eo fœdus fecerunt. Ita rursus aliquantisper Iudæa tranquilla fuit, donec Pontificum furia maximas calamitates attraxerunt.

Antiocho Magno tres filij ferunt:

Seleucus Philopator,

Antiochus Epiphanes,

Demetrius.

Seleucus, post patrem, nō diu regnavit. Alij duo fratres Romæ obsides erant. Huius Seleuci tēpore, cum Heliodorus templum Ierosolymæ spoliaturus esset, diuinitus repressus est, ut narrat secundus liber Maccabæorum. 10

Cum autem Antiochus Epiphanes, audiisset patrem mortuum esse, clam ex urbe Roma fugiēs, regnū Syriæ occupavit, filio Seleuci pulso. Huius Antiochi historiam necesse est considerare, & propter Danielē, & propter exempla calamitatum, & mirabilium liberationum ecclesiæ. 15

Narrat autem Polybius, tantam fuisse petulantiam in hoc Antiocho, ut pro Epiphane dictus sit *Εμμανης* id est, furiosus. Interdum in conuiuia gestatus est velut funus, & cū scurris & minis certavit. Talis fuit, qui Deo bellum intulit, & delere ecclesiā conatus est. Regnare cœpit, post mortem Alexandri, anno centesimo & trigésimo septimo. Et cum astutus esset, ac nosset Romanorum potentiam, nihil contra Romanos movit, sed prætextu tutelæ adolescentis 25 regis Ægyptij, exercitum in Ægyptum duxit.

Nupta fuerat Ptolemæo Epiphani Cleopatra, soror Antiochi Epiphanis. Ex hac natus fuit Ptolemæus Philometor, cuius ætas, cum, mortuo patre, nondum matura esset gubernationi, simulat Antiochus, se, quia auunculus erat, tutorem fore adolescentis, & sperat hoc prætextu se potiturum esse regno Ægypti. Cūque venisset in Ægyptum, præsidia in Memphi, & in aliis quibusdam urbibus, tanquam tutor collocat. 30

Erat tunc summus sacerdos Onias, vir sanctus, qui, propter legationem, aberat. Quare eius frater Iason paciscitur cum Antiocho, redeūte ex Ægypto, & promissa ingenti pecunia, petit sibi tradi summum sacerdotium. Excipit ergo in urbe Ierosolyma Antiochum, qui ingressus templum, multos homines interfecit, & spoliato templo, summum sacerdotium Iasoni tradidit. 40

Hic primus aduentus Antiochi Epiphanis in urbem Ierosolymam, qui incidit in annum sextum regni Antiochi

chi, etiam si multum habuit scelerum, tamen secundus aduentus, post biennium, longè vicit crudelitate, & omnibus sceleribus, & calamitatum diuturnitate.

Iason inuisus populo, deinde expulsus, in Arabia exul periit. Successit Menelaus, qui Oniam ablentem interfici curauit. Hūc Menelaum, cū adiuuisset crudelitatem Antiochi, postea filius Antiochi interfecit.

Tales cū fuerint summi sacerdotes, parricide, & ethnicorum socij, in cogendo populo ad cultum idolorum, non dubium est, in vulgo multos fuisse similes ipsorum, vt dici solet.

Scilicet in vulgus manant exempla regentum.

Itaque cū latè vagarentur contagia impietatis & crudelitatis in populo Dei, sequutæ sunt tristissimæ pœnæ.

15 Post biennium, cū Antiochus in Ægyptum rediturus esset, adest ibi legatus senatus Romani, Popilius, & præcipit nomine senatus, vt ab Ægypto abstineat, & ex Ægypto præsidia abducatur, quia senatus pupillum defensurus sit. Antiochus, vt eluderet Romana mādāta, tergiuersatur, & ambigūè respondet. Ibi legatus baculo in puluere circulum pingit, circa Antiochum, & iubet eum planè respondere, priusquam ex eo circulo egrediatur. Id nisi faciat, populum Romanum ei bellū indicere. Antiochus metuens Romanos, promittit se imperata facturum esse. Rediēs igitur
25 Ierosolymam, anno regni sui octauo, iratus, fremens & egens, longè maiorem crudelitatem exercere incipit, quàm antea. Proponit edictum, vt relicta lege Moisis, adorēt omnes idolum Iouis Olympij, quod ipse in templum Ierosolymæ collocauit. Libros Moisis & prophetarum vndique
30 conquisitos, igni consumit. Munit idolum præsidiis sceleratissimorum militum. Iubet Bacchanalia celebrari in vrbe Ierosolyma. Interficit horrendis suppliciis multos senes, matronas, virgines nolētes deficere à lege Moisis. Fuitque tanta calamitas huius populi, quanta nulla fuit antea,
35 vt & verba Danielis prædicunt.

Cū autem multa iudicent homines ex rebus secundis, & aduersis, multos hæc tristia spectacula mouerunt, vt à Deo deficerent, existimantes nihilo magis hunc populum esse ecclesiam Dei, quàm alias gentes. Vt igitur
40 pij confirmarentur, & scirent hanc pœnam breuem fore, ac sequuturos lætos exitus, & Deum rursus eiekturum esse idolum ex templo, prædixit Deus hanc calamitatem, & exitum, scripto Danielis, & quidem dierum numerum

expressit. Ait hunc tyrannum vastaturum esse Iudæam, & prophanaturum templum duobus millibus dierum & trecentis, id est, sex annis & sex mensibus. Sûntque tot anni à tertio anno Antiochi, r vsque ad octauum Antiochi, quo anno Maccabæus templum recuperauit. Historia perspicuè recitatur in libris Maccabæorum, & annorum numerus congruit ad prædictionem Danielis. Ideò nunc præter historiam nihil addo.

Consentaneum est autem, quod vetustas sensit, Antiochum esse typum Antichristi & quidem regni Pōtificij. Antiochij accommodant ad regnum Mahometicum, de quo iam non disputo, sed relinquo istas accommodationes iudiciis eruditorum. Et signa cū Pontificio regno congruunt: idolum Maozim, prohibitio coniugij, aurea & argentea idola & ornamenta, quibus Pontificij colunt, & includunt Deū, sicut ipsi loquuntur. Ac nomen Maozim sonat, vt Maza, & vt Missa, vt in Missa pontificia, & circumgestatione adoratur panis. Et hic cultus horribili sæuitia defenditur. Si quis igitur typum accommodare volet, prudenter consideret verba Danielis.

Anno post mortem Alexandri, centesimo, quadagesimo octauo, recuperauit templum Iudas Maccabæus mense Kisseu, qui ad mensem Nouembrem congruit, quod & nomen indicat. Est enim Kisseu, nuncupatus ab Orione, quem Ebræi nominant Kesil. Fuit is annus trecentessimus quadagesimus octauus, post reditum ex Babylone. Fuit & centesimus quinquagesimus secundus ante natum Christū ex virgine. Quare recens memoria fuit huius calamitatis, cū Christus nasceretur. Cūque recuperatio libertatis, tempore Maccabæorum, felix fuisset, multi inquieti homines, exemplo Maccabæorum, ex Iudæa Romanos eiciendos esse disputauerunt. Sed sancti intellexerunt & causas fuisse dissimiles, & temporum aliam fuisse rationem. Nam Romani concedebant Iudæis *ἡ τοιοῦτη* in cultibus, & mox finis erat futuræ politiæ Mosaicæ. Antiochus autem non cōcesserat *ἡ τοιοῦτη* in cultibus, & adhuc multum temporis ad finem politiæ Mosaicæ tunc restabat.

Vt autem tota defensio ecclesiæ tunc plena fuit mirabilium operum Dei, & testimoniorum præsentiae Dei in his, qui non defecerant à lege Moisis: ita tandem interitus tyranni, ostendit eū diuinitus repressum esse. Cū audiret Antiochus, profligatos esse exercitus suos à Iudæis, & idolum ex templo erectū esse, iratus, nouam expeditionem

nem suscepit. In hoc apparatu excussus ex curru, magnis cruciatibus mortuus est, cum regnasset annos duodecim.

post ipsum, vagatæ sunt pœnæ scelerum ipsius, & per eius posteros, & per totum regnum Syriacum. Filius Eupator, cum duos annos tenuisset regnum, interfectus est à Demetrio patruo, qui reuersus ex vrbe Roma, Syriam occupauit. Hunc Demetrium interfecit Alexander, qui se filium Antiochi Epiphanis nominauit, & habuit vicinorum regum auxilia. Ptolemæus philometor etiam filiam Alexandro dedit, sed postea & filiam & regnum ei eripuit, & tradidit Demetrio Nicanori. Alexander, acie victus, fugit in Arabiam, vbi interfectus est, & caput eius Ptolemæo missum est.

Demetrius, frater Antiochi Epiphanis, duos habuit filios, Demetrium Nicanorē, & Antiochum Sedeten. Expulit regno Demetrium, frater Antiochus Sedetes, adiutus à duce Tryphone, qui postea dominum interfecit, videlicet Antiochum Sedeten. Hic Tryphon post, cum triennio regnasset, rursus expulsus, à suis interfectus est. Ita continua fuerunt bella intestina, & parricidia in familia regum Syriæ.

Narrationes in hac historia, propter rerum cōfusiones, sunt obscuriores. Ideò breuissimè excerpimus præcipua, vt in ruinis regnorum, & causas & iudicium Dei consideremus, & precemur Deū, vt nunc quoque ruentibus regnis, pœnas leniat, & seruet ecclesiæ reliquias.

Demetrii Nicanoris filius fuit Antiochus Gryphus. Antiochi autem Sedetis, filius fuit Antiochus Cyzicenus. Hi duo inter se bellū gesserunt de regno Syriæ, & vterque interfectus est, Gryphus ab Herodiano, Cyzicenus à Seleuco Gryphi filio. Horum etiam filij inter sese dimicarunt, quorum tempore accersitus Tigranes rex Armeniæ, Syria positus est. Huic postea eam Lucullus ademit, ac deinde Pompeius Syriam fecit Romanam prouinciā. Hic finis fuit regni Syriaci, postquam Romana Monarchia, deletis tyrannis in Asia, vtcunque pacem restituit. Tunc quoque Pompeius ex vicina Syria ab Hircano accersitus, restituit pacem Iudææ, vt postea dicetur.

REGES ÆGYPTI, POST

Alexandrum.

PTOLEMÆVS filius Lagi, qui, inter Alexandri duces, iustitia & liberalitate excelluit, retinuit Ægyptum, cum ei bellum inferret perdiccas, vt supra dictum est.

II. Ptolomæus Philadelphus, quo regnante pax in Ægypto fuit. Cúmque antea in Ægypto doctrinarum possessio tantum penes sacerdotes esset, & lingua ac literis Ægyptiis contineretur, huius regis consilio, doctrinæ in Græcam linguam trāsata sunt, & instituta sunt studia Alexandria, ubi deinceps communia fuerunt, omnibus discere volentibus, & rex vndique doctos viros accersuit. Bibliothecam instruxit copiosissimam, & inquisiuit apud multas gentes vetera monumenta. Quare Callimachus librum scripsit de gentium originibus & migrationibus, & veterum urbium conditoribus & legibus, quo libro amisso, multæ veteres historiæ interciderunt.

Quia verò intellexit Ptolomæus, habere Iudæos vetustam patrum seriem, & vidit legem Iudæorum maximè congruere rationi, de vnitatem Dei, & de honestis moribus, curauit & Iudæorum libros in Græcā linguam transfundi. Quare ad Eleasarum summum sacerdotem, & vasa quæ olim Iudæis adempta erant, & alia splendida dona misit, & ad se mitti interpretes petiuit. Missi sunt igitur duo & septuaginta viri, qui Moysen, & cæterorum Prophetarum libros, & haud dubiè multa alia monumenta in Græcā linguam transtulerunt. Ita libri Prophetici multis gentibus facti sunt notiores, & propagata latius vera de Deo doctrina. Et cognitis monumentis Iudæorum, rex Ptolomeus tanti istam fecit gentem; vt libertatem captiuis Iudæis in Ægypto donauerit.

Et si autem multi disputant de Græca interpretatione, quæ hodie extat, qui fuerint authores, & qualis sit: tamen, cum Paulus verba inde citet, apparet eam etiam ante Apostolorum tempora vsitatam fuisse. Et corpus narrationum non malè redditum est, etiam si alicubi occurrunt aliqua errata. Esset & magis perspicua lectio, si diligentius distincta esset. Summa tamē operis, est vtile testimonium de significatione Ebræi sermonis.

Huius igitur Regis Ptolemæi Philadelphi labore, & munificentia, generi humano restituta sunt, & latè propagata doctrinarum studia. Ac scribitur, motum esse consiliis doctissimorum hominum, Aristæ, Stratonis, & Demetrii Phalerensis, qui apud eum exul fuit, pulsus Athenis. Fuerunt apud eum & alij docti viri, Callimachus, Apollonius, Aratus, Biō, Theocritus, Conon & Hipparchus mathematici.

III. Regis Philadelphi filius fuit Ptolomæus Euergetes. Intulit bellum regibus Syriacis, propter interfectam Berenicen,

Berenicen, quæ fuit soror Euergetæ, vt prædixit Daniel. Et supra narrata sunt parricidia, quæ fecerunt Seleucus *Καλλίνικος* & Antiochus *Ιεραξ*. Cùmque Antiochus *Ιεραξ*, pulsus à Seleuco, fugisset ad Euergeten, ibi interfectus est.

5 Studia doctrinarum instituta Philadelphi tempore, maximè floruerunt Alexandria, regnante Euergete, qui & erga Iudæos beneficus fuit. Eius tempore collegit in Ægypto, Iesus filius Syrach, sententias, quæ adhuc extant, quas inquit ab auo suo scriptas, sed à sese auctas, & in Græcum sermonem translatas esse, quarum lectio, cùm sit & utilissima & dulcissima, liber ille familiarissimè notus sit omnibus. Et sciant iuniores, quod discrimen sit inter gnomas ecclesiæ, & ethnicas. Nam ethnice, vt Theognidis, tantum sunt præcepta, aut admonitiones pertinentes ad secundam
10 tabulam Decalogi: sed in ecclesia tradita sunt præcepta, & admonitiones de vtraque tabula Decalogi, de fide, & de bonis operibus, vt Syracides inquit capite tricesimo secundo: In omni bono opere credas in anima tua. Hoc est enim seruare mandata, Qui credit in Domino, mandata eius curat, & confidens in illo, non peribit. Et in prouerbiis Salomonis multa dicta sunt de Filio Dei, de verbo, de fide, de veris cultibus, valdè perspicua.

15 I v. Ptolemæus Philopator vicit Antiochum magnum, afflixit Iudæos. Deinde Eurydice coniuge & sorore interfecta, libidinibus, & cædibus contaminatus, veneno periit.

25 v. Ptolemæus Epiphanes successit, cui Antiochus Magnus bellum intulit, sed postea dedit ei filiam Cleopatram uxorem.

30 vi. Ptolemæus Philometor defensus à Romanis, cùm ei Antiochus Epiphanes auunculus regnum erepturus esset.

 vii. Ptolemæus Euergetes restituit in regnum Syriæ, Demetrium Nicanorem.

35 viii. Ptolemæus Phiscon, dictus à farcimine, propter tumidū vētrem, duxit sororem, eam interfecit, & filium ex ea natum, inter epulas ei offerri iussit. Regno expulsus est.

 ix. Ptolemæus Alexander, frater Phisconis, regnavit, pulso fratre. Postea & ipse expulsus est.

40 x. Ptolemæus Lathurus, id est, clam reuersus, nominatur à Plutarcho Lamyrus, id est, dicax. Exulauit in Cypro. Postea rediens, triginta millia Iudæorum trucidauit, & coegit captiuos vesci interfectorum cadaueribus. Harū horribilium calamitatum spectatores fuerunt multi sancti homines, qui tūc vixerunt, Simeon, Zacharias, & multi a-

lij; quo tempore simul, in Iudæa, fratres inter se parricidiis certabant, Aristobulus, Antigonus, & Alexander Iannæus.

xi. Ptolemæus Auletes, pater Cleopatraz Antonij, exulans Romæ. Deinde reductus in regnum, per Gabinium.

xii. Ptolemæus Dionysius, frater Cleopatraz, qui Pompeium interfecit, & postea, Iulium Cæsarem hospitio exceptum, opprimere conatus est. Sed cum Iulius Cæsar, magnis præliis vicisset exercitum regium, rex in scapha effugere conatus, inter collisas naues, in tumultu fugientium, euerfa cymba, in mari periit. Postea dedit Iulius regnum Cleopatraz; quæ, post mortem fratris, usque ad annum Octauij Augusti duodecesimum, regnavit, quo anno victi Antonius & Cleopatra, sibi mortem consciuerunt. Hic finis fuit regni, & posteritatis Ptolemæorum in Ægypto. Postea, ut dicemus, Ægyptus facta est prouincia Romana ab Augusto.

D V C E S I V D Æ O R V M P O S T

reditum ex Babylone.

ECCELESIAM, in exilio Babylonico, mirandis operibus ædificatam, & seruatam, & ornatam esse ingenti gloria, inter magna pericula, dictum est supra in monarchia Persica. Fuitque post reditum ex Babylone, mediocris tranquillitas Iudææ, usque ad Ochi tempora. Nam & Nehemiæ longa ætas fuit, videlicet annorum centum & triginta, qui, si attigit tempora Ochi, vidit nouam populi calamitatem in vltima senectâ. Teneantur autem nomina ducum, post Ieconiam. Et si enim posteri David, usque ad Maccabæos, fuerunt principes populi, tamen non nominarunt se reges, ut existimo, propter reuerentiam Persicorum regum, ne viderentur velle pares esse monarchis, præsertim, cum ab eis ingentia beneficia accepissent. Sântque appellationes ducum in Luca.

Ieconias, id est, erectus, stabilitus, in exilio honoratus. Nominatur apud Lucam Neri, id est, Lucerna mea.

Huius filius fuit Sealthiel, id est, postulatus à Deo. Fuit autem in reditu dux primus, filius Sealthiel.

Zerobabel dux præfuit annos quinquaginta octo. Etymologia est: Alienigena Babylonis. Huius mentio fit in Haggæo, & Zaccharia.

Resa Mesollam, secundus dux, sexaginta sex annos. Etymologia est: Caput pacificum. Huius tempore veniebant Ierosolymam Esdras, & Nehemias.

Iohanna Ben Resa, tertius dux, quinquaginta tres.

Iudas

Iudas Hircanus primus, quartus dux, annos quatuordecim, fortassis eò dictus Hircanus, quod eius tempore Ochus transtulit partem Iudæorum in Hircaniam, iuxta mare Caspium. Præfuit Iudææ, cum Alexander vicit Darium.

5 Ioseph primus, quintus dux, annos septem.

POST ALEXANDRVM.

10 **A**BNER Semei, dux sextus, vndecim annos. Huius tempore Ptolemæus Lagi filius, Ierosolymam fraude cepit in Sabbatho, simulans se sacrificaturum esse.

Eli Matathia, septimus dux, annos duodecim.

Asar Mahat, octauus dux, id est, beatus percussor, annos nouem.

15 Nagid Artaxad, nonus dux, præfuit annos decem. Significat Nagid principem, Artamagnum, Hesid sanctum. Huius tempore missi sunt septuaginta interpretes in Ægyptum ad Philadelphum, fuitque tranquilla Iudæa.

Haggai Eli, decimus dux, præfuit octo annos. Significat festum Dei mei. Lucas nominat Esi, id est, seruatum.

20 Maslot Naum, vndecimus dux, præfuit annos septem. Significat dominum iucundum.

Amos Syrach, duodecimus dux, præfuit annos quatuordecim. Fortis præliator.

25 Matathia Siloah, tredecimus dux, Datus à Deo, felix, seu missus, præfuit annos decem.

Ioseph Iunior, quartus decimus dux, nominatus Arses, honoratus à Ptolemæo Euergete, præfuit annos sexaginta.

30 Ianna secundus Hircanus, quindecimus dux, annos sedecim, multis præliis vicit Arabes. Postea in defensione acis cuiusdam, quam oppugnauit Antiochus Epiphanes, interfectus est hic Ianna secundus Hircanus. Fuitque postremus ducum ex posteris David. Nam scelera pontificum attraxerunt Antiochum Epiphanem in Iudæam, quæ cum armis reprimerent Maccabæi, postea principatum hi tenuerunt, cum essent nati ex tribu Leuitica.

35 Post Maccabæos, Iudæam regendam dedit Iulius Antipatro Idumæo, cuius virtutem & fidem in bello Alexandrino expertus erat. Hic Antipater pater fuit Herodis primi. Ita prædictum fuerat in vaticinio Iacob, venturum esse
40 Messiam in fine politiæ Iudaicæ, cum iam peregrini in Iudæa reges essent. Et tamen, ne stirps David ignota esset, oportuit non longum tempus esse, à postremo duce ex stirpe David, ad Christi natalē. Sūt autem anni centū sexaginta.

Erat igitur recens memoria postremi ducis, & familiæ eius.

Extat, iisdem appellationibus ducum series, apud Lucā & Philonem, vsque ad postremum ducem Iāna Hircanū, filiū Ioseph. Deinde Lucas attexit quatuor patres, qui non fuerunt duces. Sed multi familiam nosse poterant. Vt autē series in conspectu sit, recitabo hīc & Maccabæos.

SERIES PRINCIPVM, ET REGVM
qui ex Maccabæis orti sunt.

Nomen Maccabæi sumptum est ex literis pictis in vexillo, quæ significabant: Quis sicut Dominus in Israel? Extat autem series familiæ in primo libro historiæ Maccabæorum.

Matathias contra Antiochi Epiphanis duces, primus arma cepit, & filiis hortator fuit, vt exercitus colligerent, & defenderent reliquias ecclesiæ; & rursus expellerent Antiochi exercitus, sicut Daniel futurum prædixerat: Iuuantur auxilio paruulo.

Sciendum est autem, eius temporis calamitatem, dispersiones & liberationes, imaginem esse postremi temporis in ecclesia.

Iudas Maccabæus filius Matathiæ, fuit dux annos quinque. Cum Antiochus, post secundum reditum ex Ægypto, collocasset idolum in templo, anno 245. mense Kisleu, qui nobis est Nouēber, sequenti anno Iudas Maccabæus, collecto exercitu, defendere populi reliquias cœpit, & quatuor duces ordine, magnis præliis vicit, Apollonium, Seronem, Georgam & Lysiam. His profligatis, recuperauit, & purgauit templum, cremato idolo. Itque facta templi repurgatio in fine tertij anni, mēse Kisleu, eodem die, quo idolum, ante tres annos, in templum collocatum fuerat. Circa id tempus & Antiochus Epiphanes mortuus est. Et iam spes erat pacis, sed rursus, scelere summi sacerdotis Alcini, attracti sunt hostes ex Syria, regnante Demetrio. Fuitque difficilius bellum, propter Alcini perfidiam, qui intra mœnia Ierosolymæ insidiabatur Maccabæis.

Fuit autem tanta superbia ducis Syriaci Nicanoris, vt extenso brachio, cōtra templum, iurauerit se hoc templum igni deleturum esse. Sed huic Nicanori, in acie interfecto, præcidi victor Iudas caput, & brachia iussit, & suspendi ea ante templum, vt conspiceretur exemplum pœnæ blasphemii hominis.

His tantis rebus diuinitus, & feliciter gestis, per annos quatuor,

quatuor, deinde fœdus fecit cum Romanis. Post id fœdus, infelicitèr pugnans, in acie occidit. Quia Deus voluit ostendere, ecclesiam non debere confidere peregrinorum regum præsidiis, & fœderibus, sed ab ipso petere, & expectare defensionem, iuxta dictum: Maledictus, qui confidit in homine. Nam & Ionathæ fratri postea, exitio fuit perfidiosa regum amicitia.

Ionathas frater Iudæ, dux fuit annos nouendecim. Fuit amicus regum Syriæ, Alexandri, & Tryphonis, de quibus supra in catalogo regum Syriæ. Etsi autem rursus tunc mediocris status fuit Iudææ, tamen, cum iam, velut conductitij, militarent apud Syriacos reges, inter sese dimicantes, doctrina, disciplina & mores in Iudæa magis corrumpebantur. Et Ionathas, Tryphonis insidiis, interfectus est.

Ita paulatim status Iudææ ruit in deterius.

Simon frater Iudæ Maccabæi, fuit dux annos octo. Repulit Tryphonem, & Antiochum Gryphum. Expulit ex arce Sion, & ex aliis locis reliquias præsidiarum Syriacorum, ita, ut sub eo prorsus fuerint, ex Iudæa, peregrinæ gentes eiectæ.

Cumque iam non solum pax in Iudæa esset, sed restituta etiam esset vetus forma reipublicæ, templi dignitas, & vsitati cultus, Simon à genero suo Ptolemæo, cui dederat præfecturam Iericho, interfectus est. Ita postrema ætas, in illo populo, valdè inquieta fuit. Et tamen, inter hos tumultus, mirabiliter Deus ecclesiæ reliquias seruauit.

Patri Simon successit filius Iohannes Hircanus, qui fuit dux annis triginta vnum, excellens virtute & felicitate. Repulit Antiochum Gryphum, qui obsederat Ierosolymā. Deinde cepit, & destruxit ipse Samariam, quam obsederat totum annum: & templum ibi conditum, post Alexandrum, ab impiis, deleuit. Cepit & oppida quædam in finibus Syriæ & Idumææ. Sed sub eo, in illa gentis Iudaicæ senectâ, inter bella, & in permixtione ethnicorum, dilacerata est Iudæa sectis. præcipuè verò nominantur pharisæi, Zadducæi & Essæi.

Etsi autem nomen pharisæorum aliqui fecerunt à segregatione, tamen multi deriuant ab exponendo, qui iudicant pharisæos dictos esse, quasi expositores, seu interpretes scriptorum prophetarum. Et horum nomen antiquius cæteris videtur. Hi non abiecerunt libros propheticos, ut Zadducæi, sed transformarunt doctrinam legis, & promissionem, prorsus in politicam, seu philosophicam.

eam doctrinam. Dixerunt lege Dei tantum externam disciplinam præcipi, & homines, disciplina, mereri remissionem peccatorum, & iustos esse coram Deo, & hæredes æternæ vitæ. Item, Sacrificia mereri remissionem peccatorum. Et addiderunt multa exercitia ceremoniarum, ieiunia, & lotiones, quæ ipsi finxerunt, vt apud nos, monachi. De Messia docuerunt, occupaturum esse prouincias. Negarunt Messiam fore victimam ad placandam iram Dei. Amiserunt doctrinam de natura diuina Messiae, quæ loquuta est cum patribus, & prophetis, & semper adfuit ecclesiae. Beneficia Messiae somniarunt hæc fore: Ipsum mille annos in hoc mûdo viuẽtem regnaturum esse; lege Moisis imposita gentibus. Et Iudæos fore gentium principes, & longæuos fore trecentorum, aut quadringentorum annorum, & futuram esse dulcem pacem, & auream ætatem in toto genere humano. Postea sequuturum esse postremum iudicium, in quo hostes populi Iudæorum, in æternas pœnas abiecturus esset, & suis daturus æterna bona.

Zadducæi, post Phariseos orti, magnam potentiam in populis adepti sunt, fuitque grata professio. Quia, cum Pharisei nimis multis traditionibus onerassent populum, hi fecerunt laxationes. Ac non solum traditiones Pharisæicas abstulerunt, sed etiam abiecerunt prophetas omnes, præter Moysen. Hunc vnum se amplecti simulabant, & tamen negauerunt animas esse superstites, extinctis corporibus. Negauerunt & corporum fore resurrectionem. Dixerunt autem legi obtemperandum esse, quia obedientia mereatur tranquillitatẽ huius vitæ, & contumacia pœnas. Horum cum & multitudo, & potentia magna esset, inter Phariseos & ipsos assidua certamina fuerunt, vnde & in gubernatione crebri tumultus orti sunt. Est autem horribile exemplum, quod in tam exiguo populo, non solum dilaceratio tanta gentis facta est, sed etiam doctrina tam variè à sectis corrupta est. Denique quod prophanitas adeò creuit, vt essent in hoc populo, qui nomen habebant ecclesiae Dei, qui palam Epicureas opiniones defendebant. Plerumque autem pessimi hypocritæ arrogãter sibi gloriosissimas appellationes tribuunt. Ita Zadducæi nominarunt se à Zaddic, quod est iustus, quasi nominati essent iusti seu iustitiarij. Alij fecerunt alias etymologias, quas omitto.

Essæi, id est, operarij, ab Asa, quos sic dictos esse apparet, quia cum viderent alios, assiduis contentionibus perturbare rempublicam, & retinere vitæ turpitudinem, ambitionem,

5 bitionem, luxum, odia, & alia vitia, ipsi amantes modestiæ,
 & pacis, discesserunt ab illis: & ostenderunt, se bonis ope-
 ribus, non rixis, velle Deo seruire. Sed cum pauci essent,
 nec peterent gubernationem reipublicæ, secesserunt ad lo-
 10 ca vicina hortis Balsami, & Palmarum. Ibi & coluerunt
 hortos, & artem medicam didicerunt, & remedia appa-
 runt, & cum laboribus medicationis, qui sunt magni &
 grati, tum aliis multis officiis beneficentiam erga multos
 re ipsa exercuerunt, disputationum vanitate omissa. Distri-
 15 buerunt diem in tempora precum, lectionum, laborum,
 cibi & potus. Lucra etiam contulerunt in commune ara-
 rium sine superstitione, ut inde suis, & aliis honestis, in e-
 gestate, & in morbis opitulentur. Denique schola fuit
 medica, & eruditione, & exemplis virtutum excellens. In
 20 Eusebio legitur, dictos esse, quasi *θεωρητικοί*. Et dicuntur
ὑποπτεροὶ ὀφθαλμοὶ τοῦ Φαρισαίου, id est, longè antecellentiores
 Phariseis. Apparet autem Eusebium nomen fecisse ab Aza,
 quod est considerare, speculari.

Dolendum est autē, quòd, cum manifesto auxilio Dei Iu-
 20 dea defensa aduersus Antiochum, & tandē liberata esset,
 mox in pace opinionum dissidiis dilacerata est. Postea etiā
 bella ciuilia, & statim fratrum parricidia sequuta sunt. Hæ
 calamitates postremi tēporis in Iudea, sunt imago extre-
 mæ senectæ mundi. Ut autē tunc inter tot sectas, & bella,
 25 mirabiliter Deus aliquas ecclesiæ reliquias seruauit, ut
 fuerunt Simeō, Zacharias, Elisabeth, Anna, Maria, Ioseph,
 & alij multi, alieni à deliramētis Phariseorū, & Zadduceo-
 rum, ac retinentes propheticam doctrinā, sine corruptelis,
 sicut Esaias inquit: Obligna legem in discipulis meis. Ita
 30 nunc quoque Deus, immensa bonitate reliquias ecclesiæ
 seruat, agmē exiguū, quod retinet fundamentum, & Deum
 rectē inuocat, & fugit idola, cum interea ingēs multitudo
 sit defendentiū idola, & hostium doctrinæ propheticæ, &
 apostolicæ; qui sunt parricidæ membrorum Christi, videli-
 35 cet, Mahometici, Papa, monachi, & eorum satellites, & to-
 ta ista colluies defendentium idola. Monent autem illa
 vetera exempla, ut, in tantis dissidiis, certò statuamus, ser-
 uari tamen cœtum aliquem, qui est vera ecclesia Dei, & ut
 sapiēter quæramus, quæ, & vbi sit illa vera ecclesia Dei, &
 40 nos ad eam adiungamus, sicut scriptum est: Oves meæ
 vocem meam audiunt. Item Psalmo 83 Beati, qui habitant
 in domo tua, Domine. Item Psalmo 91. Plantati in domo
 Domini, in atriis domus Dei nostri florebut.

CHRONICORVM
REGES EX FAMILIA
Maccabæa.

FILIVS Ioannis Hircani fuit Aristobulus, qui se regem nominavit primus, post reditum ex Babylone, oblitus modestiæ priorum ducum. Sed dedit pœnas superbiæ. Nō enim diutiùs anno regnavit. Interfecit fratrem Antigonũ, præstantem virum, falsò suspicans eum appetere regnum. Interfecit & matrem, à quo existimabat adiuvari Antigonum. Postea cum dolore conscientiæ, in magnis cruciatibus esset, iussit se in locum fraternæ necis gestari, ibi vomēs sanguinem, mortuus est. Hæc horribilia scelera in populo Dei fecerunt principes, nati ex viris sanctis, optimè meritis. Tales calamitates postremi tēporis consideremus, & petam⁹ nos regi à Deo, & servari verè ecclesiæ reliquias.

Secundus rex, Alexander Iannæus, regnavit annos viginti septem, filius Hircani minimus natus. Sub eo tristissima clades accepta est, in qua Ptolemæus Lamyrus trucidavit triginta millia Iudæorum, & captivos interfectoꝝ carnibus vesci cepit. Propter seditiones motas à Phariseis, qui regio nomini adversabantur, occidit ipse sex millia Iudæorum. Postea bellum gessit feliciter contra Arabes.

Successit Alexandro, coniunx Alexandra, quæ & Salome nominatur. Gubernatio eius tranquilla fuit, quia adiunctos habuit Phariseos, quorum consilio rempublicam administravit. Regnavit annos novem.

Alexandri filij duo fuerunt, Hircanus, & Aristobulus. Etsi autem Hircanus maior natus erat, tamen Aristobulus, collecto exercitu, regnum invasit, adhuc vivente matre. Defenderunt autē Hircanum initio, Antipater Idumæus, & Aretas rex Arabum. Postea, cum Scaurus Pompeij legatus, & corruptus pecunia, iuaret Aristobulũ, misit & Hircanus ipse legatos ad Pompeium, qui, cognito iã negotio, Ierosolymam accessit cum exercitu, & vrbe occupata in Sabbatho, tradidit Hircano gubernationem, & summum sacerdotium, & abduxit Romam captivos, Aristobulum, & eius filios, Alexandrum & Antigonum.

In his seditionibus, & fratrum parricidiis, nō solum disciplina Iudaica, sed etiam doctrina magis extincta fuit. Nec finis fuit domesticarum seditionũ, donec Iudæa redacta est in formam provinciae. Ibi, quanquam peregrini magistratus dominarentur, tamen concessa est Iudæis *αὐτονομία* in doctrina, & cultibus, & mediocri tranquillitas fuit, ne ecclesia funditus exstingueretur.

Alexander

Alexander, cum patre Aristobulo, captivus, cum Romanam duceretur, in Cilicia elapsus, rediit in Iudæam, & occupata parte Galilææ, à Gabinio captus est. Postea tempore belli ciuilis Pompeiani, quia seditiones moliebatur, à Scipione, Pompeij focero, Antiochiæ securi percussus est.

Antigonus à Iulio, post bellum ciuile Pompeianum, dimissus, Parthorum auxiliis recuperare Iudæam conatus est, præsertim mortuo Antipatro, cum Iudæi mallent ipsi parere, quàm filiis Antipatri. Et senex Hircanus, patruus ipsius, summus sacerdos, ab eo captus, & in Parthiam subductus est, præcisus auribus. Hunc Antigonum, tertio anno, postquam Herodes rex factus erat, Antonius capitali supplicio affecit. Herodes autem Hircanum, patrum Antigoni, reuocatum ex Parthia, interfecit octogenarium.

Hic tristis exitus fuit familiæ Maccabæorū, quos Deus ornauerat ingenti gloria. Ex his orti nepotes, inter sese horrendam laniendam exercuerunt, peregrinas gentes attraxerunt, & doctrinam, leges, & disciplinam patriam valde labefactarunt. Quorum historia imago est postremi temporis in ecclesia, in qua etiam, certamina ambitionum inter doctores, corrumpunt doctrinam, & disciplinam. Cūque considerabimus, quā turpiter degenerauerint Maccabæorum posterī, non confidamus maiorum meritis, aut virtute, sed simus eò modestiores, ut Dei dona à maioribus accepta retineamus.

HERODIS POSTERITAS.

CUM Iulius in Ægypto periculofum bellum gereret, multum ei profuit Antipatri Idumæi prouidentia, & fides, quia regiones illæ huic notissimæ erant, & flexit ad amicitiam Iulij Memphitas, & alios. Ideò Cæsar Antipatro tradidit Iudæam regendam, sine regio nomine, sed nomine gubernatoris. Deinceps igitur Iudæa peregrinos principes ex ethnicis natos, habuit. Quod cum ægrè ferrent Iudæi, ac disputarent, tribui Iuda regnum promissum esse, donec Messias nasceretur, subinde atroces seditiones mouerunt. Ac Antipater, qui sapienter & moderatè dominabatur, veneno necatus est à Iudæo Macho, quem postea Herodes prope Tyrum interfecit.

Herodes primus filius Antipatri, quem & Ascaloniten nominant, ab Ascalon, quæ fuit in Idumæa, viuo patre, Galilæam, magna cum laude virtutis, rexit, & seditionem motam à quodam Ezechia, oppressit. Cūque post mortem Antipatri sperarent Iudæi, ipsius filios excuti ex re-

quo posse, attrahunt exulantem apud Parthos Antigonū,
de quo supra, qui adiutus à Parthis, potitur vrbe Ierosoly-
ma. Sed cū aliquot præliis vicisset Herodes, nominatus
est ab Antonio, totius Iudææ Terrarcha. Post paucos an-
nos, cū Romam venisset, Octauio & Antonio dominā-
tibus, regio nomine ornatus est, & rex totius Iudææ appel-
latus, in Capitolium ductus est, medius inter Octaviū &
Antonium, Olympiade centesima octagesima quinta.

Tertio anno post, cū Antonius venisset Antiochiam,
securi percussit Antigonum. Deinde Herodem assiduæ se-
ditiones exercuerunt: sed victor, occidit summum Sena-
tum populi Iudaici, quem nominabant septuaginta duos
Seniores.

Anno tricesimo regni Herodis, natus est ex Maria vir-
gine Filius Dei, Dominus Noster I E S V S C H R I S T V S. 15
Hic numerus anni à multis traditus est, quos sequor. Nec
diligentiam illorum improbo, qui tres annos adiciunt,
sed disputationem omitto.

Herodes filios Antipatrum, Aristobulum & Alexandrū,
propter suspicionem insidiarum, occidit. Successerunt pa-
tri Herodi, tres filij, Archelaus, qui Iudæam tenuit, sine
nomine Regio, annos nouem. Huius firmentio in Mat-
thæo. Herodes Antipas, quem nominamus Secundum:
qui Galilæam tenuit, à quo interfectus est Iohannes Ba-
ptista. Philippus, qui tenuit Trachonitida, siue Ituræam. 25
Nomen Antipas mutilatum est ex *Antipater*. Trachoni-
tis Græcum est, confragosa, aspera seu scopulosa. Idem si-
gnificat Ituræa Ebraeis, à vocabulo Tira, quod significat
turrem, siue in montibus angustas fauces.

Archelaus, & Herodes Antipas relegati sunt, cū qui-
dem Herodes Antipas Romam profectus esset, vt regnum
impetraret: quo non impetrato, in reditu, Philippi coniu-
gem, duxit vxorem. Postea relegatus, mortuus est in Gal-
lia. Nomen tenuit Terrarchæ, quod significat principem,
id est, non regem, sed habentem regi similem gubernatio-
nem, videlicet agricolas, opifices, curiam, & militiam, sed-
ita, vt superiori domino pareret. 35

Herodes tertius, cuius cognomen est Agrippa, filius A-
ristobuli (interfecti à primo Herode) qui interfecit Iaco-
bum Apostolum filium Zebedæi. Hunc Herodem Agrip-
pam Tiberius Romæ carceri inclusit, quod familiaris es-
set C. Caligulæ, quem Tiberius imperij successorem esse
non voluit. Postea Caligula eum liberauit ex carcere, &
dedit

deditei Trachonitidem, quam Philippus tenuerat, & attribuit regium nomen. Claudius addidit Samariam & Iudeam. Ita rursus vnus fuit rex Herodes Agrippa, Iudee, Samariæ, & Galilee, qui regnavit annos septē, punitus, postquam necavit Iacobum; sicut narratur Actorum 12.

Post huius Herodis Agrippæ mortem, cū filius Agrippa esset adolescens, & Iudæa plena seditionum esset, rursus per Romanos Magistratus administrata est. Sed Claudius tradidit huic Agrippæ Chalcidem in Syria, & regium nomen, & Trachonitidem. Nero addidit aliqua oppida in Iudæa. Huius Agrippæ tempore, Ierosolyma deleta est. Fie eius mentio Actorum 21. Regnavit annos viginti septem. Philo scribit, huic Agrippæ, filium fuisse alium Agrippam, socium seditiosi viri, qui tēpore Adriani Imperatoris magnū exercitum collegit, vt restitueret & politiam Iudæicam, & se nominavit Ben Cochab, id est, filiū stellæ. Postea, cū infelix euentus fuisset, nominatus est Ben Cosban, id est, filius mendax, siue mēdacij. Cūque Bethoron triēnio obsessa fuisset, domiti sunt Iudæi, partim prēliis, partim fame, trucidatis amplius trecentis millibus ab Imperatore Adriano. Hic finis est familiæ Herodis, quæ annos cētum & tres dominata est, vsque ad finem Agrippæ, qui fuit filius Herodis Agrippæ regis.

25 BELLA ROMANA TEMPORRE tertiæ monarchiæ.

IN tertia monarchia breuiter recitavi Persici regni finē, Alexātri victorias, & post eius mortem quatuor præcipua regna successorū, sicut Daniel prædixerat, Ægyptium,
30 Syriacum, regnum Antigoni in minore Asia, & Macedonicum. Diximus etiam, Iudææ & ecclesiæ mediocrem fuisse tranquillitatem, tempore Alexandri, & proximorum successorum, vsque ad Antiochū Magnum. Interea paulatim in Italia creuit Romana potentia. Fuit autem maximè memorabile bellum, quod Romani, tempore Philadelphi, gesserunt cum rege Pyrrho, & Tarentinis, motum anno à cōdita vrbe quadringentesimo septuagesimo secundo: quia
35 Tarentini & classem Romanam diripuerant, interfecto duce, & legatos Tarentum missos pulsauerant. Vtile est autem totam historiam Pyrrhi nosse, quæ legatur apud Plutarchum. Virtus fuit excellens Pyrrhi. Sed cū multa bella simul moueret, & inchoata non pertexeret, potentia ipsius paulatim languefacta est.

Post bellum Tarentinum, insigne exemplum Romanæ iustitiæ narratur. Romana legio, quam nominant Campanam, præsidij causa, in urbem Rhegium collocata, Rheginos ciues interfecit, & eorū bona & agros occupauit. Romani igitur, ut ostenderent, se fidem sociis debitam, non velle violare, punire suos milites decreuerunt, & potiti urbe Rhegio, trecentos, quia non plures viui in consulis potestatem venerant, securi percusserunt. Cæteri sceleris socij, in oppugnatione perierunt.

Postea anno urbis quadringentesimo, octogesimo nono, 10 motum est primum bellum Punicum, quia Carthaginenses Hieroni Syracusano, socio populi Romani, regnum eripere conabantur. Etsi autem Carthaginenses sæpè magnis præliis victi sunt, tamen Romanæ clades, propter crebra naufragia maiores fuerunt. Ac in primis Reguli fortuna, & 15 fides, in primo bello Punico, insignis fuit.

Anno nono eius belli, cum duo consules, Manlius & Regulus in Africam traiecissent, & post reditum Manlij ad urbem, Regulus in Africa mansisset, vicit acie duos, Asdrubalem, & Amilcarem, patrem Annibalis. Trucidauit 20 octodecim millia Pœnorum, quinque millia cepit, & octodecim elephantos.

Sequenti anno Regulus victus est, & trucidata triginta millia Romanorum, capta quindecim millia, Regulus catenis victus est. 25

Anno quinto post hanc cladem, cum Metellus viginti millia Carthaginensium trucidasset, elephantos interfecisset sex & triginta, cepisset centum quadraginta sex: Regulus missus est Romam, ut pacem, aut permutationem captiuorum Carthaginensibus peteret; dissuasit utrunque. 30 Nec tamen violauit datam fidem, de reditu ad Carthaginem. Reuersus est igitur Carthaginem, ubi postea crudeli supplicio necatus est. Postea rursus magnæ clades utrinque acceptæ sunt, sed nono anno, post Metelli victoriam, Lucitacius consul, cum vidisset Hannonem adducere nouā 35 classem ad Amilcarem: priusquam duo exercitus coniungeretur, statim dimicauit, ad insulas Ægates, cepit Punicas naues sexaginta tres, demersit ceterum viginti quinque, cepit viginti duo millia hominum, trucidauit tredecim millia, postea properauit ad Amilcarem, & eum ex Eryce discedere cōgit. 40 Pœni, qui fuerant in Eryce, venditi singuli denariis octodecim. Postea petentibus Carthaginensibus, data est pax, fuitque hic finis primi belli Punico, anno vigesimo

cesimo quarto, posteaquam morum est. Estque hic annus Urbis conditæ quingentesimus duodecimus.

Ac præcipue insignia exempla sunt in hoc bello, fortuna & fides Reguli, & celeritas Luctacij.

DE TEMPORE INTER PRIMUM bellum Punicum & secundum.

INTER finem primi belli Punici, & initium secundi, sunt
 10 Ianni quinque & viginti. Sûntque interea magnis præliis victi, prope Mediolanum, Insubres, & Boij, & Gallorum, ac Teutonum noui exercitus; qui ad defendendos Insubres iuga Alpium transierant, & iurauerant, se Romam deleturos esse. Nec contempserunt Romani periculum, sed
 15 magnos exercitus opposuerunt. Curius & Flaminius Coss. non procul à Mediolano trucidauerunt quadraginta millia Gallorum, & Teutonum Horum dux Ariouistus, quod est *Ehrnvest* captus est, vt scribit Polybius.

Sequente anno Coss. fuerunt M. Claudius Marcellus, &
 20 Cn. Cornelius Scipio. Marcellus is est, qui deinde, post Cannensem cladem, vicit Annibalem. Cn. Cornelius Scipio patruus fuit Africani, à quo in Africa victus est Annibal. Cùm autem, duce Viridomaro, quod est *Friedmeier*, id est, custos pacis, rursus triginta millia Gallorum & Teu-
 25 tonum ad Mediolanum accederent, & Coss. Mediolanum obsiderent, Marcellus partem exercitus duxit aduersus Viridomarum. Cùmque hunc insignem armis, auro ornatis, ante aciem vidisset, quia ducem esse ratiocinabatur, Marcellus rectà impetum in eum facit, & Ioui opima
 30 spolia vouet. Non fugit hostis, sed acerrimè dimicans, tandem accipit lethale vulnus. Interea & exercitus inter sese configunt, sed interfecto duce Viridomaro, prima acie perterrefacta, & turbata, Romani alacres instant cedentibus. Marcellus spolia hosti detrahit, quæ postea, re-
 35 uersus Romam, affixa querno trunco gestat in Capitolium, exemplo Romuli, sicut vouerat. Mox verò, post illam pugnam, triginta millibus hostium profligatis, ad obsidionem Mediolani redit, vbi cùm copiæ Coss. rursus coniunctæ essent, vi captum est Mediolanum. Deinde vicini
 40 na oppida deditionem ultro faciunt. Ita, deletis peregrinis exercitibus, Italia ingenti terrore liberata est. Ac plurimum attulerunt momenti ad victoriam, consilium, celeritas, fortitudo, & felicitas Marcelli, qui & anno, post

trucidatum Viridomarum, nono anno post cladem Can-
nensem, tertio, vicit Annibalem.

Cum talis excellentia in imperiorum constitutione con-
spicitur, cogitemus Deum constituere imperia, & id non
fieri sine ingenti labore, & Deum velle agnosci suam præ-
sentiam in illa virtutum excellentia, & in ipsa imperiorum
constitutione, qua fit, ut aliqua pars generis humani & ho-
neste societates conferuentur. Huius Marcelli mentio fit
in sexto libro Æneidos:

Aspice, ut insignis spoliis Marcellus opimis

Ingreditur: victorque viros supereminet omnes.

Hic rem Romanam, magno turbante tumultu,

Sistet eques, sternet Pœnos, Gallumque rebellem,

Tertiaque arma patri suspendet capta Quirino.

Hæc de Marcello diximus, quia valde prodest excellen-
tes viros in omnibus historiis considerare, propter eas cau-
sas, quas recitavi, quia discendum est imperia à Deo con-
stitui, & Deum dare excellentem virtutem & successus: &
hæc dari non ignavis, sed laborantibus, sicut in Æschylo
dictum est, *ἀλλ' ὅταν ἀπεύδῃ τις αὐτὸς καὶ θεὸς σωθήται.*

Polybius inquit, huius belli Gallici pericula, & prælia,
fuisse non minora, quam vlla in cæteris fuerunt, sed à Cel-
tis omnia magis impetu, quam consilio acta esse: *θυμῶν μᾶλ-
λον, ἢ λογισμῶν βεβηθκυῖα.*

DE ARATO SICYONIO.

EXemplum est Aratus Sicyonius gubernatoris sapien-
tis, iusti, moderati in victoria civili, & experti fortunæ
inconstantiam, & infidas regum familiaritates. Quem ego
præterire nolui, quia Cicero eius mentionem facit. Et in
eius historia conspicitur, quàm varij tumultus, & quales
tyrannides in Græcia tunc fuerint, cum nondum à Roma-
nis defenderetur.

Aliquantò ante bellum Gallicum, in quo Marcellus
victor deleuit magnum exercitum Celtarum, id est, Gal-
lorum, & Teutonum, clarus fuit in Græcia Aratus Sicyo-
nius, natus patre Clinia, qui fuit princeps Sicyonius, quem
cum interfecisset Abantidas, qui rapuit dominationem,
postea filius Clinia, Aratus exul, adiutus à cæteris exuli-
bus, nocte conscensis muris, patriam cepit. Cùmque ty-
rannus fuga euassisset, vetuit Aratus vllum ciuem interfi-
ci. Opes tyranni dedit exulibus. Quia verò exulum prædia
iam ab aliis ciuibus possidebantur, & multa hereditatibus,
dotibus,

dotibus, aut venditionibus translata erant eiectis possessoribus, noua bella sequutura erant. Vt igitur paci ciuitatis consulere Aratus, adhibitis senatoribus, transactiones instituit. Precia numerat iis, qui volentes ecedebāt, aut, si qui
 5 cedere nolebant, tantundē pecuniæ dat exulibus, quanti æstimabantur fundi. Hanc ad rem sumit à Ptolemæo talentorum centum & quinquaginta, id est, nonaginta millia coronatorum. Hac compensatione pax ciuitatis retēta est. Postea hic Aratus creatus dux Achæorum, liberare & vicinos
 10 instituit. Ex arce Corinthi, & ex Athenis eiecit Macedonica præsidia. Deinde Cleomenem regem Laconicum conatus est reprimere, qui & ephoros sustulerat, & vicinis bellum inferebat, à quo magno prælio victus est. Cū autem & Cleomenis audaciam, & robur Laconicum metueret, ad belli societatem Antigoni regem Macedonicum
 15 inuitauit, qui adducto exercitu, magno prælio vicit Cleomenem: qui amisso regno, fugit in Ægyptum, vbi captus, mortem sibi consciiuit.

Postea mortuo Antigono rege, successit in regno Macedonico Philippus, Persei pater. Cū autem Ætoli renouarent bellum aduersus Achæos, & eorum oppida caperent, & exercitus funderent, nec pares essent Achæi, rursus accersuit Aratus auxilia Macedonica. Cūque multa consiliis Arati præclare gererentur, factus insolentior Philippus, crudelitatem naturæ suæ paulatim detexit: Messenios præcipuos, & alios passim iniuste interfecit: deinde & coniugem filij Arati corrupit. Quæ scelera senex Aratus ægrè ferens, se ab eo disiungit. Sed Philippus & patrē Aratū, & filium veneno necauit. Cūque sanguinem vomeret Aratus pater, præsentibus amicis, solitus est dicere: ταῦτα βίβω
 25 ἐπὶ φίλων τοῦ ἀντιπαύλου φίλος, hæc sunt præmia Tyrannicæ amicitiae. Hic fuit exitus viri præstantis Arati, cuius laudatur in recuperatione patriæ, & in multis aliis victoriis, moderatio. Estque in patria ei statua posita, cum hac inscriptione:

35 *Venit ad Herculeas quanquam tua fama columnas,
 Dum patriam seruas, inclyte Arate tuam:
 Nos tamen hanc statuam pro libertate recepta,
 Virtutis testem fecimus esse tua.*

*Communis tibi cum Diis seruatoribus esto
 40 Hic honor. In patriam nam pia iura refers.*

Reprehenditur, quod Macedonas rursus in Græciam attraxerit, qui mox Græciam seruitute oppresserunt. Et prudentia necessaria est, considerare quales nobis adiunga-

mus. Valdè enim infelix coniunctio fuit, cum Philippo Macedonico rege; qui & natura crudelis fuit, & obscœnus. Quare dictum est, Aratum malè fecisse, quod attraxisset Macedonas in Græcorum gynæcea. Quod verò societates fecit cum inimicis, temporis, & sæuitiæ nouorum hostium 5 tribuitur, sicut vñitatum est: vt Plutarchus inquit: Καρπὸς δὲ ἀδύνατον οἱ δοκῶντες ἀπ' αὐτοῦ. Et apud Thucydidem, inquit legatus Atheniensis: Ἀνδρῶν τὴν γενναιοῦς εἶναι τοὺς ἐκείνους, φίλον, ἢ ἐχθρὸν, μὴ χαρμῇ γίνεσθαι. Sed postea tyrannus Macedo pœnas dedit, vt infra dicemus.

DE SECVNDO BELLO

10

Punico.

ANNO ab vrbe Roma condita quingentesimo tricesimo sexto, motum est bellum secundum Punicum, cum Annibal Saguntum in Hispania deleuisset. Anni sunt, à fine 15 primi belli Punici, ad initium secundi, quinque & viginti. Tanta odiorum incendia fuerunt in his ciuitatibus, de imperio dimicantibus, nō vt diu quiescere potuerint. Et Deus crescere Romanam potentiam volebat, vt regum tyrannides compesceret. Durauit secundum bellum Punicum, 20 vsque ad annum septimum decimum. Ac numerari potest inter acerrima bella generis humani, propter magnitudinem prœliorum, & varias vices. Cùmque de multis magnis rebus cōmonefactiones, in tātis calamitatibus, & mutationibus imperiorum proponantur, hoc præcipuè considerandum est, imperia non solū humanis consiliis, aut viribus 25 constitui, sed Dei opera esse, vt Daniel inquit, Deus transfert & stabilit regna. Et quanquam bellis horribilibus vtrique scelera hominum puniuntur, tamen Deum victorias plerunque illis tribuere, qui, iustæ defensionis causa, 30 repellunt vim iniuste illatam, iuxta regulam: Omnis qui gladium acceperit, gladio peribit.

Et si autem perspicua causa est secundi belli Punici, tamen quæ sita est illusio. In fœdere Romanorum & Carthaginensium, fuit hoc caput. Ne læderentur vtrique socij. 35 Erant autem Saguntini socij Romanorum, quos cū Annibal crudeliter deleuisset; Romani accusarunt Carthaginenses, violatum ab eis esse fœdus. Carthaginenses contra disputarunt; Saguntinos non fuisse socios Romanorum, cū illud fœdus fieret. Huic excusationi cū responsum 40 esset, fœdus de præsensibus, & futuris sociis loqui, & non dubium esse, violatum esse fœdus ab Annibale, vtrique bellum motum est.

Legatur

Legatur autem historia integra, apud Polybium, & Li-
 uium, & considerentur duces, & belli vices. Annibal excel-
 luit calliditate, & audacia. Venit in Italiam mense Octo-
 bri, & statim ad Ticinum & Trebiam Romanos vicit.
 5 Postea ad Thrasimenum, in vere anni secundi, Consule
 Flaminio interfecto, trucidauit quindecim millia Roma-
 norum. Tertio anno, ad Cannas trucidauit quadraginta
 millia in exercitu Romano, & magna pars Italiae ad Anni-
 balem defecit. Ita fuerant initia Annibali laeta. Postea for-
 10 tuna paulatim conuersa est. Adolefcens Scipio, natus an-
 nos octodecim, patrem consulem, in praelio ad Ticinum
 seruauit, cum hostem, qui patrem vulnerauerat, repelleret.
 Hic Scipio adolefcens, cum tribunus militum esset, in pu-
 gna Cannensi, & multi nobiles Romani, post infelicem pu-
 15 gnam, deliberarent de deferenda Italia, ipse interueniens
 coegit eos iurare, se patriam non deserturos esse. Si quis
 nollet iurare, necem ei minatus est.

Nulla tempore maior virtus fuit Romanae ciuitatis, qua
 tunc, cum maximis praeliis victa, amissa magna Italiae parte,
 20 funditus ruitura videbatur. Ibi diuinitus, & excitata est
 magnitudo animorum, & constantia & vigilantia, in rebus ad-
 uersis, & dati magnanimi, sapientes, concordēs & felices
 duces, fuitque virtus magis conspicua inter tantas aduer-
 sitates, ut dicitur: ἐν δυστυχίᾳς λάμπει τὸ καλόν. Fabius cun-
 25 ctando, repressit Annibalem. Marcellus, anno quinto huius
 belli, primus vicit Annibalem praelio. Postea res secundae
 multae sequutae sunt. Anno decimo huius belli, maxime lan-
 gueneri Annibal coepit, interfecto Asdrubale fratre in Ita-
 lia prope Senam. Hic exercitum adduxerat in Italiam, & se fra-
 30 tri coniuncturus erat. Id cum Claudius, interceptis literis,
 cognouisset, relicto Annibale, cui oppositus erat in Apulia,
 sex dierum spatio emensus Italiae longitudinem, coniunxit
 se cum altero Consule Liuiο. Ibi cum dimicaretur, Asdru-
 bal interfectus est, & exercitus eius deletus. Redit Claudius
 35 in sua castra, & caput Asdrubalis interfecti abiici ante ca-
 stra Annibalis iubet, & duos captiuos mittit Annibali, i-
 gnoranti fratris aduentum & infelicem pugnam, narra-
 tuos haec, ut acciderant. Hic Annibal mœstus, longius ab-
 duxit exercitum in Brutios, & gemens fortunam se Cartha-
 40 ginis agnoscere dixit. Hoc Claudij consilium maxime di-
 gnum est admiratione, in huius belli exemplis.

Obiter & hoc exemplum hic inseram, de captis Macedo-
 num, & Carthaginensium legatis, quod narrat Liuius in

tertia decade, lib. 3. Et si enim vñratũ est legatis parcere, tamen id intelligatur de iis, qui non moliuntur hostilia, vt tũc Macedones & Carthaginẽses fœdus facturi erāt, contra Romanos. Ideò iudicatũ est, iustè hos legatos captos esse.

Simile exẽplum extat apud Thucydidem libro secundo, vbi narratur, ab Atheniensibus captos esse legatos Lacedæmoniorum, ituros ad Persas, vt auxilia, contra Athenienses peterent. Hi legati Athenas adducti, interfecti sunt. Hæc exempla citantur, cũ disputatur, in quibus casibus, iustum sit legatos capere.

Sed inter duces Romanos, qui tunc multi fuerunt præstantes virtute, eminet Scipio virtute & felicitate, qui recuperavit Hispaniam, & postea in Aphrica vicit regem Siphacem & Annibalem. Fracti igitur his cladibus Carthaginenses, anno septimo decimo huius belli, pacem petere coacti sunt; quam Romani, certis conditionibus, dederunt, videlicet, vt abstinerent ab omnibus, quæ iam Romani tenebant, & ab eorum sociis; & penderent, intra annos quinquaginta, decem millia talentorum; id est, sexaginta tonnas auri. Scribit Liuius etiam postulasse Scipionem, vt sibi traderetur Annibal; sed responsum est, Annibalem non esse in Aphrica. Fugerat enim ad Antiochum in Asiam, metu suorum ciuium.

Extat apud Appianum narratio, quomodo in pugna inter se ipsi dimicauerint, Scipio & Annibal, & deinde Masinissa & Annibal. Scipio telum emisit in clypeum Annibalis, Annibal equum Scipionis sauciauit, & cũ vulnere equus turbatus, resiliiret, interuenit Masinissa, qui cũ primum telo scutum Annibalis percussisset, huius etiam equum Annibal vulnerauit. Relicto igitur equo, Masinissa pedes adortus Annibalem, & eius propugnatorem equitem interfecit, & naetus aliud telum, rursus petit Annibalem, sed hæsit telum in alio equite, qui & interfectus est. Tertium telũ cũ rapere Masinissa conaretur, vulnus accipit in brachio. Interea & Scipio redit, Masinissæ opitulaturus, quem inuenit, iam obligato vulnere, redeuntem in prælium in alio equo. Hic acerrimum certamen inter Duces & exercitus ortum est, donec tumultum proximum Annibal ascendit, non fugæ causa, sed vt inde commodius in hostes impetum faceret. Quia verò inde in exercitu Punico consternatio, errore, orta est; Pœni, cõmisso prælio, dissipati fugere cœperunt. Euasit Annibal, sequente Masinissa vsque ad noctem.

Est

Est autem & Masinissa, inter huius belli præstantes viros numerandus; dignus laude, propter iustitiam, fortitudinem, & fidem, quam, in tuenda societate Romana, præstitit. Vixit annos nonaginta. Nomen Masinissa significat remittentem tributa.

Annibal cum fugisset ad Antiochum, ac deinde ad Prusiam Bithyniæ regem, anno, post finem huius belli, septimo decimo mortuus est, sumto veneno, cum Prusias cum Romanis dediturus esset. Et scribitur, eodem anno mortuos esse Annibalem, & Scipionem, qui non solum fortitudine, scientia rei militaris, & felicitate excelluit; sed etiam iustitia, continentia, & modestia, quam ostendit, secedens in rus, nec mouens rempublicam, laceffitibus tribunitiis criminationibus.

DE BELLIS MACEDONICIS.

Paucis mensibus, post finem belli Punici secundi, videlicet anno à condita vrbe quingentesimo quinquagesimo quinto, motum est bellum aduersus Philippum regem Macedonicum, patrem Persei, qui initio, cum Arati Sicyonij consiliis regeretur, naturæ sanctitatem non statim ostendit, eratque de eo magna industriæ, & virtutis opinio. Postea verò & libidinibus variè se polluit, & magnam crudelitatem exercuit. Sed scelerum poenas dedit. Vetus igitur vaticinium discernit Philippum Alexandri patrem, ab hoc posteriore. Extant versus apud Pausaniam in Achaicis, digni memoria:

*In Macedum populis clarissima regna tenebunt,
Argiua de stirpe, bonum damnumque Philippi.
Horum qui prior est, gentes, vrbesque domabit:
Sed veteris regni perdet decus omne secundus,
A populis victus, quos mittent vesper, & ortus.*

Vicerunt enim hunc posteriorem Philippum Romani, adiuti à socio rege Attalo, qui tenuit Pergamum & viciniam. Occasio belli hæc fuit: Philippus bellum intulerat Atheniensibus, ut reges conantur opprimere vicinas vrbes, opibus, & artibus florentes. Incitabat etiam eum κακοζήλεια prioris Philippi. Quare Athenienses à Romanis auxilium petunt; qui, cum alioqui Philippum odissent, propter societatem, quam cum Annibale fecerat, & gloriosum esset defendere Athenas, laudatissimam ciuitatem, à qua Romani leges, formam iudiciorum, & multa honesta exempla acceperant, bellum aduersus Philippum mouent. Ac initio socios habuerunt regem Attalum, & Ætolos.

Fuit autem excellens virtus, felicitas, & moderatio du-

Cis T. Quinti Flamini consulis, qui Philippum in faucibus Epiri, & deinde in Thessalia vicit. Interea rex Attalus, & Lucius Quintus, frater consulis, nauali prelio, Philippi classem vicerunt, & Eubœam occuparunt. His cladibus fractus, pacem Philippus à Romanis petiuit: quæ ei, hac condicione, data est: vt à tota Græcia abstineret, & penderet Romanis mille talenta, id est, sexcenta millia coronatorum.

Et si autem hæc victoria Flamini gloriosa fuit, tamen sequens erga Græciam beneficentia, multò gloriosior fuit, cum, superato Philippo, Græcæ ciuitates se Romanis adiungerent, & ipse discordiarum intestinarum arbiter factus, dirimeret controuersias, sua moderatione, sine bello. Postea in Isthmiis, & Nemeis iussit decretum populi Romani publicè pronuciari: Velle populum Romanum, & T. Flaminium, vt tota Græcia libera sit, & suis legibus vtatur. Hunc tantum honorem Roma Græciæ, propter doctrinas, leges, & maiorum virtutem, habuit; & præbuit imperiis exemplum moderationis in victoria, & monuit, aliter mitiores, & bene meritas gentes tractandas esse, quàm illas, quas, propter crudelitatem, & turpitudines, opprimi aut deleri necesse est. Romani beneficij in Delphico templo monumenta suspensa sunt, Clypei argentei, & clypeus Titi Flamini, cum hac inscriptione:

*Tyndarida fratres, quorum fuit incluta virtus,
Custodes inter quos modò Sparta colit.*

Leges, libertas, & pax sunt optima dona:

Hæc Græciæ genti dat Titus Æneades.

Mâsit in Græcia Titus Flaminus circiter quinquēbiū. quia, postquam Philippo pax data est, cum bellum biennio durasset, reliqui anni consumpti sunt in constituendo Græciæ statu, occupandis aliquot Thraciæ urbibus, & tyranno Laconico Naxide reprimendo. Postea Romam rediit, secumque obsidem Demetriū, filium Philippi, adduxit, quæ tamen Senatus, aliquantò post, ad patrem remisit.

Fuit pax Romanis opportuna cum Philippo, quia mox sequutum est bellum cum Antiocho Magno, quo tempore, si coniuncti duo reges fuissent, multò difficilius bellum Romanis futurum erat. Motum est bellum cum Antiocho, tertio anno, post reditū Titi Flamini ex Græcia, anno ab vrbe condita quingentesimo sexagesimo secundo: durauit biennium, superato Antiocho a Scipione Asiatico, fratre Africani, apud urbem Magnesium, anno quingentesimo sexagesimo quarto. Asia citra Taurum montem adempta est

est Antiocho. Ita paulatim regum potentia diminuta est, donec prorsus stirpes eorum deleterentur.

Philippus autem dolens Romanorum potentiam crescere, ut rursus bellum moliri posset, annis aliquot in pace munit vrbes, colligit magnos aceruos frumenti, & pecuniae, & vicinos Thraces, Pæonas, & alios barbaros sibi adiungit, ac ostendit, se bellum in Italiam transfaturum esse, Annibalis exemplo, & ingressurum Italiam circa Adriam; quare & Regem Illyricarum gætium, & Celtas vicinos Adriatico, ad societatem tanti belli inuitat. Sed hæc apparans, moritur, cum quidem filium Demetrium, excellentem virtute, rescivisset, à fratre Perseo falso accusatum, & dolo interfectum esse. Cum enim Demetrius antecelleret virtute, & opinio esset, Perseum non esse natum ex patre Philippo, insidias Demetrio struxit Perseus, metuens eum in regno successorem fore.

Mortuo patre, furis ultatricibus eum impellentibus, ut pœnas parricidij daret, & incitatus ab improbis, bellum Romanis infert, Thessaliam & vicina loca vastat, duobus præliis Romanos vincit, & læta ei initia tanti belli fuerunt, quod à Perseo motum scribitur, anno ab vrbe condita quingentesimo octogesimo secundo. Vixerat autem Philippus, post reditum Titi Flaminij ex Græcia, circiter viginti annos. Duravit bellum Persei annos quatuor.

Anno eius belli quarto, videlicet anno à condita vrbe quingentesimo octogesimo sexto, cum prioribus annis Romani exercitus aliquoties infelicitè pugnascent, & Græci Romanorum socij magnis detrimentis adfecti essent, L. Paulus Æmilius, filius Pauli Æmilij interfecti in Cannensi pugna, consul iterum factus est, anno sexagesimo suæ ætatis, ut aduersus Macedones dux idoneus mitteretur. Hic, cum bellum ei mandaretur, publicè in concione dixit, si alium magis idoneum eligerent, se libenter ei cessurum esse. Sed si vellent ipso duce hoc bellum geri, postulare se, ut exercitus obtemperarent, nec sumerent sibi ducis officia, nec impedirent eum sua curiositate, & suis fabellis:

Μη δὲ γὰρ ποτὴν εἶναι μὴδὲ λόγον ποιεῖν.

Mense Septembri acerrimo prælio vicit Perseum, trucidatis viginti millibus peditum. Ante id prælium, ait Plutarchus conspectam esse eclipsin lunæ; qua, ne perterrescerent milites, iussit Æmilius, pridie ante eclipsin, præmoneri vocatos in concionem oratione Sulpitij Galli tribuni militum, qui & prædixit venturam eclipsin, & docuit cer-

to ordine motuum cœlestium obscurari lunam, incurrentem in vmbra terræ, nec rem in natura ordinatam, vt podigium metuendam esse. Seneca scribit, eodem tempore conspectum esse Cometam, cui tribuitur nomen Hirci. Cùm autem mox non solum finis regni Macedonici sequutus sit; sed etiam Antiochus in Iudæa horrēdam sæuitiam exercuerit, apparet signa non fuisse inania.

Rex Perseus ex fuga relictus est, & ad Æmiliū adductus cum duobus filiis, Philippo & Alexandro. Hi postea, cum patre Perseo, in triumpho, ante currum ducti sunt. 19 Cūque in carcerem ducti essent, impetrauit Æmilius, vt alibi in loco minus tetro à certis militibus custodirentur. Perseus & filius Philippus non diu superstites fuerunt. Alexander scriba magistratum Romanorum factus est.

Ex regis thesauris, qui fuerunt amplissimi, dedit Æmilius stipendia militibus. Reliquam pecuniam in ærarium inferri curauit. Macedonia, deletis vrbibus, tributum imposuit, dimidio minus, quàm regibus dederant, videlicet centum talenta, id est, sexaginta millia coronatorum. Ita Romana monarchia, initiò tyrannis deletis, leges, & iustitiam gentibus restituit, & expilationes moderata est. 20

Ex thesauris regis Æmilius, libros regios iussit filiis suis attribui. Vixit post hanc victoriam annos decem, carus senatui & populo. Et postquàm censor fuisset, placidè mortuus est, relictis duobus filiis, quorum alterum adoptauit 25 filius, eius Scipionis, qui vicit Annibalem. Hic enim habuerat coniugem Æmiliam, inde nomen est, Scipio Æmilianus. Facultates Æmilij, vt Plutarchus narrat, non superauerunt triginta millia coronatorum, & septem millia, cū in ærarium intulerit plus, quàm quinquagies centum 30 millia coronatorum. Adcō præstantes ciues, tunc magis augere rempublicam, quàm priuatas opes, studebant.

Hoc ipso tempore, quo, Æmilio, duce, Perseus victus est: Antiochus Epiphanes iussus est à Popilio legato populi Romani, ex Ægypto discedere, & abducere inde præsidia. 35 Et tergiuersati, Popilius circulum virga circumscripsit, ac respondere eum iussit, antequam inde egrederetur. Cū igitur rediret Ierosolymam Antiochus, ardens ita, magnā ibi sæuitiam exercuit. Et initia præliorum Iudæ Maccabæi conferuntur in annum ab vrbe condita quingentesimum 40 octogesimum septimum.

ARTIVM PVNICVM BELLVM.

ANNO à condita vrbe Roma sexcentesimo quarto, anno,

50, post finem belli Punici secundi, quinquagesimo secundo, motum est bellum Punicum tertium. Eius belli anno quarto, Carthago vi capta & deleta est, duce Scipione Æmiliano, qui natus est patre Paulo Æmilio, sed adoptatus à

5 Scipione, nato ex Scipione victore Annibalis.

Causa belli fuit, quòd regi Masinissæ, socio populi Romani, bellum intulerant, missò exercitu in eius fines quinquaginta & octo millium hominum, qui tamen circum-

10 fessius ab exercitu Masinissæ, magna ex parte fame periit. Postea, cum legati à Romanis missi, viderentur æquiores esse Masinissæ bene merito, conditiones pacis Carthaginenses repudiauerunt. Sequuta est igitur, post legationes aliquoties missas, deliberatio, non tantum de bello, sed

15 Ea de re dissensio Romæ in senatu fuit. Scipio Nasica sensit, non delendam esse, quia nimis atrox exemplum esset, & non conueniens Romanæ clementiæ, tantam hominum multitudinem perdere. Deleta etiam ea vrbe, Romanos facilius ciuilia bella moturos esse: quia illa imperij amula sublata, foris neminem formidaturi essent. Ca-

20 tonis fuit cōtraria sententia: Quia virtus Romana paulatim fieret languidior; Carthaginem, occasione recuperandi imperij aliquando vsuram esse.

Consules in Aphricam missi biennio vicina oppida occuparunt, & aliquoties ineliciter tentarunt oppugnationem Carthaginis, ac virtute Scipionis Æmiliani, qui tunc tribunus militum erat, bis, magna cum gloria, seruati sunt Romani exercitus. Post biennium hic Scipio, ante consularem ætatem, creatus consul, & missus in Aphricam, alio

30 consilio vsus est, quàm priores duces. Totam urbem circumvallauit, ne frumentum inuadi posset. Id opus difficile, & magna arte, & magno labore perfectum est. Fuit enim ambitus vrbis sex miliarium Germanicorum. Diameter igitur fuit circiter duorum miliarium. Interea sæ-

35 pè dimicatum est acerrimis præliis, præsertim naualibus. Sed tandem vrbs vi capta est, cæde intra mœnia horribili facta. Priusquàm diriperetur, & inflammaretur, iussit edici Scipio, vt fugerent, qui vellent. Fugerunt igitur ex vrbe quinquaginta millia hominū, reliqui aut interfecti, aut flammis absumpti sunt. Vrbs infuminata, arsit dies sedecim. Scribit autem Polybius, se Scipioni assistisse, spectanti vrbis incendiū. Qui, cum lachrymans versum recitasset

Ille dies veniet, cum fato Troia peribit: interogat Poly-

bis, quid lachrymæ, hi gemitus, & hæc dicta significant? Respondet Scipio: Se cogitare miserales generis humani casus, & futurum aliquando simile urbis Romæ excidium, sicut & Totilæ Gotthici regis tempore accidit, circiter annum septingentesimum, post hunc Scipionem. Steterat autem & Carthago, annos circiter septingentos; condita ante urbem Romam, anno centesimo & paulò amplius.

Asdrubal dux Carthaginensium supplex ad Scipionem confugit. Eius vxor, dira marito imprecata, se, cum parvis filiis in medium ignem præcipitavit. Postea & ipse Asdrubal sibi mortem conscivit. Et leguntur alia horribilia exempla, quæ acciderunt in eo excidio, quæ ostendunt iram Dei aduersus delicta, & monent, ne, spreto Dei iudicio, cæcis cupiditatibus indulgeamus.

Carthaginem non multò post restituere conatus est Caius Gracchus, deducturus eò coloniam. Sed Lupi signa, quæ murorum spacia significabant, eruerunt. Postea à Iulio & Augusto restituta est, & eò deducti sunt coloni.

EXCIDIVM NVMIANTIAE VRBIS.

Scipio Æmilius quarto decimo anno, post eversam Carthaginem, deleuit urbem Numantiam, sita in Celtiberia, ubi Romani exercitus aliquoties trucidati fuerant.

Huius autem urbis excidiū terribilius exemplum est, excidio Carthaginis. Quia, cū, propter famem, defendere urbem ciues diutius non possent, inflammaverunt eam ipsi, & sese, partim igni, partim ferro, partim veneno perdidērunt. Postea Scipio ruinas funditus deleuit, & agros vicinis attribuit, & ordinata provincia, pacem in ea parte Hispaniæ restituit.

Absente eo, Romæ, magnæ seditiones motæ sunt, propter leges Agrarias: quas initio, bono studio, Tiberius Gracchus tulerat, fauentibus etiam Lelio & Sæuola. Sed ad bonam causam postea Gracchus addidit turbulenta consilia, & contentiore discordia creuit, pluresque causæ cumulatae sunt, sicut Homerus de Lite inquit:

*Parua metu primo, nox sese attollit in auras,
Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit.*

Et sæpè bona causa, malè agendo, corrumpitur. Quare dicitur à Solomone: Quod iustum est, iustè persequaris. Sciunt autem iuniores, in aliis historiis, Agrariam legem significare distributiones possessionum, in quas novi coloni introducebantur. Sed in Tiberij historia, lex Agraria significat præscriptionem numeri agrorum. Fuerat enim
verus

vetus lex : Quando deletis hostibus, agri publici diuisi erant, nemini ciuium Romanorum licebat ex his plus, quam quingenta iugera possidere. Nec licebat diuitibus emere pauperum ciuium agros, & suis addere, & per micipia colere, ne pauperum ciuium familiae redigerentur ad egestatem, & Italia repleretur peregrinis & seruis.

Est autem iugerum quadratum; cuius vnum latus est centum viginti pedum, Græcè πλεῖστον, id est, sexta pars stadij.

Hac veteri lege neglecta, diuites multorum ciuium agros emebant, quos deinde per seruos colebant. Ita multorum ciuium familiae nullos fundos retinebant. Cum igitur Tiberius in prouinciam profisceretur, passim in viis occurrebant ei ciues, cum paruis filiis, & matribus: & querebantur, se vagari extorres, qui sanguinem pro patria profudissent, teneri agros à diuitibus, & petebant vetustam legem restitui, cōsuli saluti Italiae, ne deessent milites, & ne Italia seruis, & hominibus barbaris impleretur. Motus misericordia Tiberius, pollicetur, se hanc causam acturum esse. Et reuersus ex prouincia, cum factus esset tribunus plebis, fert rogationem, de veteri lege restituenda, quæ modum agrorum præscribit. Dicit in cōcionibus, iniustam esse ducum orationem, cum iubent milites præliari pro aris & focis, cum nec aras, nec focos habeant. Queritur præliari eos non pro patria, sed pro fœneratorum rapacitate. Sed aduersabantur legi diuites, & tribunum Octauium sibi adiungunt intercessorem, qui suffragationem prohibeat. Huic, nouo exemplo, tribunatum Tiberius abrogauit. Cum autem visus esset violentius agere, creuerunt discordiæ.

Tulit & aliam legem Tiberius, vt pecunia legata populo Romano, ab Attalo rege, egentibus ciuibus diuideretur. Denique contra leges, prorogare sibi magistratum conatus est. Ea res, cum speciem haberet tyrannicam, senatui iusta causa visa est, armis opprimendi Tiberium Gracchum. Etiam tota Italia mouebatur. Ideo Senatus hortatur Mutium Scæuolam consulem, vt arma capiat ad sedandum tumultum. Qui, cum nollet in Vrbe, nouo exemplo, præliari: Senatus ipse, hortante Scipione Nasica, pontifice maximo, cum magna multitudine amicorum ascendit in Capitolium, ad interficiendum Tiberium Gracchum. Cumque populus accedenti Senatui cederet, & sese desertum, Tiberius Gracchus peti videret, fugit. Sed fugientem interfecit collega ipse Saturnius. Sunt & alij trecenti ciues interfecti, & corpora in Tiberim abiecta. Hæc, in ciuilibus seditionibus, Romæ

prima exdes facta est. Postea sequuntur sunt magis cruen-
tae seditiones. Et si autem, ut populus placaretur, Senatus
legem de modo agrorum recepit extincto autore, tamen
odia non sunt extincta.

Interfectus est Tiberius Gracchus anno Urbis sexcen-
tesimo vicesimo, consulibus Mutio Scævola & Calpurnio
Pisone, cum abesset Scipio Æmilianus ad Numantiam,
qui cum audiisset acta, & necesse Tiberij Gracchi, recitans
Homeri versum, ostendit se quoque seditiones improbare:

Ὅς ἀπόλοιτο ἢ ἀλλ' ὅπως τοιαῦτα γέροντες.

Perdatur similipenna qui talia fecit.

Deinde, cum Romam Scipio Æmilianus rediisset, & cer-
tamina eadem, de agrorum diuisione, renouata essent, &
accessissent alia turbulenta leges, quarto anno post redi-
tum Scipionis Æmiliani, Tutidano & Aquilio consulibus,
anno Urbis sexcentesimo vicesimo quarto, cum Carbo
tribunus plebis rogationem tulisset, ut liceret eundem creati
tribunum plebis, quoties vellet, & suaderet eam legem
Caius Gracchus, Tiberij frater, dissuasit eam acerrime Sci-
pio Æmilianus; quia ea rogatio contra veteres leges, de
tribunis, ferebatur, & turbulentos tribunos perpetua po-
tentia armabat. Dixit etiam Tiberium Gracchum iure in-
terfectum esse. Post hanc contentionem, manens Scipio
inuentus est in cubiculo suo mortuus, cum pridie recte
valuisset, fuitque suspicio, ab aduersariis veneno necatum
esse. Hic fuit exitus praestantissimi ciuis, anno ætatis ipsius
quingagesimo sexto. Breuiter autem utrumque Scipio-
nem commemoravi, victorem Annibalis, & alierum Æ-
milianum: quia, cum in secundis, in magna gloria & rebus
gestis, quæ profuerunt patriæ, iusti & modesti fuerint, ex-
empla eorum nota esse omnibus utile est.

Carbo postea sibi mortem conscivit, Caius Gracchus, &
Fulvius, cum seditione Auentinum montem, cum armata
multitudine, occupassent, ab Opimio cōsule interfecti sūt,
& trucidata sunt in eo praetio urbano, tria millia hominū.

Caij Gracchi eloquentia sic laudatur à Cicerone: Gran-
dis est verbis, sapiens sententiis, genere toto grauis, manus
extrema non accessit. Legendus est hic orator. Non enim
solum acuere, sed etiam alere ingenium potest, &c. Apud
Gellium lib. ii. cap. 10, hæc eius verba recitantur: Omnes nos,
qui verba facimus, aliquid petimus, neque vilius rei cau-
sa quisquam ad vos prodit, nisi ut aliquid auferat. Ego ipse
non gratis prodeco. Verum peto à vobis, non pecuniam,
sed

S. Cruz
Senat
2. 12. 1908

Sexors
Ipumi
antian
ecine
robar

...& co
Tent!
It ree
liber

Case

cren
egu

 cS_2
 t, d

ap
rei

cup
red

com
vols

conflatus, vt Græci scribunt, ex petulantia & crudelitate. Hic prohibuit, ne Athenæ Romano duci Syllæ se dede-
rent. Quare Sylla urbem terra marique circumfidens, tan-
dem eam vi cepit, & magnam ciuium multitudinem in vr-
be trucidauit. Multi antea fame perierāt. Medimnus enim
frumenti vendebatur mille drachmis, id est, centum coro-
natis, qui mediocribus annis æstimabatur quinque drach-
mis. Aristion ab ara auulsus, necatus est.

Postea Sylla in Bœotiam transiens, vicit Archelaum du-
cem Mithridatis, duobus magnis præliis, & partem urbis
Thebanæ prorsus diruit, & Thebanis dimidiam Bœotiam
ademptam, attribuit Phocensibus. Ita Græcia & vires suas,
& libertatem, & veterem reipublicæ formam amisit, cū
bella non necessaria, & iniusta, ciues aliqui, priuatis cupidi-
tatibus, inouissent.

Hæc de Græciæ ruinis vno in loco breuiter annotaui,
etsi in serie historiæ, nondum ad Syllæ tempus perueni-
mus: sed in historia continua melius conspici potest, has
fatales pœnas paucorum furoribus attractas esse, qui fue-
runt patriæ *ῥήτορες*. Retinenda est igitur modestia, propter
nostram & patriæ salutem.

DE CIMBRICO BELLO.

SVpra dictum est, infusas esse in Italiam gentes Celti-
cas tempore Camilli, cū vrbs Roma incensa est. O-
lympiadis nonagesimæ octauæ anno primo, anno urbis Ro-
mæ trecētesimo sexagesimo quinto: in qua expeditione &
Brenni ducis mentio fit, & Senonū, quos fuisse olim Albi
vicinos, nihil dubiū est. Estque vrbs Roma incensa à Gal-
lis, ante Alexandrum, regnante Artaxerxe, cuius cogno-
men fuit *Μηΐων*, anno nono decimo, postquam Athenæ à
Lyfandro captæ sunt.

Sequuta est alia Celtarum expeditio, qua Græciam va-
starunt, & ad Delphos interfecti sunt, Olympiadis cente-
simæ vicesimæ quintæ anno secundo, vt narrat Pausanias,
videlicet post incensam Romam anno centesimo septi-
mo. Fuit igitur alius hic Brennus, qui Galatas in Græciam
duxit, & trucidauit Ptolemæum *Κεραυνόν*. Infusa est autem
& in Asiā hæc multitudo, & pars ibi à Ptolemæo Euergete
trucidata est, vt scribit Callimachus, apud quem inquit
Phœbus:

*Contra hostem fient communia prælia nobis,
Celtica cū contra Græcos gens bella mouebit.
Titanum soboles, extremo cardine terra*

Effusa

*Effusa, Hesperias & sedes effera linquet,
Densâque sic veniens latè trahet agmina, sicut
Spargit bruma niues Boreæ spirantibus auris.*

Nec verò dubium est, apud veteres scriptores, Celtarū
5 nomen commune fuisse gentibus in vtraque ripa Rheni,
vsque ad Oceanum Occidentalem, & vsque ad Harcynios
mōtes, qui nūc Boiemici, Turingici & Harciniij nominantur.

A clade Celtarum accepta in Delphis, vsque ad Marcel-
lum cōsulem, qui interfecit Viridomarum, sunt anni sexa-
10 ginta. Hęc in Italiā secunda Celtarum expeditio celebra-
tur, in qua nomē ducis Teutonicum esse manifestum est.

A nece Viridomari, vsque ad primam victoriam Cim-
brorum in Italia, Syllano consule interfecto, sunt anni cē-
tum & tredecim. Duravit autem bellum Cimbricū, à Syl-
15 lani consulatu, annos octo, vsque ad consulatum Marij
quintum, à quo tandem, ad flumen Athesin, deleti sunt re-
liqui exercitus Cimbrorum, Teutonum & Ambronum. Sit
igitur hęc tertia in Italiam expeditio earum gentium, quæ
terras ab Alpibus versus mare Septentrionale tenuerunt,
20 quæ omnium maximè terribilis fuit.

Cimbrorum nomen retinet Chersonesus Cimbrica.
Itaque non obscurum est, quæ gens fuerit Cimbri. Sed
tunc magnā partem littoris tenuerunt. Strabo nomen esse
dicit à Cimneriis factum, quos supra Thraciam habuisse
25 sedes, nomen Bosphori Cimnerij testatur. Et Herodotus
lib. 4. collocat eos ad Araxen fluuium. In 3. libro inquit, in
Lydiā infusos esse, & à Lydorum rege iterum inde expul-
sos. Consentaneum est nomen esse à Gomer, filio Iaphet,
& ex oriente progressos esse Cimnerios ad hoc nostrum
30 littus, sicut & aliæ gentes vicinæ progressæ sunt; Getæ, Dai,
Syeui. Non enim dubium est, Getas esse Gottos, Daos, Da-
nos, & Syeuos, quos nūc Suecos, seu Suedos nominamus,
Verustas nominavit Sueuos & Suionas. Getæ significat
milites; Dai scientes, Danai iudices, Sueui raptores.

35 Teutones hīc primū nominantur in historiis. Id no-
men in nostra lingua nunc multis seculis multas gentes
complectitur. Nec tamen extat vestigium in tanto spacio,
vnde sciri possit, quæ fuerit vetusta & præcipua sedes
Teutonum. Adeò sunt instabiles & caducæ res humanæ,
40 vt mutatis imperiis, magnæ gentes ita deleantur, aut dis-
sipentur, vt nec veteres earum sedes sciri possint. Sed ex
Cornelio Tacito, & Ptolemæo cōstat, Teutones Westua-
liam & viciniam ad Visurgim tenuisse. Nam Cornelius

Teutoburgū in Westualia collocat, vbi Quintilij Vari legiones ab Harminio trucidatæ sunt. Et inde est nomen suburbij ad Coloniam *Teutsch*.

Origo nominis sit, vt multi existimāt, ab Ascanes, Tuifcones, quasi dicas, *die Ascanes*. Legimus autem in sacris libris, fuisse filium Gomer, Ascanes. Et appellatio diu mansit in Phrygia, vbi nomen vsitatum fuit Ascanij, vt ex Homero intelligi potest. Interpretor nomen siue sacerdotē igitis, siue custodē ignis, videlicet sacri. Significat igitur talem virum, cui sacrificia commendata fuerunt. Hac appellatione delectemur, & sciamus reuerētiam singularem rerum sacrarum, in illis vetustis maioribus nostris fuisse.

Ambro num nomen prorsus interit. Sed existimo significari Rhēni accolæ, Cleuenses & Iuliacenses, & Tenteros, quasi dicas, Ambrones, *Am Rhein*, ad Rhenum. Et fortassis inde est vrbs Embrica. Non procul ab aquis Sextiis, vbi Marius vicit exercitum Teutonum, & Ambro num, vrbs est Ambrona.

Romani, post Iulium Cæsarem, nomen Germaniæ tribuerunt multis gētib, intra Harcynium saltum & Vistulam, & mare Septentrionale. Etsi autem in nostra lingua nunc non est vsus huius nominis, tamen non existimo Latinam originem esse, sed vt Cimbri, Dai & Sueui ex oriente ad hoc litus Septentrionale accesserunt, ita progressos esse ex Asia Germanios & Sacas existimo. Nominat Germanios Herodotus in l. i. & cōgruit nomen cum Carmanis, quorum fortitudo laudatur a Strabone.

Ety mologia nominis concinna est, *Herman*, vir exercitus, id est, militaris, vt vetus appellatio apud Plinium est, Hermiones.

In historia Persica celebratissimi sunt Sacæ, & apud Cyrum res magnas gesserunt, inde nomen esse Saxonum, iudico. Et est Sacæ, aut habitatores, aut pares.

Germanos, vetustas distinxit à Noricis & Rhetis. Nec dubiū est Noricos tenuisse eas regiones, quæ nūc sunt Bavaria inferior, & Austria, & vicina pars Alpiū. Nomen reliquum est in extrema ora, citra Noribergam. Est autem etymologia Norici a *Nort*, id est, Septentrione, *am Ort* vel *nach* Arcto. Eamque appellationem veteribus Græcis notā fuisse existimo, & quidam sic interpretantur apud Homerum *Νόριον* de Noricis ferramentis.

Rheti tenuerunt Alpes, Galliæ propiores, & regiones vicinas, vsque ad Augustam, quam vetustas nominavit Augu-

Augustam Rheticam. Appellatio adhuc in extrema ora hæret prope Norbergam, & claram fuisse gentem, inde apparet; quia inter Gigantes, & Centauros, Græci nominant Rhetum, id est, impetuosum.

5 Postea autem magna eius regionis pars, Sueuia dicta est, quia Augustus transtulit in eum locum Sueuos, qui ex Pomerania progressi erant in Westualiam, & Romanæ prouinciæ ad Rhenum bella inferebant.

10 Existimo autem cum Getis, & Henetos, veteribus temporibus, à Vistula paulatim progressos esse ad regionem Albi vicinam, & ad litus Septentrionale, vbi vetustas nominat Venedos, ad sinum Venedicum. Et lingua Heneta ostendit eam gentem, etsi clara & potes nunc quoque est, tamen esse aliam, quam sit illa, quæ nostra lingua vñ est, quam nominamus Teutonicam.

15 Nomē Heneti significat vagabundos, *Nómadæ*, id est, qui latè sparsū diuersas regiones occuparint. Celebrata est gēs apud Homerū, & Herodotum. Postea Ptolemæus inquit, Henetos, maximam Sarmatarum gentem esse, vt hodie
20 Russiam & Poloniam tenet, & magnam regionem à Vistula ad Viadrum & ad Albim. Retinet autem nunc quoque gens Heneta eam regionē, quæ antea à Boiis Boemia dicta fuit. Sunt igitur vicinæ gētes, Teutonibus, & Cimbris mixtæ; & alicubi nomina mutata sunt imperiis, ac migrationibus. Quæ cogitantes, agnoscamus instabilitatem rerum humanarum; & bella, ac migrationes maiorum, fuisse tristes pœnas, cum tot exercitus Romani, Cimbrici & Teutonici trucidati sunt. Cogitemus autem & hoc, non tantum ad has miseras conditum esse genus humanum,
25 sed inter tantas confusiones, tamen miranda bonitate, seruari reliquias, vt ecclesia colligatur, & Deo gratias agamus, quod nos quoque ad agnitionem Filij vocauit, & diu iam honestas politias, inde vsque à Carolo primo, tribuit; etsi postea quoque magnæ vastationes factę sunt. Et virtutem principum celebremus, quos Deus armavit & adiuuit
30 in patriæ defensione, & expectemus æternam patriam, in qua erit dulcissima consuetudo cum Deo, qui erit omnia in omnibus beatis.

35 Hæc cogitanda sunt, cum legimus veterum & bella & migrationes. De reliquis appellationibus partium Germaniæ dicam in historia Flaminij.

Anno vrbis sexcentesimo quadagesimo nono, Manlius & Seruilius Cæpio præcōsules, à Cimbris, in aditu Alpium

uicti sunt, & trucidata ciuium, & sociorum Romanorum octoginta millia. Cepio, cum ei imperium abrogatum esset, in carcerem ductus est, & à carnifice necatus, & cadauer ad scalas Gemonias abiectum; triste spectaculum fuit, & insigne exemplum inconstantiae fortunae. Nam antea & consul, & pontifex maximus fuerat. Narrant autem puai-
tum esse, quod aurum ex templis Tolosanis abstulerat, quod antea Galli ex Delphis rapuerant. Et accommodatur prouerbium ad poenas sacrilegij.

Anno post infelicem Cepionis pugnam, Caius Marius 10 consul secundum factus est, & mādātum est ei bellū Cimbricum. Hic non statim dimicauit, sed vsus consilio mulieris fatidicae Marthae, quam Iudaeam fuisse existimo, primum post biennium dimicauit, ad aquas Sextias, cum Teutonibus & Ambronibus, & trucidauit ducenta millia hostium, & coepit nonaginta millia. Interea Cimbri ingressi 15 Italiam, per Noricum, Catuli exercitum ab Alpium faucibus pepulerunt, & ad Athesin flumen castra fecerunt. Huc properē veniens Marius, & exercitū Catuli cum suo coniungens, trucidauit centum quadraginta millia Cimb-
rum, & sexaginta, die vicesimo nono Iulij. Liberata igitur 20 Italia Cimbricis terroribus, Marius & Catulus Romam ad triumphum redierunt.

DE BELLO SOCIALI, ET BELLIS 25 ciuilibus post Cimbricum bellum.

ADVERSUS externos hostes magnae res gestae sunt, usque ad finem belli Cimbrici. Iamque, velut parto summo imperio, orta sunt bella intestina inter Romanos, 30 & socios Italicos, & deinde inter Romanos ipsos, quae fuerunt plena crudelitatis. Haec exempla ostendunt, imperia non humanis consiliis seruari, sed donec durant, seruari diuinitus, & tamen interea horribiles poenas accedere. Nec tantum iram Dei aduersus peccata conspici, sed hoc 35 quoque, quod inter tantos fluctus, ipse tamen seruet imperia, donec durant. Omnia haec bella, Sociale, Syllanum, & Iulianum, laniena fuerunt ciuium, nobilium & plebis, qualis non alia legitur.

Cæteris autem omissis, pauca de Syllano bello dicam, 40 ut duorum ducum naturae, magnitudo rerum gestarum, & vitia considerentur. In Mario, qui Cimbros vicerat, caliditas, crudelitas & ambitio ingens fuit. Haec caeca ambi-
tio

5 tio in senē, causā fuit postea sēuissimī belli ciuilis. Cū Sylla dux contra Mithridatem missus esset, impulsit Marius Sulpitium tribunum plebis, vt legem ferret, de reuocando Sylla, & mittendo Mario ad gerendum bellum Mithridaticum. Huic legi cū consul Q. Pompeius aduersaretur, filium consulis, generum Syllæ, occidit Sulpitius. Tāto vrbis tumultu cognito; Sylla, priusquam in Græciam nauigaret, Romam cum exercitu rediit, & damnatis Mario & Sulpitio, reipublicæ tranquillitatem restituit; Sulpitium
10 tribunum interfecit. Marius clām fugit in Aphricam.

Deinde Sylla profectus contra Mithridatem, recuperauit Græciam, & alias provincias à Mithridate occupatas.

Interea Romæ, cū Cinna nouos tumultus moueret, vt Italicis iura suffragij daret, consul Octavius eum vrbe
15 expulit. Nactus exercitum Cinna, rediit ad urbem, & reuocato ex Aphrica Mario, præcipuos viros Romanę nobilitatis interfecit: Octauium consulem, Antonium Oratorē, Luciū & Caium Cæsares fratres, Catulum, & multos alios.

Cū Cynna urbem obsideret, duo fratres, alter ex Cinna
20 næ exercitu, alter ex contrario, inter sese dimicarunt, cū neuter alterum agnosceret. Postea victor spoliatus interfectum, agnouit fratrem, & rogo extructo sese impositum corpori fratris transfixit. Talia sunt spectacula bellorum ciuiliū.

25 Marius pater, proximo anno post reditum, septuagenarius, & errans mente, mortuus est.

Deinde Cinna, & Carbo sese, sine comitiis, cōsules crearunt in biennium. Cūque Cinna, metuēs Syllæ reditum, ad quem plurimī nobiles viri confugerant, aduersus eum
30 ducturus esset exercitum, milites nolentes ingredi naues, eum interfecerunt. Ita pœnas dedit suæ crudelitatis, cū initio collegam consulem Octauium, & deinde innumera-
biles præcipuos viros curasset interfici.

Post tertium annum Sylla redit in Italiam, facta pace
35 cum Mithridate, L. Scipione & Norbano Coss. ducens triginta millia militum contra duos consulares exercitus, in quibus erant ducenta millia. Sed L. Scipionis exercitus vltro ad Syllam transiit. Norbani exercitum acie vicit trucidatis septem millibus. Hic Norbanus postea in Rhodum
40 fugiens, cū à Sylla deposceretur ad supplicium, in foro Rhodio sibi mortem consciiuit.

Carbo fugit in Siciliam, vbi à Cneo Pompeio captus & interfectus est.

Deinde & Marius filius acie victus est, ac scripsit Sylla, se tantum viginti milites in eo praelio amisisse, hostium verò viginti millia cesa esse, & ceto millia capta. Marius filius, cum in oppidum Preneste fugisset, & circumfessus non posset effugere, sibi mortem conscivit.

Cum aduersarios Sylla intra biennium a reditu vicisset, senatus, comitiorum causa, interregē creauit L. Valerium Flaccum, qui legem ad populum tulit. Syllam videri ē re publica esse, dictatorem dici, qui perturbatam rempublicam rursus ordinaret, de qua lege Cicero inquit, contra Rullum: Omnium legum iniquissimam, dissimillimamq; legis esse arbitror eam, quam L. Flaccus interrex, de Sylla tulit, vt omnia, quaecunque ille fecisset, essent rata.

Sylla dictator factus, anno vrbis sexcentesimo septuagesimo tertio adiunxit sibi Coss. Tullium Deculam & Dolabellam: ipse, regio more, supra eos sedit. Dictaturam tertio anno deposuit: interea leges necessarias tulit. Donec enim vult Deus imperia seruari, flectit summos victores, ad hanc curam vt leges, iudicia, & legitimas pœnas restituant. Id fit alias mitius, alias asperius. Et cum Sylla necessario coërceret inquietos ciues, multi etiam iniuste necati sunt, cum a Sylla, tum scelere eorum, qui familiares erant Syllæ, & aliorum opes occupabant: vt quidam modestus ciuis Aurelius cum interficeretur, clamauit: O villa Aurelia, quare occidis dominum tuum! Tantamque crudelitatem in proscriptione exercuit, vt postea scriptum sit: Excessit medicina modum.

Retinentur & hodie in Pandectis leges Corneliæ, de falsariis & de falsariis. Sed tulit alias multas, legem maiestatis, & de magistratuum ordine, de iudiciis, de repetundis, sumptuariam, & alias, quarum pleræque postea, cum in bellis civilibus iterum abolitæ essent, a Iulio, & deinde ab Augusto renouatæ sunt.

Tribunitiam potestatem Sylla non prorsus sustulit. Permisit enim, vt tribuni crearentur, sed duos nervos incidit: Non concessit, vt prouocatio ad eos fieret, nec concessit, vt nouas leges ferrent, sed reliquit ei ius conuocandi Senatus, vt intercederent, si quis videretur iniuste opprimi. Ideo Cicero, de Syllana lege inquit: Syllam probo, qui tribunis plebis iniuriæ potestatem ademit, auxilium ferendi reliquit. Profuit frænari nimiam vulgi potestatem, & augeri Senatus auctoritatem, & tamen huic quoque frænum iniici, intercessione tribunorum, vt legum æquitas esset temperata.

perata, nec tamen infinita esset vulgi potentia. Est enim, ut Aristoteles dicit, mera *δηκρατία*, extrema tyrannis. Et apud Herodotum grauissima est oratio, contra democratiam, Ruere inquit, vulgus, & impellere negocia sine mente, ut feruntur magno impetu flumina. Pompeius autem restituit tribunitiā potestatem. Postea Augustus totum ius tribunitiæ potestatis ad sese transtulit, simul ut prorsus aboleret eam, & prætextu illo reueneret ius conuocandi Senatus.

- 10 Hæc consilia considerentur in historiis, præsertim cum similia multa omnibus temporibus accidant. Vno, & eodem die, vrbs Noriberga, & Augusta Rhetica, petiuerunt contraria à Sigismundo Imperatore. Augusta petiuit institui, ne quid Senatus constitueret, nisi tribunis opificum
15 approbantibus. Noriberga petiuit, ne liceret tribunis impedire Senatus decreta. Nunc Carolus potestatem tribunitiā Augustæ rursus sustulit. Et apparet Aristocratiam in magno cœtu optimam esse.

- Sylla deposita dictatura, vixit biennium. Fuit tanta in eo
20 animi magnitudo, non solum ut pericula contemneret, viuens sine præsiidiis, sed etiam ut dixerit, se rationem rerum gestarum redditurum esse. Etsi autem valde ciuenta fuit eius gubernatio, tamen Mario antefereendus est, qui
25 primū, priuata ambitione, rempublicam turbauit, nec egit hoc, ut leges, & iudicia valerent: sed Sylla Marium iniuste turbantem rempublicam repressit: postea direxit victoriam ad hunc finem, ut leges, iudicia & legitimæ pœnæ restituerentur, quæ officia Deus gubernatoribus commendauit.

- 30 **BELLVM CIVILE GESTVM, DVCIBVS**
Pompeio & C. Iulio Cæsare.

- P**OST Syllæ mortem, anno tricesimo, bellum ciuile mouerunt Pompeius, & C. Iulius Cæsar, cuius hæc fuit
35 caussa. Cæsar petiuerat se absentem fieri consulem, antequam ex Gallia decederet; quia, si priuatus in Urbem rediisset, inimici eum accusaturi & oppressuri erant. Populus igitur, rogantibus tribunis, & consule Pompeio assentiente, iubet Caij Iulij Cæsaris absentis rationem haberi.
40 Postea inimici sunt hortatores, ne Senatus id permittat, & Coss. Lentulo, & C. Marcello, sit senatusconsultum, ut ante certum diem Cæsar exercitum dimittat: si id non faciat videri eum contra rempublicam facere, & Pompeium ini-

mici Cæsaris sibi adiungunt. Aduersantur senatusconsulto tribuni plebis, Marcus Antonius, Q. Cassius, & Curio, & contendunt, ne beneficium antea promissum Cæsari eripatur. Mox & hoc decretum senatus facit, ut videant Coss. & cæteri magistratus, NE QUID RESPUBLICA DETRIMENTI CAPERET. Hac forma verborum Senatus utebatur, quoties, tanquam aduersus seditiosos, præcipiebat consulibus, ut arma caperent, & vim habebat similem proscriptioni, ut nos nominamus, seu interdictioni aquæ & ignis. Discedunt igitur ex Vrbe tribuni ad Cæsarem. Statim & prouincia Gallia L. Domitio decernitur, & delectus tota Italia à consulibus, & à Pompeio habentur. Cæsar, permissurum se iudicium populo, ostendit, & Cicero æquas pacis cōditiones proponebat, ut & Cæsar, & Pompeius exercitus dimitterent, & Pompeius in prouinciam suam Hispaniam proficisceretur, & Cæsar consul fieret. Has conditiones recepturus erat Cæsar: sed Pompeiani aduersabantur. Cum igitur intelligeret Cæsar & Senatuscōsulti atrocitatem, & iam delectus haberi videret, iustam se causam, sese defendendi habere existimans, cum exercitu procedit ad loca vicina vrbi Romæ. Cognito Cæsaris aduentu, Consules, & Pompeius ex Italia fugientes in Epirum, traiciunt ad urbem Dirrachium, vbi exercitus, quantos possunt, ex Græcia, & Asia contrahunt. Hæc initia fuerunt huius belli, quo, mutata veteri forma reipublicæ, deinceps, in imperio Romano, cœpit vnus esse summa potentia, ut in regno.

Cæsar antequam Romam venit, properauit ad retinendum Pompeium, qui adhuc Brundisij erat, eamque urbem circumfedit. Sed clam, nocte, discedente Pompeio, Brundisini Cæsari se dediderunt. Postea primum Cæsar urbem Romam adiit, & in Senatu narrat, se necessariam defensionem suscepisse, nec se crudelitatem Syllæ & Marij imitaturum esse; hortatur, ut secum rempublicam gubernent, & legatos de pace ad Pompeium mittant. Nec tunc noui aliquid Romæ constituit, sed properans ad Pompeij exercitum, qui in Hispania erat, urbem Romam Lepido commendat, Italiam M. Antonio. Ipse post paucos dies in Hispaniam proficiscitur, in qua exercitus Pompeij fame coëgit ad deditionem, & Hispanos sibi adiunxit. Deinde & laudatissimam urbem Massiliam, veterem Ienun coloniam, sociam Romanorum, vicepit. Interea Romæ Lepidus rogationem tulit, ut Cæsar dictator crearetur. Rediens igitur Cæsar Romam,

Romam, comitia consularia habuit, & quædam de iudiciis, & de frumento aduehendo in urbem, tanquam dictator, ordinavit. Consules creavit sese, & Servilium Isauricum, ac dictaturam post diem undecimum deposuit, contentus nomine ordinariæ potestatis consularis, & urbem ac Italiam consuli Servilio commendavit. Cùmque multi turbulenti ciues, spe novarum tabularum, cumulassent æs alienum, legem tulit, de emptionibus & usuris, paci utilis, ut æstimatio rerum eadē maneret, quæ fuisset ante bellum: ac in usuris, si quid supra centesimam solutum esset, in sortem computaretur, & ut legitimis iudiciis, debitores cogerentur numerare, quæ debebāt. Hæc iudicia defendit postea Servilius consul, qui vrbe expulit Cælium prætorē, qui plebem, spe novarum tabularum, contra Cæsarem, ad mouendam seditionem sollicitabat. Cælius se cum Milone coniunxit, contrahēte fugitiuorum exercitum, ut Romam rediret, sed ambo interfecti sunt, Milo & Cælius.

Anno igitur septingentesimo quinto, mense Ianuario, Cæsar consul nauigauit in Epirum, aduersus Pompeium. Et cùm Pompeius Dirrachium teneret, Cæsar eò accessit. Ibi cùm multa castella faceret, inclusurus Pompeium, etsi in aliquot paruis præliis superiores eius milites fuissent, tamen vno prælio maiore victus est Cæsar, in quo non gētos milites amisit. Ex eo igitur loco in Thessaliam discedit, cùm quidem & fames eum cogeret loca vberiora quærere. Sequitur eum Pompeius, spe elatus, propter Dirrachinum prælium. Cùm igitur ad Pharsalum ventum esset, nec plus Germanico milliari castra distarent, in ea Thessaliæ ora vicit Cæsar, trucidatis quindecim millibus in exercitu Pompeij, & captis viginti quatuor millibus. Nam fugientibus, & dissipatis hostibus, clamabat Cæsar, Miles, parce ciuibus.

Pompeius fugiens, accessit ad Larissam. Inde nauigauit Mitylenem, vbi eius coniunx Cornelia erat. Diuertit autem in hortum Cratippi Philosophi, nō ingressus urbem: apud quem, cùm de fortuna quæreretur, disputauit an sit prouidentia, cùm in caussa meliore victus esset: Respondit Cratippus, fatales esse imperiorum periodos, & iam conuertere Romanam rempublicam in monarchiam.

Cùm autem existimaret, sibi in Ægypto futurum esse fidum hospitium, & ibi posse novos exercitus colligi, eò accessit. Vbi, quia Ptolemæus adolescens regebatur alienis consiliis, deliberarunt Pothinus eunuchus, & præceptor

adolescentis regis, Theodorus, Caius, & Achilles, qui preerat exercitui, an recipiendus esset Pompeius, quia videbant molem belli attrahi in Ægyptum, si reciperetur. Ac re diu disputata, suavit Theodorus, vt interficeretur Pompeius, addens dictum: *Νεκρὸς ἔσται*. Et apud Lucanum Photinus inquit:

Exeat aula, qui vult esse pius.

Nulla fides vnquam miseros elegit amicos. Et Pompeium accusat, qui, cum Senatus Romanus velit Ægyptum quietam esse, ipse eò bellum transferat.

Missi sunt igitur, ad interficiendum Pompeium, Achilles & Septimius tribunus militum, qui olim fuerat centurio in exercitu Pompeij. Hic Romana lingua primùm alloquitur Pompeium, deinde Græca Achilles, iubent eum ex sua naue, in qua cum coniuge & filiis vehebatur, egredi in regiam nauem. Pompeius, nihil hostile metuens, transit in aliam nauem, cum liberto Philippo, sed exiens recitat Sophoclis versus:

*ὅστις ὃ πρὸς τὸ γεννόν ἐμπορεύεται
κείνη ὅτι δ' ἔλθῃ πάν' ἐλδ' ὅπως μύλη.*

Agnoscit deinde Septimium, & alloquitur. Cùmque legeret orationem Græcam, qua Ptolemæum allocuturus erat, Septimius à tergo eum gladio transfodere cœpit, deinde labentem fodiunt Achilles & alij. Ipse, in tam tristi exitu, nullam deformitatem ostendit, sed gemitum edens, caput inuoluit vesti, qua indutus erat. Postea transfosso, & necato, præcidit Septimius caput.

Consideretur autem temporis breuitas, quo hæ tantæ res in Epiro & Thessalia actæ sunt. Cæsar consul venit in Epirum mense Ianuario. Pugna Pharsalica eo anno in Septembri, aut paulò ante facta est. Pompeius interfectus est primo die Octobris, cum inchoaret annum nonum & quinquagesimum. Natus est enim die ultimo Septembris. Hic fuit exitus Pompeij, qui res magnas, patriæ utiles, ante bellum ciuile gessit, & vsque ad id tempus felix, & valdè carus omnibus gentibus fuerat, in hoc extremo actu, perfidiosè necatus est à filio eius regis, quem ipse in regnum restituerat. Est autem inter insignia exempla, quæ monent, non solum fortunam instabilem esse, sed etiam sapientum magna & tristia errata esse, sicut dicitur *ὃ δ' εἰς ἀνδρῶν ὅσιν ἵππωνται σφόδρ'.* Nec Cæsar quicquam asperius ei obiecit, quam quòd dicit, hoc bellum ab eo non necessariò motum esse, & tamen magis accusat incitatores,

tatores,quàm ipsum.

Statim autem Deus interfectores puniuit , cùm Cæsar
mense Octobri venisset in Ægyptum, & ipsi quoque insi-
dias struerent Achilles, & photinus; qui, vt videtur, hanc
5 gloriam auferre voluerunt , quòd duos summos duces
Romanos sustulissent, iussit eos interfici. Ptolemæus ipse
fugiens, obrutus fluctibus, in mari periit, cùm Cæsar exer-
citum Ægyptium ad Alexandriam profligasset. Theodo-
rum, post aliquot annos , Brutus, cùm, post interfectū Cæ-
10 sarem, Sardes occupasset, cruci affixit.

Hoc etiam considerandum est. Pompeium penè in con-
spectu Ierosolymæ interfectum esse , quam ante annos
quindecim ceperat, in ipso Paschate. Et quanquam non
spoliauit templum, tamen, dehortante summo sacerdote,
15 in Sanctum sanctorum ingressus est. Hæc templi violatio-
nem sequutæ sunt pœnæ, consiliorum errores, & insolentia,
qua pericula, non necessariis causis, attraxit, vt de Bel-
lerophonte dicitur, cùm res magnas, Pegaso insidens, ges-
sisset, postea cum in cælum pegaso vehi vellet, excussus,
20 pedem fregit. Ac nostra ætas similia exempla vidit.

Coniux pompeij Cornelia, cum ingenti dolore, specta-
trix fuit necis mariti, in ea naue, in qua cum ipsa pompeius
vectus fuerat. postea mox cum filiis in Cyprum rediit, in-
de eos in Aphricam misit, ad Scipionem & Catonem. Ma-
25 ior natu filius Cn. pompeius in Hispania , anno quarto,
post pugnam pharsalicam, magno prælio victus est, & fu-
giens retractus à Cæsarianis, interfectus est. Vixit diutius
alter filius Sextus pompeius, qui Augustum, & Antonium,
post Iulium interfectū, annos octo, variis bellis exercuit;
30 occupauit Siciliam, tenuit mare, rediit in Bithyniam, &
occupauit Niceam, & Nicomediam. Sed deceptus à Titio,
duce Antonij cum se ei dedidisset, ab ipso perfidiosè inter-
fectus est. Hic fuit exitus duorum filiorum pompeij, sūnt-
que procul disitis locis interfecti, & sepulti, pater in Æ-
35 gypto, maior natu filius in Hispania , minor natu filius in
Asia. Hæc tristia exempla intuentes, si nus memores regu-
læ, ne extra metas officij ruamus, nec moueamus non ne-
cessaria. Et illud Euripidis sæpè cogitemus : *εἴ τις αἰ μὴ ἀ-
δύνατον, τοῦ πατρὸς αἰχὴν τέρει. μὴ γὰρ ὅπως οἱ δὲ πατὴρ.*

40 Cum autem, post pharsalicam pugnam Iulius Consul,
eo anno; mense Octobri, Alexandriam venisset, primum o-
tiosus, vt scholasticus, in turba, lectiones doctorum audi-
uit. Sed insidias ei struxerunt illi ipsi, qui pompeium in-
m ij

terfecerant. Ab his infidiatoribus, cum exercitus regij aduersus eum contracti essent, magna virtute, & felicitate ab eo profligati sunt. In eo bello, multum adiutus est Antipatri principis Idumæi cōsiliis, & fide: qui fuit pater Herodis. Quare ei Cæsar Iudæam regendam, & fruendam tradidit.

Interea Romæ Cæsari in consulatu successerunt, anno septingentesimo sexto, Calenus, & Vatinius. Vt autem Cæsar nomen haberet legitimi magistratus, dictator à M. Antonio, absens, creatus est in annū. Ac rediens eo anno Romam, ibi mansit aliquot mensibus.

Proximo anno, septingentesimo septimo, tertium Consul factus est Cæsar, cum Lepido. Eo anno in Aphrica difficile bellum gessit, aduersus reliquias Pōpeianas; sed vicit tandem. Ibi Petreius Iubam regem, & sese interfecit. Scipio quoque, & Cato, sibi mortem consciuerunt. Afranius, cum in potestatem Cæsaris venisset, interfectus est. Inde Romam reuersus Cæsar, anno septingentesimo octauo, creatus est dictator tertium, in annos decem, & consul quartum, sine collega factus est. Egit censum, ordinauit iudicia, suppleuit Senatum, & tempora rectoribus prouin-

ciarum præscribit. Anno septingentesimo nono mense Aprili, dimicauit ad Mundam cum filiis Pompeij, magno cum periculo. Nam cum primus impetum in hostem faceret, ducenta in eum tela coniecta sunt: & serò ad vespertam vicit, trucidatis triginta millibus hostium.

Recepta Hispania, & pacatis omnibus prouinciis, Romam, mense Octobri rediit, vbi ei noui honores decreti sunt, vt dictator perpetuus, & imperator nominaretur, & sacrosanctus esset, id est, inuiolabilis, *ἱερὸς καὶ ἀσύλητος*, & vt magistratus iurarent in ipsius acta. Ita, summa potestas ei attributa est vniuersæ gubernationis. Eo tempore leges Iulias tulit. Et annum ordinauit, quo hæctenus vniuersa posteritas vsa est, qui & annus Iulianus appellatur; cuius rationem perturbatam, in bellis ciuilibus, Augustus restituit. Nā, ante Iulium Romani, mēsis duodecim lunari-
bus annum finiebant; & quia supersunt vndecim dies, qui nominantur *ἐπιπλεονέκτα* intra octo annos addebantur tres mē-
ses intercalares, quos nominabant *ὀκτωεπίπλεονέκτα*, ita, vt tres anni postremi haberent singuli tredecim menses. Hęc ratio, cum esset confusior, nec initia annorū in diem certum inciderent, Iulius, hanc politiam, & solaris anni rationem, de consilio Sosigenis mathematici, instituit, quem ex Alexandria

Alexandria Romam duxerat. Nam, in imperiis, certā annorum rationem esse, propter multas magnas causas, iudicia, contractus, historias, necessarium est.

Semper autem etiam, mediocres gubernatores in magnis periculis sunt. Cassius igitur, cum non obtinuisset præturam urbanam, quam appetebat, & alioqui Cæsarem odisset, primus fuit autor consilij de interficiendo Cæsare, & arte Brutū ad societatem huius consilij pertraxit. Deinde Bruti autoritas cæteros adiunxit. Facta igitur arcana
 10 conspiratione, Idibus Martiis, Iulius Cæsar, in curia Pompeij, à Cassio, & Bruto, & cæteris, huius consilij conscis, interfectus est, acceptis viginti tribus vulneribus.

Hic exitus tanti viri, inter insignia exempla est, non solum instabilitatis fortunæ, sed etiam ingratitude hu-
 15 manæ, & perfidiæ. Quia plurimi interfectores à Iulio non solum seruati, sed etiam honoribus & potentia ornati fuerunt. Nec, eo sublato, pax esse potuit, etsi Cicero & alij senatores pacem facere conati sunt. Ac statim postridie in Senatu factum est decretum de ἀμνηστία id est, vt omnium
 20 priorum offensionum, & cædis obliuio esset, & forma reipublicæ non mutaretur, nec noua bella mouerentur.

Quàm brevis fuerit dominatio Cæsaris, post reditū ex Hispania, pacatis omnibus prouinciis, intelligi potest ex
 25 temporum serie. Mense Octobri Romam reuersus, proximo Martio interfectus est, anno ætatis sexto & quinquagesimo. Anno belli ciuilis, à fuga Pompeij ex Italia, sexto. Nec inteream disputationem de iure. Etsi fecit quædam insolentiùs, tamen multò moderatior fuit Sylla, & Mario, & aliis; qui antea in ciuilibus bellis rempublicam oppres-
 30 serunt. Et cum reuera Iulius magistratus esset, decreto publico confirmatus, quo ei tributa erat summa potestas, & quo sanxerat Senatus eum inuiolabilem esse, iniustum fuit eum interficere. De initio belli, etiam iudico, eum, in casu legitimæ defensionis, arma cepisse. Sed sciamus res
 35 humanas, quamlibet florentes, facillimè euerti, deserente Deo, sicut scriptum est: Scio, Domine, non est hominis via eius, &c. Et meminerimus dictum Herodoti in Polymnia: *Θνητὸν ὃ δὲ ναίῃ, ὃ δὲ ἔσπεός τῃ κακὸν ἐξ ἀρχῆς γινώσκουσιν, ὃ δὲ σὺν-μίσχουσιν τοῖς ὃ μέγιστοι, μέγιστα.*

40 Interfecto autem Iulio, pax teneri non potuit. Senatus ad reprimendum Antonium, adiunxit sibi Octauium Cæsarem. Postea se coniunxerunt Octauius Cæsar, Antonius, & Lepidus, mense Decembri eiusdem anni, quo Iu-

lius interfectus fuit. Horum triumviratus plenus fuit crudelitatis. Multi præcipue nobilitatis Romæ proscripti, & interfecti sunt. Tunc & M. Cicero, ingressus annum sexagesimum quartum, mense Ianuario, interfectus est, cuius caput, cum dextra, in rostris positum est.

Anno septingentesimo duodecimo, Antonius & Octavius Cæsar, Brutum, & Cassium, bello persequuti sunt. Cassius sibi ipse mortem consciuit. Brutus postea quoque se interfici à Stratone iussit, cum aliquantò ante Brutus recitasset hunc versum.

Ζῆμι μὴ λάθῃ σε, τῷ δ' ὅς ἐστιν ἄπ' οὐ κακῶν : quo versu, mala imprecatus est auctori tantarum calamitatum.

Tandem & inter triumuiros dissensiones ortæ sunt, ut dicitur:

Nulla fides regni sociis, omnisque potestas

Impatiens consortis erit. Cumque Antonius, sperans se solum positurum imperio, ex Ægypto magnum exercitum Romam adduceret, Octavius Cæsar, cum exercitu, in Epirum traiecit, ubi victum, & fugatum Antonium, sequutus est Alexandriam. Ibi, ante aduentum Octauij Cæsaris, domunculam extruxerat, in qua, velut in secessu, dicebat se Timonis *ὑπερδρόμῃ* vitam acturum esse. Postea ab Octauio circumfessus, cum aliquoties infelicitè dimicasset, & ei falsò nunciatum esset, Cleopatram sibi consciuisse mortem, ipse sese interfecit, anno ætatis suæ quinquagesimo sexto, anno autem duodecimo post mortem Iulij Cæsaris. Deinde & Cleopatra sibi aspides admouit, quæ eam necarunt. Hæc facta sunt anno Vibis septingentesimo vicesimo secundo. Postea solus tenuit imperium Octavius Cæsar, cui Senatus tribuit nomen Augusti.

DE IVDÆA ET DE ECCLESIA.

CVM, in historia, consideratio ecclesiæ præcipua esse debeat, discamus etiam in hac vniuersali mutatione generis humani, cum intra paucos annos, & cessisset Romanæ potentia penè totus orbis terrarum, nobis cognitus, & ipsi inter sese Romani ciues, moto bello domestico, collegæ, magnas vastationes in toto imperio fecissent, an Iudæa fuerit tranquilla; ubi sedes fuerit veræ ecclesiæ.

Incident autem in hanc vniuersalem generis humani mutationem, & finis propriæ periodi regni Iudaici, de qua dictum fuit: Non auferetur sceptrum à Iuda, donec veniat Siloh. Quare, cum articuli illi mutationum maxi-

mè sunt turbulenti, Iudæa etiam fuit inquieta, sed ipsa, ut
fit, domestica fratrum discordia, attraxit ingentes calami-
tates, quas tamen Deus mitigauit, ne funditus ecclesia de-
leretur. Primum autem de ecclesia in ea sede hæc confi-
derentur. Sacerdotia tenebant homines prophani, doctri-
næ genus, quod latissimè vagabatur in populo, erat Phari-
saicum. Nec tamen exigua multitudo amplexa est Epicu-
reos furores Zadduceorum. Ita in magna multitudine ex-
tincta fuit vera inuocatio Dei, partim superstitione Phari-
sæorum, partim Epicuræa prophanitate Zadduceorū. Ser-
uauit tamen Deus pias reliquias, Simeonem, Zachariam,
parentes Mariæ, & cœtum aliquem, qui horum doctrinam
piè, & constanter amplexus est, & verè Deum, cū ipsis, in-
uocauit, in agnitione & fiducia Filij Dei, & ab erroribus
Pharisæorum & Zadducæorum abhorruit, & eos, quoties
fuit occasio, refutauit. Hic pius cœtus, in quantis fuerit pe-
riculis, intelligi potest, ex morte Zachariæ patris Baptiste.
Credo enim vetustati, quæ narrat Zachariam, propter piā
confessionem, interfectum esse. Accedebant autem aliæ
magnæ calamitates, propter assidua bella, donec Iudæam
Augustus in prouinciæ formam redegit. Postquam enim
Pompeius, capta Ierosolyma, anno quindecimo, ante bel-
lum ciuile susceptum aduersus Iulium; Hircano summum
sacerdotium restituit, & Aristobulum, cum duobus filiis,
Alexandro & Antigono, Romam abduxit, rursus bella
in Iudæa mota sunt, anno, post iter Pompeij, septimo, ab
Aristobulo, qui ex vrbe Roma, clām fugiens, in Iudæam
redit.

Cūque Alexander biennio in Iudæa grassatus esset,
peruenit in amicitiam Crassi, cui fuit incitator, ut Ieroso-
lymam ingrederetur, ubi magnam pecuniam auferre pos-
set. Facile persuadet auarissimo duci, qui templum viola-
uit atrocius, quàm Pompeius. Nam & in adytum ingres-
sus est, & abstulit decem millia talentorum, id est, sexagin-
tatonnas auri & alia ornamenta. Eius sacrilegij postea
pœnas dederunt & Crassus, & hic Aristobuli filius, Ale-
xander, interfectus à Scipione, qui initio belli Pompeiani,
Syriam regebat. Pater Aristobulus, secundò reuersus in Iu-
dæam, cum duabus legionibus, à Iulio datis, veneno ex-
tinctus est à pompeianis.

Fugerat Antigonus, Aristobuli filius ex vrbe Roma, cum
fratre Alexandro. Cūque Iulius ex Ægypto in Iudæam
venisset, petiuit sibi regnum tradi, quod pompeius Hir-

cano patruo tribuerat; sperans, odio Pompeij, Iulium fore sibi æquorem. Sed Iulius prætulit Idumæum Antipatrum, cuius sapientiam & fidem probabat. Et si Antipater moderatus erat; tamen Iudæi, impatienter ferentes peregrinum dominum, subinde seditiones mouerunt. Ezechiam ducem seditionum fortiter oppressit Herodes, cui pater Galilæam tuendam cōmendauerat. Postea, interfecto Iulio, cū sperarent inimici Antipatri nouā rerum conuersionem, necatur Antipater veneno, à Malcho: qui cū regnum appeteret, Cassio, interfectori Iulij, misso in Syriam, se adiunxit. Sed 10 Cassius seditiosum hominem Malchum interfici iussit.

Tertio anno, post interfectum Iulium, cū rex Parthorum speraret se potiturum esse Syriam, cum & Cassius iam, post pugnam in Macedonia, periisset, adduxit exercitū in Syriam. In tantis confusionibus totius orbis terrarum, nouas spes & Antigonus habet: impetrat auxilia à Pacoro rege Parthorum, & Ierosolymam in Pentecoste occupat, fitque magnum prælium intra mœnia. Cūque Phaselus, & Hircanus, ad Pacorum fraude adducti essent, rex Pacorus regnum Iudæe tradidit Antigono, & retinet captiuos Hircanum, & Phaselum. Hircanus truncatur auribus: & in Parthos mittitur: Phaselus contumeliarum impatiens, in vinculis capite illiso ad parietem, mortem sibi consciiuit.

Interea, magno cum periculo, primum in Idumæam fugiens Herodes eu. fit. Postea ad urbem Romam accessit, ubi 25 laudata patris fide, erga Iulium, & commemorata societate Antigoni cum Parthis, Antigonus iudicatur hostis populi Romani, & Herodes rex Iudææ appellatur. Et egressus ex curia, in edibus inter Antonium, & Octauium præcedentibus consulibus, Domitio Caluino, & Asinio Pollione, & 30 comitatibus reliquis magistratibus, & senatoribus, in Capitolium ad sacrificium deducitur. Hæc acta sunt anno quarto post interfectum Iulium, ante natum Christum tricésimo septimo. Initium enim regni Herodis ab hoc anno sumitur, quo rex à Senatu Romano appellatus est. 35 Interea in Iudæa regnat Antigonus, & regnum ante annos quinque tenuit. Sed inter alsidua bella, & inter tantas vastationes & petulantiam militum, qui ex crudelissimis gentibus collecti erant, Iudæis, Parthis, Arabibus, Syriacis & Romanis, familias pias, ut Zachariæ, Simeonis, paren- 40 tum Mariæ, & similes protectas, & seruatas esse, valde mirum est. Verum hæc imago docet nos, ecclesiam à Deo protegi, & seruari inter horribiles ruinas imperiorum etiam

etiam destitutam humanis prædiis.

Rediit Herodes statim in Syriam, cum Ventidio missus
aduersus Parthos, & quanquam acceperat partem copia-
rum à Ventidio, tamen intra biennium recuperare Iero-
solymam non potuit. Interea milites in vtraque parte tru-
cidabant, & spoliabant multos inermes, & multorum con-
iuges, & filias rapiebant, quia dux, Herodi additus, Silo,
pecunia corruptus erat ab Antigono. Tandem cum Anti-
gonus venisset in Syriam, ducem Sosium cum duabus le-
gionibus Herodi adiungit. Has copias cum adiunxisset
Herodes cum suo exercitu, Ierosolymam quinque mensi-
bus circumfedit, & factis aliquot præliis, sexto mense eam
capit, eodem die & mense, quo eam ceperat Pompeius, an-
te annos septem & viginti. Magna cædes in vrbe facta est.
Antigonus abducitur ad Antonium Antiochiam, & ibi, iu-
bente Antonio, tanquam hostis populi Romani, securi
percutus est.

Facta igitur regni & regij nominis translatione ad pe-
regrinam stirpem, nemo postea ex stirpe Iuda regnavit.
Summum sacerdotium etiam dederunt reges, quibus li-
buit, contra legem Mosaicam. Hircanum reuocauit Hero-
des ex Babylone, datis muneribus regi Parthorū, sed pro-
pter mutilationem aurium: nō restituit ei summum sacer-
dotiū. Postea octogenariū interfici iussit. Deleuit & sum-
mum Senatum populi Iudeorū, videlicet septuaginta duos
seniores, quem Senatum Iudei nominarunt Sanhedrin, vo-
cabulo facto ex Græca appellatione *συνεδριον*.

Cum igitur magna multitudo populi errores Phari-
sæorum, & Zadducæorum amplexa esset, & in assiduis se-
ditionibus & bellis, inter impios milites cresceret prophe-
nitas, & multi pij interficerentur, & studia veræ doctrinæ
extinguerentur, quàm fuerit exigua vera ecclesia, cogitan-
dum est. Fuit tamen aliqua, in qua manserunt lux veræ
doctrinæ de Deo, & de Filio Dei de lege, de promissione
gratiæ, de veris cultibus, & vera Dei inuocatione, & initia
salutis æternæ: scilicet Zacharias, Elizabeth, Simeon, paren-
tes Mariæ, Maria virgo, soror eius, & cæterus, qui horum
doctrinam amplexus est.

Sciamus autem, illud tempus imaginem esse huius se-
nectæ mūdi, in qua etiam vniuersalis mutatio generis hu-
mani in conspectu est. Latissimè vagatur doctrina Mona-
chorum, & Papæ, vt Phariseorum, & Zadducæorum, quæ
pugnat cum lege Dei, ac euangelio, & iubet idola cole-

re: & delere nomen Filij Dei palàm conantur Gog & Magog, id est, Turci, & alij Mahometici; & stabiliunt idola plurimi reges, principes & eorum doctores. Inter has confusiones seruat tamen Deus aliquam veram ecclesiam, quę sonat veram doctrinam, & rectè inuocat eum in agnitione & fiducia Filij, sicut expressè dicitur de extrema senectâ mundi: Erit sicut in diebus Nohæ, vnus assumeretur, alter relinquetur. Confirmemur autem exemplo tristissimi temporis Zachariæ, ne cogitemus nullam esse ecclesiam Dei; quia adeò exiguum esse videmus, & oppressam ingentibus calamitatibus, sed firma adfensione, quotidie pronunciemus articulum in Symbolo: Credo esse ecclesiam Catholicam, & discamus, quæ, & vbi sit vera Dei ecclesia, & nos in eam includamus, speremus Filium Dei nos protecturum & seruaturum esse.

Et vt nos protegat & seruet, assiduis votis, & gemitibus petamus, sicut dixit,
Nemo rapiet oues meas ex manibus meis.

DEO GRATIA.

CHRO-

